

**ВАЗОРАТИ КОРҲОИ ДОХИЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
АКАДЕМИЯ**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД 34:351.74 (575.3)

ТКБ 67.3+67.99 (2) 116.31 (2 тоҷик)

С-64

СОБИРЗОДА АЛОВУДДИН ҶАБОР

**АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ-ҲУҚУҚИИ ҲИФЗИ ИҶТИМОИИ
КОРМАНДОНИ МАҚОМОТИ КОРҲОИ ДОХИЛИИ ТОҶИКИСТОН:
ТАҲҚИҚОТИ ТАЪРИХӢ-ҲУҚУҚӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси
12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи
ҳуқуқ ва давлат**

**Роҳбари илмӣ - доктори илмҳои
ҳуқуқшиносӣ, профессор, мудири
кафедраи назария ва таърихи давлат ва
ҳуқуқи факултети ҳуқуқшиносии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Азиззода Убайдулло Абдулло**

ДУШАНБЕ – 2024

МУНДАРИЧА:

НОМГУЌИ ИХТИСОРАҲО.....	3
МУҚАДДИМА.....	4
БОБИ I. ТАШАККУЛ ВА ИНКИШОФИ ҚОНУНГУЗОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР САМТИ ҲИФЗИ ИҶТИМОИИ КОРМАНДОНИ МАҚОМОТИ КОРҲОИ ДОХИЛӢ (СОЛҲОИ 1917-2023)	22
1.1. Мафҳум, моҳият ва таркиби ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД.....	22
1.2. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик дар солҳои аввали фаъолияти он (солҳои 1917-1929).....	43
1.3. Инкишофи қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҚШС Тоҷикистон (солҳои 1929-1991)	66
1.4. Рушди қонунгузории муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД (солҳои 1991-2023)	90
БОБИ 2. СИЁСАТИ ҲУҚУҚИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР САМТИ ҲИФЗИ ИҶТИМОИИ КОРМАНДОНИ МАҚОМОТИ КОРҲОИ ДОХИЛӢ	112
2.1. Сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД.....	112
2.2. Таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД.....	131
2.3. Роҳҳои такмил додани ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар рафти ислоҳоти соҳа	154
ХУЛОСА.....	173
РӢЙҲАТИ АДАБИӢТ	179

НОМГҶҲИ ИХТИСОРАҶОИ ДАР ДИССЕРТАТСИЯ ИСТИФОДАШУДА

ВКД – Вазорати корҳои дохилӣ

ВМКБ – Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон

ИДМ – Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

ИЧШС – Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шуравии Сотсиалистӣ

КФД – Комиссияи Ҷамоатҳои диктаторӣ

КИМ – Кумитаи Иҷроияи Марказӣ

КХА – Комиссариати халқии адлия

КХМ – Комиссариати халқии меҳнат

КХКД – Комиссариати халқии корҳои дохилӣ

КХШ Туркистон – Комиссариати халқии шурои Туркистон

МКД – Мақомоти корҳои дохилӣ

ФР – Федератсияи Россия

ҶБВ – Ҷанги Бузурги Ватанӣ

ҶМШС Туркистон – Ҷумҳурии Мухтори Шуравии Сотсиалистии Туркистон

ҶМШС Тоҷикистон – Ҷумҳурии Мухтори Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон

ҶХШБ – Ҷумҳурии Халқии Шуравии Бухоро

ҶШС Тоҷикистон – Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон

ҶШСФР – Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Федеративии Россия

ШКХ – Шурои комиссарони халқӣ

м.и. – монанди инҳо

б. – банд

қ. – қисм

м. – модда

м.м. – моддаҳо

ғ. – ғайра

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Дар ҷаҳони муосир аксарияти давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон шакли давлати иҷтимоиро ташкил намуда, дар қонунгузорӣ барои шаҳрвандон тамоми кафолатҳои иҷтимоиро муқаррар намудаанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон, пас аз ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, расман дар бораи таъсиси давлати иҷтимоӣ эълон намуд. Вобаста ба ин, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон¹ барои фароҳам овардани шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаи мардум кафолат дод ва мақсади қабули он пеш аз ҳама рушди устуворона ва пурқувват намудани ҳаёти иҷтимоии аҳоли буд.

Бояд тазаққур дод, ки таъминоти иҷтимоӣ доираи васеи аҳоли ва гурӯҳҳои мухталифро фаро мегирад. Дар миёни онҳо кормандони мақомоти корҳои дохилро (минбаъд – МКД) махсусан ҷудо кардан зарур аст, ки онҳо дар таъмини сулҳу сабот дар кишвар, таъмини ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд ва қонуният, инчунин тартиботи ҷамъиятӣ нақши калон дошта ва ҳангоми дар иҷрои уҳдадорихои хизмати худ ҳаёт ва ҳаёти аъзои оилаи худро зери хатар мегузоранд. Аз ин рӯ, ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба афзоиши самаранокии фаъолияти онҳо мусоидат намуда, яке аз масъалаҳои мубрам мебошад, ки муҳимияти илмию амалӣ дорад.

Кормандони милитсияи Тоҷикистон дар душвортарин солҳои аввали Истиқлол суботу амнияти кишварро пуштибонӣ карда, дар сафи пеши мубориза бар зидди ҷинояткорӣ қарор доштанд. Дар ин солҳои вазнин дар ҷумҳурӣ садҳо гурӯҳҳои ғайриқонунии ҷиноятпеша амал мекарданд, ки бо тамоми қувва мехостанд вазъияти ноороми ҷумҳуриро боз ҳам ноустувор кунанд. МКД ба шароити душвори иқтисодиву молиявӣ, сатҳи пасти маош, нарасидани озуқаворӣ, сару либос ва дигар лавозимоти зарурӣ, таъминоти сусти моддию техникӣ, инчунин вазъи хатарнок, ҳолати носолими руҳию ҷисмонии ҳайати шахсӣ нигоҳ накарда, вазифаҳои ба уҳдашон гузоштаро

---

¹ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо 22 майи соли 2016 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: [http:// mmk: tj](http://mmk: tj) (санаи мурочиат: 13.08.2021).

сарбаландона иҷро намуда, баҳри расидан ба сулҳу Ваҳдати миллӣ, таҳкими Истиқлол дар Тоҷикистон ва субот часорату мардонагӣ нишон додаанд. 2500 нафар кормандони милитсия чони худро барои расидан ба ин мақсад фидо карданд ва имрӯз номи онҳоро бо фахр ёд мекунем, садоқати онҳо бошад барои насли имрӯзаи милитсияи тоҷик намунаи ибрат мебошад.

Мусаллам аст, ки самаранокии фаъолияти МКД бе баланд бардоштани сатҳи иҷтимоию иқтисодӣ ва молиявии кормандони он ғайриимкон аст. Дар ин чода масъалаи мазкур таҳқиқоти амиқ ва ҳамаҷонибаи илмиро талаб менамояд, ки, дар он муайян намудани омилҳои асосии танзими ҳуқуқии таъминоти фаъолияти кормандони МКД, ошкор намудани камбудихоро дар ин раванд ва таҳияи пешниҳодҳои самаранок оид ба бартараф намудани онҳо, мувофиқи мақсад мебошад.

Барои ноил шудан ба ин мақсад зарурати гузаронидани таҳқиқоти илмӣ аз нуқтаи назари таърихӣ-ҳуқуқӣ ва муқоисавӣ ба миён омад. Омӯзиши таърихи гузашта имконият медиҳад, ки ҷиҳатҳои мусбат ва манфии таъмини масъалаи мазкур дар Тоҷикистон муайян гардида, ҷанбаҳои мусбати он мавриди омӯзиш ва қорбарӣ қарор гиранд. Ҳамзамон, усулҳои таҳлили муқоисавӣ имконият медиҳад, ки дар асоси самараноки танзими ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқро дар кишварҳои хориҷӣ муайян намуда, онро барои такмили қонунгузори ватанӣ дар самти мазкур татбиқ намоянд. Ин ҷанбаҳо мубрами мавзуи таҳқиқотшавандаро бори дигар тасдиқ мекунанд.

Бояд қайд кард, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД пайваста тадбирҳои зарурӣ андешида мешавад. Масъалаи мазкур пайваста мавриди тавачҷуҳи ҳамешагии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дорад. Аз ҷумла, Пешвои миллат дар суҳанронии худ бахшида ба «Рӯзи милитсияи тоҷик» санаи 9 ноябри соли 2020 таъкид намудаанд, ки «Дар Тоҷикистон давлат ва Ҳукумат барои рушди заминаи моддиву техникий ин сохтори муҳим, аз ҷумла ба хизмат ҷалб кардани кормандони баландихтисос, беҳтар намудани

шароити зиндагӣ ва хизмати ҳаёти шахсӣ аҳамияти махсус медиҳад»². Танҳо дар ҳафт соли охир аз буҷаи кишвар барои эҳтиёҷоти кормандони мақомоти милитсия, аз ҷумла барои зиёд намудани музди меҳнат маблағи калон ҷудо карда шудааст, ки нисбат ба ҳаҷми дар соли 2016 пешбинишуда 15 маротиба зиёд мебошад.

Роҳбарияти давлат ва Ҳукумати ҷумҳурӣ ба таъмини кормандон бо манзилҳои истиқоматӣ аҳамияти махсус медиҳад. Дар солҳои соҳибистиқлол 613 нафар кормандон бо манзили истиқоматӣ, 1031 нафар кормандон бо қитъаи замин ва беш аз 270 нафар бо хобгоҳ таъмин карда шудаанд. Аз ҷумла, дар даҳсолаи охир зиёда аз 400 нафар кормандони МКД бо хонаҳои истиқоматӣ, зиёда аз 60 нафар бо хобгоҳ ва беш аз 800 нафар кормандон бо қитъаи замин таъмин шудаанд. Роҳбарияти ВКД ба собиқадорон ва пиронсолони эҳтиёҷмандон тавачҷуҳи хоса зоҳир намуда, пайваста аз аҳвол ва шароити зисту зиндагонии онҳо бохабар гардида, ба онҳо кумаки моддию молиявӣ мерасонанд. Дар давраи зикршуда ба собиқадорон, иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ, оилаҳои кормандони дар вақти адои хизмат ғавтида, маъҷубон ва бепарасторон ба маблағи зиёда аз 9 миллион сомонӣ кумаки моддӣ расонида шудааст³. Бояд қайд кард, ки тавачҷуҳи пайвастаи роҳбарияти давлат ба масъалаи мазкур дар бораи муҳимияти ин масъала дар сиёсати давлатии амалишаванда дар ҷумҳурӣ гувоҳӣ медиҳад.

Мубрами мавзӯи тадқиқшаванда дар он аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи қонунгузорӣ дар соҳаи иҷтимоӣ таҳия шуда, давра ба давра такмил дода шуда истодааст (аз ҷумла, нисбат ба ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ), ки пеш аз ҳама ба муқаррароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо ва санадҳои зерқонунӣ, инчунин ба стратегияҳо, концепсияҳо ва барномаҳои давлатӣ таъяс мекунад. Таҳия ва қабули як қатор ҳуҷҷатҳои хусусияти стратегидоштаро, ки дар онҳо сиёсати давлатӣ дар соҳаи иҷтимоӣ муайян карда мешаванд, махсусан қайд

---

² Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати «Рӯзи милитсия», 09.11.2020, [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 13.08.2023).

³ Қонун ва ҷомеа. – 2021. – №35. 9 сентябри соли 2021

кардан лозим аст - «Стратегияи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030»; «Концепсияи дурнамои рушди қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Концепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028» ва «Барномаи ислоҳоти (рушди) милитсия барои солҳои 2021-2025». Новобаста аз ин, қонунгузорию кишвар дар ин самт аз камбудию нуқсонҳо холӣ набуда, ба такмилдиҳӣ ниёз дорад, аз ҷумла, то имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуни алоҳида оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қабул нашудааст.

Дар шароити афзоиши шиддатнокӣ дар муносибат байни кишварҳои ҷаҳон, зиёд гардидани шумора ва фаъол шудани фаъолияти гурӯҳҳои экстремистиву террористӣ, ба вучуд омадани роҳу воситаҳои нави содиршавии ҷиноят, аз ҷумла, ҷиноятҳои махсусан вазнин, зарурати қабули чораҳои зарурӣ барои таъмини сатҳи ҳаёти мусоид ва шароити кори арзанда барои кормандони милитсия ба миён меояд. Зеро бе ин таъмин кардани шароити мусоиди ҳаёт ва кор, ки ба талаботи замони муосир ҷавобгӯй бошанд, ғайриимкон мебошад ва кормандони ВКД ба таҳдидҳои вучуддошта муқовимати самаранок нишон дода наметавонанд. Бинобар ин, зарурати таҳқиқи масъалаи мазкур мубрамию мавзӯи таҳқиқоти мазкурро муайян менамояд.

Дарачаи коркарди илмии мавзӯи таҳқиқот. Масъалаҳои асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мунтазам дар маркази диққати олимони ватанӣ ва хориҷӣ қарор дорад. Бо назардошти он ки масъалаи таҳқиқшаванда хусусияти маҷмӯӣ дорад ва аз ҷониби соҳаҳои гуногуни илми ҳуқуқ (ҳуқуқи маъмурӣ, ҳуқуқи меҳнат, ҳуқуқи инсон) омӯхта мешавад, паҳлуҳои алоҳидаи он аз ҷониби олимони илмҳои гуногун мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ аз ҷониби олимони ватанӣ аз нуқтаи назари таърихӣ-ҳуқуқӣ ва назариявӣ таҳқиқ карда шудааст. Дар миёни онҳо таҳқиқотҳои А.Р. Абдуллоев, У.А. Азиззода, У.А. Азимӣ, Ғ.М. Бобокалонов, Э.Б. Буризода, Б.Ғ. Ғафуров, А.М. Диноршоҳ, Ҷ.М. Зоир, М.О. Қудратов, Қ.Б. Қурбонов, А.Х. Маликова,

М.А. Махмудзода, А.М. Мансурзода, Н.Қ. Назарзода, Р.Ҳ. Раҳимзода, А.Ш. Розикзода, А.Қ. Рустамзода, О.А. Сафарзода, Д.Ш. Сангинов, Ф.Т. Тоҳиров, А.Ғ. Холиқзода, А.Ю. Хокироев, Ф.Р. Шарифзода, Р.Ш. Шарофзода, Р.А. Шаҳбозов, Н. Шонасридинов, М.Р. Шукуров, Ш.Т. Юсупов⁴ ва дигаронро чудо кардан мумкин аст.

---

⁴ Абдуллоев А. Р. Милиция как структурно-функциональный элемент правоохранительной системы Республики Таджикистан // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2017. – № 4 (76) – С. 28-31; Азизов У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 414 с.; Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020.; Бобокалонов Ғ.М. Маҷмӯаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат дар Тоҷикистон (1940-2020). – Душанбе: ДМТ, Нашриёти «Сино», 2020. – 658 с.; Бобокалонов Ғ.М. Избранные труды по трудовому праву и праву социального обеспечения. Второе дополненное, исправленное издания. – Душанбе, 2015.; Буриев И.Б. Становление и развитие институтов государственности на территории Таджикистана (досоветский период): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2009. – 25 с.; Буриев И.Б. История государства и права Таджикистана. Т. 1, ч. 1–2 (от древнейших времен до начала XX века). – Душанбе: Ирфон, 2007. – 244 с.; Фафуров Б.Ғ. Тоҷикон: Таърихи қадимтарин, қадим, асри миёна ва давраи навин. – Душанбе: Дониш, 2008.; Диноршоев А.М. Конституционные основы регламентации и реализации прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2015. – 535 с.; Зоиров Дж.М. Таджикистан: от государства Саманидов до суверенной государственности: монография. – Душанбе: Деваштич, 2003. – 200 с.; Кудратов М.О. Социально-правовая защита сотрудников органов внутренних дел Республики Таджикистан // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №2. – С. 375-378.; Кудратов М.О., Махмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи донишгоҳ. – 2015. – № 4(45). – С. 44-54.; Қурбонов К. Сиёсати иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли // Тоҷикистон ва ҷаҳон. – 2015. – № 6 (49). – С. 66-73.; Маликова А.Х. Организационно-правовые аспекты функции государства по социальной защите престарелых и инвалидов в Республике Таджикистан: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2005. – 22 с.; Маликова А.Х. Проблемы формирования социального государства в Таджикистане: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2012.; Мирзорустамов М.М. Деятельность руководителя территориального органа МВД Республики Таджикистан по предупреждению дисциплинарных правонарушений и преступлений среди личного состава: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2018. – 26 с.; Сангинов Д.Ш., Шонасридинов Н. Ҳуқуқи таъминоти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: «Эр-граф», 2010.; Сангинов Д.Ш., Шонасридинов Н. Ҳуқуқи таъминоти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: «Эр-граф», 2010.; Тошев А.М. Эволюция правового статуса личности в Республике Таджикистан: историко-правовое исследование: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2014. – 276 с.; Тахиров Ф.Т. Хрестоматия по истории государства и права Таджикистана (1917–1994 гг.). Второе дополненное, исправленное издание / Составитель: д.ю.н., проф., академик Академии наук Республики Таджикистан, Заслуженный деятель науки и техники Республики Таджикистан Ф.Т. Тахиров. – Душанбе, 2019.; Тоҳиров Ф.Т. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе, 1999. – 256 с.; Халиков А.Г. Правовая система зороастризма (древнее право). – Душанбе, 2005. – 488 с.; Шарифзода Ф.Р. Теоретико-правовые основы организации деятельности органов внутренних дел Республики Таджикистан в системе обеспечения национальной безопасности государства: автореф. дис. д-ра юрид. наук. – М., 2022. – 57 с.; Шаҳбозов

Масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бештар дар таҳқиқотҳои олимони хориҷӣ аз ҷумла дар асарҳои В.С. Андреев, С.Ю. Анохина, Н.В. Антипева, Ю.В. Биковская, Д.С. Дресвянкин, А.В. Завгородний, Ю.С. Кострия, Н.Д. Кочеткова, А.В. Коровников, С.М. Круппо, С.П. Матвеев, П.А. Михалюк, И.В. Моданова, Р.С. Мулукаев, Ю.А. Саранкина, Л.П. Храпилина, В.А. Якушев⁵ ва дигарон, инъос ёфтаанд.

Р.А. Механизм правового регулирования социальной защиты военнослужащих внутренних войск МВД России: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Санкт-Петербург, 2008. – 21 с.; Шукуров М.Р. История культурной жизни Советского Таджикистана. – Душанбе: Ирфон, 1970. – 494 с.; Юсупов Ш. Т. К истории дореволюционного Душанбе (конец XIX - нач. XX в.). – Душанбе: Дониш, 1988. – 113 с.

⁵ Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР: учебник. – М., 1980. – 312 с.; Анохина С.Ю. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел: вопросы теории: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 224 с.; Антипева Н.В. Социальное обеспечение военнослужащих: проблемы правового регулирования: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2009. – 45 с.; Биковская Ю.В. Роль социальных гарантий сотрудникам органов внутренних дел в обеспечении экономической безопасности и необходимость их совершенствования // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – № 42 (327). – С. 10-29; Биковская Ю.В. Социальное страхование в системе социальных гарантий сотрудникам органов внутренних дел: цели, сущность, особенности, направления совершенствования // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2013. – №2. – С. 5-10. Дресвянкин Д.С. Социальная защита сотрудников правоохранительных органов: правовые вопросы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2006. – 24 с.; Завгородний А.В. Деятельность государственных органов и общественно-политических организаций по социальной защите военнослужащих красной армии и их семей в межвоенный период (1921 – июнь 1941 г.г.): дис. ... д-ра истор. наук. – СПб., 2001. – 368 с.; Костыря Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях: автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 2004. – 28 с.; Кочеткова Н.Д. Административно-правовое обеспечение социальной защиты сотрудников органов внутренних дел: автореф. Дис.... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 27 с.; Коровников А.В. Социальная защита военнослужащих в зарубежных государствах: правовое регулирование. – М., 1997. – 206 с.; Круппо С.М. Правовая и социальная защита сотрудников органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 171 с.; Матвеев С.П. Социальная защита государственных служащих: теоретические основы построения системы, практика осуществления и проблемы административно-правового регулирования: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Воронеж, 2012. – 47 с.; Михалюк П.А. Социальная защита сотрудников органов внутренних дел // Административное и муниципальное право. – 2010. – № 7. – С. 46-51.; Моданова И.В. Актуальные проблемы обеспечения социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Актуальные проблемы экономической безопасности и ресурсного обеспечения органов внутренних дел: сборник статей Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 21 декабря 2017 года. – М., 2018. – С. 170-173.; Мулукаев Р.С. Избранные труды: К 80-летию со дня рождения. – М., 2009. – 562 с.; Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015.– С.455-459.; Храпилина, Л. П. Социальная политика: учебник / под. общ. ред. Н. А. Волгина. – М.,

Новобаста аз ин, масъалаи асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар илми ҳуқуқшиносӣ ба таври зарурӣ баррасӣ карда нашудааст. Дар адабиёти ватанӣ таҳқиқоти алоҳида оид ба муайян намудани моҳияти ин падидаи мураккаб вучуд надорад. Бинобар ин, асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳамчун падидаи мураккаб ва муҳимми илми ҳуқуқшиносӣ ба таҳлили ҳамаҷонибаи назариявӣ-таърихӣ эҳтиёҷ дорад. Ин бо он вобаста мебошад, ки то ҳол дар илми ҳуқуқшиносии Тоҷикистон таҳқиқоти алоҳида, ки ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бахшида шуда бошад, вучуд надорад. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар илми ҳуқуқшиносии ватанӣ кушиши нахустин оид ба даркунии илмии мавзуи мазкур мебошад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар доираи барномаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети №2 Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – ВКД) дар мавзуи «Шуур ва маданияти ҳуқуқии кормандони МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба анҷом расонида шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Гузаронидани омӯзиши ҳамаҷониба ва маҷмӯии масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони ВКД, ки ба он мушкилоти танзими ҳуқуқии масъалаи баррасишаванда, муайян намудани маҳфумҳои асосӣ ва омилҳои махсуси моҳияти он, таҳлили таърихии масъала бо мақсади муайян намудани раванди ба он алоқаманд, инчунин омӯзиши муқоисавии қонунгузори ватанӣ ва хориҷӣ бо мақсади муайян намудани хусусиятҳои якхела ва фарқкунанда, ки барои татбиқ кардан дар амалияи қонунгузори ватанӣ имконпазиранд, мақсади таҳқиқоти мазкурро ташкил медиҳанд.

2003. – 736 с.; Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – 267 с.

Вазифаҳои таҳқиқот. Вазифаҳои зерин ҳамчун роҳҳои ноил шудан ба ин ҳадаф муайян карда мешаванд:

– маҳфумҳои асосӣ ва омилҳои махсуси моҳияти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таҳқиқ карда шудаанд;

– асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия дар марҳилаи аввали ташаккули он (солҳои 1917-1929) таҳлил карда шудааст;

– хусусиятҳои таҳаввули қонунгузорӣ дар соҳаи мазкур дар давраи шуравӣ (дар ҳайати ИҶШС ба сифати ҷумҳурии иттифоқӣ будани Тоҷикистон), баррасӣ карда шуданд;

– ташаккули қонунгузориҳои ватанӣ дар соҳаи таъмини ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар солҳои истиқлолият (солҳои 1991-2023);

- омӯзиши сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД;

- омӯзиши таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД;

- муайян намудани роҳҳои такмили механизми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар рафти гузаронидани ислоҳоти давлатӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқот муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳамчун падидаи ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Предмети таҳқиқот. Предмети таҳқиқотро мафҳум, муҳтаво, таснифи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ватанӣ, намудҳо ва моҳияти ҳуқуқии онҳо, шаклҳои татбиқи меъёру муқаррароти санадҳои ҳуқуқӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, шаклҳои назорат оид ба татбиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ дар сатҳи миллии ташкил медиҳанд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. . Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои ташкил медиҳанд, ки дар онҳо масоили мубрами асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таҳлил шудаанд. Зимни омода намудани диссертатсия асарҳои илмӣ олимони ватанӣ ва хориҷӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мавриди омӯзиш қарогирифтаанд.

Дар таълифи диссертатсия муаллиф ба асарҳои илмӣ олимони зерин: А.Р. Абдуллоев, У.А. Азиззода, У.А. Азимӣ, В.С. Андреев, С.Ю. Анохина, Н.В. Антипева, Ю.В. Биковская, Ғ.М. Бобокалонов, Э.Б. Буризода, Б.Ғ. Ғафуров, А.М. Диноршоҳ, Д.С. Дресвянкин, А.В. Завгородний, Ҷ.М. Зоир, Ю.С. Кострия, Н.Д. Кочеткова, А.В. Коровников, С.М. Круппо, М.О. Қудратов, Қ.Б. Қурбонов, М.А. Маҳмудзода, И.В. Моданова, А.М. Мансурзода, А.Х. Маликова, С.П. Матвеев, П.А. Михалюк, Р.С. Мулукаев, Н.Д. Назаров, Р. Ҳ. Раҳимзода, А.Ш. Розикзода, Ю.А. Саранкина, О.А. Сафарзода, Д.Ш. Сангинов, Ф.Т. Тоҳиров, Л.П. Храпилина, А.Ғ. Холиқзода, А.Ю. Хокироев, Ф. Р. Шарифзода, Р. Ш. Шарофзода, Р.А. Шаҳбозов, Н. Шонасридинов, М.Р. Шукуров, Ш.Т. Юсупов, В.А. Якушев ва дигарон таъя намудааст.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асосҳои методологии рисолаи илмиро усулҳои умумиилмӣ ва махсуси донишҳои илмӣ ташкил медиҳанд. Дар диссертатсия усулҳои умумии фалсафӣ, аз қабилҳои диалектикӣ, мантиқӣ-забонӣ ва низомнокӣ истифода шудаанд. Ҳангоми омода намудани рисолаи илмӣ, муаллиф ба усулҳои махсуси ҳуқуқӣ таъя кард: таърихӣ-ҳуқуқӣ, шаклӣ-ҳуқуқӣ ва муқоисавӣ-ҳуқуқӣ.

Масъалаҳои ташаккул ва инкишофи ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД дар Тоҷикистони шуравӣ ва соҳибистиқлол бо кӯмаки усули диалектикӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Усули мантиқӣ-забонӣ ҳангоми таҳлил ва муайян намудани моҳияти мафҳумҳо ва ибораҳои ҳуқуқӣ, ки дар таҳқиқоти диссертатсионӣ истифода шуданд, амалӣ карда шудааст. Гузоштани масъалаҳо дар ҳар зербоб бо назардошти усулҳои мантиқӣ ва забонӣ ба роҳ монда шудааст. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ усули низомнокӣ ҳангоми муайян намудани мақсад ва вазифаҳо, ки дар қор гузошта шудааст, истифода гардида, омӯзиши қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД бошад бо тартиби таърихӣ (хронологӣ) таҳлил ва баррасӣ карда шудааст.

Дар заминаи усули таърихӣ-ҳуқуқӣ масъалаи ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД, танзими он дар қонунгузори Тоҷикистони Шӯравӣ ва

сипас дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқи таърихӣ-ҳуқуқӣ гузаронида шуд. Усули шаклӣ-ҳуқуқӣ имконият дод, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳамчун падидаи ҳуқуқии махсус баррасӣ карда шавад ва дар натиҷа мафҳум, моҳият, ва кафолати ҳифзи иҷтимоӣ ва муқаррароти санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД муайян карда шуданд. Усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ ҳангоми омӯзиши таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, инчунин ҳангоми таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории миллӣ ва қонунгузории кишварҳои хориҷӣ истифода шуд. Дар умум, усулҳои мазкур дар якҷоягӣ имконият фароҳам оварданд, ки таҳқиқоти диссертатсионии ҳамачониба, пурра ва объективона гузаронида шавад ва вазифаҳои гузошташуда ҳалли худро пайдо намоянд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Асоси меъёрии таҳқиқотро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ дар бораи милитсия ва ҳифзи иҷтимоии кормандони он, инчунин санадҳои зерқонунӣ ташкил карданд. Дар таҳқиқоти илмӣ қонунгузории кишварҳои хориҷӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилисоҳавии МКД ва маводҳои бойгонӣ, ки хусусияти таърихӣ-ҳуқуқӣ доранд, истифода шудаанд.

Навгонии илмии рисола. Навгонии илмии таҳқиқот дар он аст, ки дар илми ҳуқуқи ватанӣ ин аввалин кӯшиши омӯзиши ҳамачонибаи масъалаҳои танзими ҳуқуқии асосҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мебошад. Дар рисола кӯшиш ба харҷ дода шудааст, ки мафҳум, мақсад, моҳият, заминаи ҳуқуқӣ ва рушди қонунгузорӣ дар ин соҳа ошкор карда шавад. Пешниҳодҳои назариявӣ ва амалӣ, ки аз ҷониби муаллиф таҳия шудаанд, ба тақмили асосҳои ҳуқуқии танзими масъалаҳои таъминоти иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД нигаронида шуданд.

Муқаррароти илмии барои ҷимоя пешниҳодшуда, ки дар он навоариҳои рисола инъикос шуда, масъалаҳои ба миён гузошташуда ҳал карда мешаванд, ба ҷузъҳои зерини таркибӣ тақсим мешаванд:

– дар доираи асосҳои назариявии таҳқиқот, аз ҷониби муаллиф маҳфумҳои асосӣ ва ҷузъҳои таркибии он, инчунин тавсифи моҳиятии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таҳқиқ карда шудааст;

– дар доираи асосҳои таърихӣ, аз ҷониби муаллиф раванди таҳаввулоти ташаккул ва рушди танзими ҳуқуқии таъминоти иҷтимоӣ ва ҳифзи кормандони МКД дар доираи се марҳилаи давлатдорӣ тоҷикон – пеш аз шуравӣ, шуравӣ ва пас аз шуравӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, ҷанбаҳои мусбӣ ва камбудихо дар ҳар як марҳилаи зикршуда муайян карда шудааст;

– дар асоси истифодаи усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, аз ҷониби муаллиф таҳлили муқоисавии қонунгузори ватанӣ бо қонунгузори давлатҳои хориҷӣ дар ин соҳа гузаронида шудааст;

– дар доираи омӯзиши қонунгузори ватанӣ дар самти таҳқиқшаванда кафолатҳои иҷтимоӣ барои кормандони МКД ва вазъи онҳо муайян карда шуданд;

– дурнамои рушди ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД баррасӣ гардида, роҳҳо, воситаҳо ва тадбирҳои самаранок оид ба баланд бардоштани сатҳи ҳифзи иҷтимоии кормандон пешниҳод карда шуданд.

Мухтавои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешавад. Ба ҳимоя мухтавои **илмӣ** зерин пешниҳод мегарданд, ки онҳо ҷузъҳои назарраси навғониҳои илмӣ таҳқиқоти диссертациониро дар бар мегиранд:

1. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қисми муҳимми батанзимдарории ҳуқуқии чунин намуди фаъолияти давлатӣ ба ҳисоб рафта, аз рӯи таркиб мураккаб мебошад ва низоми меъёрҳои ҳуқуқиро ташкил медиҳад. Дар зери мафҳуми мазкур маҷмӯи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ фаҳмида мешавад, ки ба танзими муносибатҳои ҳуқуқӣ равона карда шуданд ва дар соҳаи таъмини иҷтимоии фаъолияти кормандони МКД ба вучуд меоянд. Чунин муносибатҳо, ки бо санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба танзим дароварда шудаанд, хусусияти устувор ва доимоамалкунанда дошта, аз ҷониби субъектҳои муносибати ҳуқуқӣ бо риояи қатъии меъёрҳо, ки дар чунин санадҳо мустаҳкам шуданд, амалӣ карда мешаванд.

2. Маҷмӯи кафолатҳо, ки мақсади онҳо таъмини некӯахлоқии моддӣ, маънавӣ ва ҷисмонии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мебошад, низоми ҳифзи иҷтимоии онҳоро ташкил медиҳанд.

Ба намудҳои онҳо дохил мешаванд:

- музди кор ва дигар пардохтҳои иловагӣ;
- хизматрасонии тиббӣ, аз ҷумла табобат дар осоишгоҳҳо;
- инчунин таъмини манзили иҷтимоӣ;
- кафолатҳои суғуртавӣ, ки ба таъмини товони зарар, ки хангоми иҷрои уҳдадорихои хизматӣ расонида шудааст, равона карда шудаанд;
- таъмин бо либоси хизматӣ ва озуқа;
- таъмини нафақа;
- дастгирии аъзоёни оилаи кормандоне, ки хангоми иҷрои уҳдадорихои хизматӣ ғавтидаанд.

3. Дар натиҷаи омӯзиши таҳавулоти қонунгузорию ватанӣ дар соҳаи таъмини ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, мо онро ба чор давра тақсим намудем: солҳои 1917-1924 – давраи ташаккул ва инкишофи ҳокимияти шуравӣ; 1924-1929 – ташаккули ҶМШС Тоҷикистон; 1929-1991 – батанзимдарории масъалаи мазкур дар давраи ба сифати ҷумҳурии иттифоқӣ будани Тоҷикистон дар ҳайати ИҶШС; баъди соли 1991 – давраи истиқлолият.

4. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия, ки дар солҳои 1929-1991 муқаррар карда шуданд, асосан меъёрҳои зеринро дар бар мегирифтанд: баланд бардоштани ҳаҷми маоши моҳонаи кормандони милитсия, Ҷоиз барои собиқаи хизмат, рутбаи махсус ва озуқапулӣ; таъмини кормандони милитсия бо либоси махсуси низомии ҷавобгӯ ба талабот (вобаста ба мавсим, мансубияти ҷинсӣ, нишонаҳои фарқкунанда, андоза, бароҳатӣ ва ғайра); ҳавасмандгардонии кормандони милитсия бо намудҳои гуногуни мукофот (аз ҷумла ифтихорномаҳо, медалу нишонҳои сарисинагӣ ва дигар чораҳои ҳафасмандкунанда); беҳтаркунии таъмини нафақавии кормандони милитсия ва андешидани чораҳо ҷиҳати баланд бардоштани ҳаҷми нафақа; фароҳам овардани шароити мусоид барои инкишофи

маънавии кормандон бо роҳи таъсиси рӯзҳои ҷашн ва гузаронидани чорабиниҳои гуногун ва ғайра.

5. Сиёсати иҷтимоӣ – ин маҷмӯи чорабиниҳои ташкилӣ, сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангию фароғатӣ мебошад, ки аз ҷониби давлат дар асоси заминаҳои ҳуқуқӣ таҳия ва амалӣ карда мешавад ва ба ҳифзи иҷтимоӣ ва таъмини гурӯҳҳои алоҳида бо ҳуқуқ ба озодӣ ва имтиёзу кафолати иҷтимоӣ равона карда шудааст. Аз ин нуқтаи назар, сиёсати давлатӣ дар соҳаи таҳқиқшаванда маҷмуи воситаҳо ва тадбирҳои дорои хусусияти иқтисодӣ, сиёсӣ-ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ мебошад, ки дар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ муқаррар шуда, аз ҷониби давлат бо мақсади таъмини ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД амалӣ карда мешавад. Ин воситаю тадбирҳо маҷмӯи ҳуқуқу озодиҳои онҳоро дар бар гирифта, кафолату имтиёзҳои иҷтимоиро ташкил медиҳанд.

Ҳамзамон, татбиқи соҳаи мазкури сиёсати давлатӣ имрӯз такмил ва таҳияи механизмҳои нави татбиқи онро тақозо менамояд, ки бо зарурати расонидани ин гуна кумак то ҳадди имкон самаранок ва саривақт ба миён омадаст. Ҳамзамон, бояд ҳамин хел шароити ҳуқуқӣ фароҳам оварда шавад, ки кормандон ва аъзоёни оилаи онҳо барои босамара ҳал намудани масъалаҳои муҳимми ҳаётӣ, аз ҷумла иҷтимоӣ, ташкилӣ ва ғайра имконият дошта бошанд.

6. Омӯзиши қонунгузори давлатҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ки кафолатҳои иҷтимоии ба кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ пешниҳодшаванда аз рӯйи хусусият ва усулҳои татбиқ ҳаммонанданд. Дар баробари ин, чунон ки таҳлили қонунгузори як қатор давлатҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ду шакли такмили он қабул шудааст - ворид намудани тағйироту иловаҳо ба қонунҳо, ки фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқро танзим мекунанд, инчунин қабули як қатор санадҳои зерқонунӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Ёзбекистон, Ҷумҳурии Қазоқистон) ва таҳия ва қабули қонунҳои нав бо ворид намудан ба мазмуни он танзими васеи масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ (Федератсияи Россия).

7. Чи хеле ки таҳлили қонунгузори кишварҳои пасошуравӣ нишон медиҳад, эътирофи мустақили ҳуқуқии масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД воситаи муассири дастгирии ин тоифаи шахсон мебошад. Вобаста ба ин, пешниҳод карда мешавад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуни махсусгардонидашуда «Дар бораи кафолатҳои иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ» таҳия ва қабул карда шавад. Бо дарназардошти муҳимияти хизмат дар сафи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, қабули қонуни мазкур ҳифзи иҷтимоии самараноки кормандони ин мақомотро таъмин намуда, ба ҳалли масъалаҳои муҳим, аз қабили таъмини моддӣ ва нафақавӣ, шароити манзил, хизматрасонии тиббӣ ва ғайра мусоидат мекунад.

8. Дар рафти таҳқиқот дар бораи зарурати қабули қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмат дар мақомоти корҳои дохилӣ» хулоса бароварда шуд. Ин зарурат бо он асоснок карда мешавад, ки аз лаҳзаи тасдиқи «Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти корҳои дохилӣ» муҳлати тулонӣ гузаштааст ва ин санади меъёрии ҳуқуқӣ наметавонад муносибатҳои навро, ки дар соҳаи фаъолияти МКД ба вучуд омадаст, ба пуррагӣ танзим намояд. Ислоҳоти милитсия, ки фаъолона амалӣ шуда истодааст, татбиқи Барнома оид ба ислоҳоти милитсия имконият медиҳанд, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар давраи гузаронидани ислоҳот ва баъд аз он таъмин карда шавад.

9. Барои баланд бардоштани самаранокии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар Тоҷикистон татбиқи тадбирҳои зерин зарур аст: такмили қонунгузорӣ дар ин соҳа ва механизмҳои татбиқи он; баланд бардоштани таъминоти моддӣ кормандони МКД, ки ба сифати восита дар соҳаи мубориза бо зухуроти коррупсионӣ зарур мебошанд; чундо кардани воситаҳои зарурӣ аз буҷети давлатӣ барои ҳалли мушкилиҳои манзилӣ ва пардохти қарзҳои кормандони МКД; беҳтар намудани шароитҳо барои кумакҳои иҷтимоӣ ва тиббӣ-иҷтимоӣ; ҷалби маблағгузори иловагӣ барои дастгирии иҷтимоӣ аз манбаъҳои давлатӣ ва хусусӣ; иштирок дар барномаҳои ҳифзи иҷтимоӣ тавассути фаъолияти ҳифзи ҳуқуқ; мусоидат оид ба ворид намудани кормандони МКД ба кооператсияи матлубот; таъсис додани иттифокҳои

касабаи кормандони МКД дар ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои таъмин намудани иштироки фаъол дар ҳифзи ҳуқуқҳои онҳо.

Вобаста ба ин, дар таҳқиқоти диссертатсионӣ **тавсия ва пешниҳодҳо** оид ба такмил додани қонунгузорӣ қоркард карда шуданд:

1. Дар натиҷаи таҳлили меъёрҳои қонунгузори кишвар пешниҳод карда мешавад, ки дар номи боби 6 Қонун «Дар бораи милитсия» истилоҳоти «химоя» ба истиллоҳи «ҳифз» иваз карда шавад. Ҳарчанд истилоҳҳои «химоя» ва «ҳифз» ҳаммаъно бошанд ҳам, дар ҳуқуқэҷодкунӣ ва адабиёти илмӣ бештар истилоҳоти «ҳифз» («ҳифзи ҳуқуқ», «ҳифзи ҳуқуқи инсон» ва ғайра) истифода мешавад. Ҳамзамон, таҳлили мафҳумҳо нишон медиҳад, ки мафҳуми ҳифзи иҷтимоӣ аз мафҳуми ҳифзи ҳуқуқӣ фарқ мекунад. Бинобар ин, пешниҳод мегардад, ки муқаррарот оид ба ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳифзи ҳуқуқӣ дар моддаҳои алоҳида аниқ карда шуда, мафҳумҳои онҳо бошад дар муқаррароти умумии қонун шарҳ дода шаванд.

2. Бо мақсади муайян намудани ҳуқуқу кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД, зарур аст, ки дар лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи политсия» тартиби пардохти кумакпулиҳои якдафъаина, иловапулиҳо барои қорҳои аз меъёр зиёд ва ҳавасмандгардонии кормандон барои иҷрои уҳдадорихои хизматӣ, инчунин дигар имтиёзҳо ба назар гирифта шуда, пешбинӣ карда шаванд.

3. Бо мақсади баланд бардоштани самаранокии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД пешниҳод мегардад, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аъзои оилаи онҳо» таҳия ва қабул карда шуда, дар он тамоми кафолатҳо ба таври муфассал муқаррар карда шаванд.

4. Дар қонунгузорӣ, ки масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба танзим мебароранд, пешниҳод карда мешавад, ки мафҳумҳои асосӣ ба монанди «ҳифзи иҷтимоии кормандон», «ҳифзи ҳуқуқии кормандон», «кафолати кормандон», «номгӯии кафолати иҷтимоию ҳуқуқии кормандон» ва дигар мафҳумҳои муҳим ба моддаи алоҳида ҷудо карда шаванд.

5. Дар қонунгузории амалкунанда, ки масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба танзим мебарорад, истилоҳи «аъзои оилаи кормандон» мустақкам карда шавад.

6. Дар қонунгузорӣ, ки ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД тааллуқ дорад, кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони аз кор озодшуда ва аъзои оилаи онҳо дар боби алоҳида муқаррар карда шавад.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳаммияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқот дар он ифода мегардад, ки хулоса, пешниҳод ва тавсияҳои дар таҳқиқоти диссертатсионӣ ҷойдошта метавонад дар таҳқиқотҳои минбаъда оид ба масъалаҳои коркард ва татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дар раванди тақмили қонунгузории миллӣ дар ин соҳа истифода шаванд.

Маводи диссертатсияро дар чараёни таълим ҳангоми гузаронидани дарсҳои лексионӣ ва курсҳои махсус оид ба ҳуқуқи меҳнат, ҳуқуқи таъминоти иҷтимоӣ ва ҳуқуқи инсон истифода бурдан мумкин аст. Аҳаммияти амалии таҳқиқот бошад дар он ифода мегардад, ки хулоса ва тавсияҳои дар диссертатсия пешниҳодгардида дар тақмили қонунгузории миллӣ нақши калон дошта, ҳолигиҳоро дар қонунгузорӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД пурра менамояд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур бо истифодаи усулҳои муосири таҳқиқоти илмӣ, ки асоси методологии таҳқиқотро ташкил медиҳанд, таҳлили доираи васеи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи милитсия, инчунин санадҳои дахлдори ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, истифодаи асарҳои илмӣ олимони дар соҳаи ҳуқуқи Тоҷикистон, кишварҳои хориҷи наздик ва дур, ки дар онҳо меъёрҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД инъикос шуданд, ба даст оварда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мазмуни таҳқиқоти диссертатсионӣ ба шиносномаи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва

давлат, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудааст, мутобиқ мебошад.

Саҳми шахсии доктараби дарёфти дараҷаи илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ натиҷаи кори мустақилонаи муаллиф мебошад. Фикру ақидаҳо, муқаррарот, хулосаҳо, пешниҳодҳо ва тавсияҳо асосӣ, ки дар кор пешниҳод шуданд ва аҳамияти назариявӣ ва илмӣ доранд, шахсан аз ҷониби муаллифи диссертатсия коркард карда шудаанд. Онҳо ба тақмили нақши санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, ба танзими ҳуқуқӣ ва муносибатҳо, ки бо он алоқаманданд, равона карда шудааст. Ҳамзамон, масъалагузорӣ ва тарзи навишти диссертатсия саҳми шахсии муаллифро нишон медиҳад.

Тасдиқ ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот. Диссертатсия дар кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети №2 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон омода, муҳокима ва барои ҳимоя тавсия шудааст. Нуқтаҳои асосии диссертатсия дар маърузаҳо ва баромадҳои муаллиф дар конференсияҳои илмӣ-амалии сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ матраҳ гардидаанд.

Ҷанбаҳо ва натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар маърузаҳои конференсияҳои ҷумҳуриявӣю байналмилалии илмӣ-назариявӣ баррасӣ карда шудаанд:

– IV-умин конференсияи илмӣ-назариявии байналмилалии «Ҳуқуқи инсон ва ҷаҳонишавӣ», маъруза дар мавзӯи «Баъзе масъалаҳои кафолати иҷтимоии кормандони МКД дар давраи ислоҳоти ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон» (ш. Душанбе, Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 10 декабри соли 2021);

– конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявии «Нақши қонунгузорӣ дар ислоҳоти милитсия: муваффақият ва норасогӣҳо», маъруза дар мавзӯи «Мафҳуми ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД» (ш. Душанбе, Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 20 декабри соли 2021);

- конференсияи байналмилалии илмию назариявӣ бахшида ба таҷлили рӯзи ҳуқуқи инсон «Масъалаҳои назариявии ташаккули фарҳанги ҳуқуқи

инсон дар Тоҷикистон» (ш. Душанбе, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, 5 декабри соли 2023);

– II-уми конференсияи илмӣ-назариявӣ байналмилалӣ «Илми ҳуқуқшиносӣ ва амалия», маъруза дар мавзуи «Марҳилаҳои асосии ташаккул ва рушди асосҳои ташкилӣ-ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД Тоҷикистон: солҳои 1917-1991» (ш. Душанбе, Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 29 апрели соли 2023).

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Нуқтаҳои асосии таҳқиқот дар 13 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 9 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шуданд, ба таъб расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз номгӯйи ихтисораҳо, муқаддима, ду боб, ҳафт зербоб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт (сарчашма) иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 202 саҳифаро ташкил медиҳад.

БОБИ I. ТАШАККУЛ ВА ИНКИШОФИ ҚОНУНГУЗОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР САМТИ ҲИФЗИ ИҶТИМОИИ КОРМАНДОНИ МАҚМОТИ КОРҲОИ ДОХИЛӢ (СОЛҲОИ 1917-2023)

1.1. Мафҳум, моҳият ва таркиби ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД

Масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД яке аз масъалаҳои муҳими на танҳо низоми мақомоти ҳифзи ҳуқуқи Тоҷикистон, балки унсури асосии сиёсати давлатии ҳифзи иҷтимоӣ дар тамоми кишварҳои ҷаҳон мебошад. Масъалаи ҳифзи иҷтимоӣ, ки солҳои охир дар илми ҳуқуқшиносӣ ташаккул ёфтааст, мазмуни васеъ дорад. Чун қоида, ҳифзи иҷтимоӣ гуфта, вазифаи давлат оид ба таъмини ҳуқуқҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ ва моддӣ (молиявӣ, амволий, манзилӣ, маишӣ, тиббӣ ва ғайра) фаҳмида мешавад.

Бояд тазаққур дод, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар илми муосир мавзуи баҳсталаб буда, баҳусус дар шароити кунунии ҷамъияти демократию ҳуқуқбунёд омӯзишу таҳлил ва таҳкими ҷиддиро талаб менамояд. Хусусияти хоси фаъолияти кормандони милитсия дар он зоҳир мешавад, ки онҳо доираи васеи ваколатҳоро оид ба ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандон аз ҷинояткорихо ва дигар таҳдидҳои қонуншиканӣ ба зимма гирифта, бисёр вақт худ бемуҳофиза мемонанд. Маврид ба зикр аст, ки мубрамияти масъалаи баррасишаванда таваҷҷуҳи як қатор муҳаққиқонро ба худ ҷалб намудааст. Аз ҷумла, И.В. Моданова қайд мекунад, ки масоили ҳифзи иҷтимоӣ дар айни замон хеле мубрам мебошанд. Вобаста ба ин, ташаккул ва такмили механизми дахлдори ҳуқуқии татбиқи ҳуқуқи иҷтимоии кормандони МКД таҳқиқоти ҷудоғонаро тақозо менамояд⁶. Дар ин хусус С.П. Матвеев дуруст таъкид мекунад, ки навсозии муосири хадамоти

---

⁶ Моданова И.В. Актуальные проблемы обеспечения социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Актуальные проблемы экономической безопасности и ресурсного обеспечения органов внутренних дел: Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 21 декабря 2017 года. – М., 2018. – С. 173.

давлатии ҳифзи ҳуқуқ бидуни таҳкими кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони Мақомоти қорҳои дохилӣ ғайриимкон аст⁷.

Ҳамин тавр, гуфтан мумкин аст, ки ҳимояи иҷтимоии кормандони МКД масъалаи хеле муҳим ба ҳисоб меравад. Кормандони МКД ҳамаҷуз супоришҳои хизматиро дар шароити мураккаб, ки ба ҳаёт ва саломатӣ хавфноканд, иҷро мекунанд ва бояд бо кафолатҳои иҷтимоӣ таъмин карда шаванд. Таҷрибаҳои ҳифзи иҷтимоӣ бояд мураккабӣ ва хатари хизматро дар Мақомоти қорҳои дохилӣ ҷуброн намуда, барои фаъолияти хуб кормандонро ҳавасманд гардонанд ва имкон диҳанд, ки ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсионӣ дар фаъолияти онҳо кам карда шаванд.

Ҳифзи иҷтимоӣ ҳамчун як ниҳоди иҷтимоӣ маҷмуи меъёрҳои ҳуқуқӣ мебошад, ки барои баргараф кардани мушкилоти муайяни иҷтимоӣ ва иқтисодӣ заруранд. Дар доираи низоми ҳифзи иҷтимоии шаҳрвандон ҳангоми рӯй додани ҳодисаҳои ногувор кумаки ҷуброни пул ва (ё) натурал (ғайрипулӣ), дар шакли намудҳои гуногуни хизматрасонӣ таъмин мешаванд. Ба андешаи Ю.С. Костря, ҳимояи иҷтимоии кормандони МКД бояд бо дараҷаи аз тарафи давлат иҷро шудани ҳуқуқи муҳимтарини иҷтимоии онҳо, кафолатҳо ва ҷубронпулиҳо, дараҷаи қонеъ гардонидани талаботи моддию маънавӣ тавсиф карда шавад. Мавқеи иҷтимоии кормандони МКД дар ҳома бояд ба нақши онҳо дар ҳома бо назардошти дараҷаи баланди ташаннуҷ ва хатари қор, инчунин маҳдудиятҳои ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандӣ вобаста ба хизмат дар МКД мувофиқ бошад⁸. Ҳимояи иҷтимоии кормандони МКД бештар ба обрӯю эътибори мақомот, инчунин иҷрои самараноки функцияву вазифаҳои дар назди қорвандон гузошташуда вобаста аст⁹.

---

⁷ Матвеев С.П. Социальная защита государственных служащих: теоретические основы построения системы, практика осуществления и проблемы административно-правового регулирования: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Воронеж, 2012. – С. 18.

⁸ Костря Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 2004. – С. 3.

⁹ Моданова И.В. Актуальные проблемы обеспечения социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Актуальные проблемы экономической безопасности и ресурсного обеспечения органов внутренних дел: Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 21 декабря 2017 года. – М., 2018. – С. 170.

Давлати иҷтимоӣ давлатест, ки метавонад касеро, ки дар муҳофизати қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ қарор дорад, аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳифз намояд. М.О. Қудратов дар ин хусус чунин қайд кардааст, ки кормандони МКД намояндаи ҳокимияти иҷроияи давлатӣ буда, таҳти ҳимояи давлат қарор доранд. Корманди милитсия ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ шахси дахлнопазир мебошад¹⁰. Ба андешаи Ю.А. Саранкина, дар байни субъектҳои таъминоти иҷтимоӣ кормандони МКД мавқеи махсусро ишғол мекунанд. Хусусияти субъекти зикршуда дар соҳаи иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, ба хусусияти вазифаҳое, ки онҳо иҷро мекунанд, вобаста мебошад¹¹. И.В. Моданова низ андешаи мазкурро дастгирӣ намуда, иловатан қайд намудааст, ки дар байни субъектҳои ҳифзи иҷтимоӣ кормандони МКД ҷойи махсусро ишғол мекунанд, ки бевосита кормандони баҳши давлатӣ мебошанд ва дар барномаи давлатӣ оид ба зиёд намудани музди меҳнати кормандони баҳши бучетӣ пешбинӣ шудааст¹². Андешаҳои монанд дар таҳқиқоти Д.А. Овсянников чунин ба назар мерасад: кормандони МКД ва дар баъзе мавридҳо аъзоёни оилаи онҳо субъектҳои махсуси низоми таъминоти иҷтимоӣ мебошанд. Ин ба хусусиятҳои вазифаҳое, ки ба кормандон воғузур шудаанд ва вазифаҳое, ки онҳо иҷро мекунанд, вобаста мебошад¹³.

Ҳамин тавр, аз андешаҳои боло бармеояд, ки кормандони МКД дар низоми субъектҳои ҳифзи иҷтимоӣ мавқеи махсусро ишғол намуда, давлат на танҳо кормандони МКД, балки дар баъзе мавридҳои муқаррароти қонун аъзоёни оилаи онҳоро низ мавриди ҳифзи иҷтимоӣ қарор медиҳад. Лозим ба

---

¹⁰ Қудратов М.О. Социально-правовая защита сотрудников органов внутренних дел Республики Таджикистан // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №2. – С. 376.

¹¹ Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 455.

¹² Моданова И.В. Актуальные проблемы обеспечения социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Актуальные проблемы экономической безопасности и ресурсного обеспечения органов внутренних дел: Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 21 декабря 2017 года. – М., 2018. – С. 170.

¹³ Овсянников Д.А. Понятие «социальное обеспечение сотрудников полиции и членов их семей»: теоретический анализ сущности и содержания // Молодой учёный. – 2021. – №22 (364). – С. 368.

зикр аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон давлату ҳукумат ба нақши муассири кормандони МКД дар таҳкими давлатдорӣ ва химояи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон ҳамеша арҷ мегузоранд. Ин нукта борҳо дар суҳанрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид шудааст: «Ҳукумати мамлакат хизматҳои кормандони мақомотро ҳамеша қадрдонӣ мекунад ва чиҳати беҳтар намудани шароити қору хизмат, баланд бардоштани сатҳи ҳифзи иҷтимоии ҳаёти шахсӣ ва тақвият бахшидани заминаҳои моддиву техникий мақомоти қорҳои дохилӣ тадбирҳои муассир меандешад»¹⁴.

Бояд қайд намуд, ки истилоҳи «таъминоти иҷтимоӣ» бори аввал дар адабиёти солҳои 20-30 асри гузашта пайдо шудааст, ки ба таври мухталиф онро маънидод мекарданд. Аксар вақт онро бо мафҳуми «суғуртаи иҷтимоӣ» баробар мешуданд¹⁵. Тадқиқоти бештари умумии моҳияти таъминоти иҷтимоӣ дар солҳои 50-70 сурат гирифта, аз ҷониби як қатор муҳаққиқон, ба монанди Е.И. Астрахан, М.Г. Александров, А.Е. Пашерстник, В.С. Андреев мавриди баррасӣ қарор мегирад¹⁶. Аммо андешаи мазкур танҳо ба таъминоти иҷтимоӣ марбут буда, он ба ҳифзи иҷтимоӣ дахл надорад, зеро ҳифзи иҷтимоӣ ҳанӯз дар низомҳои таърихӣ-ҳуқуқии зардуштӣ ва мусулмонӣ, ки дар сарзамини Тоҷикистони таърихӣ амал мекарданд, мавҷуд буд. Дар ин хусус маълумоти бештар дар таҳқиқотҳои У.А. Азизода¹⁷, Ф.Т. Тоҳиров¹⁸, А.Ғ. Холиқзода¹⁹, Э.Б. Буризода²⁰, А.М. Диноршоҳ²¹ ва дигарон ба назар мерасад.

---

¹⁴ Суҳанронии Президенти ҶТ дар маҷлиси тантанавӣ ба муносибати «Рӯзи милитсияи тоҷик», 10.11.2018 Соמוнаи расмӣи Президенти ҶТ [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 30.10.2020).

¹⁵ Овсянников Д.А. Понятие «социальное обеспечение сотрудников полиции и членов их семей»: теоретический анализ сущности и содержания // Молодой учёный. – 2021. – №22 (364). – С. 369.

¹⁶ Александров Н.Г., Пашерстник А.Е. Советское трудовое право. – М., 1952. – С. 14.

¹⁷ Азизов У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2015. – 414 с.

¹⁸ Тоҳиров Ф.Т. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон / Ф.Т. Тоҳиров. – Душанбе, 1999. – 256 с.

¹⁹ Халиков А.Г. Правовая система зороастризма (древнее право) / А.Г. Халиков. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2005. – 488 с.

Дар илми ҳуқуқшиносии ватанӣ ба ҳифзи иҷтимоӣ-ҳуқуқии хизматчиёни давлатӣ ва кормандони МКД дар алоҳидагӣ ҳамчун мавзуи таҳқиқоти илмӣ диққати махсус дода нашудааст. Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳамчун маҷмуи имтиёзҳо ва кафолатҳо барои кормандон ва аъзои оилаи онҳо фаҳмида мешавад, ки дар қонун муқаррар шуда, бояд на танҳо шароити махсуси меҳнат, балки дигар маҳдудиятҳои сатҳи мувозинати умумии меҳнатро ҷуброн намояд. Маврид ба зикр аст, ки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда мафҳуми “ҳифзи иҷтимоӣ” ба назар намерасад, вале дар адабиёти ватанию хориҷӣ оид ба тавсифи мафҳуми моҳияти он андешаҳои мухталиф ҷой доранд. Аз ҷумла, М.О. Қудратов қайд мекунад, ки истилоҳи “ҳифзи иҷтимоӣ” ҳам дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам дар қонунгузориҳои Россия мафҳуми дақиқ надорад ва ин боиси тафсириҳои гуногун гардида, ба татбиқи яхелаи меъёрҳои ҳуқуқии дахлдор мусоидат намекунад²². Ба андешаи Ю.А. Саранкина, дар қонунгузориҳои амалкунанда мафҳуми ҳуқуқии чунин истилоҳ мавҷуд нест. Илова бар ин, муддати зиёда дар адабиёти илмӣ ва дар баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар баробари мафҳуми «таъминоти иҷтимоӣ» истилоҳи «ҳимояи иҷтимоӣ» истифода мешавад. Чунин тафсири норавшани аслан як зухурот боиси печида шудани мафҳумҳо ва номуайяни дар шарҳи падидаҳои ҳуқуқӣ мегардад²³. Ба андешаҳои мазкур метавон розӣ нашуд, зеро мавҷуд набудани мафҳуми дақиқи ҳифзи иҷтимоӣ ва таносуби он бо дигар мафҳумҳои монанд метавонад дар ҳуқуқ татбиқсозӣ мушкилиҳоро пеш орад. Дар адабиёти илмии ҳуқуқшиносӣ чунин мафҳумҳои асосии ҳимояи иҷтимоӣ мавриди

---

²⁰ Буриев И.Б. История государства и права Таджикистана. Т. 1, ч. 1–2 (от древнейших времен до начала XX века) / И.Б. Буриев. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 244 с.

²¹ Диноршоев А.М. Конституционные основы регламентации и реализации прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2015. – 535 с.

²² Қудратов М.О. Социально-правовая защита сотрудников органов внутренних дел Республики Таджикистан // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №2. – С. 375-378

²³ Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 455.

баррасии муҳаққиқони ватанию хоричӣ қарор гирифтааст: ҳифзи иҷтимоӣ, таъминоти иҷтимоӣ, суғуртаи иҷтимоӣ, дастгирии иҷтимоӣ ва кумаки иҷтимоӣ. Оид ба муайян кардани мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ», аз ҷумла таносуби он бо дигар мафҳумҳои монанд («таъминоти иҷтимоӣ», «суғуртаи иҷтимоӣ», «дастгирии иҷтимоӣ», «кумаки иҷтимоӣ») ягонагии ақидаҳо мавҷуд нест.

Як қатор муҳаққиқон мафҳумҳои мухталифро, ки ба ҳифзи иҷтимоӣ наздикӣ доранд, мавриди таҳлил қарор дода, андешаронӣ кардаанд. Аз ҷумла, Д.С. Дресвянкин муносибати мафҳуми «ҳимояи иҷтимоии кормандони МКД»-ро бо мафҳумҳои марбут ба «таъминоти иҷтимоӣ», «кафолатҳои иҷтимоӣ» ва «кафолатҳои ҳуқуқӣ» мавриди омӯзиш қарор додааст. Ба андешаи номбурда, таъминоти иҷтимоӣ қисми ҳифзи иҷтимоӣ буда, асосан, ба кормандони бо сабаби беморӣ, захмдоршавӣ, нигоҳубини аъзоёни бемори оила муваққатан ғайри қобили меҳнат гардидаанд, дар рухсатии таваллуд ва ё нигоҳубини кӯдакон қарор дошанд, инчунин бо назардошти собиқаи хизматӣ, маъюбӣ, бинобар вафот кардан дар намуди нафақа, иловапулии иҷтимоӣ, хизмати иҷтимоӣ ва ғайра кафолат дода мешавад. Дар баробари ин, таъминоти иҷтимоӣ чунин тадбирҳои ҳифзи иҷтимоӣ ба монанди ёрдампулӣ, сару либос ва озуқаворӣ, чуброни зарари ба ҳаёт ва саломатии кормандон расонидашуда, бо манзилҳои истиқоматӣ таъмин намудани онҳо ва ғайраро дар бар намегирад²⁴.

Круппо С.М. дар ин хусус қайд намудааст, ки то ҳол нуқтаи назари ягона оид ба моҳият ва мазмуни ин истилоҳот пешниҳод нашудааст. Ин аз он сабаб аст, ки кӯшишҳои зиёд барои таҳияи мафҳуми «ҳифзи ҳуқуқӣ», «таъминоти ҳуқуқӣ» ё мафҳумҳои «ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ», «ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ», ки таҳлили аломатҳои ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД-ро муайян намудан ва дар ин асос барои тақмили қонунгузорӣ оид ба ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД

---

²⁴ Дресвянкин Д.С. Социальная защита сотрудников правоохранительных органов: правовые вопросы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2006. – С. 6-7.

пешниҳодот манзур кардан мумкин аст²⁵. П.П. Глушенко ва В.Я. Кикот мафҳумҳои «давлати иҷтимоӣ», «ёрии иҷтимоӣ», «ҳимояи иҷтимоӣ», «хизматрасонии иҷтимоӣ», «ёрии ҳуқуқӣ», «ҳимояи ҳуқуқӣ» ва «ҳимояи иҷтимоиро» таҳлил намуда, унсурҳои асосии мазмуни ҳифзи иҷтимоӣ ҳуқуқӣ ва кумак ҳамчун маҷмуи тадбирҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ташкилию маъмурӣ ва ҳуқуқӣ дар фаъолияти мақомоти давлатӣ барои мусоидат намудан дар татбиқ, барқарор ва ҳифзи ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои онҳоро ҷудо мекунанд²⁶.

Аз таҳлили андешаҳои боло бармеояд, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ оид ба масъалаи баррасишванда мафҳуми истилоҳоти мухталиф истифода гардидааст. Аз миёни онҳо ду мафҳуми баҳснокро ҷудо кардан мумкин аст, ки ба масъалаи таҳқиқшаванда робита доранд: яке мафҳуми “ҳифзи иҷтимоӣ” ва дигаре “ҳифзи ҳуқуқӣ”, ки дар бисёр мавридҳо дар якҷоягӣ ҳамчун “ҳифзи иҷтимоӣ-ҳуқуқӣ” истифода карда мешаванд. Дар адабиёти ҳуқуқии илмии солҳои охир мафҳуми ҳифзи ҳуқуқ ва ҳифзи иҷтимоӣ аз ҷониби баъзе муаллифон ҳам дар доираи назарияи умумии ҳуқуқ ва ҳам намояндагони соҳаҳои дигари илмҳои ҳуқуқшиносӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Дар ин хусус дар адабиёт андешаҳои мухталиф мавҷуданд. Аз ҷумла, С.М. Круппо чунин қайд мекунад, ки қабл аз баррасии мафҳумҳои ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, пеш аз ҳама, муайян кардан лозим аст, ки мафҳумҳои ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии шахс чиро дар назар доранд, зеро миёни мафҳумҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, ҳифзи иҷтимоии шахсият, ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии хизматчиӣ давлатӣ ва ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ робитаи диалектикӣ дар байни умумӣ, махсус ва ҷиддӣ мавҷуд аст ва чунонки маълум аст, асоси равиши методологии ифшоӣ ин ё он мафҳумро ифшоӣ хос тавассути умум ташкил

---

²⁵ Круппо С.М. Правовая и социальная защита сотрудников органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – С. 44.

²⁶ Глушенко П.П., Кикоть В.Я. Теория и практика социально-правовой защиты конституционных прав, свобод и интересов граждан в Российской Федерации: учебник. – М., 2006. – С. 16.

медихад²⁷. А.В. Коровников аз истифодаи истилоҳи “ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ” даст кашида, фарқ гузоштан байни ин мафҳумҳоро ҷонибдорӣ мекунад. Ба андешаи ӯ, ҳифзи иҷтимоӣ ҳамчун фаъолияти мақомоти салоҳиятдори давлатӣ, идораи ҳарбӣ ва худидоракунии маҳаллӣ оид ба фароҳам овардани шароит барои татбиқи ҳуқуқи манфиатҳои қонунӣ, озодӣ ва уҳдадорихо, инчунин салоҳият ва имтиёзҳое, ки аз хусусиятҳои ин хидмат бармеоянд, фаҳмида мешавад. Муҳаққиқ ҳифзи ҳуқуқро ҳамчун фаъолияти мақомоти номбаршуда оид ба таъсис додан ва дар амал татбиқ намудани механизмҳои ҳуқуқие, ки татбиқи ҳуқуқ, озодӣ ва уҳдадорихо, инчунин салоҳиятҳо ва имтиёзҳои марбут ба хусусиятҳои хизмати ҳарбиро таъмин менамоянд, муайян мекунад²⁸.

Бархе аз муаллифон бар ин назаранд, ки барои тавсифи Мақоми махсуси ҳуқуқии кормандони МКД истилоҳи “ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ”-ро истифода бурдан лозим аст. Аз ҷумла, С.Д. Порошук мафҳуми “ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ”-ро истифода бурда, қайд мекунад, ки дар зери мафҳуми он кафолатҳои кормандони МКД фаҳмида мешаванд, ки аз ҷониби давлат ва дигар кормандони ҷомеа кафолат дода шуда, барои самаранок истифода бурдани воситаҳои қонунӣ, ноил шудан ба ҳадафҳои фаъолияти касбии худ, ба даст овардани Мақоми ҳуқуқӣ ва имтиёзу имкониятҳои зарурӣ вобаста ба вазъи ҳуқуқии худ ва воқеан, барои қонунӣ кардани ниёзҳо ва манфиатҳои шахсӣ нигаронида шудаанд²⁹. Л.В. Чернишова илова менамояд, ки маҳз омезиши ин мафҳумҳо ба истилоҳи ягонаи «ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ» имкон медиҳад, ки оид ба ҳалли масоили таъминоти иҷтимоӣ ва ҳуқуқии кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ муносибати маҷмӯӣ андешида шавад»³⁰. Масъалаи мазкур аз ҷониби як қатор олимони таҳқиқ шудааст. Аз

---

²⁷ Крупно С.М. Правовая и социальная защита сотрудников органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – С. 44.

²⁸ Коровников А.В. Социальная защита военнослужащих в зарубежных государствах: правовое регулирование. – М., 1997. – С. 13-16.

²⁹ Порошук С. Д. Общетеоретические аспекты социально – правовой защиты сотрудников милиции: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1994. – С. 15.

³⁰ Право социального обеспечения: Учебное пособие / Под ред. К. Н. Гусова. – М.: Проспект, 2001. – С. 52.

чумла, А.В. Буданов³¹, А.В. Коровников³², Г.А. Собур³³, Б.П. Кондратов³⁴ ва дигарон. Аммо М.Ю. Федорова қайд мекунад, ки истифодаи мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ», ба андешаи мо, комилан асоснок нест: ҳифзи ҳуқуқӣ ба таъмини ҳуқуқ, кафолатҳо, имтиёзҳо ва ҳифзи иҷтимоӣ, ба амалӣ намудани ин ҳуқуқ, кафолатҳо ва имтиёзҳо нигаронида шудааст. Бинобар ин, ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ вазифаҳои гуногунро иҷро мекунад ва ба гуфтаи М.Ю. Федорова, яқоя қардан мумкин нест³⁵. Дар ин хусус мо ба андешаи муҳаққиқ мувофиқ мебошем.

Дар боби 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» аз 17-уми майи соли 2004, таҳти №41, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ва аъзои оилаи онҳоро танзим менамояд, истилоҳоти «ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ» пешбинӣ шудааст, вале моддаи 31-и он сирф истилоҳи “ҳифзи иҷтимоӣ”-ро истифода мебарад. Аз ин лиҳоз, меъёри мазкур имконият медиҳад, ки мафҳуми “ҳифзи иҷтимоӣ” ҳамчун мафҳуми умумӣ мавриди истифода қарор гирад. Зимни таҳлили меъёрҳои қонуни мазкур пешниҳод мегардад, ки дар номи боби 6-и Қонун дар ивази истилоҳи «ҳимоя» истилоҳи «ҳифз» муқаррар карда шавад. Ҳарчанд истилоҳҳои “ҳимоя” ва “ҳифз” ҳаммаъно бошанд ҳам, дар ҳуқуқэҷодкунӣ ва адабиёт бештар истилоҳоти “ҳифз” “ҳифзи ҳуқуқ” “ҳифзи ҳуқуқи инсон” ва ғайра ба назар мерасанд. Ҳамзамон, таҳлили мафҳумҳо нишон медиҳад, ки мафҳуми ҳифзи иҷтимоӣ аз мафҳуми ҳифзи ҳуқуқӣ фарқ дорад. Бинобар ин, пешниҳод мегардад, ки муқаррарот оид ба ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳифзи ҳуқуқӣ дар моддаҳои алоҳида пешбинӣ гардида, дар муқаррароти умумии қонун мафҳумҳои онҳо дода шавад.

---

³¹ Буданов А.В. Система и метод обеспечения личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел // В книге «Организация работы с кадрами в ОВД». – М., 1997. – С. 175.

³² Коровников А.В. Социальная защита военнослужащих: становление, развитие и правовое регулирование: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1995. – С. 20.

³³ Собур Г.А. Применение норм социально-правовой защиты сотрудников ОВД. – Домодедово, 1994. – С. 5.

³⁴ Кондратов Б.П. Правовые основы организации деятельности милиции в России: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1992. – С. 16.

³⁵ Федорова М.Ю. Социальное страхование как организационно – правовая форма социальной защиты населения: проблемы правового регулирования / М.Ю. Федорова. – Омск, 2000. – С. 17-20.

Сарфи назар аз ин, дар адабиёт мафҳуми “таъминоти иҷтимоӣ” бештар ба назар мерасад. Бинобар ин, зарурати муайян кардани таносуби байни истилоҳоти «ҳифзи иҷтимоӣ» ва «таъминоти иҷтимоӣ» ба миён меояд. Дар ин хусус муҳаққиқон низ андешароӣ кардаанд. Аз ҷумла, Ю.А. Саранкина чунин қайд мекунад, ки дар адабиёти муосир аксар вақт нуқтаҳои мавҷуданд, ки муаллифон миёни мафҳумҳои «таъминоти иҷтимоӣ» ва «ҳифзи иҷтимоӣ» фарқ намегузоранд ва баъзан ин мафҳумҳо қомилан муайян ва ҳамчун муродиф истифода мешаванд. Бинобар ин, айни замон зарурати фарқ кардани мафҳумҳои «ҳифзи иҷтимоӣ» ва «таъминоти иҷтимоӣ», инчунин муайян кардани мукаммалии онҳо ба миён омадааст³⁶. Д.А. Овсянников низ ҷонибдори чунин андеша буда, иброз медорад, ки дар мавриди таносуби ин мафҳумҳо, мафҳуми «ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ва аъзои оилаи онҳо» нисбат ба мафҳуми «таъминоти иҷтимоии кормандони милитсия ва аъзои оилаи онҳо» васеътар аст, зеро онро дар бар мегирад³⁷. А.В. Стремоухов ҳифзи иҷтимоиро на танҳо аз таъминоти иҷтимоӣ, балки аз ҳифзи ҳуқуқӣ низ васеътар дониста, чунин қайд намудааст, ки мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ» нисбат ба мафҳуми «ҳифзи ҳу қу қӣ» васеътар аст ва ҳифзи ҳуқуқӣ унсури ҳифзи иҷтимоӣ мебошад³⁸.

Ба андешаи Д.Ш. Сангинов ва Н. Шонасридинов, «Таъминоти иҷтимоӣ шакли ифодаи сиёсати иҷтимоии давлат мебошад, ки баҳри таъминоти моддии гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандон аз ҳисоби маблағҳои буҷети давлатӣ ва маблағҳои марказонидашудаи хусусияти иҷтимоидошта, ҳангоми фаро расидани ҳолатҳои аз тарафи давлат муқарраршуда, бо мақсади баробар намудани вазъи иҷтимоии ин шаҳрвандон бо вазъи иҷтимоии дигар аъзоёни

---

³⁶ Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 456.

³⁷ Овсянников Д.А. Понятие «социальное обеспечение сотрудников полиции и членов их семей»: теоретический анализ сущности и содержания // Молодой учёный. – 2021. – №22 (364). – С. 369.

³⁸ Стремоухов А.В. Правовая защита человека (теоретический аспект): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Спб., 1996. – С. 123.

чамъият нигаронида шудааст»³⁹. Таъминоти иҷтимоии кормандони милитсия ва аъзои оилаи онҳо бояд ҳамчун низоми тадбирҳои дорои хусусияти моддӣ ва ғайримоддӣ фаҳмида шавад, ки аз ҷониби давлат бо мақсади таъмини корманди милитсия ва аъзои оилаи ӯ ва қонеъ гардондани эҳтиёҷоти иҷтимоию иқтисодӣ, маишӣ, маданияю маърифатӣ ва фароҳам овардани шароит барои мавҷудияти шоистаи онҳо татбиқ карда мешаванд⁴⁰.

Новобаста аз он ки дар адабиёти ҳуқуқӣ мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ аз ҷониби бисёре аз муҳаққиқон пешниҳод шудааст, вале дар хусуси кормандони МКД ва аъзоёни оилаи онҳо бештар мафҳуми “ҳифзи иҷтимоӣ” хос мебошад, ки инро бисёре аз муҳаққиқон низ ҷонибдорӣ кардаанд. Аз ҷумла, Ю.А. Саранкина қайд мекунад, ки мо чунин мешуморем, ки мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ» бояд нисбати кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ татбиқ карда шавад, зеро фаъолияти хизмати онҳо бевосита ба эҳтимолияти чунин хатарҳои иҷтимоӣ алоқаманд аст⁴¹. Ба андешаи В.М. Шамаров, «ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, аз он иборат аст, ки ин гурӯҳи кормандон бояд бо ҳама гуна кумакпулиҳо, инчунин додани имтиёзҳо, кафолатҳои иҷтимоӣ ва намудҳои гуногуни дастгирии иҷтимоӣ ба аъзоёни оилаи онҳо, ҷуброни шароити хизматрасонӣ таъмин карда шаванд»⁴². Л.Н. Храпилина қайд мекунад, ки ҳифзи иҷтимоӣ сиёсат ва амалҳои мақсаднок, инчунин воситаҳои давлат ва ҷомеа мебошад, ки ба фард, гурӯҳи иҷтимоӣ ва оммаи васеи аҳоли ҳалли ҳамаҷонибаи мушкилоти гуногунро, ки дар натиҷаи хатарҳои иҷтимоӣ ба миён меоянд ва аз ҷониби субъектҳои зикршуда имкони амалӣ намудани ҳуқуқ, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии худ, истиқлолияти иқтисодӣ ва рушди иҷтимоӣ, барқарор ё ба даст овардани онҳо боиси

---

³⁹ Сангинов Д.Ш., Шонасриддинов Н. Ҳуқуқи таъминоти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: «Эр-граф», 2010. – С. 11.

⁴⁰ Овсянников Д.А. Понятие «социальное обеспечение сотрудников полиции и членов их семей»: теоретический анализ сущности и содержания // Молодой учёный. – 2021. – №22 (364). – С. 369.

⁴¹ Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 456.

⁴² Чернышова Л. В. Организация социально-правовой защиты сотрудников полиции: монография. – Уфа, 2013. – С. 78.

қисман аз даст додани онҳо гардидаанд ё аллақай боиси аз даст додани онҳо гардидаанд, таъмин менамояд⁴³. Ҳамин тавр, ба андешаи мо, мафҳуми нисбатан васеъ ва умумиэътирофшуда мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ» мебошад, ки мафҳумҳои «таъминоти иҷтимоӣ» ва «ҳифзи ҳуқуқӣ»-ро дар бар мегирад.

Мавриди зикр аст, ки оид ба масъалаи мафҳум ва моҳияти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД як қатор муҳаққиқон, ба монанди Ю.В. Анохина, В.М. Шамаров, С.Д. Порошук, Л.П. Храпилина, В.Я. Кикот, А.В. Коровников ва дигарон андешаронӣ намудаанд. Аз ҷумла, К.Н. Гусов, Е.Е. Мачулская, М.Л. Захаров, Д.М. Овсянко, Ю.В. Анохина ва В.Я. Кикот мафҳуми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро тарафдорӣ намуда, ба андешаи онҳо, ҳифзи иҷтимоӣ фаъолияти ташкилотчиғиест, ки аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идораи давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва шахсони мансабдор анҷом дода мешавад ва баҳри фароҳам овардани шароити мусоид барои татбиқи ҳуқуқи иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва дигар ҳуқуқу озодиҳои кормандони мақомоти корҳои дохилӣ нигаронида шудааст⁴⁴. Ба ақидаи В.М. Шамаров, ҳимояи иҷтимоии кормандони МКД аз ҳама намуди имтиёзҳо, инчунин таъмини имтиёзҳо ба аъзоёни оилаи онҳо, кафолатҳои иҷтимоӣ, намудҳои гуногуни дастгирии иҷтимоӣ расонида шуда, кумакпулиҳо, аз он ҷумла, ҷубронпулиҳо дар асоси шартҳои хизматӣ, иборат аст⁴⁵. Э.А. Тришкина, Ю.Г. Наумов ва Ю.С. Костирия чунин мешуморанд, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳаҷми имтиёзҳо, кафолатҳо ва ҷубронпулиҳое мебошад, ки аз тарафи давлат кафолат дода шуда, амалан таъмин карда мешавад. Онҳо тавассути меъёрҳои қабулшудаи иҷтимоию ҳуқуқӣ, воситаҳо ва усулҳои татбиқ карда мешаванд, ки барои таъмини шароити устувор ва самарабахши фаъолияти кормандони мақомоти корҳои дохилӣ равона карда шудаанд⁴⁶. Дар робита ба ин мафҳумҳои зикргардида

---

⁴³ Храпилина Л. П. Социальная политика: Учебник / под общей ред. Н.А. Волгина. – М., 2002. – С. 431.

⁴⁴ Обеспечение прав человека в деятельности органов внутренних дел: учебник / под. общ. ред. Ю.В. Анохина, В.Я. Кикот. – М., 2010. – С. 683.

⁴⁵ Шамаров В.М. Организация работы с личным составом ОВД: учеб.-практ. пособие / В.М. Шамаров. – М., 1997. – С. 78.

⁴⁶ Организация и управление социальной защиты в системе МВД России: учебное пособие / [Тришкина Е.А. и др.]. – М., 2021. – С. 6.

ҳаминро қайд намудан лозим меояд, ки таъминоти иҷтимоӣ бо ҳифзи иҷтимоӣ фаро гирифта шуда, имкон медиҳад вазифаи таъмини бехатарии он, яъне дар доираи таъминоти иҷтимоӣ аз он ҳолатҳои ногуворе, ки аллақай амалӣ шудаанд, ҳифз сураат мегирад.

Ҳамин тавр, муносибати байни мафҳумҳои «ҳимояи иҷтимоии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ», «таъминоти иҷтимоӣ», «кафолатҳои иҷтимоӣ», «кафолатҳои ҳуқуқӣ» ва дигар мафҳумҳои наздикро баррасӣ ва мавқеи муаллифиро оид ба кафолатҳои ҳуқуқӣ ва ташкилӣ (В.Д. Карпович), кафолатҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ, сиёсӣ ва ҳуқуқӣ (П.П. Глушенко), кафолатҳои ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ иқтисодӣ, ташкилӣ идоракунии ва маънавию психологӣ (Е.В. Охотский) таҳлил намудем. Кафолатҳои иҷтимоӣ намудҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ва кафолатҳои ҳуқуқӣ намудҳои ҳифзи ҳуқуқи онҳо мебошанд. Ҳамзамон, ҳифзи ҳуқуқ маҷмуи тадбирҳои дорои хусусияти ҳуқуқӣ ва ташкилӣ буда, аз ҷониби давлат кафолат дода ва татбиқ карда мешавад, ки аз ҷониби корманд иҷроӣ босаводонаи уҳдадорҳои хизматиаш таъмин карда шавад (Г.Х. Шафикова, Е.М. Филиппова). Ҳамаи ин тадбирҳо нисбат ба тадбирҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мустақил мебошанд. Аз ин рӯ, мо бо муаллифоне, ки ба ҳам пайвастанӣ ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқиро имконпазир мешуморанд (С.Д. Порошчук) розӣ набуда, мавқеи он олиморо, ки мазмуни ҳифзи ҳуқуқ ва иҷтимоиро гуногун медонанд, дастгирӣ мекунем (М.Ю. Федорова).

Бо назардошти таҳлили андешаҳои болозикр мо ба чунин хулоса омадем, ки истифодаи мафҳуми “ҳифзи иҷтимоӣ” нисбат ба кормандони МКД дуруст ва мувофиқ мебошад. Ҳамин тавр, моро лозим аст, ки акнун мафҳум ва моҳияти ҳифзи иҷтимоиро мавриди таҳлил қарор диҳем. Оид ба ин масъала дар адабиёт андешаҳои мухталиф зиёд ба назар мерасанд. Масалан, ба андешаи З.П. Замараева, ҳифзи иҷтимоиро маҷмуи фаъолиятҳои фаҳмидан лозим аст, ки на танҳо истехсоли хизматҳои ғайримоддӣ (иҷтимоӣ) ба аҳоли, балки истехсоли хизматрасонии моддию маишӣ аз ҷониби бахши давлатӣ (ғайритиҷоратӣ) пешниҳодшавандаро дар бар

мегирад⁴⁷. Т.А. Яшкова мафҳуми ҳифзи иҷтимоиро пешниҳод намуда, иловатан мақсаду моҳияти онро кушодааст. Ба андешаи ӯ, ҳифзи иҷтимоӣ дар шароити нави иқтисодӣ маҷмуи меъёрҳои ҳуқуқиеро дар бар мегирад, ки ба ҳалли масоили муайяни иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар миқёси кишварҳои алоҳида ва умуман дар миқёси байналмилалӣ равона карда шудаанд. Хизматрасониҳои иҷтимоӣ бо қонунгузориҳои алоқаманд аст, ки барои табақаҳои ҷудоғонаи аҳоли бо мақсадҳои зерин муқаррар гардидаанд: надоштани ҷойи кори муносиб, аз даст додани қобилияти меҳнатӣ, маҳрум гаштан аз воситаҳои кофии молиявӣ барои қонунгардонидани талаботи ҳаётан муҳим ва ғайра⁴⁸.

Дар шароити муосири иҷтимоӣ иқтисодӣ аз нав дида баромадани равишҳои анъанавӣ ба мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ» ба амал меояд. Ҳифзи иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, муносибатест, ки дар низоми қаролатҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва ҳуқуқи давлат ифода ёфтааст, ки ба категорияҳои гуногуни шахрвандон ҷуброни маҳдудияти ҳаёт (масалан, қармондони Мақомоти қорҳои дохилӣ), инчунин фароҳам овардани шароити қаробарро таъмин менамояд⁴⁹. Ҳифзи иҷтимоии қармондони МКД маҷмуи тадбирҳои қорон хусусияти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, маъмурӣ ва ҳуқуқӣ мебошад, ки аз қониби давлат муқаррар ва таъбиқ қарда мешавад ва ба таъмини неқуаҳволии маънавӣ, моддӣ ва қисмонӣ, инчунин фароҳам овардани шароити мувофиқ қарои иҷрои самараноқи вазифаҳои ба зиммашон гузошташуда ниқаронида шудааст⁵⁰. Аз андешаҳои боло қунин ҳулоса қардан мумкин аст, ки ҳифзи иҷтимоии қармондони милитсия ва аъзои оилаи онҳо бояд ҳамқун низоми қаролатҳои давлатии қорон хусусияти ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташиқилӣ фаҳмида шавад, ки ба қуброн ё қам қардани оқибатҳои

---

⁴⁷ Замаараева З.П. Социальная защита: Учебное пособие. – Пермь, 2009. – С. 11.

⁴⁸ Яшкова Т.А. Особенности социальной защиты в современной России // Государственное и муниципальное управление в XXI веке: теория, методология, практика. – 2014. – № 14. – С. 26-30. – С. 28.

⁴⁹ Костыря Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 2004. – С. 10.

⁵⁰ Целуйко А.В. К вопросу о необходимости совершенствования системы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Вестник Барнаульского юридического института МВД России. – 2010. – № 1 (18). – С. 40.

тағйироти моддӣ ва (ё) иҷтимоии Мақоми кормандони милитсия ва дар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонунгузорӣ аъзои оилаи онҳо ҳангоми ба амал омадани ҳолатҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятноки аз ҷониби давлат эътирофшуда равона шудаанд.

Бояд гуфт, ки бо ин ҳама андешаҳо оид ба мафҳуми ҳифзи иҷтимоӣ ба анҷом намерасад. Дар адабиёт дигар мафҳумҳои пешниҳодшуда низ ба назар мерасанд. Масалан, ба андешаи М.О. Қудратов, ҳифзи ҳуқуқии кормандони МКД маҷмуи тадбирҳои дорои хусусияти ҳуқуқӣ ва муташаккил буда, аз ҷониби давлат кафолат дода ва амалӣ карда мешавад, ки барои аз ҷониби кормандон босалоҳият иҷро намудани уҳдадорихои хизмати онҳо таъмин карда мешавад⁵¹. Ҳифзи иҷтимоии корманди МКД маҷмуи чораҳо ва тадбирҳои дорои хусусияти ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва моддӣ мебошад, ки ба ҳадди имкон пурра ё қисман бартараф намудани оқибатҳои ногувор, оқибатҳои манфӣ барои корманди мақомоти корҳои дохилӣ ва (аъзои оилаи ӯ) ҳангоми ба вучуд омадани хавфҳои муайяни иҷтимоӣ вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизматиаш, ки мақсади асосии он таъмин намудани сатҳи зиндагии шоистаи корманд ва оилаи ӯ мебошад, равона шудаанд⁵². Дар ин хусус С.М. Круппо чунин қайд мекунад, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД низоми кафолатҳои иҷтимоии ҳуқуқу озодиҳои конституционӣ мебошад, ки мувофиқи вазъи иҷтимоии онҳо дар ҷомеа қонеъ гардонидани талаботи моддӣ ва маънавиро таъмин менамояд. Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бо кафолатҳои ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқҳои иҷтимоии дар меъёрҳои қонун зикргардида ба амал бароварда мешавад. Аз ин рӯ, ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия яке аз самтҳои ҳифзи ҳуқуқии онҳост⁵³. М.О. Қудратов мафҳуми мазкурро чунин пешниҳод кардааст: ҳифзи иҷтимоӣ-

---

⁵¹ Қудратов М.О. Социально-правовая защита сотрудников органов внутренних дел Республики Таджикистан // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №2. – С. 376.

⁵² Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 457.

⁵³ Круппо С.М. Правовая и социальная защита сотрудников органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – С. 154.

хукукии кормандони корҳои дохилӣ сиёсати давлатиро дар назар дорад, ки ба таъмини ҳукуку кафолатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва дигар ҳукуку кафолатҳои шахс, сарфи назар аз чинс, миллат, синну сол, ҷойи истиқомат ва ҳолатҳои дигар, бо мақсади ҷуброни зарари расонидашуда барои маҳдудиятҳои, ки дар робита бо хидмат ба миён меоянд, нигаронида шудааст⁵⁴. Ҳифзи иҷтимоӣ маҷмуи тадбирҳои, ки давлат, мақомот ва шахсони мансабдори он бо кумаки иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба амал бароварда, ба фароҳам овардани шароити дорой хусусияти ташкилию ҳуқуқӣ бо мақсади таъмини амнияти иҷтимоӣ ва некӯахлоқии инсон нигаронида шудаанд. Ҳифзи ҳуқуқӣ ҳамчун фаъолияти давлат, мақомоти он ва шахсони мансабдори он, ки бо меъёрҳои ҳуқуқ танзим карда мешавад, дар доираи муносибатҳои ҳуқуқӣ барои фароҳам овардани шароит барои ҳифзи иҷтимоии шахс муайян карда мешавад⁵⁵.

Ҳамин тавр, ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД кафолатҳои иҷтимоию ҳуқуқӣ мебошанд, ки барои қонеъ гардонидани талаботи моддию маънавии кормандон нигаронида шудаанд. Самаранокии фаъолияти МКД ба муҳофизати дурусти иҷтимоӣ вобаста аст. Таҳлили мафҳумҳо нишон медиҳад, ки аксари мафҳумҳои пешниҳодшуда мазмуни умумӣ дошта, низоми ҷораҳо, кафолатҳо ва тадбирҳои ифода мекунанд, ки тибқи сиёсати давлатӣ барои бехатарии иҷтимоии кормандони МКД ва аъзои оилаи онҳо пешбинӣ шудаанд.

Бояд тазакур дод, ки ҳифзи иҷтимоӣ дар ҷомеаи мутамаддини муосир тамоми хусусиятҳои категорияи илмӣ, аз ҷумла моҳияту сохтори худро доро мебошад. Ҳифзи иҷтимоӣ тавассути низоми кафолатҳои, ки мақомоти давлатӣ муқаррар кардаанд, амалӣ карда мешавад. Кафолатҳо воситаи ҳуқуқӣ мебошанд, ки ба таъмини амалисозии ҳукуки муайяни инсон нигаронида шудаанд. Ҳифзи иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, муносибатҳои байни давлат ва шаҳрванд ё як категорияи муайяни шаҳрвандон буда, он низомест,

---

⁵⁴ Кудратов М.О. Социально-правовая защита сотрудников органов внутренних дел Республики Таджикистан // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №2. – С. 376.

⁵⁵ Анохина С.К. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел: вопросы теории: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – С. 8.

ки механизмҳои татбиқи ба худ хос буда, сатҳи ҳифзи иҷтимоӣ ва таъминоти иҷтимоиро инъикос менамояд. Ба андешаи Ю.С. Кострия, сохтори ҳифзи иҷтимоӣ пешниҳод шуда, он танҳо нақшаи назариявӣ мебошад, ки онро дар амал татбиқ кардан мумкин аст⁵⁶. Сохтори ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ ҳамчун инъикоси системавии муносибатҳои соҳаи иҷтимоӣ дар бахшҳои зерин васеъ пешниҳод карда мешавад: ёрдампулии молиявӣ; бехатарӣ ва ҳифзи меҳнат; ҳифзи ҳуқуқҳои хизмати кормандон; суғуртаи ҳатмии ҳаёт ва саломатӣ; таъмини нафақа; хизматрасонии иҷтимоӣ; ёрдампулӣ ва чубронпулӣ; дастгирии иҷтимоии кормандони аз хизмат озодшуда; таҳсилоти ройгон; нигоҳдории тандурустӣ ва бахши манзил. Ҳифзи иҷтимоии корманди мақомоти дохилӣ маҷмуи имтиёзҳо ва кафолатҳост, ки барои ӯ ва аъзои оилаи ӯ дар қонун муқаррар шудааст, ки бояд на танҳо шароити вазнини меҳнат, балки маҳдудиятҳои дар боло зикршуда ва дигар маҳдудиятҳои дараҷаи мақомоти умумӣ чуброн карда шаванд.

Моҳияти ҳифзи иҷтимоӣ дар як қатор хусусиятҳои он ифода меёбад. Пеш аз ҳама, ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бояд ҷузъи таркибии низоми давлатии ҳифзи иҷтимоӣ ҳуқуқии хизматчиёни давлатӣ доништа шуда, дар доираи сиёсати иҷтимоии давлат амалӣ карда шавад. Корманди милитсия функсияи ҳуқуқҳифзнамоии давлатро амалӣ намуда, бояд мутмаин бошанд, ки кумакпулии муносиби молиявӣ, ҳалли мусбати масъалаи манзилу нафақа, хизматрасонии тиббӣ ва дигар кафолатҳои иҷтимоӣ ҳуқуқӣ ҳамчун омилҳои муҳими ҳавасмандгардонии корманди милитсия ҷиҳати софдилона, ғаълона ва ташаббускорона иҷро намудани вазифаҳои функционалиашон дар тамоми давраи хизмат ба ӯ таъмин карда мешавад⁵⁷. Гуфта мешавад, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҷузъи ҷудонашавандаи ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни давлатӣ ва, дар маҷмӯъ,

---

⁵⁶ Кострия Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 2004. – С. 17.

⁵⁷ Алиуллов Р.Р., Мустафина Г.А. О некоторых аспектах организации социально-правовой защиты сотрудников полиции: вопросы теории и правового регулирования // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2017. – № 1 (27). – С. 50.

ҳифзи иҷтимоии аҳоли мебошад. Ҳифзи иҷтимоии аҳоли мафҳуми умумӣ буда, фаъолияти давлат, мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ, ташкилот оид ба таъмини шароити зиндагии муътадили аҳолиро дар бар мегирад, қайд мекунад В.Ш. Шайхатдинов. Ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни давлатӣ ҳамчун унсурҳои сохтори ҳифзи иҷтимоии аҳоли доираи маҳдудтар дорад: доираи он аз рӯи ҳайати субъектҳо - хизматчиёни давлатӣ ва аъзои оилаи онҳо, инчунин хусусиятҳои вазъи ҳуқуқии кормандон муайян карда мешавад, яъне аз рӯи хизмати онҳо⁵⁸.

Дар аксари мавридҳо санадҳои қонунгузорӣ аз чунин тадбирҳои ҳифзи иҷтимоӣ иборатанд: ёрдампулӣ ва дигар пардохтҳо, ҷуброни моддӣ дар ҳолати фавти шахси мансабдор, осеб ба саломатӣ, нобуд шудан ё осеб дидани молу мулк вобаста ба фаъолияти хизматӣ, суғуртаи хавфҳои дахлдори касбӣ, ҳифзи саломатӣ, имтиёзҳо дар соҳаи таъмин ва хароҷоти манзил⁵⁹. Ҳифзи иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосир як ниҳоди мустақили давлатӣ буда, онро метавон ҳамчун фаъолияти давлат оид ба таъсис ва татбиқи чораҳои дорой хусусияти ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, ташкилӣ, ки ба фароҳам овардани шароити мусоиди меҳнат ва нигоҳ доштани сатҳи шоистаи зиндагӣ барои аъзоёни ҷамъият нигаронида шудаанд, муайян кард. Дар доираи сиёсати иҷтимоии давлатӣ низоми ҳифзи иҷтимоии аҳоли маҷмуи тадбирҳоест, ки аз инҳо иборат аст: фаъолияти мақомоти давлатӣ оид ба таҳия ва татбиқи кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии аҳоли тавассути қабули санадҳои қонунгузори махсус; тадбирҳои ҳифзи кафолатҳои иҷтимоӣ, масъулият ва дигар чораҳои имконпазири барқарор намудани кафолатҳои иҷтимоии вайроншуда⁶⁰.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки низоми ҳифзи иҷтимоӣ бо тафсири давлатӣ-ҳуқуқии сиёсати иҷтимоӣ робитаи мутақобила дорад, ки самаранокии он на танҳо бо сатҳи фаҳмиши ҳуқуқӣ ва дар ҳуҷҷатҳои меъёрӣ

---

⁵⁸ Дресвянкин Д.С. Социальная защита сотрудников правоохранительных органов: правовые вопросы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2006. – С. 10.

⁵⁹ Кудратов М.О., Махмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи Донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 44.

⁶⁰ Костыря Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 2004. – С. 6-7.

муқаррар кардани принципҳо ва кафолатҳои ҳифзи иҷтимоӣ муайян карда мешавад, балки аз рӯйи дараҷаи тараққиёти иқтисодии давлате, ки дар он заминаи моддии татбиқи ин кафолатҳо мавҷуд аст муайян мегардад. Таҳлил нишон дод, ки ҳифзи иҷтимоии кормандон дар ҷомеаи муосир институти мустақили давлатӣ буда, онро метавон ҳамчун фаъолияти давлат дар муқаррар ва татбиқи тадбирҳои дорой хусусияти ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, ташкилӣ, ки ба муҳайё намудани шароити мусоиди меҳнат ва нигоҳдории меъёри муносиби неруи аҳоли нигаронида шудаанд, муайян кард.

Ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни давлатӣ бояд маҷмуи тадбирҳоро дар бар гирад, ки дар навбати аввал ба ҷуброни маҳдудиятҳои объективии аз рӯйи хусусияти фаъолият муайяншуда, дуҷум, ба амалӣ гардонидани интизориҳои иҷтимоии корманд, ки асоси интихоби касбии ўро ташкил меоданд ва сеюм, дар безарар гардонидани омилҳои, ки ба фаъолияти самараноки шахси мушаххас халал мерасонанд, равона карда шаванд. Ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии кормандони МКД ҳамчун низоми тадбирҳои давлатии дорой хусусияти моддӣ, молиявӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқӣ мебошад, ки ба фаҳмиши ҳамаҷониба ва мунтазам асос ёфта, ба фароҳам овардани шароити мусоид барои хизматчиёни давлатӣ, иҷрои касбии супоришҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, ҳавасмандгардонии мусбии корманд, инчунин таъмини ҷуброн дар ҳолатҳои фавт ё осеб дидани корманд нигаронида шудааст⁶¹. Ҳифзи иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, маҷмуи тадбирҳоест, ки ба татбиқи кафолатҳои иҷтимоии давлат нигаронида шудаанд. Тадбирҳои ҳифзи иҷтимоии аҳоли бо мақсади таъмини шароити мувофиқи иҷтимоию иқтисодӣ (моддӣ) барои амалисозии ваколатҳои кормандони мақомоти давлатӣ нигаронида шудаанд⁶². Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД маҷмуи тадбирҳои дорой хусусияти ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ мебошад, ки аз ҷониби давлат кафолат дода ва амалӣ карда мешаванд ва барои таъмини ҳаёти шоистаи инсон, яъне таъмини моддии он дар сатҳи меъёрҳои рушди муосири ҷомеа, дастрасӣ ба арзишҳои

⁶¹ Алиуллов Р.Р., Мустафина Г.А. О некоторых аспектах организации социально-правовой защиты сотрудников полиции: вопросы теории и правового регулирования // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2017. – № 1 (27). – С. 50.

⁶² Горбатов Е.И. Социальная защита государственных сотрудников (правовые вопросы): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2002. – С. 20.

фарҳангӣ ва дорои ҳадафи чуброни маҳдудиятҳое, ки ҳангоми хидмат ба вучуд меоянд, нигаронида мешавад⁶³.

Яке аз самтҳои асосии фаъолияти конститутсионии қонунтатбиқкунӣ ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии шаҳрвандони ба мақомоти амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ мусоидаткунанда ҳангоми амалӣ намудани чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ буда, ифодагари ҳимояи давлатии ҳуқуқҳои конститутсионӣ ба ҳаёт, озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ ва таъмини амнияти шаҳрванд дар муҳофизати судии ҷиноятӣ мебошад.

Дар ин масъала барои пурзӯр намудани ҳимояи шахсони мусоидаткунанда аз ҷониби давлат давра ба давра тадбирҳо андешида мешаванд. Чунин меъёрҳои ҳуқуқи кафолати муқовимат ба чунин таъсиррасонии зиддиҳуқуқӣ низоми меъёрҳое мебошад, ки амнияти шахсии иштирокчиёни муҳофизати судии ҷиноятиро таъмин месозад.⁶⁴

Ҳифзи иҷтимоию ҳуқуқии кормандони милитсия, пеш аз ҳама, дар таъсиси нақшаи мувофиқи таъминоти моддии корманди қорҳои дохилӣ бо назардошти маоши мансабӣ, ҳавасмандгардонӣ ва пардохти чубронпулӣ ба корманд барои фаъолияти софдилона, муносибат ба иҷрои вазифаҳои хизматӣ, дар нақшаи ҳалли масоили манзили корманд аз рӯзи аввали ба хизмат қабул шудан ба МКД то аз қор озод шуданаш бо роҳи додани чуброни манзили иҷоравии корманд, таъмини корманд бо манзили хизматӣ дар давраи хизмат, инчунин таъмини пардохти яқвақтаи иҷтимоӣ барои ободонӣ ё хариди манзил, нафақа ва ёри тиббӣ ифода меёбад.

Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дорои як қатор аломатҳо мебошад, ки дар як вақт онҳо ифодакунандаи моҳияти ҳифзи иҷтимоӣ мебошанд. Аломатҳои асосии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД асоснок карда шудаанд. Аввалан, он муносибатҳои байни кормандон (ва дар баъзе ҳолатҳо аъзоёни оилаи онҳо), аз як тараф, ва аз тарафи дигар, мақомоти давлатиро дар бар мегирад. Дуюм, он барои таъмини шароити муътадили хизмати

---

⁶³ Кудратов М.О., Махмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи Донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 46.

⁶⁴ Мачидзода Ҷ.З. Тафсири ба қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ”. Душанбе: “Эр-граф”, 2015. С. 369.

кормандон, инчунин чуброни зиёд шудани фишори равонию ҷисмонӣ ва оқибатҳои номатлуби фарорасии ҳодисаҳои иҷтимоӣ, ки зарурати ҳифзи иҷтимоии онҳоро ба миён меорад, пешбинӣ шудааст. Сеюм, ҳифзи иҷтимоии кормандон аз ҳисоби манбаъҳои махсуси молиявӣ сурат мегирад. Чорум, татбиқи ҳифзи иҷтимоӣ дар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор сурат мегирад. Панҷум, тадбирҳои ҳифзи иҷтимоӣ пардохтҳои пулӣ ва хизматрасонӣ мебошанд⁶⁵. Дар баробари аломатҳои ҳифзи иҷтимоӣ ҳамзамон дорои як қатор унсурҳои мебошад. Ба андешаи Ю.С. Кострия, унсурҳои асосии ҳифзи иҷтимоӣ инҳоянд: тадбирҳои ва фаъолияти дорои хусусияти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маъмурӣ; мавҷудияти заминаи меъёрию ҳуқуқӣ барои ин тадбирҳои ва фаъолиятҳои; намудҳои ҳифзи иҷтимоӣ ва шаклҳои татбиқи он; шартҳои, инчунин асосҳои гирифтани чунин ҳимоя; дастгоҳи таъкили маъмурӣ ва механизми татбиқи ҳифзи иҷтимоӣ⁶⁶.

Моҳияти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳамзамон дар самаранокии татбиқи он ифода мегардад. Ба андешаи Ю.А. Саранкина, самаранокии низоми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бевосита аз сифати танзими ҳуқуқии тартиби татбиқи ҳифзи иҷтимоии ин гурӯҳи кормандон, самаранокии механизмҳои татбиқи меъёрҳои дар амал ва ба равандҳои ҳозираи иқтисодию иҷтимоӣ вобаста мебошад. Ғайр аз ин, қонунгузорие, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияро танзим мекунад, бояд тафсири расмӣ мафҳумҳои асосии дар ин самт истифодашаванда, аз ҷумла мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ»-ро дар бар гирад⁶⁷.

Умуман, ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дорои хусусиятҳои, аломатҳои, сохтор ва унсурҳои мебошад, ки дар умум моҳияти онро ифода

---

⁶⁵ Дресвянкин Д.С. Социальная защита сотрудников правоохранительных органов: правовые вопросы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2006. – С. 6.

⁶⁶ Костыря Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 2004. – С. 21.

⁶⁷ Саранкина Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 459.

меунанд. Маҳз тавассути ҳамин чиҳатҳо ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аз ҳифзи иҷтимоии дигар категорияҳои аҳоли фарқ карда мешавад.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳқиқи мафҳум ва моҳияти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба хулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

1. Дар зери мафҳуми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД низоми тадбирҳои фаҳмида мешавад, ки бо таъмини кафолату ҷубронпулӣ, имтиёзҳои иловагӣ, хизматрасонӣ ва пардохтҳои дорой хусусияти иҷтимоӣ ба кормандон, инчунин таъмини шароити бехатарии хизмат, нигоҳ доштани саломатӣ ва қобилияти кории онҳо алоқаманданд. Ҳавасмандгардонии фаъолияти касбӣ ва таъмини дараҷаи муътадили зиндагонӣ, фароҳам овардани шароит барои инкишофи маънавӣ, ки ҳам кафолатҳои аз рӯйи қонун муқарраршуда ва ҳам кафолатҳои инфиродӣ доранд ва аз тарафи давлат таъмин карда мешаванд.

Ба маънои дигар, ҳифзи иҷтимоии корманди МКД воситаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ мебошанд, ки барои таъмини фаъолияти ҳаётии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, Ҳимояи манфиатҳои онҳо, дар маҷмӯъ, таъмини фаъолият ва рушди низоми МКД дар назар дошта мешаванд.

2. Бояд тазаққур дод, ки истилоҳи «ҳифзи иҷтимоӣ» дар қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мушаххас нагардидааст ва барои ҳамин чунин вазъият ба маънидодкунии мухталиф оварда, барои яқингард татбиқ кардани меъёрҳои ҳуқуқ мусоидат намекунад. Бинобар ин, мафҳуми он бояд дар қонунгузориҳои муқаррар карда шавад.

1.2. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик дар солҳои аввали фаъолияти он (солҳои 1917-1929)

Таърихи давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистон давраи хеле тулонии таърихро дар бар мегирад. Азбаски давлат ва ҳуқуқ дар инкишофи худ тули даҳсолаҳо ва баъзан садсолаҳо тағйироти ҷиддиро аз сар нагузаронида ва яқингард

якнавохт (якхела) будааст, бинобар ин дар илм тамоми давраи тулонии таърих чун як давра номбар мешавад.

Даврабандии таърихи давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистон вобаста ба ченакҳои (критерия) гуногун аз рӯи сохту усули давлатдорӣ ва иштироки иқтисодию иҷтимоӣ (форматсионӣ), инкишофи дин, илму фарҳанг, санаду сарчашмаҳои ҳуқуқӣ, тамаддун ва ғайра сурат мегирад.

Таърихи давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистонро ба давраҳои зерин тақсим кардан мумкин аст:

1. Пайдоиши давлат ва ҳуқуқ дар ҳудуди Тоҷикистони таърихӣ (то асри VII пеш аз мелод).

2. Давраи парокандагии давлатдорӣ. Осиёи Миёна дар ҳайати давлатҳои гуногуни ғуломдорӣ (асри VII пеш аз мелод - ибтидои асри VII мелодӣ).

3. Заминаҳои пайдоиш ва инкишофи давлат ва ҳуқуқи тоҷикон (Таърихи давлат ва ҳуқуқи тоҷикон дар асрҳои VIII - IX. Истилои араб, паҳн шудани ҳокимият ва сохтори нави идора, Тоҳириён, Саффорӣён. Қабул шудани дини нав ва паҳн шудани ҳуқуқи ислом).

4. Ҳуқуқ ва давлатдории феодалии тоҷикон. Давраи аввал: инкишофи давлат ва ҳуқуқи Сомониён (асрҳои IX - X). Давраи дуюм: инкишофи сохти феодалӣ (аз асри XI то нимаи якуми асри XIX). Давраи сеюм: давлат ва ҳуқуқи тоҷикон дар ҳайати империяи Россия (ташкилшавии генерал - губернатории Туркистон - нимаи дууми асри XIX ва ибтидои асри XX).

5. Инқилоби сотсиалистӣ дар Туркистон. Инқилоби халқӣ дар Бухоро. Тақсими миллӣ - ҳудудӣ дар Осиёи Миёна (солҳои 1917 - 1924).

6. Таърихи давлат ва ҳуқуқи Ҷумҳурии Худмухтори Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон (солҳои 1924 - 1929).

7. Таърихи давлат ва ҳуқуқи Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон (солҳои 1929 - 1991).

8. Давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистон баъди ба даст овардани истиқлолият (аз соли 1991 то имрӯз)⁶⁸.

---

⁶⁸ Азизкулова Г. С. Цикл лекций по истории государства и права Республики Таджикистан. Душанбе, 1995. – С. 11-12; Буриев И. Б. История государства и права

Дар адабиёти илмӣ танҳо масъалаҳои умумии марбут ба асосҳои ташкилӣ-ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилии Тоҷикистонон инъикос ёфтаанд. Аммо осоре, ки оид ба ташаккул ва рушди асосҳои ташкилӣ-ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилии Тоҷикистонон аз оғози ҳукумати Шуравӣ то имрӯзро ба таври умумӣ фаро гирад, вучуд надорад.

Масъалаҳои ташаккул, рушд ва фаъолияти мақомоти милитсия дар марҳилаҳои гуногуни таърихи давлатдорӣ тоҷик дар осори илмии олимони тоҷик А. Р. Абдуллоев⁶⁹, А. Имомёрбеков⁷⁰, Н. Ҷ. Назаров⁷¹, А. Ш. Розикзода⁷² дарҷ гардидаанд.

Хусусиятҳои фаъолияти мақомот ва унсурҳои сохтори он дар адабиёти илмӣ ва таҳқиқотҳои И. Б. Буриев, Ҷ. М. Зоир, М. А. Маҳмудов, Р. Х. Раҳимзода, М. З. Раҳимзода, К. Х. Солиев, Т. Ф. Тохиров, Б. Т. Худоёров, Р. Ш. Шарофзода, Ф. Р. Шарифзода ва дигарон инъикос ёфтаанд.

Халқи тоҷик барои ба даст овардани давлати худ ва ба роҳ мондани раванди давлатдорӣ марҳилаҳои зиёди таърихиро паси сар намудааст. Яке аз чунин марҳилаҳои таърихӣ ташаккули милитсияи тоҷик мебошад, ки он аз ташкилҳои милитсияи шуравӣ замина гирифтааст.

Маврид ба зикр аст, ки дар давраи баррасишаванда асосҳои ҳуқуқии ташаккули милитсияи тоҷик сарчашмаи худро аз қонунгузори давлати шуравӣ мегирад. Махсусан дар солҳои аввал, ани қтараш то ташкилшавии Ҷумҳурии Халқии Шуравии Бухоро (минбаъд – ҶХШБ) ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик тавассути қонунгузори Ҷумҳурии Шуравии

Таджикистана. Т. 1. Ч. 1-4 (от древнейших времен до начала XIX века). Душанбе, 2016. – С. 23.

⁶⁹ Абдуллоев А. Р. Правоохранительная система в условиях трансформации политико-правовой организации современного государства (на примере Республики Таджикистан): Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2021. – 324 с.

⁷⁰ Имомбекёров А. История формирования и развития органов милиции на Памире (1917–1945 гг.): Дис. ... канд. ист. наук. – Душанбе, 2015. – 227 с.

⁷¹ Назаров Н. Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана: 1917–2006 гг.: Дис. ... докт. юрид. наук. – М., 2007. – 382 с.

⁷² Розикзода А. Ш. История формирования и деятельности милиции Таджикистана: Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Душанбе, 2002. – 46 с.

Сотсиалистии Федеративии Россия (минбаъд - ҚШСФР) ба танзим дароварда мешуд.

Бояд қайд намуд, ки аз давраи ташкил ёфтани давлати шуравӣ сиёсати иҷтимоӣ дар низоми вазифаҳои он яке аз ҷойҳои асосиро ишғол мекард. Тамоми низоми вазифаҳо хусусияти ҷамъиятӣ дошт, ки он ба мақсаду вазифаҳои, ки дар назди давлати нав истода буданд, вобастагӣ дошт. Баъзе олимони низ қайд мекунанд, ки вазъияти душвори иҷтимоии мамлакат, ки то он вақт ба амал омад, зарурати бетаъхир андешидани тадбирҳои беҳтар намудани соҳаи иҷтимоии давлатро нишон дод. Самтҳои асосии дигаргунсозии ҳаёти иҷтимоии ҷомеа таъмини иҷтимоӣ, ниғаҳдории тандурустӣ, маориф ва муносибатҳои меҳнатӣ буданд⁷³.

Ба андешаи А.Ю. Хокироев, ташаккул ва инкишофи милитсия дар Тоҷикистони Шимолӣ бо вайрон шудани соҳти кӯхнаи пеш аз инқилобӣ, ки дар вилояти Туркистон то соли 1917 амал мекард, зич алоқаманд аст. Ҷараёни такмили фаъолияти милитсия дар қаламрави Тоҷикистони Шимолӣ дар ин солҳо бо тамоми равандҳои дигари тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии давлати шуравӣ дар алоқамандии зич гузаштанд⁷⁴. Дар ин хусус Н.Ҷ. Назаров низ қайд мекунад, ки ҳукумати ҷумҳурӣ аз рӯзҳои аввали ташкилёбии худ ба масъалаҳои бо кадрҳо таъмин намудани милитсия диққати махсус меод. Вазъияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ дар навбати аввал тадриҷан зиёд кардани шумораи милитсияро тақозо мекард⁷⁵. Аз таҳлили андешаҳои боло бармеояд, ки дар солҳои аввали пас аз инқилобӣ вазъияти сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоии кишвар дар сатҳи паст қарор дошт, ки чунин ҳолат ба ташкилёбии милитсияи тоҷик ва ҳифзи иҷтимоии кормандони он таъсири манфӣ гузошта буд.

Таъминоти иҷтимоии милитсияи тоҷик дар солҳои 1917-1929 давраи душвори таҳаввулро паси сар кардааст. Аз ин ҷост, ки баъзе муҳаққиқон

---

⁷³ Новикова А.С. Основные направления социальной деятельности государства в первые годы советской власти // Научный журнал КубГАУ. – 2015. – №106 (02). – С. 1099.

⁷⁴ Хокироев А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 4.

⁷⁵ Назаров Н. Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.): дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2007. – С. 68.

чунин ташаккулро даврабандӣ кардаанд. Аз ҷумла, А.Ю. Хокироев инкишофи милитсияро дар ин солҳо ба ду давра ҷудо кардааст: 1) солҳои 1917-1923. Милитсия дар ин давра дар вазъияти шадиди сиёсӣ ва паҳш кардани муқовимати босмачиён ва дигар унсурҳои зидди Инқилобӣ амал мекард. Ин давра бо танзими нокифояи ҳуқуқии фаъолияти милитсияи ихтиёрӣ ва доимӣ хос аст; 2) солҳои 1924-1929. Такмили фаъолияти дружиначиёни Тоҷикистони Шимолӣ, ки дар ин давра фаъолияти милитсия катъиян бо қонун танзим карда мешавад⁷⁶.

Мо ба даврабандии мазкур метавонем розӣ шавем, аммо танҳо ба шарте, ки давраи якум на то соли 1923, балки то соли 1921 ва давраи дуюм аз соли 1922 бояд оғоз ёбад. Зеро таҳлили қонунгузори давраи баррасишаванда нишон медиҳад, ки доир ба ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия то соли 1921 иброи андеша кардан душвор аст, зеро вазъияти иқтисодию иҷтимоии Иттиҳоди шуравӣ хуб набуд. Танҳо аз соли 1922 минбаъд масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия пас аз қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёд рӯ ба беҳбудӣ ниҳодааст.

Як қатор муҳаққиқон изҳор намудаанд, ки давлати навташқил новобаста аз мушкилиҳои дарпешистода ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни давр, ки марзу буми ватанро дар он вақт ҳифз намуда, тартиботи ҷамъиятиро муҳофизат менамуданд, тавачҷуҳи хосса зоҳир намудааст. Аз ҷумла, ба андешаи В.В. Тевлина, давлат дар назорат ва ташаббус дар соҳаи фаъолияти иҷтимоӣ мавқеи асосиро ишғол менамуд⁷⁷. Дар ин хусус О.В. Бабаркин қайд менамояд, ки дар давраи ташқил ёфтани Ҷумҳуриҳои Шуравӣ ба масъалаҳои таъминоти иҷтимоии ҳайати ҳарбии кӯшунҳои дохилӣ, инчунин хизматчиёни ҳарбии милитсияи синфи коргару деҳқон аз ҷониби Мақомоти ҳокимияти давлатӣ диққати калон дода мешуд⁷⁸.

---

⁷⁶ Хокироев А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 15.

⁷⁷ Тевлина В.В. Система социальной помощи населению в период формирования советского государства (1918–1930-е гг.) // Благотворительность в истории России. Новые документы и исследования / ред. Л.А. Булгакова. – СПб.: Нестор-История, 2008. – С. 397.

⁷⁸ Бабаркин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 10.

Маврид ба тазаккур аст, ки чунин ҳадафу ташаббуси давлати шуравӣ то чанд муддат дар нақша боқӣ монд, зеро ҳодисаҳои пасазинқилобӣ то дер боз идома ёфта, дар баробари ин ҳаракатҳои босмачигарӣ оғоз гардида буданд. Доир ба ин масъала В.В. Тевлин қайд кардааст, ки дар ҳақиқат то соли 1921 мамлакат на танҳо дар вазъияти қафомонии иқтисодӣ, балки дар таназзули иҷтимоӣ ҳам буд. Чӣ қадар талафотҳои ҷонӣ ба масъалаҳои иҷтимоӣ хос буданд, аҳволи шаҳр аз қишлоқ беҳтар набуд, ҳанӯз хӯрок намерасид. Бисёр корхонаҳо, пеш аз ҳама, дар Петроград ва Москва аз сабаби нарасидани сӯзишворӣ ва дар натиҷаи ҷанг талаф шудани коргарон баста шуданд. Сохтмони муносибатҳои нави ҷамъиятию сиёсӣ, ки дар мамлакат дар чунин шароити душвори иҷтимоӣ оғоз гардид, аз ҳарвақта дида бештар тағйир додани низоми ёри иҷтимоиро талаб мекард⁷⁹. Аз андешаи мазкур бармеояд, ки вазъияти пасазинқилобӣ то чи андоза шароити иқтисодию иҷтимоии дар умум ҚШСФР-ро хароб кардааст. Махсусан, харобии заводҳо ва нарасидани хӯрокворӣ дар шаҳрҳои Петроград ва Москва ифодакунандаи чунин шароити вазнин мебошанд. Дар ҷои дигар О.В. Бабаркин қайд намудааст, ки дар низоми ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни ҳарбӣ, ки дар Россияи подшоҳӣ вучуд дошт, аз сабаби он ки он ба воқеияти «замони нав» мувофиқ набуд, барҳам дода шуд⁸⁰. Дар дигар адабиёт қайд мегардад, ки нарасидани шумораи зиёди кадрҳои милитсияро протоколи маҷлиси Шурои меҳнат ва мудофия аз 30 сентябри соли 1921 тасдиқ мекунад. Ба ҳайати милитсияи Ҷумҳурии Туркистон 7759 нафар милитсия дохил карда шуд. Аммо аз сабаби набудани захираҳои молиявӣ бо фармони махсуси КИМ Туркистон аз 4 июли соли 1922 шумораи милитсия, ки дар маҷлис тасдиқ карда шуд, ба 6501 нафар расонида шуд, ё худ 16 фоиз кам карда шуд⁸¹. В.В.

---

⁷⁹ Тевлина В.В. Система социальной помощи населению в период формирования советского государства (1918–1930-е гг.) // Благотворительность в истории России. Новые документы и исследования / ред. Л.А. Булгакова. – СПб.: Нестор-История, 2008. – С. 399.

⁸⁰ Бабарыкин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 10.

⁸¹ Мотылев Я.С., Лысенко Е.А. Солдаты порядка. Краткий очерк истории Таджикской милиции. – Душанбе: Ирфон, 1967. – С. 38.

Тевлина қайд мекунад, ки проблемаҳои маҷруҳон ва маъҷубони аз ҷанг омада ва оилаҳои онҳоро низ ҳал кардан лозим буд. Дар ин солҳо дараҷаи зиндагонии аҳолиро пурра баланд бардоштан ва низоми ҳифзи ҳақиқии иҷтимоии онро ташкил кардан мумкин набуд⁸².

Ҳамин тавр, аз андешаҳои боло чунин хулосабарорӣ кардан мумкин аст, ки шуруъ аз солҳои 1917 то аввали солҳои 1922 вазъияти иқтисодию иҷтимоӣ дар тамоми ҶШСФР, аз ҷумла ҶШС Туркистон дар сатҳи паст қарор дошта, аз як тараф, ҷанги шаҳрвандӣ, аз тарафи дигар, ҳаракатҳои босмачигарӣ вазъиятро боз ҳам бадтар кардаанд. Бинобар ин, дар ин давра на танҳо ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия, балки, дар умум, ҳифзи иҷтимоии тамоми аҳоли дар сатҳи зарурӣ амалӣ намегардид. Бояд қайд намоем, ки дар заминаи чунин шароит ташаккули давлат ва мақомоти давлатӣ, яку-якбора ба роҳ мондани ҳифзи иҷтимоии кормандони ин ё он сохтори давлатӣ ва комил намудани базаи ҳуқуқии ҳимояи иҷтимоии онҳо ғайри имкон аст.

Сарфи назар аз андешаҳои боло, бояд иловатан қайд намуд, ки дар сатҳи зарурӣ амалӣ нашудани ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия маънои онро надошт, ки давлат нисбат ба ин масъала бетараф буд, баръакс, тамоми тавачҷуҳашро ба он равона карда буд, ки вазъият ором шуда, шароити иқтисодию иҷтимоӣ низ барқарор гардад ва ҳифзи иҷтимоии кормандон ба роҳ монда шавад. Бинобар ин, дар ин давра як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба ташкилшавӣ, фаъолият ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия қабул карда мешаванд. Яке аз мушкилиҳои дигар ин буд, ки масъалаҳои номбурда аксаран на бо санадҳои сирф ба кормандони милитсия марбут буда, балки бо санадҳои марбут ба сарбозону хизматчиёни ҳарбӣ ба танзим дароварда мешуданд. Ба андешаи Н.Т. Светлана, дар ибтидо оид ба имтиёзу бартариятҳои кормандони милитсия ягон санади меъёрии ҳуқуқӣ

---

⁸² Тевлина В.В. Система социальной помощи населению в период формирования советского государства (1918–1930-е гг.) // Благотворительность в истории России. Новые документы и исследования / ред. Л.А. Булгакова. – СПб.: Нестор-История, 2008. – С. 401.

вучуд надошт, онҳо бе низом набуданд ва дар асоси қонунҳо дар бораи хизматчиёни ҳарбӣ қабул карда мешуданд⁸³.

Пас аз оғози ошубҳо дар маркази Россия, халқҳои Осиёи Миёна, ки қисман зери итоати Россияи подшоҳӣ дар ҳайати генерал-губернатории Туркистон қарор доштанд, ба инқилоб ҳамроҳ шуданд ва 28 октябри соли 1917 пас аз фармоиши Ҳокимияти шуравӣ Қарор «Дар бораи милитсияи коргар» қабул карда шуд. Оҳиста-оҳиста дар тамоми вилоятҳои он ҳокимияти шуравӣ ғалаба карда, Ҷумҳурии автономии шуравии сотсиалистии Туркистон дар ҳайати ҶШФСР таъсис дода шуд. Аммо дар ҳудуди Аморати Бухоро барпо намудани ҳокимияти шуравӣ то солҳои 1920 идома ёфта, ниҳоят соли 1920 Ҷумҳурии Халқии Шуравии Бухоро таъсис дода шуд⁸⁴. Маҳз ташкили чунин воҳидҳои маъмурии миллӣ боиси ташаккули милитсияи тоҷик гардидааст. Ба андешаи У.А. Азимӣ, оғози ташаккули мақомоти милитсияи тоҷик ҳамчун як мақомоти мустақил дар сохтори дастгоҳи давлатӣ ба даврони ташкили давлати шуравӣ рост меояд⁸⁵. Дар қаламрави аморати Бухоро, ки то соли 1920 қисми зиёди қаламрави Тоҷикистони марказӣ ва чанубиро дар бар мегирифт, ҳокимияти милитсия дар дасти миршаб (ҳокими шабона) буд. Фаъолияти милитсияро муовини миршаб – даҳбоши (прораб) ва даҳ шабгард (патрули шабона), ки тобеи ӯ буданд, иҷро мекарданд⁸⁶. Баъзе вазифаҳои милитсияро раис (ҳоким), бек (ҳокими вилоят), амлоқдор (ҳокими ноҳия) ва дигар мансабдорони маҳаллӣ иҷро мекарданд⁸⁷. Тибқи сарчашмаҳо моҳи октябри соли 1918 дар қаламрави Тоҷикистони Шимолӣ милитсия ҳамчун мақомоти давлатӣ ташкил карда

---

⁸³ Светлана Н.Т. Социальная политика в отношении служащих милиции в 1920–1930-е гг. // Вестник КемГУ / Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2018. – № 2. – С. 114.

⁸⁴ Розикзода А.Ш. Становление милиции Таджикистана: монография / А.Ш. Розикзода. – Душанбе: Ирфон, 2011. – С. 82-84.

⁸⁵ Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020. – С. 43.

⁸⁶ Юсупов Ш. Т. К истории дореволюционного Душанбе (конец XIX - нач. XX в.). – Душанбе: Дониш, 1988. – 113 с. – С. 25.

⁸⁷ Розиков А.Ш. Полицейская служба в дореволюционном Таджикистане // Труды Высшей школы (Душанбе). – 1998. – № 1. – С. 48–60.

шудааст⁸⁸. Андешаҳои боло ифодагари он мебошанд, ки дар солҳои аввал ҳокимияти милитсияи тоҷикро дигар сохторҳо амалӣ мегардониданд.

Қиҳати ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда шудаанд, ки баъзе аз ин санадҳо ба ҚШСФР, баъзе ба ИҚШС ва баъзеи дигар ба ҚШС Туркистон, Ҷумҳурии Мухтори Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон (минбаъд - ҚМШС Тоҷикистон) ва Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон (минбаъд - ҚШС Тоҷикистон) марбут мебошанд. Аммо то ташкилшавии ҚМШС Тоҷикистон дар кишвар тамоми масъалаҳо, аз ҷумла ҳифзи иҷтимоӣ тавассути қонунгузори ҚШС Туркистон ва ҚШСФР ба танзим дароварда мешуданд. Дар ин хусус дар адабиётҳо андешаҳои мухталиф ҷой доранд. Аз ҷумла, ба андешаи А.В. Завгородний, Декрети Шурои Комиссарони Халқии (минбаъд - ШКХ) ҚШСФР аз 20 апрели соли 1918 «Дар бораи таъминоти иҷтимоии сарбозони маъюб» бори аввал ҳуқуқи мақомоти давлатиро дар бобати харҷ кардани маблағҳои давлатӣ барои таъминоти иҷтимоӣ ба таври меъёрӣ муқаррар намуд: «Дар масъалаи таъмини иҷтимоии сарбозони маъюб ва сарфи маблағҳои давлат сухани халқунанда ба ҳокимияти давлатӣ тааллуқ дорад»⁸⁹. Н.Т. Светлана дар мавриди дигар санадҳо ибрози андеша кардааст. Ба андешаи ӯ, дар нимаи дуюми соли 1918 меъёрҳои ҳуқуқии суғуртаи иҷтимоӣ дар мавриди беморӣ, ҳодисаҳои нохуш, пиронсолӣ ва маъюбӣ нисбат ба кормандони милитсия татбиқ карда мешуданд. То ин вақт «Низомнома дар бораи суғурта аз бекорӣ» моҳи декабри 1917 ва «Низомнома дар бораи суғурта аз ҳолати беморӣ» моҳи январи 1918 аллакай амал мекард⁹⁰.

Бабарикин О.В. аз чунин санадҳо ёдовар шудааст: декрети ШКХ ҚШСФР аз 2 августи соли 1918 «Дар бораи нафақа ба сарбозони милитсияи

---

⁸⁸ Хокироев А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 85.

⁸⁹ Завгородний А.В. Деятельность государственных органов и общественно-политических организаций по социальной защите военнослужащих Красной Армии и их семей в межвоенный период (1921 – июнь 1941 г.г.): дис. ... д-ра истор. наук. – СПб., 2001. – 368 с.

⁹⁰ Светлана Н.Т. Социальная политика в отношении служащих милиции в 1920–1930-е гг. // Вестник КемГУ / Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2018. – № 2. – С. 109.

синфи коргару деҳқон ва оилаҳои онҳо» қабул гардид. Меъёрҳои санади мазкур ба субъектҳои махсуси қонун, ки ба он оилаҳои аскарони сурх дар хизмати ҳарбӣ ва пеш аз муҳлат ба хизмати ҳарбӣ, ки ҳалок шудаанд, бедарак ғоиб шудаанд, дар асорат буданд ё қобилияти меҳнати худро дар ҷанг гум кардаанд, вале бо баъзе сабабҳо то ҳол нафақа нагирифтаанд, паҳн мегардид. 28 августи соли 1919 ШКХ ҚШСФР Декрет «Дар бораи тасдиқ намудани низомнома дар бораи таъминоти иҷтимоии маъҷубони милитсияи синфи коргару деҳқон ва оилаҳои онҳо»-ро қабул мекунад⁹¹. Аз санадҳои мазкур бармеояд, ки онҳо бавосита ва ё бевосита ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия дахл дошта, паҳлуҳои алоҳидаи ҳифзи иҷтимоии онҳоро танзим мекунанд.

Аввалин санади меъёриву ҳуқуқӣ дар фаъолияти милитсия, ки бевосита фаъолият, ташкил, сохтор ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияро танзим менамуд, Қарор «Дар бораи милитсияи синфи коргару деҳқон»⁹² ба шумор меравад, ки дар он танҳо ҷанбаҳои ташкил намудани милитсия қайд гардида буд. Банди 3-и ин қарор муқаррар менамояд, ки: «Ҳокимияти ҳарбӣ ва шаҳрвандӣ уҳдадоранд, ки ба мусаллаҳгардонии милитсияи коргарӣ ва таъминоти он бо қувваҳои техникӣ то ҳадди таъмини он бо силоҳи давлатӣ мусоидат намоянд». Яъне, ҳалли масъалаҳои муқаррар намудани ҳокимияти нафтаъсиси шуравӣ, паҳш намудани ошубҳои собиқ ҳокимиятдорон, нобуд сохтани босмачиҳо ва ба низом даровардани тартибот дар ҷамъият дар мадди аввал меистод. Маҳз бо ин сабаб ба ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти нафтаъсиси милитсия чандон аҳамият дода намешуд.

Фаъолияти милитсияи ҚШС Туркистон дар асоси «Низомнома дар бораи милитсияи Ҷумҳурии Туркистон»⁹³, ки аз тарафи роҳбарияти ҷумҳурӣ қабул карда шуда буд, амалӣ карда мешуд. Роҳбарии умумии милитсияи

---

⁹¹ Бабарькин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 12.

⁹² Розикзода А.Ш. Становление милиции Таджикистана: монография. – Душанбе: Ирфон, 2011. – С. 107; Тоҳиров Ф. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 1994. – С. 44.

⁹³ Хокироев А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 35.

чумхуриро комиссари халқии корҳои дохилӣ ва коллегияи тобеи ӯ ба уҳда дошанд. Инчунин вазифаи калони инструктори милитсияи Комиссариати корҳои дохилии ҚШС Туркистон чорӣ карда шуд, ки ба он ҳуқуқи васеъ дода шуда буд. Умуман, дар ин санади меъёрӣ сохтори милитсия муайян шуда, асосҳои таъини шахсони мансабдори роҳбарикунанда, ҳуқуқ ва уҳдадорихои дигар кормандони милитсия, ҳифзи иҷтимоии кормандон ва аъзои оилаи онҳо муайян гардида буд.

Меъёрҳои, ки масъалаҳои таъминоти иҷтимоиро ба танзим мебароранд, дар аввалин санади кодификатсионии меҳнати Россия - Кодекси қонунҳои меҳнати ҚШСФР аз соли 1918, инъикос ёфтаанд⁹⁴. Вале сарфи назар аз тадбирҳои андешидаи роҳбарияти мамлакат чунин далелҳоро инкор кардан мумкин нест, ки ба фикри мутахассисон он вақт, сарбозон дар вазъияти вазнин буданд. А.В. Коровников дар ин хусус дуруст қайд кардааст, ки таҷдиди назар кардани низоми дастгирии давлатии хизматчиёни ҳарбӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо, зиёд кардани андозаи он ва муқаррар намудани навъҳои нави дастгирӣ ба таври объективӣ зарур гардид⁹⁵. Ин аз он сабаб буд, ки давлат, пеш аз ҳама, тамоми иқтисодии мақомоти нафтаъсиси худро дар мубориза бо босмачиҳо ва аз байн бурдани харобкорӣ, ғоратгариро одамқӯшии онҳо равона сохта буд⁹⁶. Барои ба даст овардани натиҷаи самараноки мубориза зидди амалҳои харобкоронаи босмачиҳо ҷалби кормандони милитсия ба ин мубориза зарур буд, ки онҳоро тавассути ҳавасманднамоӣ, таъмин ва ҳифзи иҷтимоӣ метавон роҳандозӣ намуд. Бинобар ин, масъалаи мазкур аз мадди назари давлат дур набуда, ба таври имкон чораҳои ташкилию меъёрии вобаста ба даври замона дастрас амалӣ карда мешуданд.

Якушев В.А. дар асоси таҳлили маводи бойгонӣ қайд менамояд, ки бо Декрети КИМ умумироссиягии ҚШСФР аз 16.09.1918 аввалин ордени «Байрақи Сурх» таъсис дода шуд. ШКХ ҚШСФР аз солҳои аввали барпо

⁹⁴ Гусев А Ю., Яхина М.Р. Защита права на социальное обеспечение в России (советский период) // Вестник ВГУ / Серия Право. – 2021. – № 4. – С. 298.

⁹⁵ Коровников А.В. Правовая и социальная защита военнослужащих (теоретико-правовое исследование): дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2000. – С. 12.

⁹⁶ БМД Чумхурии Тоҷикистон. – Ҷ. 9 – Рух. 1 – П 65 – С 4.

гардидани ҳокимияти шуравӣ ба таъминоти кормандони милитсия бо либоси махсуси низомӣ машғул шуд. Асоси ҳуқуқии чунин таъминотро Дастурамали Комиссариати халқии корҳои дохилӣ (минбаъд - КХКД) ва Комиссариати халқии адлияи ҶШСФР аз 12.10.1918 ташкил меод, ки дар мушовараи КХКД ҶШФСР моҳи ноябр тасдиқ гардида буд. Дар он муқаррар шуда буд, ки таъмини кормандони милитсия бо либоси низомӣ интизомнокиро дар мақомоти милитсия таъмин хоҳад кард. Мақсади асосии таъмин намудани кормандони милитсия бо либоси низомӣ фарқ намудани онҳо аз аскарони сурх ва шаҳрвандон буд. Либоси низомӣ дорои нишонаҳои фарқкунандаи ҳайати қаторӣ аз ҳайати роҳбарикунанда буд⁹⁷. Бинобар ин, бешубҳа, таъмини кормандони милитсияи тоҷик бо либоси махсуси низомӣ ба роҳ монда шуда буд.

Як қатор санадҳои дахлдори дигар дар соли 1919 қабул карда шудаанд. Аз ҷумла, Т. Ҷалилов қайд мекунад, ки баъд аз барпо шудани Ҳокимияти Шуравӣ дар асоси Декрети ШКХ ҶШСФР аз 3 апрели соли 1919 «Дар бораи милитсияи шуравии коргару деҳқон» қабул гардид. 19 июли соли 1919 мутобиқи «Низомнома дар бораи милитсияи шуравии коргару деҳқони ҶШС Туркистон» дар назди шуроҳои маҳаллӣ шубҳаҳои милитсияи округӣ, шаҳрӣ ва волостӣ ташкил карда шуданд⁹⁸. Чунин санад дар таҳқиқоти А.Ю. Хокироев низ ба назар мерасад, вале санаи он на 19-уми июл, балки 9-уми июл нишон дода шудааст⁹⁹. А. Р. Абдуллоев илова менамояд, ки санаи 21 феввали соли 1919 КИМ умумироссиягӣ Декретро «Дар бораи ташкили милитсияи роҳи оҳан ва бехатарии роҳи оҳан» қабул кард, ки он дар ташкил ва фаъолияти милитсия дар вокзалҳои роҳи оҳани шаҳри Душанбе нақши

---

⁹⁷ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 109.

⁹⁸ Джалилов Т. Верные Отчизне. Из истории рабоче-крестьянской милиции в Туркестане (1917–1924). – Ташкент: Узбекистан, 1968. – С. 35-36.

⁹⁹ Хокироев А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 37.

калон бозидааст¹⁰⁰. Дигар муҳаққиқон қабули Декрети ШКХ ҶШСФР аз 28 апрели соли 1919, ки «Низомнома дар бораи таъминоти иҷтимоии сарбозони маъюби Артиши Сурх ва оилаҳои онҳоро» барои баланд бардоштани дараҷаи таъминоти иҷтимоии сарбозони Артиши Сурх нигаронда шуда буд, қайд менамоянд¹⁰¹.

Бояд тазаққур дод, ки яке аз бахшҳои асосии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияро пардохти музди меҳнат ташкил медиҳад, ки давлати шуравӣ нисбати ин масъала аҳаммияти калон меод. Дар ин хусус В.А. Якушев қайд менамояд, ки 3 апрели соли 1919 бо Декрети ШКХ ҶШСФР таъминоти молиявии милитсия ба бучети давлатӣ гузаронида шуд. Пардохти музди меҳнати кормандони милитсия аз рӯйи меъёри тарифии тасдиқнамудаи КХКД ва Комиссариати халқии меҳнати ҶШСФР муқаррар карда шуд¹⁰². Дар ин хусус бояд қайд намуд, ки асоси иҷтимоӣ маблағи пулии бадастоварда мебошад, ки маҳз тавассути музди кор инсон метавонад эҳтиёҷоти худро қонеъ намояд. Бинобар ин, дар ҷамъият механизми натиҷагирӣ ҳар як фаъолият тавассути пардохти ҳаққи меҳнат ба роҳ монда шудааст. Яъне, меҳнат ҳатман бояд подош дошта бошад ва фаъолияти ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ бо роҳи пардохти маоши моҳона ҷуброн карда шавад. Бояд қайд намоем, ки танҳо муқаррар намудани ҳаҷми маош ва пардохти он ҳама таъминоти иҷтимоии кормандони милитсияро инъикос ва таъмин карда наметавонад. Самти дигари ҳаёти иҷтимоии инсон дастрасӣ ба таҳсил мебошад.

Дар ин давраи инкишофи таърихӣ оид ба ҷанбаҳои ҷудоғонаи ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни ҳарбӣ ва оилаҳои онҳо аввалин таҳқиқотҳо пайдо шуданд ва таваҷҷуҳи олимони барои инъикоси ин масъала бештар гардид. Дар инъикоси масъалаҳо дар солҳои 20-ум маҷаллаҳои ҷамъиятию сиёсии махсус

---

¹⁰⁰ Абдуллоев А.Р. Милиция как структурно-функциональный элемент правоохранительной системы Республики Таджикистан // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2017. – № 4 (76) – С. 29.

¹⁰¹ Гусев А.Ю., Яхина М.Р. Защита права на социальное обеспечение в России (советский период) // Вестник ВГУ / Серия Право. – 2021. – № 4. – С. 298.

¹⁰² Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 62.

ва ҳарбию сиёсӣ нақши калонро бозиданд. Дар саҳифаҳои онҳо мақолаҳо, баромадҳои коркунони масъули давлатӣ, ҳизбӣ ва ҳарбӣ нашр мешуданд. Дар онҳо кӯшишҳои аввалин барои таҳқиқи масъалаи таъсири вазъи моддӣ, маишӣ ва ҳуқуқии муҳофизони ватан, муносибат ба хизмати ҳарбӣ, сатҳи омодагии сиёсиву маънавӣ ва интизоми ҳарбии ҳайати шахсии артиш сурат гирифтанд¹⁰³. Чунон ки А.Ю. Хокиров қайд менамояд, соли 1919 дар Анҷумани дуҷуми уезди Хучанд қарор қабул гардид, ки курсҳои омодагии кормандони милитсия барои муборизаи оштинопазир бар зидди босмачиҳо дар ҳайати дастаи дусаднафараи милитсия таъсис дода шавад. Ҳангоми иштироки милитсионерҳо дар амалиётҳои ҷангӣ сохторҳои милитсия ба тобеияти сохторҳои ҳарбӣ гузашта, ба таъмини озӯқаворӣ ва либоса аз рӯйи меъёрҳои барои аскарони сурх муқарраргардида ҳуқуқ пайдо мекарданд¹⁰⁴. Албатта, мақсади ташкили курсҳои омодагӣ шиддат бахшидани мубориза ба муқобили ҷинояткорӣ ва ҷинояткорон буд, вале қарори мазкур барои дастрасии кормандони милитсия ба таҳсил ва фаро гирифтани донишҳои замонавӣ ва тахассусӣ имконият фароҳам меорад.

Санаи 4 апрели соли 1920 ШКХ Туркистон «Низомнома дар бораи милитсияи шуравӣ»-ро қабул кард, ки вазифаҳояшон васеъ гардида буд¹⁰⁵. Дар ин давра милитсияи ихтиёрӣ низ ташкил шуда буд. Аммо милитсияи ихтиёрӣ пас аз таъсисёбӣ дар ҷараёни фаъолияти худ бо мушкилоти зиёде рӯ ба рӯ шуд: дар сафҳои он мутахассисони касбӣ кофӣ набуданд ва ба кормандони милитсия силоҳ, либоси низомӣ ва дигар воситаҳои зарурӣ намерасид. Фаъолияти милитсияи ихтиёрӣ заминаи устувори ҳуқуқӣ надошт, зеро санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти он таҳия нашуда буданд¹⁰⁶. Дар ниҳоят, санаи 9 ноябри соли 1922 Кодекси қонунҳо оид ба

---

¹⁰³ Завгородний А.В. Деятельность государственных органов и общественно-политических организаций по социальной защите военнослужащих красной армии и их семей в межвоенный период (1921 – июнь 1941 г.г.): дис. ... д-ра истор. наук. – СПб., 2001. – С. 14.

¹⁰⁴ Хокиров А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 34, 36.

¹⁰⁵ Шукуров М.Р. История культурной жизни Советского Таджикистана / М.Р. Шукуров. – Душанбе: Ирфон, 1970. – С.71.

¹⁰⁶ Хокиров А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 82.

меҳнат дар ҶШСФР қабул карда шуд, ки бисёре аз санадҳои қаблӣ, махсусан декретҳоро муттаҳид намуда, масъалаҳои ҳифзи иҷтимоиро низ танзим мекард. Аз ҷумла, дар он ёрдампулӣ барои дафн (моддаи 184), бекорӣ (моддаи 185), таъминоти иҷтимоии маъҷубӣ (моддаи 187), гум кардани саробон (моддаи 189) ва ғайра муқаррар шуда буд¹⁰⁷. Маҳз тавассути кодекси мазкур масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандон, аз ҷумла хизматчиёни милитсия шакли худро иваз намуд. Дар ин хусус А.С. Новикова қайд менамояд, ки ташкил ва инкишоф додани низоми таъминоти иҷтимоӣ ва суғуртаи иҷтимоӣ яке аз самтҳои муҳимтарини иҷрои функсияи иҷтимоии давлат буд. Кумаки иҷтимоӣ ба кормандон ва аъзои оилаи онҳо расонида шуда, ҳама намуди хатарҳо, аз ҷумла беморӣ, пиронсолӣ, чароҳат, маъҷубӣ, ҳомиладорӣ ва ғайраро фаро мегирифт¹⁰⁸. Дар баробари ин, А.М. Антошин қайд мекунад, ки дар муқоиса бо қонунгузори қаблӣ доираи имтиёзҳо барои хизматчиёни ҳарбӣ ва оилаҳои онҳо дар доираи кодекс ба таври назаррас васеъ карда шуд¹⁰⁹.

Ҳамин тавр, қайд кардан мумкин аст, ки то соли 1922 доир ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия заминаи муҳимми ҳуқуқӣ омода гардида, дар натиҷа санадҳои кодификатсионӣ қабул гардида, чанбаҳои мухталифи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия, аз ҷумла аъзоёни оилаи онҳо, мавриди танзим қарор гирифт. Ҳангоми таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии давраи баррасишаванда гуфтаи лозим аст, ки сарфи назар аз он ки кормандони милитсия аз лаҳзаи таъсиси мақомот дорони ҳуқуқу уҳдадорихои махсус буда, амнияти дохилии давлат ва муҳофизати тартиботи ҷамъиятиро таъмин мекунанд, онҳо пурра ба имтиёзҳо ва қафолатҳои иҷтимоие таъмин мешуданд, ки барои тамоми ҳайати шахсии милитсияи синфи коргару деҳқон пешбинӣ шуда буданд.

---

¹⁰⁷ Гусев А.Ю., Яхина М.Р. Защита права на социальное обеспечение в России (советский период) // Вестник ВГУ / Серия Право. – 2021. – № 4. – С. 300.

¹⁰⁸ Новикова А.С. Основные направления социальной деятельности государства в первые годы советской власти // Научный журнал КубГАУ. – 2015. – №106 (02). – С. 1100.

¹⁰⁹ Лысенков С.Г. Правовой статус военнослужащих в период Великой Отечественной войны // монография. – М., 2010. – 264 с.

Аз соли 1922 сар карда, ҳангоми пардохти маош баҳисобгирии собиқаи хизматӣ амалӣ карда мешуд. Механизми ҳуқуқии мукофотонидани кормандони милитсия бо ордени «Байрақи Сурх» дар асоси Декрети КИМ умумироссиягии ҶШСФР аз 16 октябри соли 1922 муқаррар гардида буд¹¹⁰. Аммо ин чораҳо барои таъмини эҳтиёҷоти иҷтимоии кормандони милитсия басанда набуд. Онҳо барои таъминоти худ ва оилашон ҳадди ақал бо маводи озуқаворӣ таъмин набуданд. Чунин ҳолат кормандони милитсияро водор месохт, ки танҳо дар фикри таъминоти худ ва аҳли оилашон бо маводи озуқаворӣ бошанд, ба амалҳои ғайриҳуқуқӣ роҳ диҳанд ва иҷрои вазифаҳои хизмати ба дӯш дошташонро тамоман фаромуш намоянд. Далели ин гуфтаҳо таҳқиқи маводи бойгонӣ аз тарафи У.А. Азимӣ мебошад, ки номбурда қайд намудааст: «Санҷиши фаъолияти милитсия муносибати дағали кормандонро бо аҳоли муайян намуд. Аксаран онҳо ба аҳоли таҳдид намуда, талаб мекарданд, ки ба онҳо маводи озуқаворӣ диҳанд. Инчунин, милитсионерҳо ба беаҳаммиятиву фориғболӣ роҳ дода, майнушӣ мекарданд. Чунин бесарусомониҳо нуфузи мақомоти милитсияро дар назди аҳоли коста месохт ва нобоварию ба кормандони милитсия зиёд мекард. Бинобар ин, дар асоси фармони Раёсати вилояти Самарқанд таҳти №8484 аз 4 октябри соли 1923 ба ҳайати комсомол фармон дода шуда буд, ки тавассути гузаронидани кори тарбиявӣ ва нишон додани намунаи ибрати мусбии шахсӣ интизоми ҳайати шахсии милитсияро ба низом дароранд. Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани интизом аз тарафи милитсионерҳо ба уҳдаи ҳайати сиёсӣ вогузор карда шуда буд»¹¹¹.

Ҳангоми ба таъб расонидани фармон амалҳои милитсионерҳоро аз нуқтаи назари маънавӣ ва ҳуқуқӣ баррасӣ намуда, ба ақидаи мо, мутаассифона, чанбаҳои норасогии иҷтимоии онҳоро ба назар нагирифтаанд. Шояд дар мавриди беҳтар намудани шароити иҷтимоии кормандони милитсия ва таъмини онҳо бо маводи озуқаворӣ амалҳои онҳо барои иҷрои

---

¹¹⁰ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 63, 109.

¹¹¹ Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020. – С. 50-51.

софдилонаи вазифаҳои хизматӣ равона мешуд. Дар ҳар сурат ин ақида танҳо як тахмин аст, чунки набояд фаромуш кард, ки ин давраи ташаккули давлат бо сохти дигари давлатдорӣ ва ҳамзамон фароҳам овардани ҳамаи шароитҳои зарурӣ барои ҷомеа ва кормандони мақомоти давлатӣ ғайри имкон буд. Новобаста аз чунин камбудҳои ҷойдошта, давлат кӯшиш ба харҷ медод, ки заминаи ҳуқуқии таъминоти иҷтимоии кормандони милитсияро фароҳам оварад.

Марҳала ба марҳала имтиёз ва кафолатҳои нав барои кормандони милитсия муқаррар гардид. Аз ҷумла соли 1924 бо қарори КИМ ИҶШС тартиби мукофотонидани кормандони милитсияи ИҶШС бо ордени «Байрақи Сурхи ИҶШС» муайян гардид. Баъдан ба муносибати таҷлили 10-солагии таъсисёбии милитсия бо фармони КХКД ҶШСФР нишони сарисинагии ҷашнии «10-солагии Милитсияи коргару деҳқон» таъсис дода шуд, ки ду намуд: нукрагӣ ва биринҷӣ буд. Бо нишони нукрагӣ кормандоне, ки аз 7 то 10 сол хизмат намудаанд ва бо нишони биринҷӣ кормандоне, ки аз 5 то 7 сол хизмат намудаанд, мукофотонида мешуданд¹¹². Ба андешаи мо, масъалаи мазкур яке аз қадамҳои муҳим дар инкишофи милитсияи тоҷик ва ҳифзи иҷтимоии кормандони онҳо ба ҳисоб меравад.

Соли 1924 ҶМШС Тоҷикистон дар ҳайати ҶШС Ўзбекистон таъсис дода шуд. Дар ҷумҳурии навтаъсиси мухторӣ дар баробари дигар комиссариатҳои КХКД-и ҷумҳурии мухторӣ таъсис дода шуд¹¹³. Дар ин давра яке аз ҳуқуқҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи ҷумҳурии мухтори навтаъсис ҳуқуқ ба таҳсил, махсусан таълими ҳарбӣ, ба ҳисоб мерафт. Бинобар ин, аз тарафи роҳбарияти давлат Нақшаи пешбурди фаъолияти КХКД барои солҳои 1925-1926 қабул карда шуд, ки он таъсиси курсҳои омӯзишии кормандони милитсия ва тартиб додани барномаҳои таълимии ин курсҳоро низ дар бар мегирифт¹¹⁴. Таъсиси чунин курсҳо ва ба кормандони милитсия додани

---

¹¹² Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 110.

¹¹³ Тоҳиров Ф. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 1994. – С. 168-169.

¹¹⁴ Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020. – С. 53.

имконияти аз худ намудани донишҳои замонавӣ ба қадри имкон таъмини ҳуқуқи онҳо ба таҳсил мебошад, ки самти маориф соҳаи иҷтимоиёти ҷомеа ба ҳисоб меравад.

Асоси меъёри фаъолияти милитсияи тоҷикро дар соли 1925 як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ташкил медоданд. Ба ғайр аз қонунгузори федералӣ Декрети КИМ умумироссиягӣ ва ШКХ ҶШСФР аз 28 сентябри соли 1925 бояд «Дар бораи мавриди амал қарор додани Низомнома дар бораи милитсияи коргару деҳқон», «Низомнома дар бораи хизмати милитсияи коргару деҳқон», Қарори интизомии коркунони Шуҳоҳои милитсияи коргару деҳқон, Низомномаи интизомии меҳнаткашон ва милитсияи деҳқонӣ, қарорҳои КХКД ва фармонҳои сардори милитсияи ҶМШС Тоҷикистон, қарору фармонҳои комитетҳои иҷроияи маҳаллии Шуҳоҳо ташкил медод¹¹⁵.

Дар он давра вазифаи аввалиндараҷаи корманди милитсия муборизаи беамон бо гурӯҳҳои босмачӣ буд. Бинобар ин, давлат ҳолатҳои сӯиқасд ба ҷони кормандони милитсия ва аъзоёни оилаи онҳо пешгирӣ намуда, амалишавии ҷораҳои имконпазир ва пешгирии ҳар гуна сӯиқасдҳо аз тарафи гурӯҳҳои босмачиён меъёран мустаҳкам намуд. Инро метавон ҳамчун ҳифзи ҳаёт, саломатӣ ва амволи корманди милитсия ва аъзоёни оилаҳои онҳо маънидод кард.

Барои самаранок мубориза бурдан бо дастаҳои босмачигарӣ ва натиҷаи қонеъкунанда дар ин самт ба даст овардан нақшаи ҷойгиркунии милитсия, ҳисоботи воҳидӣ ва маблағӣ, тақсимои воситаҳои пулӣ барои таъминот аз рӯйи нақшаи шашмоҳа, Низомномаи милитсияи давлатии иррегулярӣ (номунтазам) пешниҳод карда шуд ва роҳбарияти давлат қарор қабул намуд, ки милитсияи давлатии иррегулярии (номунтазам) ҶМШС Тоҷикистонро таъсис диҳад. Мувофиқи лоиҳа шумораи умумии милитсияи иррегулярӣ 996 нафарро дар бар гирифта, бо 604 адад асп бояд таъмин карда мешуд ва нақшаи ҷойгиркунии милитсия ба муҳлати 6 моҳ пешбинӣ шуда буд. Дар ин

---

¹¹⁵ Назаров Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917–2006 гг.): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2006. – С. 18.

муҳлати шашмоҳа нархи таъминоти милитсияи давлатӣ 385435 рубл (нишондиҳандаи пулии он давра – А.С.) муқаррар шуда буд. Минбаъда сарфаи пулӣ ҳармоҳа 81130 рублро ташкил меод ба шарте ки маоши моҳонаи як милитсионери қаторӣ баробар ба 45 рубл муқаррар карда шавад¹¹⁶. Яъне, дар баробари таъсиси милитсияи давлатӣ ҳифзи иҷтимоии кормандони он тавассути муқаррарномаи маоши моҳонаи мувофиқ, инчунин ба таври имкон таъмини онҳо бо воситаи ҳаракат (асп) пешбинӣ шуда буд.

Банди 5 Низомномаи милитсияи давлатӣ таъминоти дастаҳоро дар бар мегирифт, ки дар он омада буд:

- милитсияи давлатии доимӣ аз бучети давлатӣ таъмин мегардад;
- бо мақсади қатъиян ба роҳ мондани кори ташаккули милитсияи давлатӣ ва ҷалби худӣ аҳоли ба он ба ҳайати роҳбарикунандаи милитсия ва аскарони қаторӣ маоши доимӣ муқаррар карда шуда, ҳаҷми он бо басти махсус на кам аз 40-45 рубл ба як аскари қаториро ташкил меод;
- қисмҳои милитсия бо меъёрҳои коркарднамудаи мақомоти КХКД дар ҷойҳо таъмин шуда, меъёрҳои мазкур вобаста ба меъёрҳои дар Артиши Сурх муқарраршуда, аммо бо назардошти ҳамаи тағйиротҳо ва зиёдкунӣҳо вобаста ба хусусиятҳои зисти аҳолии маҳаллӣ тартиб дода мешуданд;
- нисбати силоҳ ва захираҳои оташфишон қисмҳои милитсияи давлатӣ ба асосҳои тасдиқнамудаи Шурои инқилобии ҳарбӣ қаноат мекард. Силоҳи ба аскарон додасуда ҳамзамон ба монанди воридномаи аскарон ба қисмҳо бо фармони қисмҳо гузаронида шуда, ба рӯйхатҳои махсус ворид карда мешуданд¹¹⁷.

Тавре аз меъёрҳои Низомнома бармеояд, барои ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия як қатор кафолату имтиёзҳо пешбинӣ гардидаанд. Таъминоти кормандони милитсияи давлатӣ мутобиқи низомномаи зикргардида бо танзими пардохти маоши моҳона, сарчашма ва муқаррарномаи ҳаҷми он ва танзими тартиби додани силоҳ маҳдуд шудааст.

---

¹¹⁶ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ҷ. 2. – Оп. 1. – Д. 6. – В. 55-61.

¹¹⁷ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ҷ. 2. – Оп. 1. – Д. 6. – В. 55-61.

Ҳифзи иҷтимоӣ васеъ буда, самтҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоии инсонро дар бар мегирад, ки ба андешаи мо, мутаассифона, дар санади меъёрии зикргардида ҳамаи ин самтҳо инъикос нагардидаанд.

Бояд қайд намоем, ки санади мазкур аз нуқтаи назари ҳифзи иҷтимоӣ чанбаҳои мусбиро низ дорост. Аз ҷумла, банди 7 Низомномаи милитсияи давлатӣ имтиёзҳои оилаҳои аскарони милитсияи давлатиро дар бар мегирифт, ки дар он омада буд: кумитаҳои иҷроияи маҳаллӣ барои таъминоти оилаҳои аскарон, нигоҳдории хоҷагиҳои онҳо бо роҳи ташкили кумаки ҷамъиятӣ ба шудгори замин, обдиҳӣ, кишт, ҷамъоварии ҳосил, инчунин, қарздиҳии хоҷагии қишлоқ тамоми чораҳои аз онҳо вобастабударо амалӣ намоянд. Ҳамчунин, барои нигоҳдории оила ва хоҷагиҳои аскарон аз ҳамлаҳои гурӯҳҳои босмачиён тамоми чораҳои имконпазирро амалӣ намоянд”¹¹⁸.

Раванди қабули санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар давлат идома ёфта, баъзеи онҳо танзимкунандаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия буданд. Масалан, Анҷумани I умумиточикии Шуроҳо «Маърузаи фармондеҳи кушунҳои округи Осиёи Миёнаро дар бораи тараққиёти ҳарбӣ ва ташкилотҳои миллӣ» аз 4 декабри соли 1926 дастгирӣ ва қабул намуда буд. Съезди I умумиточикии Шуроҳои депутатҳои меҳнаткашон, деҳқонон ва аскарони сурх маърузаи фармондеҳони округи ҳарбии Осиёи Миёна дар бораи сохтмони ҳарбӣ ва отрядҳои миллиро шунида ва муҳокима намуда, ба КИМ нав интихобшуда супориш медиҳад: КИМ ва мақомоти маҳаллии Шуроҳо ба кори қисмҳои Артиши Сурх, қисмҳои миллӣ ва милитсияи ғайринизомии давлатӣ диққати махсус дода, ба онҳо ёрии маънавӣ ва моддӣ мерасонад, то ки барои Артиши Сурх ва фармондеҳон шароити комилан муътадили маишӣ ва манзилӣ ба таври қонеъкунанда таъмин карда шавад. Масъалаҳои марбута маҳз барои қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти иҷтимоии кормандони милитсия равона шуда буданд.

Дар замони шуравӣ чунин самтҳои сиёсати иҷтимоӣ, аз қабили суғурта, хизматрасонии тиббӣ, вақти истироҳат, сафарҳои имтиёзнок ва масъалаҳои

---

¹¹⁸ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ҷ. 2. – Оп. 1. – Д. 6. – В. 55-61.

манзил инкишоф ёфта буданд. Дар муқоиса бо давраҳои қаблӣ кафолати пардохти музди давраи беморхона вучуд дошт ва дар милитсия ҳуҷраҳои ёрии таъҷилӣ таъсис дода шуданд. Мушкилоти манзил бо ташкили хобгоҳҳо, кам кардани иҷорапулӣ ва бо манзил таъмин намудани кормандони милитсия ва аъзоёни оилаи онҳо ҳалли худро ёфт. Самтҳои нав, масалан, амнияти озуқаворӣ низ таҷдиди назар карда шуданд. Ин масъаларо на танҳо аз ҳисоби маблағи давлат, балки бо ёрии аҳли ҷомеа (аз сардорон ва аҳоли ҷамъ кардани озуқа ва чизҳои гуногун, ташкил намудани фондҳои ёрии байниҳамдигарӣ, дохил шудан ба иттифоқи касаба) низ ҳал кардан лозим буд¹¹⁹.

Сохторҳои назоратӣ оид ба сарфақорию тақсимои дурусти маблағ ва амвол дар милитсия қарорҳо мебароварданд, ки тавассути ин амал ҳимоя ва беҳдошти иҷтимоии кормандони милитсия кафолат дода мешуд. Ин гуфтаҳои мо тасдиқи худро дар таҳлили маводи бойгонӣ ёфтаанд. Чунончи, комиссияи Суди асосии ҚМШС Тоҷикистон ба унвони Президиуми КИМ ҚМШС Тоҷикистон гузориширо таҳти №9 аз 3 март соли 1928 ирсол намудааст, ки дар он омадааст: «Аз рӯйи парвандаи №1/9: аз маводи парванда ва қарори прокурори Фарм дида мешавад, ки зарурати ҷалби собиқ сардори милитсияи Фарм рафиқ Абдуразоқов (аъзои КИМ ҚМШСТ) ба ҷавобгарии ҷиноятӣ бо аломатҳои моддаи 143 бо санксияи ҷазодихандаи моддаи 140 КҶ ҚШС Ўзбекистон пеш омадааст, бинобар он ки ӯ ба уҳдадорҳои худ хунукназарона муносибат намудааст, дар натиҷа ба исрофи амвол, силоҳ ва маблағҳои пулӣ дар шубҳаи милитсияи дар тобеияташ қарордошта оварда расонидааст...»¹²⁰.

Дар милитсия ба масъалаҳои банақшаگیرӣ ва амалӣ намудани тақсимои маблағҳои пулӣ аҳаммияти ҷиддӣ дода мешуд ва қарорҳо ҳамчун асоси ҳуқуқии тақсимои маблағҳои пулӣ таҳия ва ба имзо расонида мешуданд. Вобаста ба ин КИМ ва ШКХ ҚМШС Тоҷикистон Қарор «Дар бораи фонди милитсия»-ро таҳти №7 аз 30.01.1929 қабул намуда буд, ки

¹¹⁹ Светлана Н.Т. Социальная политика в отношении служащих милиции в 1920–1930-е гг. // Вестник КемГУ / Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2018. – № 2. – С. 114.

¹²⁰ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ҷ. 10. – Оп. 5. – Д. 26. – В. 156.

мутобиқи он 30% маблағи фонд барои пардохти мукофотпулиҳои якдафъаина ба кормандони милитсия барои нишондодҳои назаррас дар иҷрои вазифаҳои хизматӣ, 50% маблағи фонд барои сохтмони манзили милитсия ва 20% маблағи фонд барои пешбурди кори тарбиявӣ дар байни ҳайати шахсии милитсия чундо шуда буд¹²¹. Ин қарор яке аз санадҳои меъёриву ҳуқуқие буд, ки асоси ҳуқуқии таъсиси фонд дар милитсия барои захираи маблағҳо ва тақсимои ин маблағҳо ба самтҳои кумақрасон ҷиҳати рушди фаъолияти милитсияи тоҷик доништа мешуд. Маблағҳои фонди захиравӣ маҳз барои қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти иҷтимоии кормандони милитсия равона шуда буданд.

Соли 1929 ҶМШС Тоҷикистон ба ҶШС Тоҷикистон табдил дода шуд ва 16-уми ноябри соли 1929 бо Қарори КИМ ва ШКХ ҶШС Тоҷикистон таҳти №37 Низомнома дар бораи КХКД ҶШС Тоҷикистон тасдиқ гардид. Ин санади меъёриву ҳуқуқие буд, ки фаъолияти КХКД-ро ба танзим медавард. Мутобиқи он сохтори КХКД-ро Раёсати марказии маъмурӣ, Сарраёсати ҷойҳои ҳабс, Сарраёсати хоҷагидорӣ коммуналӣ ва шуъбаи умумӣ ташкил меоданд. Ба андешаи А.Ю. Хокироев, баъд аз ташкил ёфтани ҶШС Тоҷикистон дар соли 1929 милитсия нақши худро дар дастгоҳи давлатии ҷумҳуриҳои иттифоқӣ нигоҳ дошт. Милитсияи Тоҷикистони Шимолӣ дар низоми мақомоти ҳокимияти иҷроияи ҶШС Тоҷикистон ҷойи худро устуворона ишғол намуд. Мақоми милитсия бо Конститутсияҳои ИҶШС ва як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танзим карда мешуд¹²².

Хоҷагидорӣ коммуналӣ шакли худташкилёбии ҷамъият аст, ки ба таъсиси муҳити зисти мусоид барои одамон дар шароити шаҳрсозӣ равона шудааст. Дар сохтори КХКД таъсис додани Сарраёсати хоҷагидорӣ коммуналӣ, ба андешаи мо, маънии онро дорад, ки дар КХКД бо истифода аз шакли воситаҳои ташкилёбии ҷамъиятӣ барои кормандони милитсия фароҳам овардани муҳити зисти мусоид дар шароити ташаккули инкишофёбии давлат мебошад. Яъне, давлат кӯшиш мекард, ки дар сохтори

¹²¹ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ҷ. 10. – Оп. 1. – Д. 448. – В. 20.

¹²² Хокироев А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.): дис. ... канд. истор. наук. – Душанбе, 2019. – С. 15.

КХКД барои фароҳам овардани шароити мусоиди зист ба кормандони милитсия чихати фаъолияти пурсамар ва зиндагии арзандаи онҳо тамоми чораҳои заруриро пешбинӣ намояд. Муқаррар намудани вазифаҳои Сарраёсати хоҷагидории коммуналии КХКД дар Низомнома дар бораи КХКД ҶШС Тоҷикистон низ татбиқи яке аз чораҳои зарурии асосӣ мебошад, ки он ҳамчун асоси ҳуқуқӣ, меъёран дар санади меъёриву ҳуқуқӣ мустаҳкам намудани ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияро ба таври фароҳам овардани шароити зисти мусоид ба онҳо инъикос менамояд.

Ба андешаи А.Ю. Хокироев, дар давраи таърихии солҳои 1924-1929 милитсияи тоҷик дар низоми Мақомоти ҳокимияти иҷроияи давлат устуворона мавзеи худро ишғол намуд. Умуман, дар давраи таҳлилшуда, яъне, солҳои 1917-1929 Низомнома дар бораи КХКД ҶШС Тоҷикистонро ҳамчун асоси ҳуқуқӣ ва ё санади меъёрии ҷамъбасти базаи ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик ҳисобидан мумкин аст.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳқиқи масъалаи асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик дар солҳои 1917-1929 ба хулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

1. Фароҳам овардани шароити хуб барои зиндагии мусоид тавассути воситаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, молиявӣ ва ҳуқуқӣ, ҳимояи манфиатҳо, кафолатҳои иҷтимоӣ ба монанди пардохти музди меҳнат, таъмини манзил ва шароити хуби манзилӣ, расонидани кумаки тиббӣ, ҳуқуқ ба нафақа ва ғайра, пеш аз ҳама, ба андешаи мо, мебошад дар қонунгузорӣ мустаҳкам карда шуда, заминаи меъёриву ҳуқуқӣ фароҳам оварда мешуд.

2. Асосан, чораҳои ташкилӣ оид ба ҳимояи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик амалӣ карда шуда, истилоҳ ва муҳтавои амиқи ҳимояи иҷтимоӣ ва ё ҳуқуқии кормандони милитсия дар қонунгузорӣ ва ё агар аниқтар иброз намоем, дар санадҳои меъёриву ҳуқуқии давраи муқаррарнамоии ҳокимияти шуравӣ ва таъсиси ҶШС Тоҷикистон мушаххас нагардида буд. Бинобар ин, ба андешаи мо, ҳимояи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷикро дар ин давра (яъне, солҳои 1917-1929) ҳамчун меъёри ҳуқуқӣ пурра дар амал татбиқ намудан имконнопазир буд.

1.3. Инкишофи қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҚШС Тоҷикистон (солҳои 1929-1991)

Яке аз марҳилаҳои дигари рушди қонунгузорӣ оид ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик дар даври шуравӣ даври мавҷудияти ҚШС Тоҷикистон дар ҳайати ИҚШС солҳои 1929-1991 маҳсуб меёбад. Қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик, чуноне ки дар зербоби пешин қайд намуда будем, аз даври таъсисёбии ҳуди мақомот ҳамчун сохтори мукаммали давлатӣ ҳангоми ташкил шудани ҳокимияти шуравӣ ва баъдан дар ҚШС Тоҷикистон рушд намудааст. Ҷиҳати ташаккули заминаи комили ҳуқуқии танзимкунандаи самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таҳлили ҳуқуқии таҷрибаи таърихӣ қабул ва амалиномаҳои санадҳои меъёриву ҳуқуқии ин самт мубрам мебошад.

Масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия марҳилаҳои мухталифи таърихӣ инкишофро аз сар гузаронидааст. Агар солҳои 1917-1929 марҳилаи ташаккули Мақомоти милитсия ва омода намудани нахустин заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони он ба ҳисоб равад, пас солҳои 1929-1991 марҳилаи рушди ин сохтор ва ташаккули қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони он мебошад. Масъалаи мазкур дар таҳқиқотҳои муҳаққиқони ватанию хориҷӣ ба таври мухталиф арзёбӣ гардидааст. Аз ҷумла, ба андешаи С.Э. Павлов, қариб як аср масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ба таври гуногун баррасӣ мешуд. Аз як тараф, давлат дар баъзе давраҳо имкони молии ташкили ин дастгириро надошта бошад, аз тарафи дигар, қонунгузор бо кумаки пардохтҳои гуногуни якдафъаина ва ё бо додани имтиёзҳои муайян ба хизматчиёни давлатӣ кӯшиш мекард, ки аз ин вазъият раҳо шавад. Инкишофи қонунгузории танзимкунандаи ҳаёт ва саломатии кормандони милитсия дар

санадҳои гуногун инъикос ёфта, пояи он маҳз дар фазои шуравӣ гузошта шудааст¹²³.

Бояд тазакур дод, ки дар ин марҳила Мақомоти милитсия дорои сохтори бонуфузи худ гардида, якчанд маротиба ивази ном кардааст. Аз ҷумла, аз моҳи октябри соли 1929 то моҳи декабри соли 1930 ин сохтор ҳамчун КХКД ҶШС Тоҷикистон ном бурда мешуд. Баъдан аз соли 1930 то соли 1934 номи Сарраёсати милитсия ва кофтукови ҷиноятӣ назди ШКХ ҶШС Тоҷикистонро мегирад. Аз соли 1934 то соли 1946 боз ҳамон номи пештара – КХКД ҶШС Тоҷикистонро гирифта, солҳои 1949-1956 ҳамчун Сарраёсати милитсияи Вазорати бехатарии давлатии ҶШС Тоҷикистон, солҳои 1956-1960 ҳамчун Вазорати корҳои дохилии ҶШС Тоҷикистон, солҳои 1960-1968 ҳамчун Вазорати ҳифзи тартиботи ҷамъиятии ҶШС Тоҷикистон ва солҳои 1968-1991 ҳамчун ВКД ҶШС Тоҷикистон табдили ном карда, то кунун ҳамчун Вазорати корҳои дохилӣ фаъолият менамояд.

Метавон вобаста ба андешаи мазкур марҳилаи баррасишавандаро, ки давраи хеле дуру дарозро дар бар мегирад ба давраҳои алоҳида ҷудо намуд. Дар ин сурат асоси даврабандӣ ташкилу фаъолияти мақомоти милитсия ба ҳисоб рафта, 7 марҳиларо (дар боло оид ба ивази номи мақомот гуфта шуд) фаро мегирад. Аммо асоси масъалаи таҳқиқшавандаро на худи Мақомот, балки ташаккули қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони он ташкил медиҳад. Бинобар ин, дар шакли марҳилабандии зерин таҳлил намудани масъалаи баррасишаванда ба мақсад мувофиқ мебошад:

1. Солҳои 1929-1940 – марҳилаи инкишофи қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба ҳисоб меравад. Дар ин давра якчанд санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда мешаванд, ки кафолату имтиёзҳои зиёдеро ба кормандони милитсия пешбинӣ мекунанд. Ин давраро метавон марҳилаи қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ном бурд.

2. Солҳои 1941-1950 марҳилаи вазнин дар ҳаёти иҷтимоии кормандони МКД ба ҳисоб меравад. Дар ин марҳала Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945)

---

¹²³ Павлов С.Э. Генезис законодательства, регулирующего обязательное государственное страхование жизни и здоровья сотрудников милиции в советский период // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2018. – № 1 (77). – С. 46.

оғоз шуда, шароити иқтисодию иҷтимоии тамоми ҷумҳуриҳои иттифоқӣ паст гардида, ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомот дар шакли муқаррарнамудаи қонунгузорӣ татбиқ намегардид. Дар ин давра ягона имтиёзе, ки бештар татбиқ мегардид, қадрдонӣ қардани кормандон ба ордену медалҳо ба ҳисоб мерафт.

3. Солҳои 1951-1991 – марҳалаи нави ташаккули қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД маҳсуб меёбад. Дар ин марҳила санадҳои нави меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда шуда, шароити иҷтимоии кормандон бештар мегардад. Худи МКД низ дар ин марҳала ба яке аз мақомоти бонуфузи қудратии дастгоҳи давлатӣ табдил ёфта буд. Бинобар ин, давлат нисбат ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони он таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамуд.

МКД ҳамчун ҷузъи ҷудонопазири сохтори давлатӣ мебошад, ки татбиқкунандаи функцияи ҳифзи ҳуқуқи он буда, кормандони ин мақомот ҳамчун ҷузъи ҷудонопазири аҳоли вобаста ба хусусиятҳои хоси фаъолияти худ эҳтиёҷ ба ҳифзи иҷтимоӣ доранд. Ин эҳтиёҷот дар марҳилаҳои гуногуни таърихии ташаккул ва инкишофи МКД вучуд дошт. Бо ташкил ёфтани ҶШС Тоҷикистон милитсия ба қисми таркибии дастгоҳи давлатии ҷумҳурии иттифоқӣ табдил ёфт. Мақомоти милитсия дар фаъолияти худ дар баробари санадҳои ҳуқуқии ИҶШС, инчунин санадҳои ҶШС Тоҷикистонро, ки хусусиятҳои тараққиёти иқтисодиёт ва маданияти ҷумҳуриро инъикос менамоянд, ба роҳбарӣ мегирифт¹²⁴.

Ҳавасмандгардонии моддӣ барои кормандон ҳамеша далели муҳим ба ҳисоб мерафт. Сарфи назар аз он ки ҷамъият дар Иттифоқи Шуравӣ дар асоси идеологияи сотсиалистӣ барпо шуда буд, ҳавасмандгардонии моддӣ боқӣ монд ва нақши онҳо ҳамеша калон буд. Мақомоти корҳои дохилии ИҶШС мақоми имтиёзнок доштанд, ки ин бо мавқеи махсуси онҳо дар шароити муборизаи рӯзафзуни синфӣ шарҳ дода мешуд¹²⁵. Ҳангоми таҳлили

---

¹²⁴ Назаров Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2007. – С. 9.

¹²⁵ Кистанов С.В. Финансовые аспекты деятельности органов внутренних дел СССР в 1930-х г // Экономическая история. – 2022. – Т.18. – № 1. – С. 36.

санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар давраи зикршудаи таърихи миллӣ гуфтан лозим аст, ки сарфи назар аз он ки хизматчиёни ҳарбии қушунҳои дохилӣ (КХКД) аз лаҳзаи таъсиси он ҳуқуқу уҳдадорихои махсус доштанд, онҳо пурра ба ҳамон имтиёзҳо ва кафолатҳои ҳифзи иҷтимоие таъмин буданд ки умуман, барои тамоми ҷанговарони ҳарбӣ, аз ҷумла, ҳайати шахсии Артиши Сурхи коргару деҳқон пешбинӣ гардида буданд¹²⁶.

Ҳамин тавр, хулоса кардан мумкин аст, ки дар ин марҳалаи таърихӣ на танҳо дар ҶШС Тоҷикистон, балки дар умум ИҶШС ва дигар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ кормандони МКД аз ҳифзи иҷтимоии давлатӣ бархурдор буданд. Дар ин марҳала милитсияи тоҷик дар ҳайати ҶШС Тоҷикистон ба мақомоти муътамад, ҷангӣ ва нерӯи асосии муборизаи зидди ҷинояткорӣ мубаддал гашта, тартиботи ҷамъиятиро шабу рӯз содиқона муҳофизат мекард, дар ҳалли вазифаҳои бузурги хоҷагии халқ иштирок намуда, бо ҷиноятҳои иқтисодӣ ва мансабӣ муборизаи беамон бурда, дар татбиқи масъалаҳои иҷтимоӣ-сиёсии мамлакат саҳми беғаразонаи худро гузошт. Аз тарафи дигар, давлат низ нисбат ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия чораҳои зарурӣ меандешид.

Марҳалаи аввал аз гузариши Тоҷикистони худмухтор ба ҷумҳурии алоҳидаи иттиҳоди шуравӣ оғоз меёбад. Бояд тазаққур дод, ки баъд аз ба ҶШС Тоҷикистон табдил ёфтани ҶМШС Тоҷикистон санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҶШС Ёзбекистон то қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии нави ҶШС Тоҷикистон амал мекарданд. Масалан, Қарори КИМ ва ШКХ ҶШС Тоҷикистон аз 19 декабри 1929, №42 «Дар бораи дар қаламрави ҶШС Тоҷикистон ба амал ҷорӣ кардани қонунгузориҳои амалкунандаи ҶШС Ёзбекистон»¹²⁷. Маврид ба зикр аст, ки ҳангоми тағйири сохти худмухторӣ ба ҷумҳурии алоҳида тағйирот дар масъалаҳои идоракунӣ, раванди қонунгузорӣ, базаи ҳуқуқӣ ва махсусан ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дохилӣ низ ба назар мерасад.

---

¹²⁶ Бабарыкин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 23.

¹²⁷ Бобокалонов Ғ.М. Маҷмуаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат дар Тоҷикистон (1940-2020). – Душанбе, 2020. – С. 14.

ҶШС Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилии худ вобаста ба шароит ва давраи инкишофёбии давлат санадҳои меъёриву ҳуқуқиро қабул намуда, чораҳои заруриро амалӣ месохт. Аз ҷумла, маводҳои бойгонӣ нишон медиҳанд, ки солҳои сиёми асри гузашта роҳбарияти ҶШС Тоҷикистон дар асоси Қарорҳои ҷаласаҳои ШКХ ба кормандони милитсия дар баробари рухсатиҳои навбатӣ барои баромадан ба рухсатиҳои иловагӣ бо сабаби беморӣ ва ҷиҳати гирифтани табобат дар осоишгоҳҳо иҷозат дода, ин рухсатиҳоро ба расмият медаровард (ба муҳлати аз як то ду моҳ)¹²⁸. Яъне, мутобиқ ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ кормандони милитсияи тоҷик ҳуқуқи дастрасӣ ба рухсатиҳои иловагӣ ва табобат дошта, бо ҳуқуқҳои иҷтимоии истироҳат ва табобат таъмин мегардиданд.

Дар ин давра яке аз санадҳои кодификатсионӣ оид ба танзими ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қабул карда мешавад. Аз ҷумла, бо декрети КИМ ва ШКХ аз 23 апрели соли 1930 Кодекси имтиёзҳо барои хизматчиёни ҳарбӣ ва даъватшавандагони Артиши Сурхи коргару деҳқон ва оилаҳои онҳо тасдиқ мегардад¹²⁹. Ҳангоми тавсифи ин ҳуҷҷат бояд қайд намуд, ки ин санади кодификатсионӣ ҳаҷман калонтар буда, сохтори он аз 12 боб ва 155 модда иборат буд, инчунин қонунгузор дар он аз таснифи имтиёзҳо истифода намудааст. Ғайр аз ин, санаи 30 апрели соли 1930 бо қарори КИМ ва ШКХ ИҶШС Низомномаи умумии орденоҳои иттифоқи ИҶШС қабул карда шуд, ки дар он «Ордени Ленин», «Байрақи Сурх», «Байрақи Сурхи Меҳнат» ва «Ситораи Сурх», инчунин ҳуқуқ ва имтиёзҳо барои шахсони бо орденоҳо қадрдонишуда муқаррар карда шудаанд¹³⁰.

Яке аз ҷанбаҳои дигари ҳифзи ҳуқуқи иҷтимоии кормандони МКД, махсусан дар марҳалаи баррасишаванда ҳуқуқ ба таҳсил, аз ҷумла таълими ҳарбӣ ба ҳисоб мерафт. У.А. Азимӣ дар асоси таҳлили маводи бойгонӣ дар тадқиқоти худ асосҳои ҳуқуқии таъмини ҳуқуқи иҷтимоии кормандони

---

¹²⁸ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ҷ. 18 – Оп. 8 – Д. 27 – В. 54; Д. 38 – В. 39.

¹²⁹ Лысенков С.Г. Правовой статус военнослужащих в период Великой Отечественной Войны: монография. – М., 2010. – 264 с.

¹³⁰ Виноградов Н.А. Справочник по льготам военнослужащим, военнообязанным и их семьям / Сост. Н.А. Виноградов, Е.П. Юрковский, Б.А. Сычев. 4-е изд. – М., 1936. – 105 с. – С. 22.

милитсияро ба таҳсил тавассути таъсис додани муассисаҳои таълимӣ дар сохтори КХКД қайд намудааст¹³¹. Дигар муҳаққиқон дар ин хусус қайд мекунанд, ки вазифаи тайёр кардани кадрҳо ҳанӯз пурра ҳал нашуда буд. Аввалан, кормандони милитсия маоши хеле паст доштанд ва ин ба он оварда расонд, ки пас аз хатми мактаб ва баъзан пеш аз он кормандон истеъфо медоданд. Ҳамзамон, мактабҳо барои тайёр кардани кадрҳои нав вақт надоштанд¹³². Қарор оид ба ворид намудани муассисаҳои таълимӣ ба сохтори мақомоти корҳои дохилро, низ ба андешаи мо, яке аз асосҳои ҳуқуқии таъмини иҷтимоии кормандони милитсия ҳисобидан мумкин аст. Бинобар амал намудани муассисаи таълимӣ дар сохтори мақомот кормандони он метавонанд ба омӯзиши донишҳои касбӣ мутобиқ ба хусусиятҳои хос ва раванди фаъолияти худ машғул шаванд, сатҳи дониш, маҳорату малакаи касбии худро дар дохили сохтори худ баланд намоянд. Яъне, давлат бо қабули чунин санади меъёриву ҳуқуқӣ ба кормандони милитсия шароити донишандӯзиро фароҳам оварда, ҳуқуқҳояшонро ба таҳсил таъмин менамояд.

Дар ин марҳалаи таърихӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД санадҳои зиёди меъерии ҳуқуқӣ қабул карда шудаанд. Дар оғози солҳои 30-юми асри XX масъалаи ҳуқуқи кормандони милитсия аввал дар санадҳо доир ба милитсияи коргару деҳқон дида баромада шуданд. Аз соли 1931 қонунгузор «Низомнома дар бораи милитсияи коргару деҳқон»-ро қабул мекунанд. Ба масъалаҳои суғуртаи давлатии кормандони милитсия фасли 5 «Таъминот ва имтиёзҳо барои хизматчиёни милитсияи коргару деҳқон ва оилаҳои онҳо» бахшида шуда буд¹³³. Дар хусуси низомномаи мазкур Н.Ч. Назаров қайд кардааст, ки санаи 25 майи соли 1931 ШКХ ИЧШС бори аввал

---

¹³¹ Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020. – С. 59, 61.

¹³² Беляева Л.И. Становление и развитие системы профессиональной подготовки сотрудников советской милиции (1918-1930 гг.) // Российская полиция: три века служения Отечеству: Сборник статей Юбилейной международной научной конференции. В 2-х частях, Москва, 21 декабря 2018 года / Под редакцией В.Л. Кубышко. Часть 1. – М., 2019. – С. 332.

¹³³ Павлов С.Э. Генезис законодательства, регулирующего обязательное государственное страхование жизни и здоровья сотрудников милиции в советский период // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2018. – № 1 (77). – С. 44.

«Низомнома дар бораи милитсияи коргару деҳқон»-ро қабул кард, ки он барои милитсияи ҳамаи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ як хел буд ва то соли 1962 эътибор дошт. Дар ин ҳуҷҷат ба бучети умумиҷумҳуриявӣ гузарондани сохтори милитсия ба таври қонунӣ муқаррар карда шудааст¹³⁴. Қобили зикр аст, ки дар санади мазкур аллақай банди суғуртаи ҳатмӣ мавҷуд буд. Аммо бояд ба он диққат дод, ки танҳо як категорияи муайяни кормандон ба суғуртаи ҳатмӣ, яъне ҷузъу томҳои милитсияи оперативӣ шомил буданд. Ба категорияи кормандоне, ки қонунгузор муқаррар кардааст, дар сурати ғавт ё осеб دیدан, захмдор шудан дар вақти иҷрои супоришҳои оперативӣ ҷубронпулии якҷафта суғурта дода мешуданд.

Дигар самти иҷтимоӣ ба инсон таъмини шароити зиндагии арзанда дар даврае мебошад, ки дигар ӯ тавоноии ба даст овардани маблағ бо роҳи меҳнат кардан, яъне, анҷом додани фаъолиятро надорад. Чунин нотавонии меҳнатӣ ба инсон ҳангоми расидан ба синну соли муайян, яъне, пиронсолӣ ва маъҷубӣ, ки эҳтиёҷ барои нигоҳубини махсус зиёд аст, пеш меояд. Давлат барои таъмини инсон дар чунин шароит нафақаро пешбинӣ намудааст. Бояд қайд намоем, ки кормандони МКД низ ба гирифтани нафақа дар ҳолатҳои зарурӣ эҳтиёҷ доранд ва дар давраи таҳқиқшаванда аз ҷораҳои пешбиниамудаи давлат дар ин самт бархурдор буданд.

Бо назардошти маводи бойгонӣ В.А. Якушев қайд менамояд, ки ба кормандони милитсия бо Қарори КИМ ва ШКХ ИҶШС аз 21.02.1931 се намуди нафақа муқаррар карда шуда буд¹³⁵. Аз ҷумла: 1) кормандони милитсия аз 01.01.1932 ҳуқуқи гирифтани нафақаро дар самти мақомоти корҳои дохилӣ бо зиёдшавии ғоизи он мутобиқи собиқаи хизматӣ доро гардиданд; 2) нафақа аз рӯи маъҷубӣ муқаррар карда шуд, ки ба кормандони милитсия ҳангоми гирифтани маъҷубӣ дар вақти иҷрои уҳдадорихои хизматӣ ва ё беморӣ таъин карда мешуд; 3) нафақа барои гум кардани саробон, ки ба оилаҳои кормандони ҳалокгардидаи милитсия таъин карда мешуд. Инчунин,

¹³⁴ Назаров Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2007. – С. 27.

¹³⁵ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 181-194.

бо қарори мазкур пардохти ду намуди ёрдампулии яквақта ба кормандони милитсия ҳангоми ба нафақа баромаданашон, ки ҳачми он аз рӯи собиқаи хизматӣ муайян карда мешуд, муқаррар гардида буд. Аз ҷумла: 1) ёрдампулие, ки ҳангоми ба нафақа баромадан бевосита ба корманди милитсия пардохт карда мешуд; 2) ёрдампулие, ки ҳангоми ҳалок гардидани корманди милитсия ба аъзои оилаи ӯ пардохт карда мешуд. Ба андешаи мо, дар қарори зикргардида ҳамзамон пешбинӣ намудани пардохти ёрдампулии яквақта ба кормандони милитсия ҳангоми ба расмиёт даровардани нафақаашонро метавонем ҳамчун ҷанбаи мусбӣ арзёбӣ намоем.

Дар солҳои сиёми асри гузашта роҳбарияти давлат хуб дарк намуда буд, ки барои дуруст ва самаранок ба роҳ мондани фаъолияти ин ё он сохтор, алалхусус мақомоти корҳои дохилӣ, ки мақомоти баамалбароварандаи функцияи ҳифзи ҳуқуқи давлат мебошад, пеш аз ҳама, таъмини шароити мусоиди иҷтимоӣ ба кормандони он зарур мебошад. Аз ин ҷост, ки санаи 25 майи соли 1931 Қарори ШКХ ИҶШС қабул карда шуд, ки он ҳамчун асоси ҳуқуқии институти мукофот ба ҳисоб меравад ва он номгӯи зерини ҳавасмандгардониро дар бар мегирифт: а) раҳматнома; б) рухсатии иловагӣ; в) мукофоти пулӣ; г) тухфаи номӣ (дар замони ҳозира он ҳамчун тухфаи арзишнок эътироф гардидааст – А.С.); д) ифтихорномаи фахрӣ; е) орденҳои ИҶШС ва ҷумҳуриҳои иттифоқӣ¹³⁶. Дар ҳолате, ки мукофот ҳамчун институти ҳуқуқӣ дар асоси санади меъёриву ҳуқуқии қабулшуда амал мекунад, аз нуқтаи назари мо, мақсади он метавонад чунин бошад: ҳавасмандгардонӣ ва қадрдонӣ. Ҳавасмандгардонӣ, яъне, додани ягон намуди мукофот бо мақсади ҳавасманд намудан, ҷалб намудани корманди милитсия ба иҷрои фаъолона ва софдилонаи уҳдадорихои хизмати худ. Қадрдонӣ, яъне, додани ягон намуди мукофот бо мақсади кадр намудани корманди милитсия барои дастоварди назаррас дар фаъолияти хизматиаш ва ё софдилона иҷро намудани уҳдадорихои хизматӣ.

---

¹³⁶ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 115.

Дар чаласаи Президиуми Шурои шаҳрии Уротеппа аз 26.05.1933 (протоколи №28) масъалаҳои беҳтар намудани ҳолати интизомии ҳайати шахсии милитсия баррасӣ гардид ва яке аз қарорҳои қабулнамуаи ин чаласа аз он иборат буд, ки мебоҷад, пеш аз ҳама, барои беҳтар намудани интизом, шароити моддӣ-маишӣ ва манзилии ҳайати шахсии милитсия чораҳои зарурӣ андешида шаванд¹³⁷. Масалан, соли 1933 ёрдамчии калони прокурори Суди Олии ИҶШС, прокурори ҳарбӣ С.Н. Орловский қайд карда буд: «Давлат ба коргару деҳқони ба хизмат даъватшуда як қатор имтиёзҳо медиҳад. Имтиёзҳо бо мақсади таъмини оилаи сарбози даъватшаванда, дар давраи будубоши ӯ дар сафи қушунҳо дода шуда, барои ӯ аҳаммияти калон дорад. Татбиқи қонунҳо оид ба имтиёзҳо дар маҳалҳо ба хизматчии ҳарбӣ боварии комил мебахшад, ки Ҳокимияти Шуравӣ дар баробари иҷрои вазифаи худ дар назди давлати шуравӣ дар ҳаққи оилааш ғамхорӣ мекунад ва ба вай ёрӣ мерасонад»¹³⁸. Ба андешаи О.В. Бабаркин, дар ин марҳала имтиёзҳо дар соҳаи хоҷагии қишлоқ, меҳнат ва суғуртаи иҷтимоӣ, ниғаҳдории тандурустӣ, маориф, андозҳо ва пардохтҳо, суғуртаи давлатӣ, манзил, почта, нақлиёти роҳҳои оҳан ва обӣ, хизмат дар минтақаҳои дурдасти ИҶШС, ёрдампулӣ ба категорияҳои гуногуни хизматчиён ва аъзоёни оилаҳои онҳо пешбинӣ карда шудаанд¹³⁹. Дар хусуси дигар имтиёзҳо В.А. Якушев мутобиқ ба маводи бойгонӣ қайд намудааст, ки баъд аз байн рафтани низоми додани хӯрока бо корт бо Қарори ШКХ ИҶШС аз 07.12.1934 меъёри пардохти изофапулӣ барои хӯрока ба кормандони милитсия муқаррар шуда буд¹⁴⁰.

Ҳамин тавр, аз таҳлили андешаҳои боло бармеояд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқии қабулгардида ба кормандони МКД кафолатҳо ва имтиёзҳои

---

¹³⁷ Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020. – С. 65-66.

¹³⁸ Виноградов Н.А. Справочник по льготам военнослужащим, военнообязанным и их семьям / Сост. Н.А. Виноградов, Е.П. Юрковский, Б.А. Сычев. 4-е изд. – М., 1936. – С. 21-22.

¹³⁹ Бабаркин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 21.

¹⁴⁰ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 98.

мухталифи зиёдеро муқаррар кардаанд. Аз ҷумла, кадрдонӣ бо ордену медалҳо, ҷубронпулӣ, музди меҳнат, таълими ҳарбӣ, истироҳат ва табобат дар осоишгоҳҳо, суғуртаи давлатӣ, таъминоти манзили истиқоматӣ ва монанди инҳо.

Бояд тазаққур дод, ки ба ғайр аз санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар боло зикршуда қонунгузор «Низомнома дар бораи хизмати ҳайати фармондеҳии милитсияи коргару деҳқони КХКД ИҶШС»-ро соли 1936 қабул кард¹⁴¹. Ин санад низомномаи хизмати соли 1931-ро бекор накарда, балки ҳамчун замима ба Низомномаи мавҷуда амал мекард, аз ин рӯ, дар ин ҷо масъалаҳои хизмат аз ҷониби кормандони милитсия, ҳуқуқу уҳдадорихои онҳо, инчунин шартҳои хизмат муайян карда шуданд. Аммо дар санади мазкур, масъалаҳои суғуртаи кормандони милитсия баррасӣ нашуда буданд ва онҳо бо санадҳои пеш қабулшуда танзим карда мешуданд (сухан дар бораи Низомномаи хизмати соли 1931 меравад).

Пас аз қабули санади нав низ анъанаҳои қаблӣ оид ба кафолату имтиёзҳо, аз ҷумла кадрдонӣ қардан бо ордену медалҳо боқӣ монданд. Аз ҷумла, Д.В. Шуняков дар ин хусус қайд мекунад, ки КХКД анъанаҳои мукофотонидани мақомоти ҳифзи ҳуқуқи давраи гузаштаро давом дод. Дар бобати ҳавасманд гардондани кормандон ва коллективҳо ба кори муҳофизати қонун сиёсати ҳавасмандгардонии Давлати Шуравӣ, ки сохтори дузинагӣ дошт, нақши калон бозид: дар зинаи боло Мақомоти давлатӣ ва дар зинаи поён Мақомоти идоравӣ шомил буданд¹⁴². Санаи 7 майи соли 1936 Қарори КИМ ИҶШС, №56 ва ШКХ ИҶШС, №812 Низомномаи навро дар бораи орденҳои ИҶШС тасдиқ намуд, ки он имтиёзҳоро дар шакли пардохтҳои иловагии пулии ҳармоҳа (ордени “Ленин”, 25 рубл, “Байрақи Сурх” 20 рубл, “Байрақи Сурхи Меҳнат” ва “Ситораи Сурх” 15 рубл, ордени «Нишони Фахрӣ» 10 рубл), инчунин дигар ҳуқуқу имтиёзҳо, масалан, ҳуқуқи бепул рафтган бо нақлиёт дар ҳамаи шаҳрҳои ИҶШС, ҳуқуқи рафтуомади

¹⁴¹ Павлов С.Э. Генезис законодательства, регулирующего обязательное государственное страхование жизни и здоровья сотрудников милиции в советский период // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2018. – № 1 (77). – С. 44.

¹⁴² Шуняков Д.В. Награждение сотрудников правоохранительных органов в предвоенный период (1933-1941) // Вестник САФУ. История. – 2023. – Т. 23. – № 2. – С. 29.

беул бо роҳҳои оҳан ва обӣ як маротиба дар сол, додани имтиёз барои майдони истиқомат ва монанди инҳоро муқаррар менамуд¹⁴³. Ғ.М. Бобокалонов мутобиқ ба маводи бойгонӣ муайян намудааст, ки шахсони дорои хизматҳои махсус дар назди ҶШС Тоҷикистон иштирокчиёни фаъоли Инқилоби Октябр ва муборизони барқароркунандагони Ҳокимияти Шуравӣ ба ҳисоб мерафтанд, ки нисбати онҳо нафақаҳои барои хизматҳои махсус муқаррар гардида буд. Аз ҷумла, мувофиқи Фармони Президиуми КИМ Шуроҳои ҶШС Тоҷикистон аз 2 августи соли 1936 дар баъзан шахру маҳаллаҳои ҶШС Тоҷикистон нафақа барои хизматҳои махсус ба иштирокчиёни фаъоли шӯриши соли 1916, инчунин ба оилаҳои фавтида пешбинӣ шуда буд¹⁴⁴.

Дар солҳои 30-юм музди миёнаи кор дар ИҶШС қариб 350 сумро ташкил медод. Вале бояд дар хотир дошт, ки андозаи он вобаста ба иҷрои нишондодҳои пешбинишуда тағйир ёфта метавонист. Аз ҷумла, С.В. Кистанов қайд мекунад, ки ҳаёти роҳбарикунандаро, ки маошашон аз ҳама зиёд буд, мисол овардан мумкин аст. Зимни таҳлили музди меҳнати афсарони КХКД аз корманди одӣ то роҳбар дар солҳои 1936-1938 маълум мегардад, ки он аз 225 то 1000 рублро ташкил медиҳад. Чунин намуди музди меҳнат, ки бо фармони КХКД № 025 соли 1936 тасдиқ шудааст, вазифаҳои КХКД вобаста ба маоши моҳонаро ба 21 гурӯҳ ҷудо мекунад¹⁴⁵. Номбурда дар ҷойи дигар қайд мекунад, ки ба ғайр аз музди асосӣ ба кормандони КХКД, ки дар МКД камаш 3 сол кор кардаанд, барои кори дуру дароз мукофотпулӣ дода мешуд. Муҳлати хизмат аз 3 то 6 сол 10%, аз 7 то 8 сол 20%, аз 9 то 12 сол 30% иловапулӣ дошт. Афсари КХКД баъд аз 13 соли хизмат 50% мукофотпулӣ мегирифт. Ҳамзамон, ба кормандони КХКД-и ИҶШС дар сурати дар сафари

---

¹⁴³ Бабарыкин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 22.

¹⁴⁴ Бобокалонов Г.М. Избранные труды по трудовому праву и праву социального обеспечения. Второе дополненное, исправленное издания. – Душанбе, 2015. – С. 324.

¹⁴⁵ Кистанов С.В. Финансовые аспекты деятельности органов внутренних дел СССР в 1930-х г // Экономическая история. – 2022. – Т. 18. – № 1. – С. 36-38.

хизматӣ будан (аз чумла дар муддати дароз) ба андозаи 10% ёрдампулии иловагӣ дода мешуд¹⁴⁶.

Аз феврالی соли 1938 дар бобати бо роҳи оҳан кашондани афсарони КХКД тағйирот ба амал омад. Пеш аз ин мувофиқи №8-393 аз 21 июли соли 1937 сахми суғуртаи сафар аз ҳисоби КХКД танҳо барои ҳайати фармондеҳони қаторӣ ва хурди хизмати муҳлатнок ё зиёда аз муҳлат қабул карда мешуд; боқимондаи кормандон, аз чумла, кормандоне, ки бо речаи махфӣ фаъолият мекарданд, ҳангоми сафар аз ҳисоби худ ҳаққи суғурта месупориданд. Акнун кашондани кормандон аз рӯйи тарифҳои умумии тичоратӣ ба роҳ монда мешуд. Ба кормандони КХКД ва аъзоёни оилаи онҳо дар шакли имтиёз барои роҳхат ба осоишгоҳҳо ва хонаҳои истироҳатӣ имтиёз дода шуд (Фармони № 223 аз 7 апрели соли 1938). Аз 1 июли ҳамон сол ин имтиёз ба кормандони махфии штатӣ низ, ки рутбаи махсус надоранд, дода мешуд.

Дар нимаи дуюми солҳои 30-юм давлат дар кори навсозӣ муваффақият ба даст оварда, ба гузарондани сиёсати фаъолонаи иҷтимоӣ шуруъ намуд, ки қисми таркибии он зиёд кардани музди меҳнати кормандони КХКД ба ҳисоб мерафт. Аз чумла, аз 1 июли соли 1939 музди расмии кормандон мувофиқи тарифи нав зиёд карда шуд. Фармонро 29 июли соли 1939 КХКД ИҶШС Л.П. Берия имзо карда буд¹⁴⁷. Дар ин хусус В.Д. Шуняков қайд мекунад, ки сарфи назар аз зиёд шудани маош, вазъи молиявии КХКД душвор боқӣ монд. Манзили хизматӣ намерасид, бештари кормандони милитсияҳо дар хонаҳои шахсӣ зиндагӣ мекарданд ва бо аҳолии шаҳр алоқаи бевосита дошта, мавриди суиқасди ҷиноятӣ қарор мегирифтанд. Дар баробари ин, бо нишонҳои давлатӣ сарфароз гардонидан амали камёб буд, бештар ҳавасмандкунӣ бо ифтихорнома, сипоснома, тухфаҳои қиматбаҳо (соат, мӯза, ҷоиза) сурат мегирифт¹⁴⁸. Ба андешаи А.Д. Попова, маблағи пулии кормандони милитсия хеле кам буд. Ба гуфтаи яке аз кормандони милитсия

---

¹⁴⁶ Кистанов С.В. Асари номбурда. – С. 39.

¹⁴⁷ Кистанов С.В. Асари номбурда. – С. 41.

¹⁴⁸ Шуняков Д.В. Награждение сотрудников правоохранительных органов в предвоенный период (1933-1941) // Вестник САФУ. История. – 2023. – Т. 23. – № 2. – С. 26.

В.М. Берников, музди меҳнати $\bar{y}$ 40 рублро ташкил меод, ҳол он ки аз дигар коргарон 80-100 рубл буд¹⁴⁹.

Ҳамин тавр, аз таҳлили андешаҳои боло бармеояд, ки дар марҳалаи баррасишаванда масъалаи музди меҳнати кормандони МКД яке аз масъалаҳои мубрам ба ҳисоб мерафт. Вобаста ба ин масъала ИҚШС кӯшиш ба харҷ дода, бо қабули санадҳои дохлдори ҳуқуқӣ чораандешӣ менамуд. Аз ҷумла, ба кормандони КХКД вобаста ба собиқаи кори мукофотпулӣ - аз 10 то 50 фоизи музди меҳнат дода мешуд. Ба онҳо ғайр аз музди меҳнат ва ёрдампулии хизматӣ намудҳои гуногуни имтиёзҳо дода мешуданд. Аз ҷумла, ёрдампулӣ барои дар сафари хизматӣ будан, маблағи иловагӣ барои хароҷоти роҳхат, ҷубронпулӣ ҳангоми тайёрии ҳарбӣ, имтиёзҳо ҳангоми сафар ба хонаҳои истироҳатӣ ва осоишгоҳҳо таъмин мегардид. Умуман, музди меҳнати кормандони МКХ дар нимаи аввали солҳои 30-юм нисбатан паст буда, ҷавобгӯи талаботи кормандон набуд, аммо дар нимаи дуюми солҳои 30-юм қисм ба қисм музди меҳнати кормандон зиёд карда шудааст. Умуман, марҳала ба марҳала барои беҳтар намудани ҳолати ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ қабул карда шуда, чораҳои дохлдори ташкилӣ амалӣ карда мешуданд.

Давраи дигар дар марҳилаи баррасишаванда солҳои 1941-1950 ба ҳисоб меравад. Нимаи аввали давраи мазкур ҳаёти иҷтимоии кормандони МКД-ро дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ (минбаъд – ҶБВ) ва нимаи дуюм бошад, давраҳои баъдазҷангиро фаро мегирад. Маврид ба зикр аст, ки ин марҳила давраи вазнин дар ҳаёти иҷтимоии тамоми кормандони МКД ва дар умум тамоми аҳолии ИҚШС ба ҳисоб мерафт. Зеро пас аз ҳодисаҳо ва оқибатҳои Инқилоби Октябр то солҳои 40-ум вазъияти кишвар аз ҳар ҷиҳат рӯ ба пешравӣ ниҳода буд. Аз ҷумла, тавре гуфта гузаштем ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД марҳалаи рушдро аз сар мегузaronид. Аммо бо фарорасии ҶБВ яку яқбора вазъияти иқтисодию иҷтимоӣ дар тамоми ИҚШС, махсусан

---

¹⁴⁹ Попова А.Д. Повседневная жизнь советских милиционеров в 1940–1950-е гг. // Вестник Томского государственного университета / История. – 2019. – № 60. – С. 39.

ҶШС Тоҷикистон, коҳиш ёфта, дар масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД “фосила” ба миён омад.

Муҳаққиқони зиёд давраи мазкурро баррасӣ намуда, оид ба вазъияти пасти иҷтимоии кормандони МКД андешаронӣ кардаанд. Аз ҷумла, ба андешаи А.Д. Попова, чунин ба назар мерасад, ки давраи солҳои 1940-1950 махсусан мароқовар аст, зеро он барои тамоми халқ ва алалхусус барои милитсия давраи озмоишҳои бузург буд, дар айни замон механизмҳои идоракунии ҷамъияти шуравӣ ҳанӯз дар ҳамин давра ташаккул ёфта буданд¹⁵⁰. О.В. Бабаркин дар ин хусус қайд намудааст, ки дар назди мамлакат ва халқи мо дар шакли Ҷанги Бузурги Ватании дарпешистода имтиҳони ҷиддӣ меистод. Дар давраи ҷанг фаъолияти давлат дар соҳаи таъмини ҳуқуқи хизматчиён ва ҳифзи иҷтимоии онҳо аз давраи осоишта то андозае фарқ дошт¹⁵¹. Н.Ҷ. Назаров низ қайд мекунад, ки шароити душвори оғози ҷанг аз нав сохтани фаъолияти милитсияро талаб мекард. Инро зарурати дар ақибгоҳ таъмин намудани тартиботи боэътимоди ҷамъиятӣ тақозо менамуд. Бо оғози ҷанг фаъолияти милитсияи тоҷик низ аз нав ташкил шуд¹⁵². Чунон ки В.М. Берников қайд кардааст: «Дар солҳои 50-ум маоши милисаҳо ночиз буд, кам оилае аз маош ба маош зиндагӣ мекард. Бисёр одамон қарз гирифта, ҳангоми гирифтани маош пардохт мекарданд ва боз қарз мегирифтанд¹⁵³. Ин ҳама андешаҳо ифодагари он мебошанд, ки дар давраи ҷангӣ вазъияти иқтисодию иҷтимоии кормандони МКД дар сатҳи вазнин қарор дошт.

Бояд тазаққур дод, ки паст шудани шароити иқтисодию иҷтимоии кишвар оқибатҳои дигари вазнинро ба бор овард. Аз ҷумла, руҳсатиҳо бекор карда шуда, давомнокии вақти корӣ зиёд гардид. Ба андешаи А.

---

¹⁵⁰ Попова А.Д. Повседневная жизнь советских милиционеров в 1940–1950-е гг. // Вестник Томского государственного университета / История. – 2019. – № 60. – С. 38.

¹⁵¹ Бабаркин О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 23.

¹⁵² Назаров Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2007. – С. 30.

¹⁵³ Попова А.Д. Повседневная жизнь советских милиционеров в 1940–1950-е гг. // Вестник Томского государственного университета / История. – 2019. – № 60. – С. 39.

Имомёрбеков, дар давраи ҷанг рухсатиҳои доимии ҳарсола бекор карда шуданд, аз тарафи отрядҳои сарҳадӣ ва коркунони милитсия барои муҳофизати сарҳади давлатӣ посбонии шабонарӯзӣ ташкил карда шуд¹⁵⁴. Дар ин хусус Н.Ҷ. Назаров низ қайд намудааст, ки бинобар ба фронт рафтани ҳайати кадрӣ милитсияи Тоҷикистон масъалаи ҷалби кадрҳои нав дар рӯзнома қарор дошт. Дар баробари ин дар шароити душвори ҷанг талабот нисбат ба кадрҳои милитсия хеле афзуд. Дар солҳои ҷанг рухсатиҳо бекор карда шуданд, давомнокии рӯзи корӣ зиёд карда шуд, хизмати берунии милитсия аз кори себаста ба кори дубаста, ҳар кадоми он 12 соат гузаронда шуд¹⁵⁵. Яке аз ҷиҳатҳои муҳимми ҳаёти ҳаррӯза некӯахлоқии моддӣ ва қонё гардондани эҳтиёҷоти асосӣ мебошад. Агар дар бораи ин паҳлуи ҳаёти ҳаррӯзаи солҳои ҷанг ва баъд аз он сухан ронем, пас, барои милитсияи шуравӣ, ҳамчунин барои ҳамаи одамон ин давраҳо хеле душвор буданд. А.Д. Попова ин душвориро чунин шарҳ додааст, ки дар байни фурушандагон кормандони милитсияро низ дидан мумкин буд. Дар ёддоштҳои сардори шуъбаи ҷустуҷӯи ҷиноятии шаҳри Рязан Тимофей Александрович Сивак чунин гуфта мешавад: «Ба чор нафарамон се карта доданд, ки мувофиқи он рӯзе 1 килою 400 грам нон мегирифтем. Барои модар корт намедоданд, зеро ӯ кор намекард. Дар он замон як нон дар бозор 500-600 рубл арзиш дошт»¹⁵⁶.

Бояд қайд намуд, ки новобаста аз душвории вазъият ҶШС Тоҷикистон ҳамчун яке аз ҷумҳуриҳои иттифок ба мубориза зидди фашизм ҳамроҳ шуда буд. Дар ҶШС Тоҷикистон низ ба мисли дигар ҷумҳуриҳои дар ақибгоҳ қарордоштаи иттиҳод иқтисодӣ, истехсолот ва фаъолияти тамоми мақомоти давлатӣ ба давраи ҷангӣ гузаронида шуда буданд. Аксарияти аҳоли ба кишти кори замин, парвариши меваю сабзавот, чорво ва пешбурди корҳои заминдорӣ хочагидорӣ барои таъмин намудани фронт бо маводи хӯрокаи машғул шуда буданд. Вале бояд гуфт, ки кормандони милитсия дар

---

¹⁵⁴ Имомёрбеков А. Вклад сотрудников органов милиции ГБАО в укреплении обороны страны в годы Великой отечественной войны // Историк. – 2020. - №2 (22). – С. 88.

¹⁵⁵ Назаров Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2007. – С. 30.

¹⁵⁶ Попова А.Д. Повседневная жизнь советских милиционеров в 1940–1950-е гг. // Вестник Томского государственного университета / История. – 2019. – № 60. – С. 39.

баробари нодории худ дар хусуси аз ҳисоби шахрвандон беҳтар намудани неқӯаҳволии худ кам меандешиданд. Аз ҷумла, дар давраи баъдичангӣ порахӯрӣ дар рӯйхати ҳодисаҳои ҳуқуқвайронкуниё, ки дар Мақомоти милитсия ҷой дода мешавад, яке аз мавзӯҳои охириро ишғол мекард.

Бинобар ин, давлат кӯшиш мекард, то шароити иҷтимоии кормандони МКД-ро дар доираи имконият беҳтар намояд. Дар ин давра кафолату имтиёзҳои иҷтимоӣ ба кормандон бештар дар шакли қадрдонӣ кардан бо нишону медалҳо амалӣ мегардид. Дар ин хусус А. Имомёрбеков қайд намудааст, ки дар он солҳои вазнини ҷанг ва баъд аз он бисёр кормандони милитсияи ВМКБ, ки дар ақибгоҳ хизмат карда, матонат ва шуҷоат нишон додаанд, бо мукофотҳои давлатӣ қадрдонӣ карда шуданд. Аз ҷумла, нишонҳои «Байрақи Сурхи Меҳнат», «Ситораи Сурх», медали «Барои ғалаба бар Германия» ва нишони «Нишони Фахрӣ»¹⁵⁷.

Кормандони милитсияи тоҷик ба фронт сафарбар шуда, дар сафҳои пеши он қотёна бо фашизм баҳри начоти ватани худ мубориза мебуданд. Дар ин давраи ҷангӣ ба шӯъбаҳои шиносномавӣ, нуқтаҳои ҳарбӣ-бахисобгирӣ, ҳадамоти муҳофизати берун аз идоравӣ ва ба ҳайси танзимгарони ҳаракати нақлиёт дар кӯчаҳо кормандони оперативӣ аз ҳисоби занон қабул карда мешуданд. Гурӯҳҳои мактаби милитсия низ аз ҳисоби қабули занон пурра карда мешуд, ки онҳо тарзи дуруст истифода бурдани силоҳ, расонидани ёрии аввалини тиббӣ ва дигар нозуқиҳои фаъолияти мақомоти корҳои дохилро меомӯхтанд. Дар умум, ҳаракати ватандӯстонаи занон паҳн гардида буд, ки онҳо ба ҷойи шавҳарони ба фронт рафташон хоҳиши дар сафи мақомоти корҳои дохилӣ фаъолият карданро доштанд¹⁵⁸. Яке аз мушкилоти дигар оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар давраи ҷангӣ таъмин намудани онҳо бо манзили истиқоматӣ ба ҳисоб мерафт. Дар ин хусус А.Д. Попова қайд мекунад, ки дар ин давра кормандони милитсияи шуравӣ дар баробари тамоми халқ боз як мушкилӣ-

---

¹⁵⁷ Имомёрбеков А. Вклад сотрудников органов милиции ГБАО в укреплении обороны страны в годы Великой отечественной войны // Историк. – 2020. - №2 (22). – С. 90-91.

¹⁵⁸ Назаров Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.): дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2007. – С. 104.

норасоии манзилро аз сар гузаронданд. Баъд аз ҷанг масъалаи манзил дар бисёр шаҳрҳо хусусияти мубрамо касб намуд. Зиндагӣ дар казармаҳо, ҳуҷраҳои коммуналӣ, хобгоҳҳо бо мушкилиҳои коммуналӣ барои коргарони соҳаҳои гуногун ва дараҷаҳои гуногун хос буд. Барои афсарони милитсия масъалаи манзил бештар муҳим буд. Вақте ки онҳо ба сохтори дигар интиқол мешуданд, на ҳама вақт ба манзили бароҳат умед бастан мумкин буд. Баъзан лозим меомад, ки шабро дар идораҳо гузаронанд¹⁵⁹. Маврид ба зикр аст, ки новобаста ба мушкилиҳои замони ҶБВ давлат кӯшиш мекард, ки раванди фаъолияти мақомоти давлатиро ба таври имкон нигоҳ дорад, санадҳои меъёриву ҳуқуқии заруриро барои фароҳам овардани шароити мусоиди корӣ қабул намояд.

Барои баланд бардоштани мақоми кормандони милитсия ва ҷиҳати баробар намудани ҳуқуқи онҳо бо хизматчиёни ҳарбӣ бо Амри Президиуми Шурои олии ИҶШС аз 09.02.1943 ба кормандони милитсия доштани нишонаи нави фарқкунанда – «погон» (тасмаҳои махсусе, ки дар китфи либоси низомӣ барои фарқ намудани он аз либоси шаҳрвандӣ ва муайян намудани намуди рутбаи дошта насб шудааст – А.С.) иҷозат дода шуд. Бо фармони КХКД ИҶШС аз 18.02.1943 либоси махсуси низомии идона ворид шуда буд. Танҳо бо фармони КХКД ва Комиссариати халқии амнияти давлатӣ ИҶШС аз 11.06.1945 ба тамоми ҳайати шахсии КХКД ва Комиссариати халқии амнияти давлатӣ ИҶШС ба бар намудани ин либоси нави махсуси низомии идона иҷозат дода шуд. Баъдан бо фармони КХКД ИҶШС аз 13.07.1944 пардохтҳо дар вақти беморӣ, ҳабс, таваллуди фарзандон, барои дафн кардани корманди милитсия, сафари хизматӣ, иҷорапулӣ ва кумакпулӣ муқаррар карда шуданд. Бо Қарори ШКХ ИҶШС аз 22.08.1944 барои тамоми ҳайати шахсии милитсияи ИҶШС музди маоши моҳона баланд карда шуд. Соли 1944 бо Амри Президиуми Шурои олии ИҶШС барои хизмати содиқона ва иштирок дар амалиётҳои ҷангӣ ба кормандони милитсия, ки дар мақомоти корҳои дохилӣ 10 сол хизмат

---

¹⁵⁹ Попова А.Д. Повседневная жизнь советских милиционеров в 1940–1950-е гг. // Вестник Томского государственного университета / История. – 2019. – № 60. – С. 39.

намудаанд, медали «Барои дастовардҳои чангӣ», ба онҳое, ки 15 сол хизмат намудаанд, нишони «Ситораи Сурх», 20 сол – нишони «Байраки Сурх», 25 сол – нишони «Ленин», 30 сол – нишони дуҷуми «Байраки Сурх» ду маротиба дар як сол - якуми май ва ҳафтуми ноябр дода мешуд¹⁶⁰. Дар ин хусус Д.В. Шуняков низ қайд мекунад, ки дар замони муттаҳидшавии сохторҳои ҳифзи ҳуқуқ қормандон бо нишонҳои ИҚШС ва ҷумҳуриҳо, ифтихорномаҳо, тухфаҳои шахсӣ, мукофотҳои пулӣ, рухсатии иловагӣ мукофотонида шуда, нисбатан миннатдорӣ баён карда мешуд. Барои ба муомилот қорӣ намудани мукофоти олии идоравӣ - нишони сарисинагии «Ходими хизматнишондодаи КХКД», ки 31 октябри соли 1940 таъсис ёфтааст, 6 сол лозим шуд¹⁶¹.

Ҳамин тавр, аз таҳлили андешаҳои боло бармеояд, ки новобаста аз вазъияти чангӣ ва шароити вазнини иқтисодию иҷтимоӣ давлат баҳри беҳтар кардани вазъияти қории қормандони МКД ва ҳавасмандгардонии онҳо тамоми кӯшишҳои худро сафарбар намудааст. Аз ҷумла, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки барои беҳтар намудани шароити молиявӣ, моддиву маънавӣ ва таъмини иҷтимоии қормандони милитсия дар даврон, ки давлати шуравӣ бо чанг рӯ ба рӯ шуда, ба қории оташи он фарогир буд, қабул шуда буданд. Пас, дар давраи ҚБВ, ки даҳшату харобиҳо ва шумораи фавтидағони натиҷаи он ба қавле таърихро ба ларза медарорад, қабул намудани санадҳои меъёриву ҳуқуқиро, ки ҳифзи иҷтимоии қормандони милитсияро танзим менамоянд, метавон ҳамчун омили мусбии таъминкунандаи иҷтимоиёти қормандони милитсия арзёбӣ намуд.

Бояд қайд намуд, ки тамоми кӯшишҳои сафарбаршуда вазъияти қормандони МКД-ро дар давраи чангӣ беҳтар карда натавонистанд, зеро оқибатҳои ногувори чанг хеле қалон буданд. Ҷуноне ки В.А. Якушев қайд менамояд, дар умум аз давраи таъсисёбии милитсия то соли 1945 зиёда аз 50 санади меъёрии қоронӣ қувваи гуногуни ҳуқуқӣ, аз қабилӣ декрет ва қарорҳои

---

¹⁶⁰ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 27, 99, 117.

¹⁶¹ Шуняков Д.В. Награждение сотрудников правоохранительных органов в предвоенный период (1933-1941) // Вестник САФУ / История. – 2023. – Т. 23. – № 2. – С. 26-27.

КИМ ва ШКХ ва фармону фармоишҳои КХКД қабул гардиданд. Аммо, мутаассифона, ин ҳама ба беҳтар гардидани ҳолати молиявии кормандони милитсия оварда нарасонид¹⁶². Воқеан, танҳо қабули санад ҳалли пурраи масоил шуда наметавонад. Мебояд ҳамзамон амалишавии санади қабулшуда ва кафолати самаранокии натиҷаи амалишавии он таъмин карда шавад. Механизми ҳуқуқии раванди таъмини иҷтимоӣ аз марҳилаи қабули санад то давраи таҳлил ва ё ҷамъбасти натиҷаи он бояд коркард карда шавад.

Солҳои баъдичангӣ аҳолии тамоми Иттиҳоди Шуравӣ ба бартараф намудани оқибатҳои ҶБВ пардохта, иқтисори давлат барои барқарор намудани иқтисодиёт, хоҷагии қишлоқ ва сохтмони иншоотҳои зист ҷиҳати пешрафти зиндагии халқ равона шуда буд. Дар ин раванд сарбории кормандони милитсия ҷиҳати таъмини тартиботи ҷамъиятӣ беш аз пеш афзуда буд. Дар мақомоти корҳои дохилии ҶШС Тоҷикистон дар баробари ҳалли масъалаҳои дигари корӣ ҳамзамон ба масъалаҳои ҳифзи ҳуқуқии кормандони милитсия низ аҳаммият меоданд.

Маводи бойгонӣ-мактуби сардори бойгонии ВКД ҶШС Тоҷикистон ба муовини сардори Раёсати ВКД вилояти Сталинободи ҶШС Тоҷикистон мисоли гуфтаҳои болозикр мебошад. Мактуби мазкур таҳти № 047 аз 07.10.1947 ба қайд гирифта шуда, дар он аз ҷумла омадааст: «Шумо бе санксияи ШК (Шуъбаи кадрҳо – А.С.) ВКД ҶШС Тоҷикистон коргари калони бойгонидории техникаи Бойгонии давлатии вилоятӣ, рафиқа Машинскаяро танҳо барои иштирок накардан дар ҷамъоварии пахта озод намудед. Ба маълумотатон мерасонам, ки мутобиқи мактуби КИМ ҶШС Тоҷикистон таҳти №9/349 аз 25.10.1946 кормандони шуъбаҳо ва шуъбачаҳои бойгонӣ ва бойгонихои давлатӣ ба ҷамъомадҳои пахтагундорӣ сафарбар намешаванд, балки бо коллективи ВКД ва Раёсати ВКД иштирок менамоянд. Ба озоднамоии нодурусти Машинская ва вайрон намудани фармони ВКД ҶШС Тоҷикистон таҳти №0019 хоҳишмандам диққати ҷиддӣ дода, дар оянда

---

¹⁶² Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 73.

ба чунин ҳолат роҳ надихед, чунки ҳар як қабул ва озодшавӣ танҳо бо санксияи ВКД ҚШС Тоҷикистон амалӣ карда мешавад»¹⁶³.

Мо аз таҳлили мактуби зикргардида чунин хулосабарорӣ намудем, ки дар сохторҳои ВКД ҚШС Тоҷикистон роҳбарони бевосита аз холи кормандони худ бохабар буда, барои ҳимояи ҳуқуқҳои онҳо нисбати сохторҳои болоӣ эътироз баён менамуданд. Низоми фаъолияти сохторҳои мақомоти қорҳои дохилии ҚШС Тоҷикистон бо сабаби пурмасъулият будани самти фаъолияти мақомот барои ҳамаи кормандони милитсияи тоҷик сабукиҳо фароҳам оварда буд. Дар ВКД ҚШС Тоҷикистон фармони махсус (№0019) барои танзими равандҳои фаъолияти милитсия ва ҷалби кормандони он ба қорҳои ҷамъиятӣ ба тасвиб расонида шуда буд. Раванди қабул ва озодшавӣ дар асоси санксияҳои ВКД ҚШС Тоҷикистон амалӣ карда мешуд, ки ин низ ба ҳимояи ҳуқуқи кормандон шароит фароҳам меовард. Дар умум, метавонем гуфт, ки чораҳо барои ҳифзи ҳуқуқи кормандони милитсияи тоҷик амалӣ карда мешуданд.

Аксаран, ин солҳо дар ҚШС Тоҷикистон ба фароҳам овардани шароити мусоиди қорӣ дар МКД аҳаммияти хосса зоҳир намуда, ҳангоми гузаронидани санчишҳои фаъолияти мақомот самти таъмини иҷтимоии кормандони милитсияро матраҳ менамуданд. Аз ҷумла, дар маводи бойгонӣ гузориш оид ба натиҷаи санчиши ҳолати кадрҳо дар соли 1947 омадааст ва дар он қайд гардидааст, ки маоши кормандон паст аст, ба ҷалби беасоси кормандони милитсия ба хизмати шабонарӯзӣ, хизмати конвой, умуман, фароҳам наовардани шароити мусоиди қорӣ ба онҳо дар мақомоти милитсияи ноҳияҳои Ромит, Шаҳринав, Варзоб, Орчоникидзеобод, Регар ва дигар ноҳияҳо роҳ дода мешавад¹⁶⁴. Ин ҳолат, аз як тараф, далели ҳифз ва таъмин нагардидани иҷтимоӣти кормандони милитсияи тоҷик ба ҳисоб рафта, аз тарафи дигар, ифодагари он мебошад, ки давлат ба ҳаёти иҷтимоии кормандони МКД тавачҷуҳи хосса доштааст, ки онро мавриди санчиш қарор

---

¹⁶³ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 512 – Оп. 2 – Д. 33 – В. 14.

¹⁶⁴ БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 512 – Оп. 2 – Д. 33 – В. 35.

дода, мушкилиҳои мавҷударо ошкор ва баҳри бартараф кардан пешниҳод намудааст.

Дар баробари ин, дар баъзе самтҳо дастгирии қишри ниёзманди кормандони милитсия ба назар мерасад. Масалан, ҷиҳати дастгирии кормандони милитсия имтиёз дар намуди ҳуқуқи бепул таҳсил намудан дар Донишкадаи москвaгии таърихӣ-бойгонии ВКД ИҶШС дода шуда буд. Ин имтиёз ба хизматчиёни ҳарбӣ ва фарзандони онҳо, маъҷубон ва иштирокчиёни ҶБВ, нафақахӯрони милитсия ва фарзандони онҳо дода мешуд¹⁶⁵.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳлили масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар солҳои 1941-1950 ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки солҳои мазкур давраи аз ҳама вазнини ҳаёти иҷтимоӣ дар таърихи ташаккули қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба ҳисоб меравад. Дар ин давра мушкилиҳои гуногуни иқтисодию иҷтимоӣ на танҳо кормандони мақомот, балки тамоми аҳолиро фаро гирифта, мутаассифона қабул шудани як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ба таъмини пурраи иҷтимоии кормандони милитсия оварда нарасонид.

Марҳалаи дигари таърихӣ дар ташаккули қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД солҳои 1951-1991 ба ҳисоб меравад, ки давраи нисбатан дарозро фаро мегирад. Дар ин давра ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД рӯ ба ташаккул ниҳода, як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ низ қабул карда мешаванд, ки ҷанбаҳои мухталифи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро муқаррар мекарданд. Аз ҷумла, бо фармони ВКД ИҶШС аз 02.09.1953 номгӯи муваққатии ҷадвали пардохтҳо барои муайян намудани миқдори маоши моҳонаи ҳайати роҳбарикунандаи милитсияи шуравӣ тасдиқ карда шуд, ки мутобиқи ин номгӯӣ се гурӯҳи ҷадвали пардохтҳо муқаррар шуда буд¹⁶⁶. Соли 1953 бошад, нишони сарисинагии «Аълочии милитсия» ва

---

¹⁶⁵ Азими У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. – Душанбе, 2020. – С. 69.

¹⁶⁶ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 27, 75.

баъдан соли 1955 «Ифтихорномаи фахрӣ» таъсис дода шуданд¹⁶⁷, ки ифодагари ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мебошанд.

Бо мурури замон, ки фаъолияти мақомоти корҳои дохилӣ ба низоми муайян расонида шуд, зарурати тағйир додани намуд ва тартиби пӯшидани либоси махсуси низомии милитсия низ ба миён омад. Бинобар ин, барои мутобиқ намудани либоси милитсия ба фаъолияти он, ба замона ва ҷинси корманд, шинаму бароҳат намудани он, давра ба давра ба сохт, ранг, матоъ, нишонаҳо ва тартиби пӯшидани либоси махсуси низомии милитсия бо санадҳои меъёриву ҳуқуқии қабулшуда тағйиротҳо ворид карда шуданд. Аз ҷумла, бо фармоиши Шурои вазирони ИҶШС аз 15.03.1955, аз 08.04.1965, аз 16.05.1969 ва аз 05.05.1975¹⁶⁸.

Бояд гуфт, ки қарорҳо натавонанд дар самти хавасмандгардониву батартибдарории навъ ва тарзи пӯшидани либоси махсуси милитсия қабул карда мешуд, инчунин, оид ба танзими равандҳои таъин ва пардохти нафақа низ қарорҳо қабул карда мешуданд. Аз ҷумла, Қарори Шурои вазирони ИҶШС аз 23.09.1955 қабул карда шуд, ки мутобиқи он аз 01.10.1955 ба комиссарони милитсия, ки ба нафақа аз рӯйи синну сол ва беморӣ ба захира (истеъфо) озод мешуданд, ҳаҷми нафақа мутобиқи собиқайи хизматиашон муқаррар карда мешуд¹⁶⁹.

Дигар паҳлуҳои ҳифз ва таъминоти иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик низ дар қонунгузории ҳамон давра инъикос меёфтанд. Алалхусус, ба ҳолати маънавии кормандони милитсия аҳаммияти хосса дода мешуд ва чиҳати қайди ҳар гуна рӯзҳои ҷашнӣ чорабиниҳо баргузор карда мешуданд. Масалан, соли 1962 баҳри фароҳам овардани шароити инкишофи маънавии

---

¹⁶⁷ Мулукаев Р.С. Избранные труды: К 80-летию со дня рождения. – М., 2009. – С. 454-455; История государства и права СССР. Ч. 2: учебник / под ред. О.И. Чистякова, Ю.С. Кукушкина. – М., 1986. – С. 258.

¹⁶⁸ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 28.

¹⁶⁹ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 181-194.

кормандони милитсия «Рӯзи милитсияи шуравӣ» муқаррар карда шуд, ки он ҳамчун иди касбӣ ҳамасола қайд мегардид¹⁷⁰.

Дар аввали солҳои 70-уми асри XX қонунгузор Қарори Шурои вазирони ИҚШС-ро аз 23 октябри соли 1973, №778 «Дар бораи тасдиқи Низомнома дар бораи хизмати ҳайатҳои қаторӣ ва фармондеҳии мақомоти корҳои дохилӣ» қабул мекунад ва Низомномаи хизмати соли 1931-ро бекор мекунад¹⁷¹. Ин санади меъёрӣ тартиби хизмати кормандони МКД-ро муайян кардааст. Бар хилофи Низомномаи куҳнашудаи хизматрасонӣ масъалаҳои нави суғуртаи давлатӣ пурра ифшо нашудаанд, аммо меъёре мавҷуд буд, ки дастгириро аз ҷониби давлат муқаррар мекард. Аз ҷумла, дар боби 5 «Шартҳои адои хизмат» шарҳ дода шуд, ки кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, инчунин аъзоёни оилаҳои онҳо мувофиқи қонунҳои амалкунанда суғуртаи давлатӣ карда мешаванд (моддаи 41). Дар ин хусус В.А. Якушев қайд намудааст, ки Низомномаи мазкур яке аз самтҳои ҳимояи иҷтимоии кормандони милитсияро ба монанди: тартиби додани рӯзҳои истироҳатӣ бо хоҳиши корманд ва ҳама намуди рухсатиҳо, инчунин, тартиби додани имтиёз ва кафолати сафари бепул дар тамоми намуди воситаҳои нақлиёт (аз қабилӣ, қатора, ҳавопаймо, мошини сабукрав, автобусҳои роҳдурӣ) як маротиба дар як сол ҳангоми рухсатии меҳнатӣ ба танзим медаровард¹⁷².

Бо гузашти начандон муҳлати зиёд боз як қарори дигари танзимкунандаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ба тасвиб расид. Ин Қарори Шурои вазирони ИҚШС аз 22.06.1976 буд, ки мутобиқи он барои пардохти нафақаи кормандони милитсия баҳисобгирии ҳаҷми маоши онҳо, ки аз рӯйи рутбаи махсусашон дода мешуд, ба роҳ монда шуд. Каме баъдтар бо Қарори яқояи Кумитаи марказии Ҳизби Коммунистии Иттиҳоди

---

¹⁷⁰ Мулукаев Р.С. Избранные труды: К 80-летию со дня рождения. – М., 2009. – С. 449; История государства и права СССР. Ч. 2: учебник / под ред. О.И. Чистякова, Ю.С. Кукушкина. – М., 1986. – С. 258.

¹⁷¹ Павлов С.Э. Генезис законодательства, регулирующего обязательное государственное страхование жизни и здоровья сотрудников милиции в советский период // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2018. – № 1 (77). – С. 45.

¹⁷² Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 138.

Шуравӣ ва Шурои Вазирони ИҶШС аз 04.11.1977 тавонистанд, ки бо каме фарқият маоши миёнаи кормандони милитсияро ба маоши моҳонаи коргарон (коргарони корхонаву муассисаҳои шахрвандӣ – А.С.) баробар намоянд (корманди милитсия – 170 рубл; коргар – 175 рубл). Ин қарор дар ҶШС Тоҷикистон ҳамчун ҷумҳурии иттифоқӣ аз 01.01.1979 мавриди амал қарор дода шуд. Инчунин, бо Қарори Кумитаи марказии Ҳизби Коммунистии Иттиҳоди Шуравӣ ва Шурои Вазирони ИҶШС аз 17.07.1980 ба шахсоне, ки дар милитсия зиёда аз 25 сол хизмат намудаанд, пардохти хармоҳаи изофапулии ҶШС дар ҳаҷми 30% аз маоши моҳона муқаррар карда шуд. Соли 1980 бо Қарори Кумитаи марказии Ҳизби Коммунистии Иттиҳоди Шуравӣ ва Шурои вазирони ИҶШС маоши моҳона аз рӯи рутбаи махсус зиёд карда шуд, ки ин қарор дар ҶШС Тоҷикистон ба монанди дигар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ аз 01.01.1984 мавриди амал қарор дода шуд.

Бинобар таҳлили андешаҳои болозикр мо ба он назарем, ки барои пешбурди зиндагии қонунанда ба кормандони милитсияи тоҷик маоши моҳона мутобиқ ба сатҳи арзиши миёнаи бозор зарур аст. Аммо маоши пардохтшаванда он давра дар сатҳи зарурӣ қонунанда набуда, ба сатҳи арзиши миёнаи бозор мутобиқат намекард. Дар иртибот ба маош мебояд паҳлуи дигари иҷтимоӣ, яъне, нафақа низ натиҷагирӣ карда шавад. Дар ин хусус мо бо В.А. Якушев ҳамфикр мебошем, ки, ба андешаи ӯ, таъминоти нафақавии собиқ кормандони милитсияи шуравӣ роҳи мушкилро тай намуда, натиҷаи он инкишофи институти баҳисобгирии собиқаи имтиёзӣ ва қабули қонуни муқарраркунандаи тартиби ягонаи пардохти нафақа ҳам ба ҳайати қаторӣ ва ҳам ба ҳайати роҳбарикунандаи мақомоти корҳои дохилӣ мебошад¹⁷³.

Ҳамин тавр, таҳлили андешаҳо оид ба солҳои 1951-1991 нишон медиҳад, ки дар ин солҳо баҳри ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёд қабул карда шуда, масъалаи ҳаёти иҷтимоии кормандони мақомот аз давраи вазнинии оқибатҳои ҷанг баромада, ба

---

¹⁷³ Якушев В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 195.

давораҳои нисбатан беҳтар расидааст. Бо азнавсозии сохторҳои давлатӣ шароити иқтисодию иҷтимоии давлат мустаҳкам карда шуда, ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД низ дар шакли маоши хуб, рухсатиҳо, ҷубронпулӣ, нафақа ва монанди инҳо таъмин мегардид. Умуман, дар се давраи марҳалаи баррасишуда, яъне солҳои 1929-1991 як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи самти ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷик қабул гардиданд ва мувофиқ ба шароити талаботи давра мавриди амал қарор мегирифтанд.

Ба андешаи мо, барои фароҳам овардани шароити хуби зиндагии мусоид мебояд механизми амалишавии меъёрҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, молиявӣ ва ҳуқуқӣ, ҳимояи манфиатҳо, кафолатҳои иҷтимоӣ, ба монанди: пардохти музди меҳнат, таъмини манзил ва шароити хуби манзилӣ, расонидани кумаки тиббӣ, ҳуқуқ ба нафақа ва ғайра, ки дар санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ мустаҳкам гардидаанд, коркард шуда, таҳти танзим, ҳулосабарорӣ, баҳогузори ва натиҷагирӣ қарор дода шаванд. Амали чунин механизм метавонад кафолати амалишавии базаи ҳуқуқии соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия бошад.

1.4. Рушди қонунгузории муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД (солҳои 1991-2023)

Дар қонунгузории муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мавқеи марказиро ишғол менамояд, зеро таҷрибаи таърихӣ қонунгузории давраи шуравӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аллақай заминаи мустаҳками меъёрии ҳуқуқиро ба вуҷуд оварда буд. Маҳз дар асоси ин таҷрибаи таърихӣ қонунгузории муосири кишвар таҳия гардида, баҳри танзими муносибатҳо дар баҳши ҳифзи иҷтимоии кормандон равона карда шудааст.

Бояд қайд намуд, ки бе заминаи меъёрии ҳуқуқӣ ва ё асосҳои қонунгузорӣ танзими дурусти ин ё он муносибати ҷамъиятии ҳуқуқӣ ғайриимкон аст. Аз ин рӯ, муносибатҳо дар самти ҳифзи иҷтимоии

кормандони МКД дар Тоҷикистони соҳибистиқлол ба асосҳои ҳуқуқи танзимкунанда ниёз доштанд. Бисёре аз муҳаққиқон низ ба он назаранд, ки бе асосҳои ҳуқуқӣ танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, алахусус ҳифзи иҷтимоии кормандон, самаранок намебошад. Аз ҷумла, ба андешаи А.В. Селуйко, ҳифзи иҷтимоӣ дар МКД бидуни таъсиси асосҳои ҳуқуқи он, ки ҳамчун санадҳои қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқие фаҳмида мешаванд, ки ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои кормандони МКД ва оилаҳои онҳо, инчунин кафолатҳои татбиқи онҳоро ифода мекунанд, ғайриимкон аст¹⁷⁴. Е.В. Киричёк дар ин хусус қайд мекунад, ки ҳифзи иҷтимоӣ ҳуқуқи кормандони МКД мутобиқи санадҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқи идоравӣ, ки имтиёзҳо, ҷубронпулиҳо ва пардохтҳо барои кормандони МКД ва оилаҳои онҳо пешбинӣ мекунанд, ба роҳ монда мешавад¹⁷⁵. Андешаҳои мазкур мубрамияти асосҳои ҳуқуқиро дар танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ ҳуқуқӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ифода мекунанд. Аммо бояд қайд намуд, ки натавонанд таҳияи қонунгузорӣ, балки ислоҳоти он низ самаранокии танзими муносибатҳои мазкурро таъмин хоҳанд кард.

Масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД нисбат ба давраи шуравӣ дар замони муосир боз ҳам мубрамтар гардидааст, зеро дар шароити ҷаҳонишавӣ ва хатарафзои ҷомеаи ҷаҳонӣ ва проблемаҳои глобалӣ нақши МКД дар ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ, амнияти кишвар ва таъмини ҳуқуқи озодиҳои шахрвандон бағоят афзудааст. Тавре дар адабиёт қайд мегардад, ба масъалаи ҳифзи иҷтимоӣ ҳуқуқи кормандони МКД чи дар доираҳои илмӣ ва чи миёни омма сол то сол бештар диққат дода мешавад. Аммо вазъияти воқеӣ нишон медиҳад, ки мо аз рӯйи ҳамаи нишондиҳандаҳо ҳанӯз дар марҳалаи ибтидоии ҳалли ин масъала қарор дорем¹⁷⁶. Ба андешаи И.А.

---

¹⁷⁴ Целуйко А.В. К вопросу о необходимости совершенствования системы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Вестник Барнаульского юридического института МВД России. – 2010. – № 1 (18). – С. 38.

¹⁷⁵ Киричёк Е.В. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел в современной России // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4 (14). – С. 22-23.

¹⁷⁶ Киричёк Е.В. Асари номбурда. – С. 22.

Искалиев, проблемаи ташкили ҳифзи меҳнати кормандони МКД мубрам мебошад, зеро дар конференсия ва мизҳои мудаввар масъалаҳои ба миён гузошта мешаванд, ки бевосита ё бавосита ба ҳифзи меҳнати кормандон алоқаманданд¹⁷⁷.

Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД проблемаи хеле таъхирнопазир мебошад. Кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ ҳамарӯза супоришҳои хизматиро дар шароити мураккаб, ки ба ҳаёт ва саломатӣ хавфноканд, иҷро мекунанд ва бояд бо кафолатҳои иҷтимоӣ таъмин карда шаванд. Тадбирҳои ҳифзи иҷтимоӣ бояд мураккабӣ ва шиддатнокии хизматро дар МКД ҷуброн намуда, кормандонро ҳавасманд гардонанд ва имкон диҳанд, ки ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсионӣ дар фаъолияти онҳо кам карда шаванд¹⁷⁸. Дар ин хусус С.П. Матвеев дуруст таъкид мекунанд, ки навсозии муносири хадамоти давлатии ҳифзи ҳуқуқ бидуни таҳкими кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ғайриимкон аст¹⁷⁹.

Зиёд намудани нафақаи табақаҳои алоҳидаи ниёзманди ҷомеа ва идрорпулӣ дар чунин шароит, ки вазъи молиявии буҷронӣ ҷомеаи ҷаҳонро фарогир аст, бори дигар аз сиёсати одилона ва инсонпарваронаву маорифпарваронаи Пешвои муаззами миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дарак медиҳад. Чунин тавачҷуҳи пайвастаи давлату Ҳукумати мамлакат буд, ки ҷалби ҷавонон ба соҳаи илм рӯз то рӯз меафзояд¹⁸⁰.

Инкишофи қонунгузори муносири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аз давраи соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон оғоз гардида, то кунун идома дорад. Тавре маълум аст, баъд аз пош хӯрдани давлати абарқудрати ИҶШС собиқ ҷумҳуриҳои бародар, аз ҷумла, Тоҷикистон соҳибистиклолу озод гардиданд. 24 августи соли 1990

---

¹⁷⁷ Искалиев И.А. Особенности охраны труда сотрудников органов внутренних дел // Вопросы студенческой науки. – 2020. – №5 (45). – С. 365.

¹⁷⁸ Набока А.А. Особенности социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Административное право / Административная деятельность полиции. – 2020. – № 4. – С. 55.

¹⁷⁹ Матвеев С.П. Социальная защита государственных служащих: теоретические основы построения системы, практика осуществления и проблемы административно-правового регулирования: Автореф. дис....д-ра юрид. наук. – Воронеж, 2012. – С. 18.

¹⁸⁰ Шарифзода Ф.Р. Рушди соҳаи маориф дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҳафтаномаи ҳуқуқӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ Қонун ва ҷомеа, 18 январи соли 2024. С. 6-7.

Иҷлосияи дуҷуми Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон Эъломияи истиқлоли ҶШС Тоҷикистонро қабул намуд. Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати 12) 9 сентябри соли 1991 Изҳорот «Дар бораи Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро эълон кард. Дар асоси ин Изҳорот Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарори махсуси ҳешро «Дар бораи эълон шудани Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул намуд¹⁸¹. Ҳамин тавр, дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД марҳалаи нави ташаккул оғоз гардид.

Дар ин давра қонунҳое, ки ИҶШС дар солҳои аввали баъд аз соҳибистиқлол шудан қабул карда буд, натавонанд ҳамаҷуз ба гуногунсоҳа буданд, балки барои инкишофи муносибатҳои нави бавучудомада мусоидат карда наметавонистанд. Аз ҷумлаи онҳо Фармони Президенти ИҶШС «Дар бораи тасдиқ намудани Низомномаи муваққатӣ дар бораи ВКД ИҶШС» аз 28 ноябри соли 1991, №УП-2889 ба ҳисоб меравад¹⁸². Мувофиқи банди 7, боби 2 – и санади мазкур ВКД ИҶШС ваколатдор буд, таъмини табобатӣ, санаторию курортӣ, манзилӣ ва дигар намудҳои таъминоти иҷтимоию маиширо ба кормандони МКД, хизматчиёни қушунҳои дохилии ВКД ИҶШС, ки самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД маҳсуб меёфт, амалӣ намояд. Новобаста аз ин, тавре зикр гардид, ин ва дигар санадҳои ҳуқуқие, ки дар солҳои аввали баъд аз соҳибистиқлол шудан қабул шуда буданд, барои инкишофи муносибатҳои нави бавучудомада мусоидат карда наметавонистанд.

Аз ин ҷост, ки солҳои охир дар кишварҳои пасошуравӣ, аз он ҷумла дар Тоҷикистони соҳибистиқлол, ки давраи эҷод ва тақмили қонунгузорию ҷадидро аз сар мегузаронад, тавачҷуҳи олимони ҳуқуқшинос ба проблемаҳои қонунгузорию иҷтимоӣ бештар мешавад. Аз ҷумла, як қатор муҳаққиқон қайд мекунанд, ки қонунгузорию иҷтимоӣ маҳсули инкишофи дуру дарози

---

¹⁸¹ Қарори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи эълон шудани Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 сентябри соли 1991, №392. Ведомостҳои Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1991, №18, мод. 239); [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://parlament.tj/news/578--arori-shuroi-olii-um-urii-to-ikiston-dar-borai-e-lon-shudani-istiloliyati-davlatii-um-urii-to-ikiston>; <https://tg.wikipedia.org/wiki/> (санаи мурочиат: 10.02.2022).

¹⁸² Тахиров Ф.Т. Хрестоматия по истории государства и права Таджикистана (1917–1994 гг.). Второе дополненное, исправленное издание. – Душанбе, 2019. – С. 752-759.

таърихӣ буда, бо пайдоиш ва такмили мафҳуми ҳуқуқи иҷтимоӣ ва давлати иҷтимоӣ зич алоқаманд аст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи муқаррароти нави иҷтимоӣ дар солҳои 1997-2016 дар асоси зиёда аз 15 қонун ва 100 санади зерқонунӣ сурат гирифтааст¹⁸³. Дар ин хусус З.А. Комилов қайд намудааст, ки таҳлили санадҳои ҳуқуқӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии аҳоли нишон медиҳад, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон доираи ниҳоят васеи имтиёзҳои иҷтимоиро пешбинӣ кардааст. Низоми пардохту имтиёзҳои иҷтимоӣ бо зиёда аз 20 санади меъёрии ҳуқуқӣ танзим гардида, тибқи онҳо давлат уҳдадор шудааст, ки ба 36 категорияи аҳоли 62 намуди имтиёз, кафолат ва ҷубронпулӣ диҳад. Дар баробари ин бояд гуфт, ки бо сабаби нокифоя, яъне, нисбатан кам будани андозаи нафақа, пардохти ёрдампулӣ на ҳамеша ба баланд шудани дараҷаи некуаҳволии табақаҳои осебпазири аҳоли ёрӣ мерасонад¹⁸⁴.

Аз ин бармеояд, ки новобаста аз қабули санадҳои зиёди ҳуқуқӣ дар бахши ҳифзи иҷтимоии аҳоли, аз ҷумла қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронии худ бахшида ба рӯзи милитсия санаи 10.11.2021 чунин иброз намудаанд, ки имрӯз мақомоти қонунгузори ин самт ба такмил ва ислоҳот ниёз дорад. Аз ин ҷост, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронии худ бахшида ба рӯзи милитсия санаи 10.11.2021 чунин иброз намудаанд, ки имрӯз мақомоти қонунгузори ин самт ба такмил ва ислоҳот ниёз дорад. Аз ин ҷост, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронии худ бахшида ба рӯзи милитсия санаи 10.11.2021 чунин иброз намудаанд, ки имрӯз мақомоти қонунгузори ин самт ба такмил ва ислоҳот ниёз дорад. Ҳадаф аз ислоҳот он аст, ки милитсия ҳамчун ниҳоди муқтадирӣ ҳифзи тартиботи ҳуқуқии кишвар бояд ҳарчӣ бештар ба ҳамгирию ҳамкориҳои зичи ҷомеаи шаҳрвандӣ муваффақ шавад¹⁸⁵. Ин андеша бори дигар собит менамояд, ки айна ҳол низ қонунгузорӣ дар самти МКД дар раванди ислоҳот қарор дорад.

---

¹⁸³ Гоибова М.А., Гаибов А.Г., Лукьянов Н.Б. Новые ориентиры и предпосылки развития социального законодательства в Таджикистане // Юридический вестник ДГУ. – 2017. – Т. 21. – № 1. – С. 94-95.

¹⁸⁴ Комилова З.А. Управление системой социальной защиты населения Республики Таджикистан // Власть. – 2018. – № 02. – С. 92.

¹⁸⁵ Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба “Рӯзи милитсия”, 10.11.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <https://nazorat.tj/?p=3145> (санаи муроҷиат: 13.08.2023).

Вазифаи марказии давлати иҷтимоӣ ҳифзи иҷтимоии тамоми қишрҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ давлати иҷтимоӣ мебошад, ки онро моддаи 1 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст. Мутобиқи ин модда Тоҷикистон вазифадор аст, ки ба кормандони МКД шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам оварад. Бо вучуди ин муқаррароти конститусионӣ баъзе аз муҳаққиқон, аз ҷумла А.Х. Маликова қайд мекунад, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷиҳати ҳуқуқӣ давлати иҷтимоӣ аст»¹⁸⁶. Дар асоси ин андеша Ширинҷонов Ф.И. қайд менамояд, ки истифодаи мафҳуми давлати иҷтимоӣ дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, пеш аз ҳама, ҳамчун ҳадафе, ки давлат бояд ба он саъй кунад, муқаррар шудааст. Илова бар ин, ин муқаррарот қариб дар ҳама конститутсияҳои давлатҳои ҷаҳон сабт шудааст, вале имрӯз давлатеро пайдо кардан душвор аст, ки, воқеан, ба ин меъёр мувофиқ бошад¹⁸⁷.

Новобаста аз ин андешаҳо, мо бо боварии комил қайд мекунем, ки Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ мебошад, зеро барои инсон ва шаҳрванд, махсусан кормандони МКД, кафолатҳои зиёди иҷтимоиро дар қонунгузорию худ муқаррар кардааст. Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор кафолатҳо ва ҳуқуқу озодиҳо муқаррар шудаанд, ки онҳо ба кормандони МКД низ паҳн мегарданд. Аз ҷумла, баробарҳуқуқӣ дар назди қонун ва суд сарфи назар аз шаклҳои гуногуни таъйин (м. 17), кафолати ҳифзи судӣ ва ёри ҳуқуқӣ (м.м. 19, 92), ҷуброни зарари модию маънавӣ (м.м. 21, 32), ҳуқуқ ба меҳнат, интихоби касбу кор, ҳифзи меҳнат ва ҳимояи иҷтимоӣ ҳангоми бекорӣ (м. 35), ҳуқуқ ба манзил (м. 36), ҳуқуқ ба истироҳату фароғат ва руҳсатӣ (м. 37), ҳуқуқ ба саломатӣ (м. 38), ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ (м. 39) ва ғайра¹⁸⁸. Аз тамоми ҳуқуқу озодиҳои номбурда кормандони МКД истифода мебаранд. Аммо кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД бо ин

---

¹⁸⁶ Маликова А. Х. Проблемы формирования социального государства в Таджикистане: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2012. – С. 9.

¹⁸⁷ Ширинҷонов Ф.И. Социальная функция Республики Таджикистан // *International scientific review*. – 2017. – №2 (33). – С. 63.

¹⁸⁸ Конститутсияи ҚТ аз 6-уми ноябри соли 1994 бо тағйири иловаҳо аз 26-уми сентябри соли 1999, 22-юми июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://mmk.tj> (санаи муроҷиат: 13.08.2021).

хама ба анҷом намерасад, балки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии алоҳида дигар ҳуқуқу озодиҳо ва кафолатҳои иҷтимоии онҳо ба таври васеъ ва дақиқ муқаррар гардидаанд.

Дар низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавқеи асосиро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қонунҳо «Дар бораи милитсия» ишғол менамоянд, ки онҳо яке аз маҳакҳои низоми сарчашмаҳои танзими муносибатҳои мазкур маҳсуб меёбанд.

Дар силсилаи қонунгузорию муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мавқеи аввалинро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», ки 2 майи соли 1992, №650 (минбаъд – Қонуни соли 1992) қабул ва мавриди амал қарор дода шуда буд, ишғол менамояд¹⁸⁹. Қонуни мазкур 8 фасл ва 42 моддаро дар бар гирифта, фасли 5-ум, ки сухан дар бораи ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони милитсия меравад, аз сездаҳ модда иборат аст. Аз ҷумла, аз муқаррароти моддаи 25 бармеояд, ки кормандони милитсия намояндаи ҳокимияти давлатӣ буда, тахти ҳимояи давлат қарор доранд.

Ба андешаи Е.В. Киричёк, масъалаи муҳимтарини ҳифзи иҷтимоию ҳуқуқии кормандони МКД бо манзили зист таъмин намудани онҳо мебошад. Мутаассифона, ҳуқуқи кормандони МКД барои бо манзил таъмин кардан амалан иҷро намегардад¹⁹⁰. Аммо Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ин масъала ҳанӯз дар соли 1992 эътибор дода, дар Қонуни соли 1992 ин кафолатро муқаррар карда буд. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи 31 барои шахсони беманзили ба хизмати милитсия қабулгардида манзилгоҳи хизматӣ ба шакли ҳуҷраи алоҳида ё хона мувофиқи меъёрҳои муқарраркардаи қонунгузорӣ аз ҷониби мақомоти ҳокимияти иҷроия дар маҳалҳо (ҳукуматҳо), ба кормандони милитсияи идоравӣ бошад, илова бар ин аз ҷониби вазорату идораҳои дахлдор дар давоми як соли баъд аз таъйин гардиданашон ва ба нозирони минтақавии милитсия на дертар аз шаш моҳ пас аз лаҳзаи ба вазифа таъйин

---

¹⁸⁹ Қонуни ҚТ «Дар бораи милитсия» аз 2 майи соли 1992, №650.

¹⁹⁰ Киричёк Е.В. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел в современной России // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4 (14). – С. 24.

шуданашон дода мешавад. Кормандони милитсия, ки дар мақомоти милитсия на камтар аз даҳ сол кор кардаанд, инчунин аъзоёни оилаи кормандони ҳалокгардидаи милитсия бе додани манзилгоҳи дигар набояд аз манзилгоҳҳои хизматӣ хорич карда шаванд¹⁹¹.

Бояд тазаққур дод, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» аз 2 майи соли 1992 то қабули Қонуни нав «Дар бораи милитсия» аз 17 майи соли 2004, №41¹⁹² (минбаъд – Қонуни соли 2004) амал намуд, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро дар ин марҳила танзим намуда, дар ташаққули қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандон нақши калон бозидааст. Санади мазкур дар таносуб бо қонунгузорию ҚШС Тоҷикистон нисбатан мукамал ба ҳисоб рафта, бисёре аз паҳлуҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро муайян менамуд. Бинобар ин, метавон гуфт, ки санади мазкур барои таҳия ва қабули санадҳои нави меъёрии ҳуқуқӣ заминаи муҳими меъёрӣ гардидааст, зеро бисёре аз меъёрҳои он дар қонунгузорию минбаъда ба эътибор гирифта шудаанд.

Қонуни соли 2004 дар низоми қонунгузорию муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мавқеи марказиро ишғол намуда, то инҷониб чанбаҳои мухталифи ҳаёти кормандони милитсия, аз ҷумла ҳифзи иҷтимоии онҳоро танзим менамояд. Чунончи, дар моддаи 20 тартиби вақти корӣ ва рухсатии кормандон муқаррар гардидааст. Мутобиқи моддаи мазкур ба корманди милитсия рухсатии меҳнатии пардохтшавандаи ҳарсола ба муддати 30 рӯзи тақвимӣ бе ҳисоб намудани вақти рафтани ба ҷойи истироҳат ва бозгашт бо пардохти арзиши роҳкиро дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дода мешавад.

Ба корманди милитсия, ки дар маҳалҳои шароити иқлимиашон душвор ва номусоид адои хизмат менамояд, сарфи назар аз собиқаи хизматӣ рухсатии меҳнатии асосии пардохтшавандаи ҳарсола ба муддати 45 рӯзи тақвимӣ дода мешавад. Инчунин рухсатии меҳнатии муздаш

---

¹⁹¹ Қонуни ҚТ «Дар бораи милитсия» аз 2 майи соли 1992, №650.

¹⁹² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», ки 17 майи соли 2004, №41// Маркази миллии қонунгузорию назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаидастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи мурочиат: 11.03.2022).

пардохтшавандаи ҳарсолаи иловагӣ ба муддати зерин дода мешавад: баъд аз 10 соли хизмат - 5 рӯзи тақвимӣ; баъд аз 15 соли хизмат - 10 рӯзи тақвимӣ; баъд аз 20 соли хизмат - 15 рӯзи тақвимӣ. Барои корманди милитсия давомнокии умумии вақти корӣ дар асоси қонунгузорӣ дар бораи меҳнат ба танзим дароварда мешавад¹⁹³.

Яке аз санадҳои дигаре, ки масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, аз ҷумла масъалаи рухсатии онҳоро танзим мекунад, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ба ҳисоб меравад. Аз ҷумла, дар моддаи 39-и санади мазкур давомнокии рухсатии асосии ҳарсолаи пардохтшавандаи хизматчиёни давлатӣ чунин муқаррар карда мешавад: 35 рӯзи тақвимӣ ба хизматчиёни давлатии сиёсӣ ва хизматчиёни давлатии маъмурии категорияи олий; 30 рӯзи тақвимӣ ба хизматчиёни давлатии маъмурии категорияи якум ва дуум; 28 рӯзи тақвимӣ ба хизматчиёни давлатии маъмурии категорияи сеюм, чорум, панҷум, шашум ва ҳафтум. Дар сурати 5, 10, 15 ва 20 сол будани собиқаи хизмати давлатӣ ба муҳлати рухсатии асосии ҳарсолаи пардохтшаванда мувофиқан 3, 6, 10 ва 15 рӯзи тақвимӣ илова карда мешавад. Рухсатии ҳарсола ва рухсатии иловагӣ чамъ карда мешавад ва бо хоҳиши хизматчии давлатӣ мумкин аст, ки қисм-қисм дода шавад. Давомнокии як қисми рухсатии асосӣ набояд аз 14 рӯзи тақвимӣ кам бошад. Хизматчии давлатӣ дар давоми сол барои гирифтани рухсатии бемузди давомнокиаш на бештар аз 60 рӯзи тақвимӣ ҳуқуқ дорад¹⁹⁴.

Ҳамин тавр, хулоса кардан мумкин аст, ки дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД масъалаи рухсатии онҳо мавқеи муҳимро ишғол намуда, чиҳати танзим ва кафолати он давлат санадҳои дахлдори ҳуқуқиро қабул кардааст. Таҳлили меъёрҳои қонунгузорӣ низ нишон медиҳад, ки давлат барои рухсатии кормандон кафолатҳои зиёд ва мухталифро вобаста ба асосҳои гуногун муқаррар кардааст. Бинобар ин, ба андешаи мо,

---

¹⁹³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», ки 17 майи соли 2004, №41 // Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmkt.tj>. (санаи мурочиат: 11.03.2022).

¹⁹⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» // Маҳзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шақли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2021).

қонунгузорӣ дар баҳши таъмини руҳсатии қормандони МКД дуруст ба роҳ монда шудааст.

Масъалаи дигар дар самти ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД ҳавасмандгардонии онҳо ба ҳисоб меравад. Масъалаи мазкурро моддаи 20¹-и Қонуни соли 2004 ба танзим даровардааст. Мутобиқи моддаи мазкур барои қомеъбиҳо ва ҳасорату фидокорӣ, нишон додани қорнамоиҳо дар мубориза бо қиноятқорӣ қормандони милитсия тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо муқофотҳои давлатӣ сарфароз гардонида мешаванд. Аз ин меъёр бармеояд, ки санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ дар баҳши танзими ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»¹⁹⁵ мебошад, ки санаи 24.02.2017 қабул карда шудааст.

Мутобиқи банди 2, моддаи 20¹-и Қонуни соли 2004 қормандони милитсия ва хизматчиёни ҳарбии Қўшунҳои дохилӣ тибқи бандҳои зерин ҳавасманд гардонида мешаванд:

- барои хизмати намунавӣ, бенуқсон, пурмахсул ва давомнок бо медали идоравии «Барои хизмати шоён» дараҷаҳои 1,2,3;

- барои собиқаи хизмати зиёда аз 25 сол бо медали идоравии «Собиқадори мақомоти қорҳои дохилӣ»;

- барои нишондодҳои баландии хизматӣ ва қасбӣ бо нишони сарисинагии «Қорманди фаҳрии ВКД».

Масъалаи муҳимми дигар дар самти ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД таъмини саривақтии музди меҳнати онҳо мебошад. Масъалаи мазкурро моддаи 21-и Қонуни соли 2004 танзим мекунад. Мутобиқи моддаи мазкур таъминоти пулии қормандони милитсия аз маоши моҳонаи вазифавӣ, маоши моҳона барои рутбаи махсус, ки маоши моҳонаи таъминоти пулии қормандони милитсияро ташкил медиҳанд ва аз иловапулӣ барои собиқаи хизмат иборат мебошад. Андоза ва тартиби пардохти таъминоти пулии қормандони милитсия

---

¹⁹⁵ Қонуни ҚТ «Дар бораи муқофотҳои давлатии ҚТ» аз 24.02.2017, №1378 // Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 11.03.2022).

аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад. Музди меҳнати кормандони милитсия, ки зиёда аз вақти кории муқаррарнамудаи қонун дар хизмат мебошанд, бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пардохта мешавад¹⁹⁶.

Моддаи мазкур хусусияти ҳаволақунанда дошта, ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ ишора мекунад. Масалан, дар банди 41-и Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 05.04.2005, №137¹⁹⁷ низ таъминоти пулии кормандони милитсия аз маоши моҳонаи вазифавӣ, маоши моҳона барои рутбаи махсус, ки маоши моҳонаи таъминоти пулии кормандони милитсияро ташкил медиҳанд ва аз иловапулӣ барои собиқаи хизмат иборат мебошад.

Ба ғайр аз моддаҳои дар боло матраҳшуда, инчунин боби 6-и Қонуни соли 2004, ки «Ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии корманди милитсия» ном дошта, моддаҳои 22-31-ро фаро мегирад, пурра ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия бахшида шудааст. Боби мазкур аз 10 модда иборат аст, аз ҷумла, моддаи 22 - ҳимояи ҳуқуқии корманди милитсия; моддаи 23 - эҳтимолияти боварӣ ба корманди милитсия; моддаи 24 - норавоии даҳлат ба фаъолияти корманди милитсия; моддаи 25 - ҳуқуқи корманди милитсия ба ҳимояи судӣ; моддаи 26 - суғуртаи давлатӣ ва талофии зарар дар ҳолати ҳалок ва ё маъҷуб шудани корманди милитсия; моддаи 27 - таъмини корманди милитсия бо манзил; моддаи 28- бо телефон таъмин намудани кормандони милитсия ва мусоидат дар қори фарогирии фарзандони онҳо ба муассисаҳои томақтабӣ; моддаи 29 - ҳуқуқи корманди милитсия ба ҷуброни истифодаи нақлиёти шахсӣ бо мақсадҳои хизматӣ; моддаи 30 - ҳуқуқи корманди милитсия ҳангоми дар сафари хизматӣ будан; моддаи 31 - ҳифзи иҷтимоии

---

¹⁹⁶ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», ки 17 майи соли 2004, №41 // Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаидастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаимуроҷиат: 16.03.2022).

¹⁹⁷ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 05.04.2005, №137. Банди 41 // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шакли 7.0. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаимуроҷиат: 16.03.2021).

корманди милитсия, ки бо сабаби ба нафақа баромадан аз кор сабудӯш шудааст.

Ҳамин тавр, Қонуни соли 2004 дар якҷоягӣ бо дигар санадҳои дахлдоре, ки дар боло матраҳ гардиданд, аз лаҳзаи қабул то инҷониб масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро танзим намуда истодаанд. Тавре маълум гардид, Қонуни соли 2004 манбаи ягонаи танзими муносибатҳо дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД набуда, чунин муносибатҳо тавассути дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ низ ба танзим дароварда мешаванд. Бо вучуди он ки қонунгузори муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД инъикоси худро дар муносибатҳои мазкур муқаррар ва пешбинӣ намудааст, на ҳамаи ҷанбаҳои дар бар мегирад.

Мутаассифона, Қонуни соли 2004 ҷанбаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро пурра инъикос намекунад. Бо назардошти раванди ислоҳоти милитсия, ки азнавқунии санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти соҳаро фаро мегиранд, зарур аст, ки қонунҳои қабулшаванда тамоми ҷанбаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандон ва аъзоёни оилаи онҳоро дар бар гиранд. Аз қабули қонуни мазкур алақай 20 сол гузаштааст, вале муносибатҳои ҷамъиятӣ босуръат ташаккул ёфта, шакли мазмуни худро иваз карда истодаанд. Ба андешаи мо, вақти таҳияи лоиҳаи қонуни нави муқаррар дар ин бахш ба миён омадааст.

Дигар сарчашмаи ҳуқуқӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таъмини нафақаи хизматчиёни ҳарбӣ”¹⁹⁸ мебошад, ки он танзимкунандаи ҳуқуқии фаъолияти мақомоти қорҳои дохилӣ буда, баъзе ҷанбаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияро инъикос менамояд. Аз ҷумла, дар моддаи 13 шартҳои, ки ҳуқуқи нафақаро аз рӯи собиқаи хизмат муайян мекунанд, муқаррар гардидаанд.

Бояд тазаққур дод, ки дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар қатори санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ санадҳои зерқонунӣ низ мавқеи муҳимро ишғол менамоянд. Аз ҷумла, Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,

---

¹⁹⁸ Қонуни ҚТ “Дар бораи таъмини нафақаи хизматчиёни ҳарбӣ” аз 1.12.1994, №1106 // Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 16.03.2022).

қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси миллӣ якҷо бо Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазорату идораҳо, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии аз зумраи санадҳои зерқонунӣ мебошанд. Ба сифати намунаи санади зерқонунӣ Қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 декабри соли 2020, №79, Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 октябри соли 2020, №211 «Дар бораи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи қушунҳои дохилии ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро мисол овардан мумкин аст.

Мо андешаи С.Д. Захарчукро дар хусуси он ки чихати мукамал намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқ, алалхусус Паёмҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавқеи муҳимро ишғол менамоянд¹⁹⁹, қонибдорӣ менамоем. Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳар сол дар паёмҳояшон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти таъмини сатҳу сифати қонунгузорӣ, риояи техникаи қонунгузорӣ, афзалияти ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, ба меъёрҳо ва принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ мутобиқ гардонидани санадҳои қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон, таъмини волоияти қонун дар ҷомеа ва давлат, махсусан ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва кормандони Мақомоти давлатӣ, тавачҷуҳи хосса зоҳир менамоянд. Аз ҷумла, дар Паёми шодбошӣ бахшида ба Рӯзи милитсия санаи 10.11.2021 Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид доштанд, ки давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон минбаъд низ доир ба таъминоти моддиву техникаи мақомоти қорҳои дохилӣ, фароҳам овардани шароити мусоид барои пешбурди вазифаҳои хизматӣ ва боз ҳам беҳтар гардонидани ҳифзи

---

¹⁹⁹ Захарчук С.Д. Уголовно-правовые механизмы защиты прав сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации и Республики Таджикистан // Права человека и глобализация: материалы II-ой научно теоретической конференции, посвященной 71-летию принятия Всеобщей декларации прав человека. – Душанбе, 2020. – С. 107.

ичтимоии кормандон ва хизматчиёни ҳарбии мақомоти милитсия ҳамаи тадбирҳои заруриро амалӣ менамояд²⁰⁰.

Ҳамзамон дар ин самт Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор фармонҳоро ба тасвиб расонидаанд. Аз ҷумла, Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 1997 №896, аз 26 ноябри соли 2001, №717, аз 4 ноябри соли 2004, №1403, аз 20 марти соли 2006, №1716, аз 20 июни соли 2008, №480, аз 22 июни соли 2010, №894, аз 6 сентябри соли 2010, №923, аз 2 августи соли 2011, №1126, аз 13 августи соли 2012, №1313, аз 14 августи соли 2013, №1493, аз 6 июни соли 2016, №697, аз 14 августи соли 2018, №1084, аз 4 августи соли 2020, №1580 ва аз 20 сентябри соли 2021, №251, 13.01.2022, №312, 09.01.2024 №671 «Дар бораи тадбирҳои тақвият бахшидани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли, зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақа ва стипендия»²⁰¹.

Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар танзими паҳлуҳои гуногуни самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мавқеи муҳим доранд. Аз ҷумла, масъалаҳои муқаррар намудани шарту шароитҳои дар ду (якчанд) ҷой кор кардан; муайян намудани номгӯи кормандони рӯзи кориашон ба меёр гирифтанишуда; муайян намудани шароити пешниҳод ва давомнокии рухсатиҳо барои собиқаи кории тӯлонӣ; муайян намудани кафолатҳо ва ҷубронпулиҳо ва ғайра бо қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда мешаванд. Масалан, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 ноябри 2019, №549 дар бораи «Тартиби ҳисоби собиқаи хизмат, таъйин ва пардохти нафақаю кумакпулӣ ба шахсони дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хизмати ҳарбиро адонамуда, шахсони ҳайати қаторӣ ва роҳбариқунандаи мақомоти қорҳои дохилӣ, системаи иҷрои ҷазои ҷиноӣ ва шахсони дорои рутбаҳои махсус дар мақомоти гумрук, воҳидҳои собиқ полицияи андоз,

---

²⁰⁰ Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба “Рӯзи милитсия”, 10.11.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://nazorat.tj/?p=3145> (санаи муроҷиат: 12.04.2022).

²⁰¹ Сомонаи расмӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.president.tj/node/27508> (санаи муроҷиат: 09.01.2024).

Агентии назорати маводи нашъаовар, воҳидҳои ҳифзи ҳуқуқи Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, судҳои суди ҳарбӣ, кормандони мақомоти прокуратураи ҳарбии аз хизмат рухсатшуда ва аъзои оилаи онҳо»²⁰².

Яке аз қарорҳои дигари самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 апрели соли 2005, таҳти №137 дар бораи тасдиқи “Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон”²⁰³ мебошад. Низомномаи мазкур тартиб ва шароити адои хизматро дар мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда, вазъи ҳуқуқии кормандони ин мақомотро муайян мекунад. Аз ҷумла, қисми 29 ба масъалаи ҳавасмандгардонии кормандон; қисми 35 ба масъалаи рухсатии кормандон; қисми 41 ба масъалаи таъминоти пулии кормандон; қисми 42 ба масъалаи суғуртаи шахсии кормандон; боби 7 ба масъалаи таъмини нафақаи кормандон бахшида шудаанд. Масалан, дар қисми 43-и Низомнома муқаррар шудааст, ки ба кормандони МКД додани ҳуқуқ, имтиёз ва ҷубронпулиҳо бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», инчунин бо ин Низомнома ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолат дода мешавад.

Инчунин, дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тадбирҳои татбиқи Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Дар бораи ислоҳоти (рушди) милитсия дар солҳои 2014-2020” аз 3 майи соли 2014, №296, дар бораи тасдиқи Стратегияи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2013-2020 ва Барномаи

---

²⁰² Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 ноябри 2019, №549 // Маҳзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Шакли 7.0 / Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2021. – 1 электрон. опт. диск (CD - ROM). (санаи мурочиат 02.03.2022).

²⁰³ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 апрели с. 2005, №137 Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <https://www.vkd.tj/index.php/tj/aror-oi-t/10133-yfatsautskyv> (санаи мурочиат: 06.03.2021).

ислоҳоти (рушди) милитсия барои солҳои 2014-2020 мавқеи махсусро ишғол менамоянд.

Ҳамин тавр, ҳуҷҷати дигари ҳуқуқӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД Стратегияи ислоҳоти милитсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020 ба ҳисоб меравад, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 марти соли 2013, №1438²⁰⁴ тасдиқ карда шудааст. Дар робита ба санади мазкур А.М. Тошев ибраз менамояд, ки Стратегияи мазкур ҳамчун санади меъёрии танзимкунандаи раванди ислоҳоти милитсия дар кишвар чораҳои инкишофи вазъи ҳуқуқии шахсиятро дар бар мегирад, ки ин заминае барои беҳдошти фаъолияти кормандон оид ба таъмини вазъи ҳуқуқии онҳо мебошад²⁰⁵. Стратегия тамоми паҳлуҳои раванди ислоҳотро дар бар мегирад ва, пеш аз ҳама, афзалият ба масоили инкишоф ва беҳдошти иҷтимоии кормандон равона гардидааст. Дар он беҳдошти сатҳи дониш ва касбияти ҳайати шахсӣ бо роҳи ворид намудани усули пешқадами таълим, омода ва азнавомодакунии кормандон, бартараф намудани ҳолатҳои коррупсионӣ ҳангоми қабул ва таъйин намудан ба вазифа, беҳдошти сатҳи маблағгузорӣ, пардохти маоши меҳнати кормандони соҳа бо назардошти муҳиммият, хатарнокӣ, мураккабӣ ва вазнинии вазифаҳои хизматӣ, инчунин такмили қонунгузорӣ ҳамчун вазифаҳои асосии стратегии ислоҳот эътироф гардида буд²⁰⁶.

Санади дигари ҳуқуқӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 майи соли 2014, №296 тасдиқ шудааст, Барномаи ислоҳоти (рушди) милитсия барои солҳои 2014-2020 мебошад. Дар хусуси барномаи мазкур А.Ш. Давлатшоева қайд мекунад, ки тасмими Ҳукумати Тоҷикистон дар мавриди роҳандозии як барномаи фарогири ислоҳоти милитсия ҳадафи

---

²⁰⁴ Стратегияи ислоҳоти милитсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2013-2020 аз 19 марти соли 2013, №1438 // Маҳзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Шакли 7.0 / Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2022. –1 электрон. опт. диск (CD - ROM). (санаи мурочиат: 27.05.2022).

²⁰⁵ Тошев А.М. Эволюция правового статуса личности в Республике Таджикистан: историко-правовое исследование: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2014. -С 213.

²⁰⁶ Собирзода А.Ҷ. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2019. – № 3(43). – С. 163-168.

ҳимоят аз беҳбудии мардumi Тоҷикистон аст. Ин барномаи ислоҳот ба татбиқи пурраи сиёсати ҳуқуқӣ ва тартиботи ҳаётбахши Тоҷикистон дар заминаи татбиқи чунин принципҳои муҳим, аз қабili масъулиятшиносии ҳатмӣ, риояи касбӣ ба мақом ва вазифаҳои Мақомоти корҳои дохилӣ, пеш аз ҳама, ба афзалият ва ҳифзи ҷомеа асос ёфтааст²⁰⁷. Маврид ба зикр аст, ки қисми 14-и Барнома пурра ба масъалаи ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии кормандони МКД бахшида шудааст.

Дар давраи амалисозии Барномаи мазкур ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дастовардҳои назаррас ноил гардид. Мақсади барнома баланд бардоштани сатҳи иҷтимоию иқтисодӣ ва молиявӣ, аз он ҷумла музди меҳнати кормандони милитсия бо назардошти минтақа, муҳиммият, хатарнокӣ, душворӣ ва гаронии иҷрои вазифаҳо, муташанниҷии ҳассосӣ, ақлонӣ ва равонӣ, кори аз меъёри муқаррарӣ зиёд ба ҳисоб меравад²⁰⁸. Бояд гуфт, ки ҷиҳати амалисозии муқаррароти Стратегияи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2013-2020 ва Барномаи ислоҳоти (рушди) милитсия барои солҳои 2014-2020 аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 1 миллиарду 150 миллион сомонӣ ва аз тарафи шарикони рушд (донорҳои хориҷӣ) 329 миллион сомонӣ маблағгузорӣ карда шудааст, ки ин амал дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ низ аҳаммияти калон дошт. Бинобар ин, гуфтан мумкин аст, ки санадҳои мазкур дар ташаккули қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ва ислоҳоти милитсия нақши калон гузоштаанд.

Бо мақсади тағйир ва такмил додани сохтори ташкиливу ҳуқуқӣ, самтҳои асосӣ, принципҳои фаъолият, мавқеи милитсия дар низоми мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, рушди ҳамкориҳои мутақобила бо ҷомеа, тартиби қабул ва адои хизмат, кафолати давлатии ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ,

---

²⁰⁷ Давлатшоева А.Ш. Приоритеты и стратегические направления реформирования милиции в современных условиях развития общества в Республике Таджикистан // Сетевое издание «Академическая мысль». – 2017. – № 1. – С. 9.

²⁰⁸ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 юни соли 2021, № 211 дар бораи «Барномаи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2021-2025» // Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 16.03.2022).

таъминоти молиявӣ ва моддию техникӣ, дигаргун намудани симои иҷтимоии корманд ва назорати фаъолияти милитсия Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 юни соли 2021, № 211 дар бораи «Барномаи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2021-2025»²⁰⁹ (минбаъд Барнома) қабул гардид. Чӣ тавре аз Барнома бармеояд, яке аз мақсадҳои он дигаргун намудани симои иҷтимоии кормандони мақомоти милитсия маҳсуб меёбад. Хусусан, боби 10-и Барнома ба кафолати ҳимояи иҷтимоию ҳуқуқии кормандони милитсия бахшида шудааст. Тибқи банди 51-и боби 10-и Барнома бо мақсади муайян намудани ҳуқуқу кафолати иҷтимоии кормандони мақомоти милитсия, тартиби пардохти кумакпулиҳои якдафъаина, иловапулиҳо барои корҳои аз меъёр зиёд ва ҳавасмандгардонии кормандон барои иҷрои вазифаҳои хизматӣ, инчунин дигар имтиёзҳо лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи политсия» пешбинӣ карда мешавад.

Барнома ба муайянсозии ҳадафҳо, афзалият ва тадбирҳо ҷиҳати ислоҳот ва рушди милитсия, ки амалигардонии онҳо барои ҳалли вазифаҳои муҳимми рушди иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистон дар ҷаҳони муосир мусоидат менамояд ва ба афзалиятҳои асосии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дурнамоҳои давлатӣ, концепсияҳо, стратегияҳо ва барномаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, ки бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2016, №636 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ мебошад. Он ифодакунандаи муносибати комилан наву таъмини рушди милитсияи Тоҷикистон мебошад, ки таҷрибаи ҷаҳониро оид ба таҳия ва амалигардонии ҳамин гуна ҳуҷҷатҳои стратегӣ, сабақ ва хулосаҳои давраҳои гузаштаи милитсия, инчунин воқеияти бавучудомада ва дурнамои пешрафти онро дар бар мегирад.

---

²⁰⁹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 юни соли 2021, № 211 // Маҳзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Шакли 7.0 / Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2021. –1 электрон. опт. диск (CD - ROM). (санаи мурочиат 07.11.2021).

Фармоишҳои вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҳамчун манбаи танзимкунандаи самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД махсуб ёфта, ҳамчун санади чузбӣ баромад мекунад. Аз ҷумла, фармоиши вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16.09.2008, №528 “Оид ба тасдиқ намудани дастурамалҳо дар бораи меъёр ва тартиби пардохти таъминоти пулӣ ва дигар иловапулиҳо вобаста бо ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия»; аз 18.06.2008 “Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи милитсия” ва бо мақсади беҳтар гардонидани вазъи иҷтимоии кормандони МКД”.

Ҷиҳати ҳавасмандгардонии кормандони МКД як қатор фармоишҳои Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расидааст. Аз ҷумла, фармоишҳо “Оид ба расонидани кумакпулӣ” аз 26.08.2020, №479, аз 21.09.2020, №553, аз 30.09.2020, №571, аз 05.10.2020, №581, аз 10.09.2021, №579 ва ғайра, ки ба як зумра кормандони МКД бо маблағи пулӣ дар ҳаҷми аз 500 то 3000 сомонӣ ва дар ҳаҷми як маоши вазифавӣ кумакпулиҳо пешбинӣ шудаанд.

Бояд қайд намуд, ки кормандони МКД фаъолияти хатарнокро иҷро мекунад, ки яке аз намудҳои он фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ мебошад. Он чунин фаъолиятест, ки ба таври ошкоро ё махфӣ бо роҳи гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-чустучӯӣ аз ҷониби мақомоти давлатии бо қонун ваколатдоршуда, бо мақсади ҳифзи ҳаёт, саломатӣ, ҳуқуқ ва озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд, моликият, таъмини амнияти ҷамъият ва давлат аз таҷовузҳои ҷинояткорона амалӣ карда мешавад²¹⁰. Дар ин самт Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ» аз 25 март соли 2011, № 687 қабул карда шудааст, ки дар моддаи 16 масъалаи ҳифзи иҷтимоию ҳуқуқии субъектони чунин фаъолият муқаррар шудааст. Маврид ба зикр аст, ки қабл аз Қонуни мазкур ҳанӯз Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ» аз 23

---

²¹⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-чустучӯӣ» аз 25 март соли 2011, № 687 // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ «Адлия». Шакли 6.0. / [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 06.03.2021).

маи соли 1998 ҳимояи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии ашхоси мансабдори мақомоти амаликунандаи фаъолияти оперативӣ-чустуҷӯиро муқаррар намуда буд²¹¹.

Ҳамин тавр, таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии матраҳшуда нишон медиҳанд, ки қонунгузори муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД маҷмуи санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёдеро фаро гирифта, имтиёз ва кафолатҳои мухталифи иҷтимоиро муқаррар кардаанд. Новобаста аз ин, дар қонунгузорӣ ҳанӯз баъзе аз нуқсонҳо ба назар мерасанд. Ин нуқсонҳоро муҳаққиқон дар шаклҳои гуногун ифода кардаанд. Аз ҷумла, ба андешаи М. А. Маҳмудов ва М. О. Қудратов, қонунгузориҳое, ки ба ҳифзи иҷтимоӣ нигаронида шудаанд, дар амал пурра татбиқ намегарданд, тамоми кафолату имтиёзҳои иҷтимоие, ки қонунгузори амалкунанда барои кормандони МКД пешбинӣ кардааст, вайрон карда мешаванд ва аз ин сабаб шумораи шикоятҳо ба судҳо меафзояд. Бисёр даъвоҳои кормандони МКД асоснок дониста шуда, бояд қонеъ гардонда шаванд. Масалан, дар бораи ҳолатҳои вайрон кардани ҳуқуқ ба манзил, тартиби аз хизмат озод кардан, паст кардани мансаб ва ғайра²¹². Дар ин хусус Е. В. Киричёк қайд мекунад, ки бояд эътироф кард, ки дар қонунгузори амалкунанда ягон меъёр, фасл ва ё ягон қонун ва ҳатто санади алоҳидаи қонунгузориест нест, ки мафҳуми ҳифзи давлатии кормандони МКД-ро мурағаб намуда, мазмуни ҳифзи давлатии ин гурӯҳро ҳаматарафа ошкор намояд. Ғайр аз ин, дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ уҳдадори давлат оид ба ҳифзи кормандони МКД бо тарзҳои гуногун ифода карда шудаанд²¹³.

Ба андешаи муҳаққиқ, ба қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон низ розӣ шудан мумкин аст, зеро ҳар як унсури ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар дахҳо санади ҳуқуқӣ матраҳ шудааст. Аз ҷумла, масъалаи рухсатии

---

²¹¹ Косимов С., Абдухаликов У. Деятельность органов внутренних дел Республики Таджикистан в годы независимости. Под общей редакцией Министра внутренних дел генерал-полковника Шарипова Х.Х. Том. 11. Роль органов внутренних дел в реализации политики мира и национального согласия в Таджикистане (1993-2001гг.). – Душанбе: АООТ «Матбуот», 2006. – С. 236-237.

²¹² Қудратов М.О., Маҳмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи донишгоҳ. - 2015. – № 4(45). – С. 53.

²¹³ Киричёк Е.В. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел в современной России // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4 (14). – С. 29.

кормандон, таъмини кумакпулӣ ва ғайра дар кодексҳо, қонунҳо, қарорҳо, фармонҳо, стратегия ва барнома, низомнома ва дигар санадҳои ҳуқуқӣ муқаррар шудаанд. Бинобар ин, беҳтар мебуд, ки тамоми масъалаҳо вобаста ба таъминоти иҷтимоии кормандони МКД дар як санади ҳуқуқӣ муттаҳид карда мешуданд. Дар ин ҳошия андешаи муҳаққиқони ватанӣ М.А. Маҳмудов ва М.О. Қудратов бамаврид мебошад. Ба андешаи онҳо, татбиқи қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии қабулшуда, ки ба ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, инчунин аъзоёни оилаҳои онҳо нигаронида шудаанд, тавассути амалишавии барномаҳои гуногуни иҷтимоӣ, тиббӣ, инчунин барномаҳои дорои хусусияти мураккаб сурат мегирад. Мутаассифона, ин гуна барномаҳо ё дар амал татбиқ намешаванд ва ё умуман вучуд надоранд (танҳо ба истиснои барномаҳои гуногуни тиббӣ барои беҳтар намудани саломатии кормандони ҳифзи ҳуқуқ)²¹⁴. Мо низ андешаи мазкурро дастгирӣ намуда, илова ба андешаҳои боло пешниҳод менамоем, ки тамоми масъалаҳои марбут ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар як санади меъёрии ҳуқуқӣ муқаррар карда шаванд.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳқиқи масъалаи қонунгузории муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба хулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

1. Дар натиҷаи таҳлили кӯтоҳ нуқсонҳои қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ва омилҳои бавучудоварандаи поймолшавии ҳуқуқи озодиҳои онҳо муайян карда шуд. Мукаммалии заминаи қонунгузорӣ асоси самаранокии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мебошад. Дар ин радиф пешниҳод карда мешавад, ки дар раванди ислоҳоти милитсия чиҳати таъмини кафолати ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор коркард ва қабул карда шаванд. Аз ҷумла, санади алоҳидаи меъёрии ҳуқуқӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД.

2. Ҳангоми ҷамъбасти баррасии масъала қайд кардан зарур аст, ки фаъолият оид ба ташкили ҳифзи иҷтимоию ҳуқуқии кормандони МКД, пеш

---

²¹⁴ Қудратов М.О., Маҳмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 53.

аз ҳама, бояд ба баланд бардоштани сатҳи ҳифзи ҳаёт ва саломатӣ, шаъну шарафи кормандон ва оилаи онҳо тавассути ташкили заминаҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии амалӣ намудани ҳуқуқи кормандони МКД, инчунин ҷуброни зарари ба онҳо расонидашуда ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ равона карда шавад. Сониян, таъмини шароити меҳнат ва истироҳати кормандони МКД бояд амалӣ карда шаванд. Дар ин ҳолат амнияти кормандони МКД-ро бо роҳи муайян кардани мақоми хизматчии давлатӣ таъмин кардан мумкин аст: бо муътадил гардонидани шароити меҳнат, такмили низоми хизматрасонии тиббӣ, инчунин таъмини татбиқи ҳуқуқи имтиёзҳои ба кормандони МКД ва оилаҳои онҳо додашуда.

БОБИ 2. СИЁСАТИ ҲУҚУҚИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР САМТИ ҲИФЗИ ИҶТИМОИИ КОРМАНДОНИ МАҚОМОТИ КОРҲОИ ДОХИЛӢ

2.1. Сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД

Тоҷикистон дар сатҳи конститусионӣ ҳамчун давлати иҷтимоӣ эълон гардида, ҷиҳати дар амал татбиқ намудани он давлат сиёсати иҷтимоиро роҳандозӣ менамояд, ки он аз уҳдадории иҷтимоии давлат бармеояд. Уҳдадориҳои иҷтимоии давлат, пеш аз ҳама, ба фароҳам овардани имкониятҳои баробар ҷиҳати рушди ҳама ва таъмини сатҳи шоистаи зиндагии инсон нигаронида шудааст. Дар Тоҷикистон сиёсати муваффақи иҷтимоӣ роҳандозӣ гардидааст, ки ҷузъи таркибии онро ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ташкил медиҳад.

Бояд тазаққур дод, ки баъд аз соҳибистиклол шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти гузариш аз як сохти иҷтимоӣ ба сохти иҷтимоии дигар, куллан дигаргуншавии муносибат ва арзишҳои нави ҷомеа зарурати мувофиқгардонии сохтори давлатӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии он ба шароити нави идоракунӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва давлатдори ба миён омад. Дар давраи Истиклоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ яке аз вазифаҳои афзалиятноки давлат ва ҷомеа эътироф гардид. Гузоштани масъалаҳои иҷтимоӣ дар мадди аввали сиёсат аз давлати навбунёд таъмини амният ва неқӯаҳволии ҷомеаро талаб мекард. Ҳалли бомуваффақияти масъалаҳои иҷтимоӣ аз таҳия ва татбиқи сиёсати иҷтимоӣ вобаста мебошад²¹⁵.

Дар солҳои аввали Истиклоли давлатӣ вазъияти сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар, мутаассифона, дар сатҳи паст қарор дошт. Чунин вазъият кишвари моро дучори як қатор проблемаҳои муҳим гардонид, ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД низ бетаъсир намонд. Аз ин лиҳоз, дар

---

²¹⁵ Малоҳати Р. Асосҳои назариявии рушди сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/1 (58). – С. 446.

назди давлати соҳибистиклол дар қатори проблемаҳои ҳалталаби сиёсӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ барпо намудани механизми ҳуқуқии баамалбарории онҳо меистод. Ба даст овардани Истиклол ва воридшавии Тоҷикистон ба фазои иқтисодӣ ва сиёсии озод бе мавҷудияти қонунгузории мукамал, босифат ва самаранок, ки ба асосҳои конституционии демократия ва санадҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофнамуда така менамояд, номумкин буд.

Дар солҳои 90-ум вазъияти иқтисодию иҷтимоии кишвар имкон наметод, ки сиёсати иҷтимоии муваффақ роҳандозӣ карда шавад, зеро ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аз имкониятҳои иқтисодии кишвар вобастагӣ дорад ва дар он вазъият давлат чунин имконро наметод. Ба андешаи З.А. Комилова, солҳои 1994-1997 таҳаввулоти иҷтимоӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон ноустувории иҷтимоиро ба вуҷуд овард. Тоҷикистон дар миёни 174 кишвари ҷаҳон, ки аз рӯйи шохиси рушди инсонӣ арзёбӣ шудааст, дар ҷои 103-юм қарор гирифт²¹⁶. Номбурда ҷойи дигар қайд мекунад, ки барои солҳои 1992-1996 маҷмуи маҳсулоти дохилии Тоҷикистон беш аз 3 маротиба, нишондиҳандаҳои бахшҳои иқтисоди воқеӣ 2-10 маротиба коҳиш ёфта, таваррум то чанд ҳазор фоиз боло рафт. Ҳатто маводи зарурии аввалия барои аҳоли дастнорас шуданд, камбизоатӣ вусъат ёфт. Бо ин мақсад Ҳукумат Барномаи дигаргунсозии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистонро барои солҳои 1995-2000 қабул намуд²¹⁷.

Аз ин андешаҳо бармеояд, ки, воқеан, дар солҳои 90-ум вазъияти иқтисодию иҷтимоии кишвар нисбатан паст буда, он ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таъсири манфии худро расонидааст. Аммо новобаста аз ин давлат ҷиҳати беҳтар намудани вазъият тамоми кӯшиши худро ба харҷ дода, дар муддати кӯтоҳ тавонист, ки вазъияти иқтисодию иҷтимоии кишварро беҳтар намояд. Тавре аз маъхазҳо бармеояд, дар чунин вазъияти душвор

---

²¹⁶ Комилова З.А. Управление системой социальной защиты населения Республики Таджикистан // Власть. – 2018. – № 2. – С. 91.

²¹⁷ Комилова, З. А. Этапы и приоритеты развития социальной политики независимого Таджикистана // Социальное государство и молодежь: механизмы управления и перспективы развития: Сборник статей / Научный редактор М.В. Рыбакова. – М.: Издательство "Перо", 2018. – С. 35.

кормандони МКД ба ҳифзи иҷтимоӣ нигоҳ накарда, софдилонаю поквичдонона вазифаи хешро иҷро намудаанд. Аз ҷумла, О.А. Сафарзода қайд мекунад, ки дар он солҳои хатарнок ва ноором кормандони милитсия дар ҳимояи саломатӣ ва ҳаёти мардум, истиқрори сулҳу субот ва амнияти ҷомеа, безарар гардонидани гурӯҳҳои силоҳбадасту ҷинойтпеша якҷо бо дигар мақомоту сохторҳои низомӣ бо саъю кӯшишҳои фидокоронаву ватандӯстона нақши арзанда гузоштанд²¹⁸. Ба андешаи Б.С. Самиёзода, маҳз дар ҳамин давра кормандони МКД ҷони худро дар хатар гузошта, шабу рӯз баҳри тинчиву осудагии кишвар бо ин дастаҳои ҷинойткор дар набард буданд²¹⁹. А.Ш. Розикзода чунин иброз доштааст, ки дар даҳсолаҳои аввали асри ХХI МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми сахтиву озмоишҳои ба сари давлати ҷавон омадаро ба дӯши худ гирифтанд. Ҳазорон нафар тоҷикон, аз ҷумла кормандони МКД, дар қори душвори ҳифзи қонуну тартибот фидокорӣ намуда, аз мактаби саҳти озмоишҳо гузашта, мардонагии ҳақиқӣ, ватандӯстӣ ва садоқат ба вазифаи хизматӣ ва шаҳрвандӣ нишон доданд²²⁰. Н.Д. Валиев, аз як тараф, набудани кормандони касбӣ ва аз тарафи дигар, мавҷуд набудани заминаи кофӣи меъёрии ҳуқуқӣ барои иҷрои вазифаҳои дар назди МКД гузошташударо ҳамчун мушкилоти асосие, ки имкони иҷрои вазифаҳои МКД-ро маҳдуд мекарданд, ном бурдааст²²¹.

Аз андешаҳои боло чунин хулоса кардан мумкин аст, ки кормандони МКД дар шароити вазнини иқтисодию иҷтимоии кишвар вазифаи хешро содиқона иҷро намуда, ба мушкилиҳо ва маҳдудияти ҳифзи иҷтимоӣ таҳаммул намудаанд. Маҳз аз ин ҷост, ки минбаъд фаъолият ва ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар сиёсати иҷтимоии давлат ва роҳбари он мавқеи махсусро ишғол намуд. Далели ин гуфтаҳо дар Паёмҳо ва

---

²¹⁸ Сафозода О.А. Ҳимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандон дар давраи ислоҳоти милитсия // Қонун ва ҷомеа. – 2022. – №21 (681). – С. 13.

²¹⁹ Самиёзода Б.С. Милитсия-Истиқлолият ва Ваҳдати миллӣ [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://avkd.tj/tg/khabarho/1078-militsiya-istiqloliyat-va-vahdati-milli.html> (санаи муроҷиат: 13.08.2022).

²²⁰ Розикзода А.Ш. Становление милиции Таджикистана. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – С. 3, 4.

²²¹ Валиев Н.Д. Актуальные вопросы взаимодействия органов внутренних дел Республики Таджикистан с общественными объединениями // Вестник экономической безопасности. – 2016. – № 3. – С. 24.

суханрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мушоҳида мегардад. Аз ҷумла, Пешвои миллат дар суханронии худ бахшида ба “Рӯзи милитсияи тоҷик” санаи 09.11.2020 иброз доштанд, ки “Давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон барои таҳкими асосҳои моддиву техникий ин сохтори бонуфузи ҳифзи қонуниятӣ тартибот, ба хизмат ҷалб кардани кормандони баландсавб, беҳтар намудани шароити зиндагӣ ва хизмати ҳаёти шахсии Вазорати корҳои дохилӣ мунтазам таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамояд”²²².

Барои муайян кардани мафҳум ва моҳияти сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бояд мафҳум ва моҳияти сиёсати иҷтимоии давлат муайян карда шавад, зеро сиёсати иҷтимоӣ мафҳуми васеъ буда, натавонанд ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, балки тамоми қишрҳои ҷомеа ро фаро гирад. Доир ба мафҳум ва моҳияти сиёсати иҷтимоӣ дар адабиёти илмӣ андешаҳои мухталиф ҷой доранд. Муҳаққиқони ватанӣ қайд кардаанд, ки дар адабиёти муосири илмӣ мо таърифҳои мухталифи мафҳуми «сиёсати иҷтимоӣ»-ро, ки аз ҷониби намояндагони илмҳои сиёсатшиносӣ, назарияи иқтисодӣ ва ҷамъиятшиносӣ пешниҳод шуданд, вомехӯрем²²³. Аз ҷумла, Е.И. Холстова²²⁴ мафҳуми сиёсати иҷтимоиро аз нуқтаи назари таърихӣ пешниҳод кардааст, ки моҳияти онро ҳадафҳои рушди иҷтимоӣ ва ноил шудан ба нишондиҳандаҳои иҷтимоии ҷавобгӯи ин ҳадафҳо ташкил медиҳад. И.Г. Зайнишева²²⁵ сиёсати иҷтимоиро ҳамчун ҷузъи таркибии сиёсати дохилии давлат маънидод намуда, барномаҳо ва амалияи иҷтимоиро ҳамчун шакли таҷассумёбии он ифода кардааст. В.М.

---

²²² Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати “Рӯзи милитсия”, 09.11.2020 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 13.08.2022).

²²³ Малоҳати Р. Асосҳои назариявии рушди сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/1 (58). – С. 447.

²²⁴ Холстова Е.И. Социальная политика и социальная работа: учебное пособие. 2-е изд. – М., 2008. – С. 16.

²²⁵ Зайнишева И.Г. Взаимосвязь социальной политика и социальной работы. – М., 1994. – С. 6.

Капитцын²²⁶ бошад, сиёсати иҷтимоиро аз нуктаи назари тафсири сиёсӣ ва ҳуқуқӣ баррасӣ намудааст. И.А. Григорьева²²⁷ алоқаи сиёсати иҷтимоиро бо иқтисодиёт ҳамчун робитаи аввалиндараҷа маънидод кардааст.

Дар адабиёти муосири илмии давраи истиқлоли давлатӣ ба моҳият ва хусусиятҳои сиёсати иҷтимоии давлат аз тарафи олимони ватанӣ Д.С. Амонова, Р.К. Раҳимов, Н. Қ. Қаюмов, Қ. Қурбонов, М.Р. Кошонова, Д. Ш. Сангинов, Х.Р. Ҳожиматова, М.М. Юнусова ва дигарон таваҷҷуҳи хосса дода шудааст²²⁸. Аз ҷумла, К. Қурбонов²²⁹ сиёсати иҷтимоии давлатро ба маънои васеъ ва маҳдуд ифода кардааст. Ба андешаи Г.Б. Комарова, истилоҳи «сиёсати иҷтимоӣ» пайдоиши хеле дуру дароз дорад. Аммо дар тули таърихи инсоният навъҳои гуногуни сиёсати иҷтимоиро табақаҳои гуногуни ҷамъият тартиб дода, дар фаъолияти давлатҳо амалӣ мегардонанд. Моҳияти сиёсати иҷтимоӣ аз нигоҳ доштани муносибатҳои ҳам миёни гурӯҳҳои иҷтимоӣ, табақаҳои ҷомеа ва ҳам дар дохили онҳо, фароҳам овардани шароит барои баланд бардоштани некуаҳволӣ ва зиндагии аъзоёни ҷомеа, фароҳам овардани кафолатҳои иҷтимоӣ дар ташаққули ҳавасмандии иқтисодӣ барои иштирок дар истехсолоти ҷамъиятӣ иборат мебошад²³⁰. З.А. Комилова дар ин хусус қайд намудааст, ки сиёсати иҷтимоӣ низоми муносибатҳои байниҳамдигарии ҷомеа мебошад, ки дар маркази он шахс – некуаҳволи рушди иҷтимоӣ, ҳифз, таъмини ҳаёт ва амнияти ӯ қарор дорад. Ин фаъолияти давлатиест, ки ба баланд бардоштани сатҳи зиндагии инсон тавассути қонун гардонидани талаботи иҷтимоии одамон, хизматрасонии иҷтимоӣ, таъмини кафолатҳои конституционӣ ва иҷтимоӣ, дастгирии

---

²²⁶ Капитцын В.М. Социальная политика и право: сущность и взаимозависимости // Общерос. журнал социальной работы. – 1998. – №8 – С. 31.

²²⁷ Григорьева И.А. Социальная политика и социальное реформирование в России в 90-х годах. – СПб, 1998. – С. 20-21.

²²⁸ Малоҳати Р. Асосҳои назариявии рушди сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/1 (58). – С. 447.

²²⁹ Қурбонов К. Сиёсати иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ аҳоли // Имрӯзи Тоҷикистон ва ҷаҳон. – 2015. – № 6 (49). – С. 66-73.

²³⁰ Комарова Г.Б. Роль потребительской кооперации Республики Таджикистан в реализации социальной политики // Вестник Белгородского университета потребительской кооперации. – 2008. – № 3. – С. 124.

ичтимоии маъюбон ва табақаҳои камбизоати чамъият нигаронида шудааст²³¹.

Дар натиҷаи таҳлили андешаҳои боло қайд кардан мумкин аст, ки сиёсати иҷтимоӣ аз нигоҳи ҳуқуқӣ маҷмуи чорабиниҳои ташкилӣ, сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангию фароғатӣ мебошад, ки аз ҷониби давлат дар асоси заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия ва роҳандозӣ гардида, баҳри ҳифзи иҷтимоӣ ва таъмини гурӯҳҳои алоҳида бо ҳуқуқу озодиҳо ва имтиёзу кафолатҳои иҷтимоӣ равона карда шудааст. Аз ин нуқтаи назар, сиёсати давлат дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД маҷмуи чораҳои ташкилию ҳуқуқӣ, сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангию фароғатӣ мебошад, ки аз ҷониби давлат дар асоси заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия ва роҳандозӣ гардида, баҳри ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомот нигаронида шуда, ҳуқуқу озодиҳо ва имтиёзу кафолатҳои иҷтимоии онҳоро фаро мегирад.

Сиёсати иҷтимоие, ки нисбат ба кормандони МКД ба амал бароварда мешавад, ба натиҷаҳои кор таъсир расонда, самараи онро афзун менамояд. Бояд қайд намуд, ки сатҳи амнияти иқтисодии кормандон бевосита аз рушди ояндаи низоми кафолатҳои иҷтимоӣ, ҷорӣ намудани усулҳои баландсифати ташаққули сиёсати иҷтимоӣ дар ВКД, инчунин баланд бардоштани натиҷа, татбиқи амалии муқаррароти қонунгузории кишвар дар бораи кафолатҳои иҷтимоӣ барои кормандони МКД вобаста аст.

Масъалаи сиёсати давлатӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД яке аз масъалаҳои мубрам ба ҳисоб меравад, зеро фаъолияти самараноки кормандони мақомот аз сатҳу сифати ҳифзи иҷтимоии онҳо ва сиёсати давлатӣ дар ин самт вобастагӣ дорад. М.О. Қудратов якчанд омилҳоеро қайд намудааст, ки ба масъалаи сиёсати иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД робита доранд. Аз ҷумла, мавҷуд набудани таҳлилҳои дарозмуддат дар соҳаи рушд ва истифодаи неруи кадрӣ системаи ВКД

---

²³¹ Комилова З. А. Этапы и приоритеты развития социальной политики независимого Таджикистана // Социальное государство и молодежь: механизмы управления и перспективы развития: Сборник статей / Научный редактор М.В. Рыбакова. – М.: Издательство "Перо", 2018. – С. 34.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, набудани ҳифзи боэътимоди иҷтимоию иқтисодӣ ва ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, фарқи назарраси байни сатҳи таъминоти моддӣ ва дараҷаи ҳифзи иҷтимоии кормандон²³². М.М. Мирзорустамов омилҳои, ки ба вазъи қонуният дар фаъолияти ҳаррӯзаи мақомоти ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир мерасонанд, таҳлил намуда, қайд мекунад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омилҳои иқтисодии таъмини волоияти қонун дар фаъолияти ВКД аз сабаби нокифоя будани худ аҳаммияти калон доранд ва дар шакли воситаҳои моддӣ ҳифзи иҷтимоӣ (ёрдампулӣ, ҳавасмандгардонии моддӣ барои ҳамаи намудҳои фаъолият ва манзил, муолиҷаи санаторӣ, хонаҳои истироҳатӣ ва ёри тиббӣ, муассисаҳои кӯдакона, хизмати моддию техникаӣ барои муассисаҳои хизмати маишӣ, воситаҳои нақлиёт, алоқа, аслиҳаи ҳарбӣ, воситаҳои муҳофизат ва ғ.) ифода меёбанд²³³. Ҳифзи иҷтимоӣ низоми имтиёзҳо, таъминоти моддӣ ва хизматрасониро ба кормандон ва оилаҳои онҳо дар давраи хизмат ва ҳангоми ба нафақа баромадан, ҳангоми беморӣ, маъҷубӣ ва ғайра фаро мегирад. Самтҳои асосии ҳифзи иҷтимоии кормандон аз инҳо иборатанд: таъмини кумакпулӣ ва нафақа; дараҷаи таъминоти озуқаворӣ ва моддӣ; дастгирии тиббӣ; таъмини мақсадноки имтиёзҳо ва кафолатҳои иҷтимоӣ; татбиқи ҳуқуқ ба таҳсилот; суғуртаи ҳатмии давлатӣ²³⁴.

Аз андешаҳои боло бармеояд, ки масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бояд ҷузъи таркибии сиёсати давлатиро ташкил диҳад, зеро таъмини сулҳу субот, қонуният, тартиботи ҳуқуқӣ ва ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд аз самаранокии фаъолияти кормандони МКД вобастагӣ дорад ва дар навбати худ чунин самаранокии фаъолият аз сиёсати муваффақи давлат дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандон вобаста мебошад. Умуман, сиёсати давлатӣ ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД робитаи зич дошта,

---

²³² Кудратов М.О. Совершенствование кадрового обеспечения органов внутренних дел в Республике Таджикистан // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №1. – С. 261-262.

²³³ Мирзорустамов М.М. Законность в деятельности органов МВД Республики Таджикистан // Труды Академии управления МВД России. – 2017. – № 2 (42). – С. 161.

²³⁴ Киричёк Е.В. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел в современной России // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4 (14). – С. 23.

амалӣ намудани ҳифзи иҷтимоии кормандон бе сиёсати давлатӣ ғайриимкон аст. Маврид ба зикр аст, ки сиёсати давлат дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД гуногунҷабха буда, бахшҳои мухталифро фаро мегирад. Аз ҷумла, музди меҳнат, рухсатии меҳнатӣ, кумакпулӣ, манзили истиқоматӣ, суғуртаи иҷтимоӣ, ҳавасмандгардонӣ, кадрдонӣ бо медалу орден ва монанди инҳо.

Дар назди Тоҷикистони соҳибистиклол дар самти сиёсати иҷтимоӣ ду ҳадафи муҳим қарор дошт: яке андешидани чораҳо чихати рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар; дигаре ҳифзи иҷтимоии гурӯҳҳои алоҳидаи ҷомеа, алалхусус кормандони МКД. То солҳои 2000-ум Ҷумҳурии Тоҷикистон аввалан бо қабули Конститутсияи нав (соли 1994) худро давлати иҷтимоӣ эълон карда, як қатор ҳуқуқу озодиҳо ва кафолатҳои иҷтимоиро муқаррар намуд. Баъдан, санадҳои алоҳидаи меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда шуданд, ки дар сатҳи муайян ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро ба танзим медароварданд. Аз ҷумла, қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи милитсия” аз соли 1992.

Аз солҳои 2000-ум шуруъ карда, Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ташкили сиёсати иҷтимоии кишвар қадамҳои устувортар гузошт. Аз ҷумла, соли 2000-ум ба Эълومияи Ҳазорсола ҳамроҳ шуда, дар асоси Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола (ҲРҲ) Стратегияи дарозмуддати миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015 қабул гардид²³⁵. Маҳз аз ҳамин давра сар карда, дар сиёсати давлатӣ ислоҳоти муваффақи ҳуқуқӣ дар самти кормандони МКД роҳандозӣ гардид. Тавре муҳаққиқон қайд мекунанд, дар шароити кунунии ислоҳоти қонунгузории иҷтимоӣ ва тағйироти ҷомеаи шаҳрвандӣ, бахусус дар давраи гузариш ба танзими ҳуқуқӣ ва пурра кардани он бо механизмҳои татбиқи он, дар амалияи татбиқи ҳуқуқ камбудихо вучуд доранд, ки хусусияти харобиовари онҳо барои руҳияи иҷтимоӣ бояд бо муайян намудани вазифаҳои функционалӣ ва масъулияти татбиқи онҳо дар

---

²³⁵ Комилова З. А. Этапы и приоритеты развития социальной политики независимого Таджикистана // Социальное государство и молодежь: механизмы управления и перспективы развития: Сборник статей / Научный редактор М.В. Рыбакова. – М.: Издательство "Перо", 2018. – С. 37.

байни мақомоти давлатӣ дар ҳама сатҳҳо баробар карда шавад²³⁶. Ислоҳот бояд ба таъсиси мақомоти ҳифзи ҳуқуқи муосир, ки ба талаботи самаранокӣ ҷавобгӯ ва ба шарикӣ иҷтимоӣ бо шаҳрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо нигаронида шудаанд, равона карда шавад. Ин ҳолат фароҳам овардани шароити ҷиҳати баланд бардоштани маҳорати касбии кадрҳо ва ташаккули маҳорати навро дар назар дорад.

Барои тақмили таъминоти ҳуқуқӣ ва механизми татбиқи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, инчунин тамоми ниҳоди хидматӣ дар сатҳи қонунгузорӣ тадбирҳои мушаххас ва асоснок андешида мешаванд. Ҳалли вазифаҳои дар назди МКД гузоштаи давлат имконнопазир аст, агар ҳар як корманди дар ин мақомот хизматкунанда мутмаин набошад, ки давлат ҳифзи боэътимоди ҳуқуқи озодиҳои ӯро натавонад ҳамчун инсон ва шаҳрванд, балки ҳамчун намояндаи ҳокимияти давлатӣ, ки ба кори вазнини хатарнок машғул аст, кафолат медиҳад. Кормандони МКД бояд таҳти ҳимояи махсус ва боэътимоди давлат қарор дошта бошанд ва давлат вазифадор аст, ки чораҳои ҳифзи онҳоро дар сатҳи қонунгузорӣ муайян намояд²³⁷. Имрӯзҳо дар даврони ҷаҳонишавӣ ва ташаккули Ҷумҳурии Тоҷикистон функцияҳои давлатии он бештар хислати умумичамъиятиро касб мекунад, зеро мақсади асосии давлат беҳдошт ва таъмини зиндагии шоистаи халқ, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, инчунин ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва амнияти кишвар мебошад. Барои расидан ба ин мақсад мебояд, ки давлат ба яке аз вазифаҳои муҳимми худ, яъне, ҳифзи иҷтимоии аҳоли афзалият дода, дар асоси заминаи ҳуқуқӣ тамоми чораҳои заруриро андешад ва амалӣ намояд. Ба давлат ҷиҳати самаранок амалӣ намудани вазифа ва функцияҳои худ муҳайё намудани шароити мусоиди корӣ ва зисти кормандони мақомоти давлатӣ зарур аст ва, пеш аз ҳама, барои фароҳам овардани чунин шароит мебояд асосҳои ҳуқуқии танзимкунандаи ин самтро ба тасвир расонад.

---

²³⁶ Гоибова М.А., Гаибов А.Г., Лукьянов Н.Б. Новые ориентиры и предпосылки развития социального законодательства в Таджикистане // Юридический вестник ДГУ. – 2017. – Т. 21. – № 1. – С. 98.

²³⁷ Целуйко А.В. К вопросу о необходимости совершенствования системы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Вестник Барнаульского юридического института МВД России. – 2010. – № 1 (18). – С. 38.

Ба андешаи М.Б. Самиева, ки мо дастгири ин андеша ҳастем, сиёсати иҷтимоӣ қисми таркибии стратегияи умумии давлат ба ҳисоб рафта, ба соҳаи иҷтимоӣ алоқаманд мебошад ва дорои вазифаҳои зерин аст: фаъолияти мақсаднок оид ба таҳия ва татбиқи қарорҳое, ки бевосита ба шахс, мавқеи ӯ дар ҷомеа алоқаманданд; бо назардошти хусусиятҳои гурӯҳҳои гуногуни аҳоли пешниҳоди кафолатҳои иҷтимоӣ; сиёсати иҷтимоии пешгирифтаи ҳукумат ин дастгирии васеи ҷомеа, инъикоси вазъият, талабот ва мақсадҳои тараққиёти ҷамъиятиро дар назар дорад²³⁸. Ин вазифаҳои сиёсати иҷтимоии давлат ба кормандони МКД низ паҳн мегарданд. Е.В. Киричёк вазифаҳои сиёсати давлатро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба се гурӯҳ ҷудо кардааст: 1) ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии кормандони МКД дар давраи фаъолият дар МКД; 2) ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии ҳешовандони наздик ва аъзои оилаи кормандони МКД; 3) ҳифзи иҷтимоӣ ҳуқуқии кормандони МКД дар давраи баъд аз МКД озод шудани онҳо²³⁹.

Бо назардошти андешаҳои боло, қайд кардан мумкин аст, ки сиёсати давлатӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бахшҳои алоҳидаро дар бар мегирад. Ин бахшҳоро М.О. Қудратов дар асоси қонунгузорӣ чунин номбар кардааст: ёрдампулӣ ва дигар пардохтҳо, ҷуброни моддӣ хангоми ғавти шахси мансабдор, расонидани зарар ба саломатӣ, нобудшавӣ ё осеб дидани молу мулк вобаста ба фаъолияти хизматӣ, суғуртаи хатарҳои дахлдори касбӣ, ҳифзи саломатӣ, имтиёзҳо дар соҳаи таъмин намудан ва пардохти манзил²⁴⁰. Вобаста ба ин, муҳимтарини онҳоро дар партави сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳлил карда мебароем.

Яке аз бахшҳои муҳими сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таъмини кормандон бо манзили

---

²³⁸ Самиева М.Б. Тамоюлгириҳои сиёсати иҷтимоии давлат дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №1 (55). – С. 99.

²³⁹ Киричёк Е.В. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел в современной России // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4 (14). – С. 22.

²⁴⁰ Қудратов М.О., Махмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 44.

истиқоматӣ мебошад. Ин масъала ҳанӯз дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи милитсия” аз соли 1992 чунин муқаррар шуда буд: мақомот ва муассисаҳои милитсия ҳуқуқ доранд барои кормандони худ, ки эҳтиёҷмандони беҳтар намудани шароити манзил мебошанд, аз ҳисоби маблағҳои бучети дахлдор бо минбаъд пардохт намудани панҷоҳ фоизи арзиши он аз ҷониби корманди милитсия манзилгоҳ харанд²⁴¹. Шахсоне, ки аз тарафи Мақомоти милитсия ба кор қабул карда шудаанд ва бо хонаи истиқоматӣ, биноҳои истиқоматии хизматӣ дар шакли хучра ё хонаи алоҳида таъмин карда нашудаанд, бояд тибқи меъёрҳои муқаррарнамудаи қонун аз тарафи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва нозирони минтақавии милитсия - на дертар аз шаш моҳ аз лаҳзаи ба вазифа омаданашон дода шаванд²⁴². Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи милитсия” аз соли 2004 моддаи 27, ки аз 6 қисм иборат аст, пурра ба масъалаи таъмини кормандони милитсия бо манзил бахшида шудааст. Дар он имтиёзҳо ва кафолатҳои гуногун оид ба дастрас намудани манзили истиқоматӣ муқаррар гардидаанд, ки ин ҳолат аз сиёсати муваффақи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дарак медиҳад. Гуфтан мумкин аст, ки масъалаи бо манзили истиқоматӣ таъмин намудани кормандони МКД ҳанӯз аз солҳои аввали Истиқлоли давлатӣ дар меҳвари сиёсати роҳбари давлат қарор дошт. Дар ин хусус Пешвои миллат дар яке аз суҳанронияшон таъкид намудаанд, ки “Дар ин муддат беш аз 750 нафар корманд ва оилаҳои бесаробонмондаи кормандони милитсия бо манзили истиқоматӣ ва зиёда аз 3000 нафар бо қитъаҳои замини наздиҳавлигӣ таъмин карда шуданд. Аз ҷумла, имрӯз (10.11.2021) дар рӯзи иди қасбӣ боз 40 нафар корманди милитсия дар шаҳри Душанбе соҳиби манзили истиқоматӣ гардиданд. Ҳоло дар пойтахти мамлакат сохтмони боз як бинои истиқоматии бисёррошона барои кормандони МКД идома дорад”²⁴³.

---

²⁴¹ Қонуни ҶТ «Дар бораи милитсия» аз 2 майи соли 1992, №650.

²⁴² Кудратов М.О., Махмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 50.

²⁴³ Иштирок дар чорабинии тантанавӣ ба муносибати “Рӯзи милитсияи тоҷик”, 10.11.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

Маврид ба зикр аст, ки масъалаи бо манзили зист таъмин намудани кормандони МКД доимо дар маркази сиёсати давлатӣ қарор дошт ва давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон минбаъд низ ба ин масъала тавачҷуҳи хосса зоҳир менамояд. Пешвои миллат дар сафарҳои кори худ ба шахру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари дигар иншоотҳои биноҳои хизмати кормандони МКД-ро низ мавриди истифода қарор медиҳад. Аз ҷумла, санаи 30.03.2023 дар шаҳри Истиқлол хонаҳои истиқомати хизмати кормандони шӯбаи ВКД дар шаҳри Истиқлол аз ҷониби Пешвои миллат ифтитоҳ гардид. Бинои истиқоматӣ аз 5 ошёна иборат буда, дар он барои зисту зиндагии кормандони Мақомоти милитсия тамоми шароити зарурӣ фароҳам оварда шудааст. Аз ҷумла, тамоми хонаҳо бо лавозимоти рӯзгор, аз қабилӣ яхдон, мошинаи ҷомашӯӣ, телевизор, қолину дигар ашёҳо мучаҳҳаз буда, хонаҳо пурра аз таъмир бароварда шудаанд. Бинои мазкур дорои 55 хона буда, аз ин 40 хонаи истиқоматӣ духучрагӣ ва 10 хонаи дигар якхучрагӣ мебошанд.

Масъалаи муҳимми дигар дар сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД музди меҳнат ба ҳисоб меравад. Кормандони Мақомот вазифаҳои хатарнокро иҷро намуда, пайваستا ба саломатию ҳаёти худ таваккал менамоянд, аз ин рӯ, онҳо бояд бо музди меҳнати қонеъкунанда таъмин карда шаванд. Ба андешаи А.А. Набока, унсурҳои муҳимми дастгирии иҷтимоии кормандони МКД музди меҳнати онҳо мебошад, ки дар шакли кумакпулӣ сурат мегирад. Ба ёрдампулии кормандон инҳо дохил мешаванд: музди меҳнат барои вазифаи ишғолкарда, маоши рутбаи махсус, иловапулии собиқаи кор, иловапулии ғоизӣ барои дараҷаи илмӣ, ёрдампулӣ ва дигар пардохтҳои иловагӣ. Таъминоти пулии кормандони МКД барои баланд бардоштани нуфузи хизмат, инчунин таҳкими интизом ва қонуниятҳои кормандони МКД аҳамияти калон дорад²⁴⁴.

Давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ин масъалаи муҳим тавачҷуҳи махсус зоҳир намуда, қариб дар ҳар як суҳанронӣ ва паёмҳои

---

²⁴⁴ Набока А.А. Особенности социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Административное право / Административная деятельность полиции. – 2020. – № 4. – С. 56.

Пешвои миллат ин масъала ба миён гузошта мешавад. Аз ҷумла, Пешвои миллат дар суҳанронии худ бахшида ба “Рӯзи милитсияи тоҷик” санаи 10.11.2021 иброз доштанд, ки “Ҳукумати мамлакат барои зина ба зина беҳтар намудани шароити хизмат ва зиндагии кормандон, баланд бардоштани сатҳи ҳифзи иҷтимоии ҳаёти шахсӣ ва тақвият бахшидани заминаҳои моддиву техникӣ мақомоти милитсия тадбирҳои муассир меандешад. Танҳо дар даҳ соли охир ҳаҷми маблағгузориҳои Мақомоти милитсия аз ҳисоби буҷети давлат беш аз 150 фоиз афзуда, музди меҳнати кормандон ба ҳисоби миёна се баробар зиёд карда шуд”²⁴⁵.

Ғайр аз ин, сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, махсусан дар бахши музди меҳнат ҳамасола дар Паёмҳои Президенти кишвар мушоҳида кардан мумкин аст. Пешвои миллат дар Паёмҳои ҳарсолаи худ чӣ ҳақиқат баланд бардоштани музди меҳнати кормандони соҳаи буҷетӣ, МКД дар умум ва дар алоҳидагӣ пешниҳодҳо манзур менамоянд. Аз ҷумла, дар Паёми ҷамъбасти соли 2021 таъкид гардидааст, ки “Ҳалли саривақтии масъалаҳои иҷтимоии аҳоли ва фароҳам овардани шароити чӣ ҳақиқат зиндагии арзандаи мардум, аз ҷумла бо роҳи мунтазам таъсис додани ҷойҳои нави корӣ, зиёд намудани ҳаҷми даромади аҳоли, баланд бардоштани музди меҳнати кормандон, нафақа ва идрорпулиҳо аз ҷумлаи масъалаҳои муҳимтарин дар ин давра мебошанд. Бо назардошти ин ва бо мақсади тақвият бахшидани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли пешниҳод менамоям, ки аз 1-уми январӣ соли 2022 музди меҳнати амалкунандаи хизматчиёни ҳарбӣ, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ 25 фоиз ва дигар кормандони ин Мақомот 20 фоиз зиёд карда шавад”²⁴⁶. Чунин пешниҳоди Президенти кишвар дар Паёми соли 2022 низ ба назар мерасад²⁴⁷.

---

²⁴⁵ Иштирок дар чорабинии тантанавӣ ба муносибати “Рӯзи милитсияи тоҷик”, 10.11.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

²⁴⁶ Паёми Президенти ҶТ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 21.12.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

²⁴⁷ Паёми Президенти ҶТ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 23.12.2022 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

Масалан, дар ин робита Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳои тақвият бахшидани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли, зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони ташкилоти буҷетӣ, андозаи нафақа ва стипендия» аз 6 феввали соли 2023, № 526 ба тасвиб расида²⁴⁸, тибқи он аз 1 марти соли 2023 маоши вазифавии хизматчиёни ҳарбӣ, кормандони ҳифзи ҳуқуқ ба андозаи 25 фоиз ва дигар кормандони ин мақомот ба андозаи 20 фоиз зиёд карда шуд.

Инчунин чиҳати боз ҳам баланд бардоштани сатҳи некуахволии сокинон ва тақвият бахшидани ҳифзи иҷтимоии аҳоли, бо пешниҳоди Пешвои муаззами миллат аз 1-уми январӣ соли 2024 музди меҳнати амалкунандаи хизматчиёни ҳарбӣ, кормандони Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар кормандони ин Мақомот 40 фоиз зиёд гардида, инчунин ҳадди ақалли музди меҳнат барои тамоми соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоии кишвар ба андозаи 800 сомонӣ дар як моҳ муқаррар карда шуд, ки ин идомаи ғамхорӣ навбатии давлат ва Ҳукумати мамлакат ба мардуми кишвар мебошад.

Хулоса кардан мумкин аст, ки масъалаи музди меҳнат пайваستا мавриди таваҷҷуҳи давлату ҳукумат ва роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, дар сиёсати иҷтимоии кишвар мавқеи намоёнро ишғол менамояд. Сиёсати иҷтимоии кишвар баҳри баланд бардоштани музди меҳнати кормандон ва беҳтар намудани шароити онҳо равона карда шудааст. Таваҷҷуҳи Пешвои миллат нисбат ба масъалаи музди меҳнати кормандони МКД дар он ифода мегардад, ки дар ҳар як пешниҳоди худ музди меҳнати кормандони МКД-ро баланд ва муҳлати татбиқи онро нисбатан барвақтар арзёбӣ мекунанд.

Бояд таъakkур дод, ки кафолатҳои давлатии ҳуқуқи иҷтимоии кормандони МКД, фароҳам овардани шароитҳои мусоид, ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии онҳо ҳадафҳои асосии қонунгузорӣ оид ба ҳифзи

---

²⁴⁸ Фармони Президенти ҶТ «Дар бораи тадбирҳои тақвият бахшидани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли, зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони ташкилоти буҷетӣ, андозаи нафақа ва стипендия» 6 феввали соли 2023, № 526 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2023).

ичтимоии кормандони МКД махсуб меёбанд. Вазифаҳои асосии қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аз фароҳам овардани шароитҳои зарурии ҳуқуқӣ ҷиҳати таъмин намудани мутобиқати манфиатҳои онҳо, инчунин танзими муносибатҳои иҷтимоии кормандони МКД ва дигар муносибатҳо оид ба ташкил ва идоракунии он, татбиқи қонунгузорӣ оид ба он, назорати давлатӣ ва ҷамъиятии риояи қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД баррасии баҳсҳои бавучудода ва ғайра иборат аст.

Дар сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҳавасмандгардонии кормандон ва кадрдонии онҳо бо медалу нишонҳо ва рутбаҳои давлатӣ мавқеи махсусро ишғол менамояд. Асоси самаранокии дилхоҳ фаъолиятро маҳз кадр қардан ва ҳавасмандгардонидани фаъолияти кормандон ташкил медиҳад. Аз ин ҷост, ки давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ин масъала тавачҷуҳи беандоза зоҳир намуда, дар ҳар маросимҳои тантанавӣ қисме аз кормандони мақомот барои шуҷоату мардонагӣ ва хизматҳои шоиста бо ордену медалҳо ва рутбаҳои махсус кадрдонӣ қарда мешаванд. Аз ҷумла 10.11.2021 дар чорабиниҳои тантанавӣ ба муносибати «Рӯзи милитсияи тоҷик» Пешвои миллат дар ин робита таъкид қарданд, ки «Бо фармонҳои Президенти мамлакат дар даврони истиқлол 100 нафар бо рутбаҳои олии афсарӣ ва 670 нафар бо мукофотҳои давлатӣ сарфароз гардонида шудаанд»²⁴⁹.

Ба андешаи В.Б. Юлия, пажӯҳишҳои зиёде мавҷуданд, ки нақши ҳалқунанда доштани ҳавасмандгардонӣ ва дигар кафолатҳои иҷтимоӣ, ки ба кормандони ташкилоти шаклҳои гуногуни ташкилию ҳуқуқӣ, аз ҷумла хизматчиёни давлатӣ дода мешаванд, дар нақшаи беҳтар намудани натиҷаҳои кор ва самаранокии фаъолияти меҳнати кормандон исбот менамоянд²⁵⁰. Маҳз чунин нақши калон доштани ҳавасмандгардонӣ ва

---

²⁴⁹ Иштирок дар чорабиниҳои тантанавӣ ба муносибати “Рӯзи милитсияи тоҷик”, 10.11.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

²⁵⁰ Юлия В.Б. Государственная социальная политика в органах внутренних дел и методология ее формирования и реализации в системе обеспечения экономической

кадрдонии кормандонро дарк намуда, Ҷумҳурии Тоҷикистон бахше аз сиёсати худро ба ин масъала равона кардааст. Дар кишвар ҳарсола маросимҳои тантанавии супоридани мукофотҳои давлатӣ ба кормандони МКД сурат мегирад. Аз ҷумла, яке аз чунин маросимҳо санаи 30.08.2022 баргузор гардид, ки дар он барои дастовардҳои баланди хизматӣ ва фаъолияти самаранок бештар аз 180 нафар роҳбарону намоёндагони мақомоти қудратӣ, низомӣ, амниятӣ ва судии кишвар аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бо мукофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла 3 нафар бо унвони фахрии Корманди шоистаи Тоҷикистон, 1 нафар бо ордени ”Спитамен” дараҷаи 1, 13 нафар бо ордени «Спитамен» дараҷаи 2, 1 нафар бо ордени «Шараф» дараҷаи 1, 10 нафар бо ордени «Шараф» дараҷаи 2, 42 нафар бо медали «Ҷасорат», 61 нафар бо медали «Хизмати шоиста», 2 нафар бо медали «Шафқат», 1 нафар бо медали «Марзбони шӯҷои Тоҷикистон» ва 23 нафар бо Ифтихорномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон қадрдонӣ шуданд²⁵¹. Маврид ба зикр аст, ки чунин маросим ҳамзамон санаи 21.02.2023 сурат гирифтааст²⁵², ки дар он бисёре аз кормандони МКД бо мукофотҳои давлатӣ сарфароз гардонида шудаанд.

Масъалаи мазкур дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи милитсия” муқаррар нашуда бошад ҳам, вале дар Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон²⁵³ дарҷ гардидааст. Дар қисми 29-и санади мазкур қайд гардидааст, ки барои софдилона иҷро намудани вазифаҳо ва ноил шудан ба натиҷаҳои баланд дар хизмат барои кормандони Мақомоти корҳои дохилӣ намудҳои зерини ҳавасмандкунӣ пешбинӣ мешаванд: сарфароз намудан бо унвонҳои

безопасности // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – №47. – С. 29.

²⁵¹ Маросими супоридани мукофотҳои давлатӣ, 30.08.2022 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

²⁵² Тақдими мукофотҳои давлатӣ ва рутбаҳои навбатии ҳарбӣ ба хизматчиёни ҳарбӣ ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, 21.02.2023 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

²⁵³ Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 апрели соли 2005, № 137 тасдиқ шудааст // [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://mvd.tj/index.php/ru/> (санаи муроҷиат: 19.02.2022).

ифтихории Ҷумҳурии Тоҷикистон; мукофотонидан бо яроқи хосаи инъомӣ; мукофотонидан бо грамотаи фахрӣ; дохил намудан ба «Китоби (ё Лавҳаи) фахрӣ; пеш аз муҳлат додани рутбаи махсуси навбатӣ; додани рутбаи махсус ба як зина боло нисбат ба рутбаи пешбинишудаи вазифаҳои кории ишғолкарда; мукофотонидан бо нишонҳои сарисангӣ; мукофотонидан бо тухфаи қимматбаҳо; додани мукофоти пулӣ; миннатдорӣ баён намудан.

Аз таҳлили андешаҳои боло бармеояд, ки дар самаранокии фаъолияти кормандони МКД нақши ҳавасмандгардонӣ ва кадрдонии онҳо калон мебошад. Аз ин рӯ, Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаи мазкур тавачҷуҳи махсус зоҳир намуда, онро дар сиёсати давлатии худ мустаҳкам намудааст. Дар кишвар зимни татбиқи сиёсати давлатӣ номгӯи мухталифи ҳавасмандгардониҳо, аз ҷумла мукофотҳои давлатию рутбаҳои хизматӣ дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муқаррар шуда, дар чорабиниҳои тантанавӣ аз ҷониби Президенти кишвар ба кормандони МКД сарфароз гардонида мешаванд.

Бояд тазаққур дод, ки муқаррарнамоӣ ва дар амал татбиқ намудани кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД аз мукаммалии қонунгузории соҳа вобаста мебошад. Ҳар қадар ки қонунгузории кишвар дар самти ҳифзи иҷтимоӣ такмилёфта бошад, ҳамон андоза кафолату имтиёзҳои иҷтимоии кормандони МКД дар сатҳи баланд амалӣ мешаванд. Бинобар ин, бахши дигари сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ислоҳоти қонунгузории соҳа ташкил медиҳад. Дар ин самт низ давлату ҳукумати кишвар бетараф набуда, баръакс тамоми кӯшишу имконияти худро равона кардааст. Тавре муҳаққиқони ватанӣ қайд мекунанд, низоми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ташкилоти серзинагӣ бисёрфунксионӣ ва мураккаб ташаккул ёфтааст²⁵⁴.

Ҷиҳати такмили сохтор, фаъолият ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати давлатии худро ҳамзамон дар шакли

---

²⁵⁴ Кудратов М.О., Махмудов М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) // Номаи донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 47.

стратегия ва барномаҳои давлатӣ ба роҳ мондааст. Ҳадафи асосии чунин санадҳо ислоҳоти милитсия дар кишвар ба ҳисоб меравад. Аз ҷумла, санаи 30.04.2014 дар маҷлиси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Барномаи ислоҳоти (рушди) милитсия барои солҳои 2014-2020 тасдиқ карда мешавад. Барномаи мазкур то соли 2020 амал карда, дар тақмили бисёре аз паҳлуҳои фаъолияти кормандони милитсия, аз ҷумла ҳифзи иҷтимоии онҳо нақши ҳалкунанда гузоштааст. Мутобиқи банди 53-и Барномаи мазкур, агар корманд аз ҷиҳати моддӣ-маишӣ таъмин набошад, музди меҳнаташ эҳтиёҷоташро қонун нагардонад ва аз ҳар гуна сарбории зиёди бемавқеъ озод набошад, ӯ фаъолияти хизматиашро пурра иҷро карда наметавонад. Санадҳои меъёрии ҳуқуқие қабул карда мешаванд, ки ҳар роҳбари зинаҳои гуногуни фаъолияти милитсия натавонад аз пеши худ бемавқеъ ва безарурати воқеӣ речаи пурзӯри хизматро эълон намояд²⁵⁵. Маврид ба ёдоварист, ки бо ин сиёсати давлатӣ дар бахши ислоҳоти фаъолият ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ба анҷом нарасида, баръакс, марҳала ба марҳала татбиқ карда мешавад. Ҷиҳати бо маром идома додани ислоҳот дар ин самт санаи 31.05.2021 дар маҷлиси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи Барномаи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2021-2025 мавриди муҳокима қарор гирифт.

Сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ислоҳоти милитсия натавонад дар шакли барномаҳои давлатӣ, балки дар сатҳи стратегӣ низ ба амал бароварда шудааст. Аз ҷумла, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 март соли 2013, №1438²⁵⁶ Стратегияи ислоҳоти милитсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020 тасдиқ карда шудааст. Татбиқи Стратегия бо ҳалли вазифаҳои афзалиятноки соҳаи сиёсати иҷтимоию иқтисодии кишвар алоқаманд аст. Он ба руҳияи муҳимтарин вазифаҳои афзалиятноки рушди Тоҷикистон, ки арзиши давлатӣ ва аз ҷиҳати

---

²⁵⁵ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 июни соли 2021, № 211 дар бораи «Барномаи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2021-2025» [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

²⁵⁶ Стратегияи ислоҳоти милитсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2013-2020 аз 18 март соли 2013, №1438// Маҳзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Шакли 7.0 / Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2022. электрон. опт. диск (CD - ROM). (санаи муроҷиат: 27.05.2022).

ичтимоӣ муҳим доранд, таҷассуми равиши сифатӣ ва рамзи тафаккури муосири таъмини ҳифзи ҳуқуқи инсон ва шаҳрванд мувофиқат мекунад. Дар стратегия даъват карда шудааст, ки таҷрибаи дурусти ҳалли масъалаҳо ва татбиқи таҷрибаи пешқадам дар ин самт бояд ба инобат гирифта шуда, аз таърихи гузашта ва фаъолияти милитсия ибрат гирифта шуда, ба дурнамои рушди он кор бурда шавад²⁵⁷. Р.М. Раҷабзода ва А.М. Мансурзода пешниҳод намудаанд, ки зимни такмили минбаъда ё таҳияи Стратегияи нави ислоҳоти милитсия бояд таносуби арзишҳои умумибашарӣ ва миллӣ бо назардошти вусъати ихтилофоти фарҳангӣ-тамаддунӣ дар ҷомеаи мутамаддин, ҷаҳонишавӣ, таъсири давлатҳои абарқудрат ва ширкатҳои молиявӣ иқтисодии фаромиллӣ ба инобат гирифта шавад²⁵⁸. Стратегияи мазкур татбиқкунандаи сиёсати давлатӣ дар самти ислоҳоти милитсия ва ҳифзи иҷтимоии кормандони он ба ҳисоб рафта, то соли 2020 дар такмилёбии ҷанбаҳои муҳимми ҳаёти иҷтимоии кормандони милитсия нақши муассир гузоштааст. Бояд гуфт, ки аз анҷомёбии муҳлати амали Стратегия якҷанд сол сипарӣ шудааст, вале то кунун Стратегияи нав дар ин хусус тасдиқ карда нашудааст. Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки “Стратегияи ислоҳоти МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2030” таҳия ва тасдиқ карда шуда, дар он роҳу воситаҳои такмили ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД пешбинӣ карда шаванд.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳқиқи масъалаи сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба хулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

1. Дар солҳои аввали Истиқлоли давлатӣ вазъияти сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар, мутаассифона, дар сатҳи паст қарор дошт. Чунин вазъият кишвари моро дучори як қатор проблемаҳои муҳим гардонида, ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД низ бетаъсир намонд. Аз ин лиҳоз, дар

---

²⁵⁷ Давлатшоева А.Ш. Приоритеты и стратегические направления реформирования милиции в современных условиях развития общества в Республике Таджикистан // Сетевое издание «Академическая мысль». – 2017. – № 1. – С. 9.

²⁵⁸ Раҷабзода Р.М., Мансурзода А.М. Стратегияи ислоҳоти милитсия ва тарбияи ҳуқуқи кормандони мақомоти корҳои дохилӣ // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2021. – № 2 (50). – С. 41.

назди давлати навин ва ҷавони тоҷикон дар қатори проблемаҳои ҳалталаби сиёсӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ барпо намудани механизми ҳуқуқии баамалбарории онҳо меистод, зеро ба даст овардани Истиқлол ва воридшавии Тоҷикистон ба фазои иқтисодӣ ва сиёсии озод бе мавҷудияти қонунгузории мукамал, босифат ва самаранок, ки ба асосҳои конституционии демократия ва санадҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофнамуда таъяманояд, номумкин буд. Аммо новобаста аз ин давлат ҷиҳати беҳтар намудани вазъият тамоми кӯшиши худро ба харҷ дода, дар муддати кӯтоҳ тавонист, ки вазъияти иқтисодию иҷтимоии кишварро беҳтар намояд.

2. Бояд тазаққур дод, ки муқаррарнамояи ва дар амал татбиқ намудани қафолатҳои иҷтимоии қормандони МКД аз мукаммалии қонунгузории соҳа вобаста мебошад. Ҳар қадар ки қонунгузории кишвар дар самти ҳифзи иҷтимоӣ тақмилифта бошад, ҳамон қадар қафолату имтиёзҳои иҷтимоии қормандони МКД дар сатҳи баланд амалӣ мешаванд. Бинобар ин, бахши дигари сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар самти ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД ислоҳоти қонунгузории соҳа ташкил медиҳад. Дар ин самт низ давлату ҳуқумати кишвар бетараф набуда, баръакс, тамоми кӯшишу имконияти худро равона кардааст.

2.2. Таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД

Дар шароити кунунӣ яке аз масъалаҳои муҳими ҷомеа ҳифзи иҷтимоии шаҳрвандон, аз ҷумла қормандони МКД маҳсуб меёбад. Онҳо дар ҷодаи хизмат ба қонун баъзан ҳаёти худро зери хатар гузошта, маъмулан вазифаи душвору масъулиятнок, интизоми қатъӣ ва одоби баланди касбӣ дошта, ба манфиати халқу диёри худ садоқатмандона қору фаъолият менамоянд. Аз ин рӯ, барои қормандони МКД масъалаи ҳифзи иҷтимоӣ бисёр муҳим мебошад.

Бояд тазаққур дод, ки ислоҳоти давлатӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии қормандони МКД бе назардошти омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ самаранок

нахоҳад буд. Бисёре аз муҳаққиқон мубрамияти омӯзишу баҳрабардорӣ аз таҷрибаи хориҷиро таъкид кардаанд. Аз ҷумла, Ю.В. Биковская дуруст қайд кардааст, ки таҳлили муқоисавии таҷрибаи иҷтимоии давлатҳои гуногуни хориҷӣ яке аз усулҳои маъмултари ни омӯзиши сиёсати иҷтимоӣ мебошад. Дар асоси ин таҳлил мо метавонем барои оянда таҷриба андӯхта, ҷиҳатҳои устувор ва заифи сиёсати иҷтимоии пешгирифти, аз ҷумла дар МКД; баҳодихии тамоюлҳо, натиҷаҳо ва оқибатҳои дигаргуниҳои иҷтимоӣ; пешгӯии самтҳои афзалиятноки рушди сиёсати иҷтимоӣ дар сохторҳои МКД ва ғайраро муайян намоем²⁵⁹. Дар ин хусус А.Ю. Гудков қайд мекунад, ки, албатта, нусхабардории кӯркӯрона аз таҷрибаи хориҷӣ ғайри қобили қабул аст, зеро асосҳои ҳуқуқӣ ва шароити иҷтимоии хидмати полис дар хориҷ аз ҷаҳолияти кормандони ватанӣ тафовут дорад. Аммо таҷрибаи муфиди ҷаҳолияти сохторҳои мухталиф дар хориҷи кишвар барои таъмини амнияти кормандони ҳифзи ҳуқуқ бояд дар таҷрибаи ватанӣ истифода шавад²⁶⁰. Таҷрибаи рушди низоми музди меҳнат ва ҳавасмандгардонӣ, инчунин ҳифзи иҷтимоии хизматчиёни давлатӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварҳои хориҷӣ метавонад барои кишвар дар раванди ислоҳоти иҷтимоӣ намунаи мусбӣ бошад²⁶¹. Бо назардошти андешаҳои мазкур қайд кардан мумкин аст, ки омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ дар такмили қонунгузори кишвар дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД нақши калон дорад.

Омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ метавонад баъзе нуқсонҳои қонунгузори миллиро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД пурра намуда, ҷиҳати беҳтар намудани ҳолати иҷтимоии онҳо мусоидат намояд. Таҷрибаи ҷаҳонӣ дар рушди низоми милитсия нишон медиҳад, ки аксари кишварҳо дар қабули қарорҳои, ки принципҳои таърихан муқарраршудаи ҷаҳолияти онҳоро ба қуллӣ тағйир медиҳанд, аз шитобкорӣ худдорӣ мекунанд. Асоси сиёсати

---

²⁵⁹ Быковская Ю.В. Взаимосвязь системы оплаты и стимулирования труда сотрудников полиции и результатов правоохранительной деятельности: зарубежный опыт // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – № 6. – С. 223.

²⁶⁰ Гудков А.Ю. Защита полицейских за рубежом // Вестник Омского юридического института. – 2011. – № 4 (17). – С. 23.

²⁶¹ Быковская Ю.В. Механизмы социальной защиты сотрудников правоохранительных органов зарубежных стран // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2010. – № 2. – С. 72.

ичтимоӣ дар мамлакатҳои хориҷӣ, алалхусус нисбат ба кормандони МКД-ро амалияи музди меҳнат; суғуртаи иҷтимоӣ, аз ҷумла тиббӣ ва нафақа; таъмини манзили муносиб, инчунин низоми ҷуброн ва пардохтҳои дорои хусусияти иҷтимоӣ ташкил медиҳанд.

Дар айни замон ҳаҷм, шартҳо ва тартиби таъини пардохтҳои ҳавасмандгардонӣ ба баланд бардоштани самаранокии хизмати кормандони МКД ба таври бояду шояд нигаронида нашудааст. Дар робита ба ин, дар ҷараёни ислоҳоти минбаъдаи милитсия, аз ҷумла дар робита ба такмили сиёсати иҷтимоӣ дар МКД, ба таъсиси принципҳо ва методологияи нави ҳавасмандгардонии кормандон, ба таври объективӣ ба инобат гирифтани натиҷаҳои кори онҳо аҳаммияти махсус додан лозим аст. Истифодаи таҷрибаи хориҷӣ дар ҳалли чунин мушкилот метавонад барои МКД дар раванди ислоҳоти иҷтимоӣ намунаи мусбат бошад.

Масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар кишварҳои хориҷӣ ба таври мухталиф танзим гардидааст. Тибқи андешаҳои муҳаққиқон, агар дар кишварҳои аврупоӣю америкой бинобар сабаби рушди иқтисодиёт ҳифзи иҷтимоии кормандон дар сатҳи хуб амалӣ гардад, пас, дар кишварҳои пасошуравӣ ҳанӯз ин масъала дар сатҳи зарурӣ роҳандозӣ нашудааст. Дар мавриди давлатҳои пасошуравӣ метавон гуфт, ки дар низоми ҳуқуқии онҳо мавҷудияти як қатор кафолатҳои ҳуқуқӣ барои кормандони МКД дар соҳаи манзил ҳанӯз имкон намедиҳад, ки дар хусуси таъсири воқеии онҳо ҳарф занем. Чунин ба назар мерасад, ки имкониятҳои татбиқи ҳуқуқ ба манзил аз ҷониби кормандони МКД-и давлатҳои хориҷӣ омӯзиши иловагӣ ва муфассалро талаб мекунад, то таҷрибаи мусбат оид ба такмили танзими ҳуқуқии татбиқи ҳуқуқ ба манзил ба кормандони МКД-и кишвар муқаррар гардад. Ба андешаи Г.С. Андрей, дар давлатҳое, ки дар замони пошхӯрии ИҶШС ташкил ёфтаанд, вазъи таъмини кормандони МКД бо манзил ба мисли кишварҳои пешрафтаи аврупоӣ мусоид нест. Ин ҳолат ба Федератсияи Руссия низ дахл дорад. Ин далел, пеш аз ҳама, ба вазъияти иқтисодӣ ва суръати тараққиёти иқтисодиёт вобаста аст. Новобаста аз ин, дар баъзе

кишварҳои ИДМ кафолат ва шароити ҳуқуқӣ барои таъмини кормандони МКД бо манзили зист вучуд дорад²⁶².

Қонунгузори аксари кишварҳои аъзои ИДМ масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро хуб ба танзим даровардааст. Барои исботи ин гуфтаҳо қонунгузори баъзе аз кишварҳои аъзои ИДМ-ро таҳлил карда мегузарем.

Қонунгузори Федератсияи Россия дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Таҷрибаҳои Россияи муосирро дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба эътибор гирифта, метавон гуфт, ки онҳо дорои хусусиятҳои махсус ва дурнамои худ мебошанд. Дар соли 2012 эътибор пайдо кардани маҷмуи ҳуҷҷатҳо оид ба кафолатҳои иҷтимоӣ дар доираи ислоҳоти васеи миқёси МКД қадами аввалин дар самти тақмили низоми ҳифзи иҷтимоии кормандони ин сохтор ба ҳисоб мерафт. Дар айни замон муҳимтарин самтҳои афзалиятноки чараёни дигаргунсозии минбаъда зиёд кардани самаранокии сиёсати иҷтимоӣ нисбат ба кормандон ба ҳисоб меравад. Барои фаъолияти самараноки кормандони МКД бояд шароитҳои дахлдор фароҳам оварда шаванд. Тадбирҳои ҳифзи иҷтимоӣ бояд кормандонро ба иҷрои фаъолияти хизматӣ ҳавасманд гардонид, ташвишу сарбориҳои меҳнатишонро ҷуброн намоянд, майлу рағбати онҳо ба фаъолияти касбӣ бо мақсадҳои бедор карда шавад, ки дар шуури чунин дараҷаҳои шахсон фикри вайрон намудани қонуният пайдо нашавад. Қонунгузори Федератсияи Россия (минбаъд – ФР) низоми кафолатҳо, ҷубронҳо ва чорабиниҳоро оид ба дастгириҳои иҷтимоии кормандони МКД муқаррар менамояд.

7 феввали соли 2011 Қонуни федералии Федератсияи Россия «Дар бораи политезия» қабул карда шуд, ки он аз 11 бобу 56 модда иборат аст. Қонуни мазкур то кунун амал намуда, масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони политезияро мавриди танзим қарор медиҳад. Дар ин санад боби 8 ба масъалаи кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони политезия ҷудо гардида, аз 5 модда иборат буда, моддаҳои 42-46-ро дар бар мегирад. Дар санади

---

²⁶² Андрей Г.С. К вопросу о реализации права на жилище и других социальных прав сотрудниками правоохранительных органов зарубежных стран // Научный портал МВД России. – 2012. – № 3. – С. 133.

мазкур кафолатҳои иҷтимоии музди меҳнат, ёрии тиббӣ, манзили истиқоматӣ ва монанди инҳо муқаррар шудаанд. Яке аз фарқиятҳои қонуни мазкур дар таносуб бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» дар он аст, ки масъалаи музди меҳнат дар қонунгузорию мо дар боби 5 (хизмат дар милитсия) муқаррар шудааст, вале дар Қонуни Федератсияи Россия «Дар бораи политсия» дар боби кафолатҳои ҳифзи иҷтимоӣ шудааст. Яъне, қонунгузорию милли музди меҳнатро ба ҷумлаи кафолатҳои ҳифзи иҷтимоӣ дохил накардааст. Ба андешаи мо, муқаррароти қонунгузорию Федератсияи Россия нисбатан дуруст мебошад, зеро музди меҳнат ба мавзӯи танзимии боби 5 мувофиқ намебошад.

Санади дигари танзимкунандаи масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар Федератсияи Россия Қонуни федералӣ «Дар бораи хизмат дар МКД Федератсияи Россия ва ворид намудани тағйирот дар баъзе санадҳои қонунгузорию Федератсияи Россия» мебошад, ки санаи 30 ноябри соли 2011 қабул карда шудааст²⁶³. Боби 9-и қонуни мазкур ба кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бахшида шудааст. Ба ин кафолатҳо мансубанд: пардохти музди меҳнат, таъминоти манзилӣ, тиббӣ ва табобатӣ-осоишгоҳӣ; кафолатҳои суғуртавӣ ва пардохтҳо бо мақсадҳои ҷуброни зиёни расонидашудаи марбут ба иҷрои уҳдадорихои хизматӣ. Кафолатҳо бо сабаби озод карда шудан аз вазифаи хизматӣ; таъминоти ашё ва озуқа; таъминоти нафақавӣ.

Дар низоми қонунгузорию Федератсияи Россия дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мавқеи асосиро Қонуни федералӣ «Дар бораи кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД Федератсияи Россия ва ворид намудани тағйирот ба баъзе санадҳои қонунгузорию Федератсияи Россия» ишғол менамояд, ки санаи 19 июли соли 2011 қабул карда шуда, аз 21 модда иборат мебошад. Санади мазкур пурра ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бахшида шудааст. Аз ҷумла, дар қонуни мазкур доираи

---

²⁶³ Федеральный закон “О службе в органах внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации” (с изменениями и дополнениями) от 30 ноября 2011 г., № 342-ФЗ

«аъзои оилаи» кормандони МКД равшан ва дақиқ муқаррар карда шудааст, ки чунин муқаррарот дар қонунгузори миллӣ ба назар намерасад.

Қонуни мазкур муносибатҳоеро ба танзим мебарорад, ки ба татбиқи тадбирҳои зерин алоқаманд мебошанд: бо маош ва нафақа таъмин кардани кормандони МКД-и Федератсияи Россия; таъмини хонаҳои истиқоматӣ; таъмини тиббии кормандон, шахрвандони аз хизмат дар мақомоти корҳои дохилӣ озод кардашудаи Федератсияи Россия, оилаҳои онҳо ва шахсони дар васояти онҳо қарордошта; пешниҳоди дигар кафолатҳои иҷтимоӣ²⁶⁴.

Дар қонуни мазкур кафолатҳои зерин барои кормандони ВКД нишон дода шудаанд: маоши кормандон, ки воситаи асосии таъминоти моддии онҳо ва ҳавасмандгардонӣ оид ба иҷрои уҳдадорихои хизматиашон ба шумор меравад; ёрдампулӣ ва дигар пардохтҳои пулӣ, ки ба иҷрои вазифаҳои хизматӣ дар мақомоти корҳои дохилӣ ва кафолатҳои, ки барои дастгирии кормандони ВКД дар соҳаи таъминоти манзилӣ нигаронида шудаанд; пардохти яквақтаинаи иҷтимоӣ барои аз худ кардан ё сохтмони хонаи истиқоматӣ; барои истифодаи шахсӣ пешниҳод кардани хонаи истиқоматӣ; пешниҳоди иморати зист аз фонди манзилӣ тибқи қарордоди иҷораи иҷтимоӣ; пешниҳоди хонаи истиқоматӣ аз фонди махсусгардонидашудаи манзилӣ, ҷуброни пулӣ барои иҷораи (як қисми) хонаи истиқоматӣ; пешниҳоди хонаи истиқоматӣ ба кормандоне, ки вазифаҳои политсияҳои ваколатори минтақавиро иваз мекунанд; ҷуброни пулии хароҷот барои пардохти ҳаққи хизматрасониҳои коммуналӣ ва дигар хизматрасониҳо; таъминоти тиббӣ ва муолиҷаи табобатӣ- осоишгоҳӣ; тадбирҳо оид ба дастгирии аъзои оилаи кормандоне, ки ҳангоми иҷрои уҳдадорихои хизматӣ ҳалок ва бедарак шудаанд.

Музди меҳнат яке аз кафолатҳои асосии иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ маҳсуб ёфта, хармоҳа дар муҳлати муқарраргардидаи қонун пардохта мешавад. Масъалаи музди меҳнати кормандони МКД-ро қонунгузори Федератсияи Россия мавриди танзим

---

²⁶⁴ Федеральный закон Российской Федерации “О социальных гарантиях сотрудникам органов внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации” от 19 июля 2011 г., №247-ФЗ.

қарор додааст. Музди меҳнат, албатта, кафолати асосии иҷтимоист, ки ҳар моҳ дар муҳлати муқаррарнамудаи қонун дода мешавад. Дар Федератсияи Россия музди меҳнат яке аз воситаҳои асосии ҳавасмандгардони кормандони МКД ба иҷрои вазифаҳои хизмати худ ва воситаи асосии таъминоти моддӣ мебошад. Музди меҳнати корманди МКД дар Федератсияи Россия аз рӯйи маоши мансаби ишғолкарда, маош барои рутбаи махсуси таъиншуда, пардохтҳои ҳармоҳа ва дигар пардохтҳои иловагӣ ҳисоб карда мешавад²⁶⁵. Тибқи қонуни нав маблағгузори фаъолияти полиция, аз ҷумла кафолатҳо барои ҳифзи иҷтимоии кормандон, пардохтҳо ва ҷубронпулие мебошанд, ки ба кормандони милитсия, аъзои оилаи онҳо ва шахсони дар таъминоти онҳо қарордошта пардохт мешаванд. Тибқи қонунгузори Федератсияи Россия хароҷоти ҳифзи иҷтимоии кормандон аз ҳисоби буҷети федералӣ таъмин карда мешавад. Мувофиқи қонун барои кормандони МКД музди иловагӣ муқаррар мегардад. Ба онҳо дохил мешаванд: ёрдампулии ҳармоҳа ба музди таъминоти пулӣ барои собиқаи кор; мукофотпулиҳои ҳармоҳа ба маоши мансабӣ барои шароити махсуси хизмат, кор бо маълумоти дорой сирри давлатӣ; мукофотҳо барои софдилона иҷро намудани вазифаҳои хизматӣ; мукофотпулӣ ба маоши мансабӣ барои иҷрои вазифаҳое, ки бо зиёд шудани хавф ба ҳаёт ва саломатӣ дар замони осоишта алоқаманданд. Корманди МКД ҳангоми зиёда аз ду сол собиқаи корӣ доштан метавонад ба андозаи 10 фоизи музди меҳнати ҳармоҳа ёрдампулӣ гирад. Ҷиҳати гирифтани маблағ барои собиқаи кории 40 фоиза 25 соли собиқаи корӣ дар МКД лозим аст.

Масъалаи нафақаи кормандони МКД дар қонунгузори Федератсияи Россия мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Ба андешаи муҳаққиқон, ба кормандони МКД навъҳои зерини нафақа муқаррар карда мешаванд: нафақа

---

²⁶⁵ Ровных И.А. Социальные гарантии сотрудников органов внутренних дел на примере Российской Федерации и Республики Казахстан // Инновационные аспекты развития науки и техники: Материалы X Международной научно-практической конференции, Саратов, 23 июня 2021 года / Под редакцией Н.В. Емельянова. – Саратов, 2021. – С. 274.

барои хизмат, нафақаи маъюбӣ ва нафақа барои гум кардани саробон²⁶⁶. Санадҳои асосии меъёри ҳуқуқӣ дар соҳаи нафақаи кормандони МКД Қонуни Федератсияи Россия аз 12 феввали соли 1993, № 4468-1 «Дар бораи нафақа ба шахсоне, ки дар хизмати ҳарбӣ ва дар МКД, хадамоти давлатии оташнишонӣ, хизмат кардаанд ва оилаҳои онҳо» ва фармони Вазири корҳои дохилӣ аз 27 майи соли 2005, № 418 «Дар бораи тасдиқи Дастурамал оид ба ташкили кор оид ба таъминоти нафақа дар системаи мақомоти корҳои дохилии Федератсияи Россия» ба ҳисоб мераванд.

Масъалаи муҳими дигар дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таъмин бо манзили истиқоматӣ мебошад, ки қонунгузори Федератсияи Россия онро муқаррар кардааст. Ба андешаи И.А. Ровних, кормандони милитсия аксар вақт ба дигар ҷойҳо, таъинот ба вазифаҳои дигар шахру ноҳияҳо дучор мешаванд, аз ин рӯ, таъмини фарзандони кормандон бо ҷой дар муассисаҳои томактабӣ ва таълимӣ кафолати муҳим боқӣ мемонад. Дар Россия фарзанди корманди милитсия ҳуқуқ дорад, ки дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ ва томактабӣ, инчунин дар марказҳои фароғатии тобистона дар ҷойи истиқомат мавқеи аввал дошта бошад²⁶⁷.

Чун сухан аз масоили асоситарине ба миён ояд, ки дар шароити кунунӣ ҳангоми таъминоти кормандони ВКД-и Федератсияи Россия бо манзил пайдо мешаванд, пас, ин мушкилиҳо дар сатҳи на он қадар баланди даромадҳои кормандон, норасоии фонди идоравии манзилӣ ва маҳдудияти захираҳои буҷетӣ қарор мегиранд. Албатта, пешниҳоди пардохтҳои якдафъаинаи иҷтимоӣ ба ҳалли масъалаҳои манзилии як қатор кормандон кумак мерасонад, бо вучуди ин, маҳдудияти маблағгузориҳои буҷетӣ имкон намедиҳад, ки дар ояндаи наздик ҳамаи эҳтиёҷмандон бо хонаҳои истиқоматӣ пурра таъмин карда шаванд. Теъдоди кормандони дар

---

²⁶⁶ Башерев Д.С., Вышеславова Т.Ф. Проблема пенсионного обеспечения сотрудников органов внутренних дел // «Научно-практический электронный журнал Аллея Науки». – 2016. – №4. – С. 2.

²⁶⁷ Ровних И.А. Социальные гарантии сотрудников органов внутренних дел на примере Российской Федерации и Республики Казахстан // Инновационные аспекты развития науки и техники: Материалы X Международной научно-практической конференции, Саратов, 23 июня 2021 года / Под редакцией Н.В. Емельянова. – Саратов, 2021. – С. 275.

навбатистода барои гирифтани маблағи якдафъаинаи иҷтимоӣ аз имкониятҳои давлат якчанд маротиба боло меистад. Бо ҳамин сабаб, масъалаҳои назорати молиявӣ оид ба истифодаи маблағҳои буҷетие, ки давлат барои эҳтиёҷоти иҷтимоӣ ҷудо менамояд, хеле муҳим аст. Сиёсати давлатро оид ба густариши имкониятҳо дар низоми қарздиҳии гаравноки манзилӣ ба эътибор гирифта, ҳамчунин бо назардошти сатҳи маҳдуди даромадҳои кормандони МКД ба хулосае омадан мумкин аст, ки тадбири зарурӣ ва асоснок дар ин самт бояд тақвият бахшидан ба кумакҳои давлат ба кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ ба шумор равад, зеро барои онҳо ҳуқуқи худро тавассути низоми қарздиҳии гаравнок оид ба беҳдошти шароитҳои манзилӣ мустақилона амалӣ гардонидан душвор хоҳад буд. Тадбири иловагӣ ва самарабахши ҳалли мушкилиҳои манзилӣ дар низоми ВКД бояд густариш додани шароитҳои имтиёзноки қарздиҳии гаравнок барои кормандони МКД маҳсуб ёбад, чуноне ки намунаи он аллакай барои хизматчиёни ҳарбӣ таҳия карда шудааст.

Масъалаи ҷиддӣ беҳдошти сифати таъминоти тиббӣ ва табобатӣ–осоишгоҳӣ, ҳамчунин истифодаи усулҳои нави хизматрасонии тиббии кормандони МКД ва аъзои оилаҳои онҳо ба шумор меравад. Дар ин давра дар мадди аввал масъала оид ба зарурати истифодаи тадбирҳои иловагии марбут ба таъминоти тиббии кормандон, масалан, пеш аз ҳама, суғуртаи ихтиёрии тиббии тамоми кормандони соҳа меистад. Маълум аст, ки фаъолияти касбии кормандони МКД бо фишорҳои зиёди ҷисмонӣ ва руҳию равонӣ ва дар аксар маврид бо хавфу хатарҳо барои ҳаёту саломатии онҳо алоқаманд мебошад. Тасдиқи ин гуфтаҳо вазифаҳои ба шумор мераванд, ки давлат ба зиммаи политесия гузоштааст ва тайи солҳои охир иҷрои ин вазифаҳо хеле душвор гаштааст.

Бахусус, дар татбиқи сиёсати давлатии иҷтимоии ВКД Федератсияи Россия маълумоти касбии кормандон аҳамияти калон дорад. Дар соли 2012 бо сабаби ислоҳоти ВКД-и Федератсияи Россия якбора афзоиш ёфтани маблағгузориҳои буҷетӣ, ки ВКД-и Федератсияи Россия барои маълумотнокӣ ҷудо намуд, ба мушоҳида расид. Муқаррар гардид, ки дар солҳои 2014-2015

ва (тахминан) дар давраи нақшавии солҳои 2016-2017 тамоюлоти баррасишавандаи афзоиши ҳарсолаи маблағгузориҳои буҷетӣ, ки барои маълумотнокӣ дар низоми ВКД-и Федератсияи Россия чудо мегарданд, нигоҳ дошта мешаванд²⁶⁸. Дастурамал оид ба имкониятҳои баланд бардоштани дараҷаи ихтисос ва тайёрии касбии кормандон дар муассисаҳои таълимии берун аз низоми ВКД-и Федератсияи Россия дар қонунгузориҳои амалкунанда сабт шудааст. Маълум аст, ки кормандон ба ҳаҷми зарурии донишҳои назариявӣ ва амалӣ, малакаҳои хоси касбиашон метавонанд низоми маълумоти идоравиро соҳиб гарданд. Тибқи ин гуфтаҳо, бо назардошти талаботи мавҷуда, таҳия намудани усулҳо ва тавсияҳои методӣ дар маблағгузориҳои буҷетии фармоишоти давлатӣ барои маълумоти иловагии касбии кормандони МКД дар муассисаҳои касбии таълимӣ ва муассисаҳои таълимии маълумоти олии берун аз низоми мақомоти федералии ҳокимияти иҷроия дар соҳаи корҳои дохилӣ аҳаммияти калон дорад. Тавсияҳои методӣ бояд меъёрҳои иқтисодии арзиши хизматрасониҳои таълимиро барои ҳар нафар таълимгиранда дар бар гиранд, ки дар ин замина ҳаҷми маблағгузориҳои буҷетии барои татбиқи хизматрасониҳои таълимӣ зарур, аз рӯйи барномаи дахлдори маълумоти касбии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ муайян карда мешавад.

Чунин хулоса кардан мумкин аст, ки дар қонунгузориҳои Федератсияи Россия ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда шудааст. Дар ин хусус санадҳои зиёди ҳуқуқӣ қабул гардидаанд, ки кафолату имтиёзҳои мухталифро ба кормандони МКД пешбинӣ мекунанд. Аз таҳлил бармеояд, ки дар Федератсияи Россия соли 2011 якбора се санади муҳим дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қабул карда шудаанд, ки паҳлуҳои мухталифи кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД-ро танзим менамоянд. Хусусияти фарқкунандаи қонунгузориҳои Федератсияи Россия, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун таҷриба метавонад нақш дошта бошад,

---

²⁶⁸ Быковская Ю.В. Роль социальных гарантий сотрудникам органов внутренних дел в обеспечении экономической безопасности и необходимость их совершенствования // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – № 42 (327). – С. 10-29.

дар он аст, ки барои кормандони политсия, хизмат дар МКД ва ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қонуни алоҳида қабул карда шудааст.

Қонунгузори Чумхурии Беларус дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Тибқи Фармони Президенти Чумхурии Беларус аз 27 октябри соли 2010 дар бораи ворид намудани тағйироту иловаҳо ба баъзе фармонҳои Сарвари давлат муқаррар шудааст, ки дастгирии давлатӣ барои сохтмон (таҷдид) ё ба даст овардани манзилҳои истиқоматӣ барои ба амал баровардани танҳо як усули интиҳобкардаи шаҳрвандон пешбинӣ мешавад. Аз ҷумла, шаҳрвандоне, ки қитъаҳои заминро барои сохтмони биноҳои истиқоматӣ бидуни музояда гирифтаанд, наметавонанд ҳангоми сохтани манзилҳои дигар ҳамзамон ба кумаки давлат умед банданд²⁶⁹.

Дар Чумхурии Беларус санаи 17 июли соли 2007 Қонун «Дар бораи МКД Чумхурии Беларус» қабул карда мешавад, ки аз 10 бобу 50 модда иборат мебошад²⁷⁰. Боби 7-уми қонун ба масъалаи кафолатҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД бахшида шуда, аз 8 модда иборат аст, ки моддаҳои 35-42-ро дар бар мегирад. Қонуни мазкур низ якчанд фарқиятҳо ва наwgониҳоро доро мебошад. Аз ҷумла, дар он ҳифзи ҳуқуқи кормандони МКД аз ҳифзи иҷтимоии онҳо ҷудо карда шуда, дар моддаҳои алоҳида муқаррар гардидаанд. Ҳамзамон, дар моддаи 37 ҳуқуқи кормандони МКД ба тавакали асосноки касбӣ пешбинӣ шудааст, ки барои қонунгузори бисёр кишварҳо меъёри нав мебошад. Меъёри нави дигар он аст, ки дар моддаи 42 ҳифзи иҷтимоии кормандони аз кор хоричшудаи МКД ва аъзои оилаи онҳо муқаррар шудааст.

Дар Чумхурии Беларус ду шакли асосии таъминоти пулӣ вучуд дорад: маоши вазифавӣ ва маоши рутбаи махсус²⁷¹. Ҳангоми омӯзиши дигар кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД-и Чумхурии Беларусия шакли

---

²⁶⁹ Андрей Г.С. К вопросу о реализации права на жилище и других социальных прав сотрудниками правоохранительных органов зарубежных стран // Научный портал МВД России. – 2012. – № 3. – С. 133.

²⁷⁰ Закон Республики Беларусь “Об органах внутренних дел Республики Беларусь” от 17 июля 2007 г., № 263-З.

²⁷¹ Указ Президента Республики Беларусь «О вопросах прохождения службы в органах внутренних дел Республики Беларусь» от 15 марта 2012 г. № 133 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 21 марта 2012 г. № 34. 1/13388.

дигари ҳавасмандгардонии кормандонро метавон қайд кард, ки аз шартномаи иловагӣ ва шароитҳои тамдиди он иборат мебошад. Барои кормандоне, ки қарордоди худро ба муҳлати 3 то 5 сол тамдид менамоянд, пардохти якдаъфина дар ҳаҷми 10 (дах) маоши вазифавӣ ва барои кормандоне, ки қарордоди худро ба муҳлати 5 сол ва аз ин бештар тамдид намудаанд, 35 (сиву панҷ) маоши вазифавӣ дода мешавад²⁷².

Ҳамин тавр, аз таҳлили қонунгузориҳои Ҷумҳурии Беларус бармеояд, ки ба масъалаи ҳифзи иҷтимоию ҳуқуқии кормандони МКД таваҷҷуҳи хосса зоҳир гардида, кафолатҳои ҳуқуқӣ ва иҷтимоии онҳо дар қонунгузорӣ муқаррар шудаанд. Таҳлил нишон дод, ки дар фарқият аз қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия қонунгузориҳои Ҷумҳурии Беларус меъёрҳои навро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД муқаррар менамояд, ки онҳоро метавон ҳамчун таҷрибаи ҳуқуқӣ истифода намуд.

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Арманистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Қонунгузориҳои Арманистон оид ба масъалаи баррасишаванда, воқеан, ҷолиби диққат мебошад, зеро ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро дар ин кишвар санадҳои мухталифи ҳуқуқӣ ба танзим дароварда, кафолатҳои зиёди иҷтимоиро муқаррар кардаанд. Яке аз чунин санадҳо Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи хизмат дар политсия» мебошад, ки санаи 30 июли соли 2002 қабул карда шуда, аз 12 бобу 67 модда иборат мебошад²⁷³. Дар қонуни мазкур кафолатҳои ҳифзи иҷтимоию ҳуқуқӣ дар чор боб муқаррар шудаанд. Аз ҷумла, боби 5 ба масъалаи ҳуқуқ ва уҳдадорихои хизматчиёни политсия ва кафолатҳои мансабии хизматчиёни политсия бахшида шуда, дар он кафолатҳои зерин муқаррар гардидаанд: ҳавасмандгардонии хизматчиёни политсия, кумакпулӣ, ҷуброни зарари моддӣ, истифодаи нақлиёти ҷамъиятӣ, таъмини манзили истиқоматӣ ва ғайра. Дар боби 6-и Қонуни мазкур масъалаҳои вақти корӣ, истироҳат ва

---

²⁷² Указ Президента Республики Беларусь «О мерах стимулирования военнослужащих и сотрудников военизированных организаций» от 17 августа 2015 г. № 355 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь от 19 августа 2015 г. 1/15975.

²⁷³ Закон Республики Армения “О службе в полиции” от 30 июля 2002 г., №ЗР-401.

рухсатиҳои хизматчиёни политсия муқаррар шудаанд. Аз ҷумла, барои онҳо чор намуди рухсатӣ: ҳарсола, таълимӣ, иловагӣ ва кӯтоҳмуддат пешбинӣ гардидааст, ки онҳо дар моддаҳои алоҳида оварда шудаанд. Дар боби 8 масъалаҳои кадрдонӣ кардани хизматчиёни политсия пешбинӣ шудаанд. Боби 9 бошад, ба масъалаи кафолатҳои иҷтимоии хизматчиёни аз кор озодшуда бахшида шудааст.

Санади дигари ҳуқуқӣ дар ин кишвар Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи политсия» аз 16 майи соли 2001 мебошад, ки аз 8 бобу 43 модда иборат аст²⁷⁴. Боби 6-и Қонуни мазкур ба масъалаи кафолатҳои давлатии таъмини ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони политсия бахшида шуда, моддаҳои 38-39-ро дар бар мегирад. Аз ҷумла, дар моддаи 39 то таҳрири соли 2018 муқаррар шуда буд, ки масъалаҳои таъминоти иҷтимоии кормандони политсия мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Арманистон аз 27 октябри соли 1998 «Дар бораи таъминоти иҷтимоии хизматчиёни ҳарбӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо» танзим карда мешавад²⁷⁵. Аммо санаи 29 ноябри соли 2017 Қонуни нави Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи хизмати ҳарбӣ ва мақоми хизматчиёни ҳарбӣ» қабул карда мешавад²⁷⁶. Бинобар ин, моддаи 39 дар таҳрири нав қабул шуда, қонун «Дар бораи таъминоти иҷтимоии хизматчиёни ҳарбӣ ва аъзоёни оилаҳои онҳо» ба қонун «Дар бораи хизмати ҳарбӣ ва Мақоми хизматчиёни ҳарбӣ» иваз мегардад. Аз ин меъёр бармеояд, ки дар Арманистон низ қонуни алоҳида дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қабул карда шудааст, ки ин таҷриба барои кишвари мо нав ва қобили қабул мебошад.

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Қазоқистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Дар Қазоқистон масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД масъалаи мубрам ба ҳисоб меравад. Махсусан, дар ин кишвар ба масъалаи кафолатҳои иҷтимоии кумакпулӣ ба кормандони МКД эътибори

---

²⁷⁴ Закон Республики Армения “О полиции” от 16 мая 2001 г., №ЗР-177.

²⁷⁵ Андрей Г.С. К вопросу о реализации права на жилище и других социальных прав сотрудниками правоохранительных органов зарубежных стран // Научный портал МВД России. – 2012. – № 3. – С. 134.

²⁷⁶ Закон Республики Армения “О военной службе и статусе военнослужащего” от 29 ноября 2017 г., №ЗР-195.

зиёд дода шудааст, ки ҳатто аз муқаррароти қонунгузории Федератсияи Россия тафовут дорад. Аз қонунгузории Қазоқистон бармеояд, ки таъмини кумакпулӣ ба кормандони МКД-и Ҷумҳурии Қазоқистон аз бисёр ҷиҳат ба низоми ҳуқуқии Россия шабоҳат дорад, аммо андоза ва миқдори мукофотпулӣ дар як сол, ки қонунгузор онро маҳдуд намекунад, фарқияти назаррас дорад²⁷⁷. Дар ин хусус баъзе муҳаққиқон қайд мекунанд, ки ба ин кафолат диққат додан бамаврид аст, зеро он ҳамчун ҳавасмандгардонии шоистаи иҷрои кор ба нишон додани кордонӣ ва ҳавасманд гардондани кормандон мусоидат менамояд²⁷⁸. Барои Ҷумҳурии Қазоқистон ду намуди асосии кумакпулӣ нишон дода шудааст: маош аз рӯйи вазифа ва маош аз рӯйи рутбаи махсус, ки музди таъминоти пулиро ташкил медиҳанд. Илова бар ин, ба кормандони МКД-и Ҷумҳурии Қазоқистон ҳангоми додани рухсатии меҳнатии ҳарсолаи пардохтшаванда дар як сол як маротиба дар ҳаҷми ду маоши мансабӣ барои ба кор барқарор кардан кумакпулӣ (ёрдампулӣ) дода мешавад²⁷⁹.

Дар Қазоқистон санаи 21 декабри соли 1995 Қонун «Дар бораи МКД Ҷумҳурии Қазоқистон» қабул шуда буд, вале он масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандонро на он қадар хуб танзим мекард. Бинобар ин, санаи 23 апрели соли 2014 Қонуни нав «Дар бораи МКД Ҷумҳурии Қазоқистон»²⁸⁰ қабул карда шуд. Дар ин санад низ ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД камтар тавачҷуҳ зоҳир шудааст, вале он баъзе нағмиҳоро дорост. Аз ҷумла, боби 6 ба масъалаи кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД, аъзои оилаи онҳо бахшида шуда, ду модда кафолатҳои иҷтимоиро танзим кардааст:

---

²⁷⁷ Постановление Правительства Республики Казахстан “Об утверждении Правил премирования, оказания материальной помощи и установления надбавок к должностным окладам работников органов Республики Казахстан за счет средств государственного бюджета” от 29 августа 2001 г., № 1127.

²⁷⁸ Мородумов Р.Н., Еремеев Ю.А. Опыт зарубежных стран в части предоставления социальных гарантий сотрудникам правоохранительных органов // Таврический научный обозреватель. – 2015. – № 5. – С. 58.

²⁷⁹ Ровных И.А. Социальные гарантии сотрудников органов внутренних дел на примере Российской Федерации и Республики Казахстан // Инновационные аспекты развития науки и техники: Материалы X Международной научно-практической конференции, Саратов, 23 июня 2021 года / Под редакцией Н.В. Емельянова. – Саратов, 2021. – С. 274.

²⁸⁰ Закон Республики Казахстан “Об органах внутренних дел Республики Казахстан” от 23 апреля 2014 г., № 199-V ЗРК.

моддаи 21, ки пурра ба номи боб мувофиқ аст ва моддаи 22, ки ба масъалаи ҳуқуқи замини кормандони МКД ва аъзои оилаи онҳо бахшида шудааст. Яъне, навгонии қонунгузори Қазоқистон дар он ифода мегардад, ки ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии аъзои оилаи кормандони МКД таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар баробари кормандон кафолатҳои иҷтимоии аъзои оилаи онҳоро низ дар қонунгузорӣ муқаррар намудаанд. Чунин муқаррарот дар қонунгузори дигар кишварҳои аъзои ИДМ ба назар намерасад.

Дар бобати бо манзил таъмин намудани кормандони МКД Ҷумҳурии Қазоқистон, ки ба манзил эҳтиёҷ доранд, манзили хизматӣ барои истиқомати доимӣ дода мешавад ва ҳангоми расидан ба собиқайи кории зиёда аз 10 соли тақвимӣ, бо хоҳиши кормандон бо пардохти арзиши боқимондааш ба моликияти шахсӣ табдил дода мешавад. Инчунин, аз рӯйи қонун муқаррар карда шудааст, ки кормандон ва нафақахӯронро бе додани биноҳои дигари истиқоматӣ аз биноҳои истиқоматӣ баровардан мумкин нест. Мо ин кафолатро нисбат ба кормандон ва нафақахӯрони МКД хеле одилона мешуморем²⁸¹.

Қонунгузори Ҷумҳурии Қирғизистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Ҳарчанд қонунгузори Қирғизистон то андозае масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро танзим намуда бошад ҳам, вале баъзе муҳаққиқон номукамал будани қонунгузори дар самти ҳифзи иҷтимоӣ қайд кардаанд. Аз ҷумла, ба андешаи К.А. Сулаймонов, мукамал набудани қонунгузори Ҷумҳурии Қирғизистон, мавҷуд набудани шароити иҷтимоӣ маишӣ, сатҳи нокифояи онҳо, таъминоти зарурии моддӣ дар айни замон боиси тезутунд шудани мушкилот мегардад. Кормандони МКД-и Ҷумҳурии Қирғизистон ҳамчун намояндагони як гурӯҳи мушаххаси касбӣ ба намуди махсуси ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ ниёз доранд. Сухан дар бораи вазифаи

---

²⁸¹ Ровных И.А. Социальные гарантии сотрудников органов внутренних дел на примере Российской Федерации и Республики Казахстан // Инновационные аспекты развития науки и техники: Материалы X Международной научно-практической конференции, Саратов, 23 июня 2021 года / Под редакцией Н.В. Емельянова. – Саратов, 2021. – С. 275.

умумидавлатӣ меравад, зеро дар шароити муосир амнияти шахрванд ва тамоми ҷамъият аз ҳифзнамоӣ ва бехатарии кормандони МКД вобаста аст²⁸².

Дар Ҷумҳурии Қирғизистон санаи 11 январи соли 1994 Қонун «Дар бораи МКД Ҷумҳурии Қирғизистон» қабул карда мешавад²⁸³, ки то кунун амал намуда, вале ба он тағйиру иловаҳои зиёд ворид карда шудааст. Санади мазкур чун қонунгузори дигар кишварҳои аъзои ИДМ баъзе паҳлуҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро ба танзим даровардааст.

Муҳаққиқон дар хусуси нисбатан паст будани сатҳи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар Ҷумҳурии Қирғизистон изҳори андеша кардаанд. Аз ҷумла қайд мегардад, ки падидаҳои бухронии рӯзафзун дар соҳаи иҷтимоии ҷомеа боиси ноамнии иҷтимоии тамоми категорияҳои шахрвандон, аз ҷумла кормандони МКД гардида, байни вазъи дуруст ва воқеии он ихтилофҳо ба вучуд меоянд. Равшан аст, ки агар вазъи молиявию ҳуқуқии ҳайати шахсии МКД устувор набошад, интизор шудани иҷрои бомуваффақияти вазифаҳои давлатии, ки ба зиммаи онҳо гузошта шудаанд, мумкин нест²⁸⁴. Бинобар ин, давлат бояд дар ҳаққи кормандони МКД ғамхорӣ кунад. Низоми кафолатҳои Мақоми ҳуқуқии онҳо дар баробари инкишоф ёфтани давлат мунтазам бой мешавад, ки ин дар васеъ шудани доираи ба ном кафолатҳои меҳнатӣ ва ба вучуд омадани кафолатҳои нав ифода меёбад. Аммо ин маънои босамар ба амал баровардани вазъи ҳуқуқии кормандони МКД ва ҳифзи иҷтимоии онҳоро надорад.

Қонунгузори Ҷумҳурии Ўзбекистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Омӯзиши қонунгузори Ўзбекистон низ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ҷолиби таваҷҷуҳ мебошад. Дар ин кишвар масъалаҳои ҳифзи иҷтимоӣ бо қонуни нав ба танзим дароварда мешаванд. Аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Ўзбекистон «Дар бораи Мақомоти корҳои

---

²⁸² Сулайманов К.А. Специальные гарантии правового статуса сотрудников органов внутренних дел Кыргызской Республики // Вопросы современной юриспруденции. – 2016. – № 1 (52). – С. 84.

²⁸³ Закон Кыргызской Республики “Об органах внутренних дел Кыргызской Республики” от 11 января 1994 г., №1360-ХП.

²⁸⁴ Сулайманов К.А. Специальные гарантии правового статуса сотрудников органов внутренних дел Кыргызской Республики // Вопросы современной юриспруденции. – 2016. – № 1 (52). – С. 84.

дохилӣ», ки аз 16 сентябри соли 2016 қабул гардида, аз 8 бобу 49 модда иборат аст²⁸⁵. Боби 7-и қонуни мазкур ба масъалаи ҳифзи ҳуқуқию иҷтимоии кормандони МКД бахшида шуда, дар 10 модда (34-43) кафолатҳои иҷтимоию ҳуқуқии кормандони МКД-ро муқаррар кардааст. Дар ин санад низ байни ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳифзи ҳуқуқӣ фарқият гузошта шуда, онҳо дар моддаҳои ҷудоғона матраҳ шудаанд. Фарқияти дигар он аст, ки дар моддаи 35 номгӯи роҳҳои таъмини ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД муқаррар шудаанд. Ғайр аз ин, дар боби мазкур масъалаҳои музди меҳнат, истифодаи нақлиёт ва махсусан таъмини нафақа муқаррар шудаанд, ки ҳамаи ин муқарраротҳо барои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон навгонӣ ба ҳисоб мераванд.

Қонунгузори Ҷумҳурии Молдова дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Дар Молдова низ ба масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аҳаммияти ҷиддӣ зоҳир карда мешавад. Дар ин кишвар нахуст санаи 18 декабри соли 1990 Қонун «Дар бораи политсия» қабул карда шуда буд, ки 7 фаслу 42 моддаро фаро мегирифт²⁸⁶. Фасли 6-и қонуни мазкур ба масъалаи ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ аз ҷониби давлат бахшида шуда, дар 12 модда кафолатҳои ҳуқуқию иҷтимоии кормандони политсияро муқаррар кардааст. Ин санад то соли 2012 амал карда, баъдан бар ивази он Қонун «Дар бораи фаъолияти политсия ва Мақоми полисҳо» аз санаи 27 декабри соли 2012 қабул карда шудааст, ки аз 6 бобу 69 модда иборат аст²⁸⁷. Боби 6-и қонуни мазкур ба масъалаи ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии полисҳо бахшида шудааст.

Қонунгузори Ҷумҳурии Туркменистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Дар Туркменистон қонунгузорӣ дар самти баррасишаванда айнаи замон такмилёфта ба назар мерасад, зеро ҳанӯз санаи 7 июли соли 2001 Қонуни Ҷумҳурии Туркменистон «Дар бораи политсияи Туркменистон» қабул гардида буд, ки аз 6 фаслу 24 модда иборат буд²⁸⁸. Дар Қонуни мазкур боби 5 ба масъалаи хизмат дар политсия бахшида шуда, дар

²⁸⁵ Закон Республики Узбекистан «Об органах внутренних дел» от 16 сентября 2016 г.

²⁸⁶ Закон Республики Молдова «О полиции» от 18 декабря 1990 г., №416-хii.

²⁸⁷ Закон Республики Молдова «О деятельности полиции и статусе полицейского» от 27 декабря 2012 г., №320.

²⁸⁸ Закон Туркменистана «О полиции Туркменистана» от 7 июля 2001 г., №73-ii.

моддаи 22 ҳифзи ҳуқуқию иҷтимоии кормандони полиция муқаррар гардида, танзими васеи он ба Қонуни Туркменистон «Дар бораи МКД Туркменистон» ҳавола карда шудааст. Ҳамин тавр, санаи 21 майи соли 2011 Қонуни Туркменистон “Дар бораи МКД Туркменистон” қабул карда мешавад, ки аз 8 бобу 41 модда иборат аст²⁸⁹. Қонуни мазкур бисёр навагонӣ доро мебошад. Аз ҷумла, дар моддаи 31 масъалаи музди меҳнати кормандони МКД муқаррар шуда, ҳамзамон вобаста ба синну сол тартиби ғоизҳои иловапулӣ муайян гардидааст. Новобаста аз ин, моддаи 32 пурра ба масъалаи иловапулӣ ба кормандони МКД бахшида шудааст. Чун қонунгузори дигар кишварҳо дар Қонуни мазкур низ боби 6 ба масъалаи ҳифзи иҷтимоӣ бахшида шудааст, вале номи боб нисбатан дигар – «Ҳолати ҳуқуқӣ ва ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД» муқаррар шудааст. Ҳамзамон, ҳифзи иҷтимоӣ аз кафолатҳои иҷтимоӣ дар ин санад ҷудо карда шудаанд. Аз ҷумла, моддаи 34 иборат аз 14 қисм масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ва моддаи 35 иборат аз 8 қисм масъалаи кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД-ро танзим кардааст. Аммо дар қонуни мазкур масъалаи музди меҳнат ва иловапулӣ аз боби ҳифзи иҷтимоӣ ҷудо карда шуда, инчунин доираи кафолатҳои иҷтимоии кормандони МКД нисбатан маҳдуд ва дар ду модда муқаррар шудаанд.

Қонунгузори Ҷумҳурии Озарбойҷон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД. Ҷумҳурии Озарбойҷон низ дар самти ҳифзи иҷтимоӣ ва муқаррарномаи кафолатҳои ҳуқуқию иҷтимоии кормандони МКД бетараф набуда, қонунгузори худро дар ин самт мукамал намудааст. Дар ин кишвар санаи 28 октябри соли 1999 Қонун «Дар бораи полиция» қабул карда шудааст, ки аз 6 бобу 40 модда иборат мебошад²⁹⁰. Фарқиати қонуни мазкур дар муқоиса бо қонунгузори кишварҳои дар боло зикргардида дар он мебошад, ки номи боби 5-и санади мазкур – «Таъминоти моддӣ ва иҷтимоии кормандони полиция» муайян шудааст. Дар боби мазкур

---

²⁸⁹ Закон Туркменистана “Об органах внутренних дел Туркменистана” от 21 мая 2011 г., №195-iv.

²⁹⁰ Закон Азербайджанской Республики “О полиции” от 28 октября 1999 г., № 727-IQ.

кафолатҳои иҷтимоии музди меҳнат, нафақа, суғурта ва дигар кафолатҳо муқаррар шудаанд.

Ҳамин тавр, таҳлили қонунгузори кишварҳои хориҷӣ нишон медиҳад, ки масъалаи танзими ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар онҳо ба таври мухталиф ба роҳ монда шудааст. Дар қонунгузориҳои давлатҳои хориҷӣ бисёр хусусиятҳои ба худ хос дар шаклҳои ҳуқуқӣ, дар намуду андозаҳои таъминоти иҷтимоӣ мавҷуданд, ки аз гуногунии сатҳи иқтисодиёти онҳо, хусусиятҳои таърихӣ ва рушди сиёсии дар заминаи урфу одат ва анъанаҳои миллӣ ташаккулёфтаи халқҳо шаҳодат медиҳанд. Дар давлатҳои хориҷа таъминоти иҷтимоӣ аз ҳисоби фондҳои махсусе амалӣ мегардад, ки, асосан, аз маблағҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ ташкил меёбанд. Ин фондҳо суғуртаҳои иҷтимоии коргарон, хизматчиён, кормандони политсия ва аъзои оилаҳои онҳоро дар бар мегиранд. Дар умум, қайд кардан мумкин аст, ки дар як гурӯҳ кишварҳои аъзои ИДМ қонунҳо дар бораи политсия ва дар гурӯҳи дигар дар бораи МКД қабул шудаанд. Яъне, кишварҳои хориҷӣ аллақай дер боз аз мафҳуми “милитсия” истифода намебаранд. Бинобар ин, қонунгузори миллиро дар ин самт аз нав ва бо номи нав метавон қабул кард. Ба андешаи мо, ҳам дар хусуси политсия ва ҳам дар хусуси МКД қонуни алоҳида бояд мавҷуд бошад, зеро на ҳамаи кормандони МКД-ро политсия номидан мумкин аст. Дар хусуси масъалаи ҳифзи иҷтимоии ҳам кормандони политсия ва ҳам кормандони МКД бояд қонуни алоҳидаи мукамал қабул карда шавад, ки тамоми паҳлуҳои ҳифзи иҷтимоии кормандонро ба танзим дарорад.

Бо назардошти равшантар намудани бартариятҳо ва ҷойҳои баҳсноки қонунгузори кишварҳои баррасишуда таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқӣ зарур мебошад. Дар натиҷаи таҳлили мазкур мо метавонем, ки баъзе меъёрҳои қонунгузори миллиро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД мукамал гардонем. Албатта, тавре маълум гардид, қонунгузори кишварҳои хориҷӣ аз бисёр ҷиҳатҳо аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Масалан, дар Ҷумҳурии Беларус кормандони МКД, ки собиқай кории бештар аз 5 сола доранд, ҳуқуқи гирифтани қарзҳои имтиёзнокро барои сохтмону азнавсозӣ ва

ё харидани манзил пайдо мекунанд²⁹¹. Аммо дар Федератсияи Россия чунин имтиёз танҳо ба кормандоне, ки 10 сол ва бештар аз он собиқаи корӣ доранд, бо тартиби муқараршуда аз рӯи навбат пешниҳод карда мешавад²⁹². Дар асл ҳаҷми таъминоти молиявӣ ин намуди кафолати иҷтимоӣ сол аз сол коҳиш ёфта, навбати кормандоне, ки барои гирифтани манзил муҳтоҷанд, афзоиш меёбад.

Кормандони МКД дар бештар маврид бо иваз кардани ҷойи кори худ, таъини вазифаи нав дар дигар шахру минтақаҳо дучор меоянд, барои ҳамин кафолати муҳим таъмини қабули фарзандони кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар муассисаҳои томактабӣ ва мактабӣ мебошад. Дар Федератсияи Россия фарзанди корманди МКД ҳуқуқи дар навбати аввал таъмин намудани ҷой дар муассисаҳои томактабӣ ва мактабиро дорад²⁹³. Дар Ҷумҳурии Беларус фарзандони кормандони МКД ҳуқуқ доранд дар давоми се моҳи пешниҳод намудани ариза дар муассисаҳои томактабӣ ва таълимӣ ба дарс фаро гирифта шаванд²⁹⁴. Бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Беларус фарзандони кормандони МКД танҳо дар гирифтани таҳсилоти томактабӣ имтиёз доранд, дар Федератсияи Россия бошад, илова бар ин дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва истироҳатгоҳҳои тобистона имтиёзҳо доранд. Афзалияти Ҷумҳурии Беларус аз он иборат аст, ки дар мавриди фаро

---

²⁹¹ Жилищный кодекс Республики Беларусь от 28 августа 2012 г. № 428-3 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь от 1 сентября 2012 г. 2/1980; Указ Президента Республики Беларусь «О некоторых социально-правовых гарантиях для военнослужащих, судей, прокурорских работников и должностных лиц таможенных органов» от 3 апреля 2008 г. № 195 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 9 апреля 2008 г. № 83. 1/9603; Указ Президента Республики Беларусь «О некоторых вопросах предоставления гражданам государственной поддержки при строительстве (реконструкции) или приобретении жилых помещений» от 6 января 2012 г. № 13 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 16 января 2012 года, №6, 1/13224.

²⁹² Постановление Правительства РФ «О предоставлении единовременной социальной выплаты для приобретения или строительства жилого помещения сотрудникам органов внутренних дел Российской Федерации, лицам, проходящим службу в войсках национальной гвардии Российской Федерации и имеющим специальные звания полиции, а также иным лицам, имеющим право на получение такой выплаты» от 30 декабря 2011 г., № 1223.

²⁹³ Федеральный закон «О полиции» от 7 февраля 2011 г. № 3-ФЗ.

²⁹⁴ Закон Республики Беларусь «Об органах внутренних дел Республики Беларусь» от 17 июля 2007 г. № 263-3 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 24 июля 2007 г. №173. 2/1360.

гирифтани фарзандони кормандони МКД муҳлати амалӣ намудани дархост мушаххас гардидааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, ба масъалаи аъзои оилаи кормандони МКД нисбатан кам таваҷҷуҳ зоҳир гардидааст. Дар қонунгузори миллӣ ҳатто мафҳуми «аъзои оилаи кормандони МКД» равшан карда нашудааст.

Масъалаи музди меҳнати кормандони МКД-ро низ метавон дар баъзе аз кишварҳои номбурда мавриди таҳлили муқоисавӣ қарор дод. Албатта, ҳар як кишвар масъалаи музди меҳнато вобаста аз шароити иқтисодии кишвар муайян мекунад. Бинобар ин, танзими ҳуқуқӣ, муқаррарнамоӣ, андоза ва механизми музди меҳнати кормандони МКД дар кишварҳои хориҷӣ мухталиф мебошад. Масалан, агар механизмҳои музди меҳнати кормандони полиция дар Россия ва Қазоқистон ба низоме тааллуқ дошта бошанд, ки дар он тақсимои маблағ аз ҷониби давлат бартарӣ дошта, музди меҳнат дар бахши давлатӣ бе иштироки иттифоқҳои касаба муқаррар карда мешавад, пас нисбати полицияи Булғористон ва Латвия то андозае дигар тартиб муқаррар шудааст. Дар он ҷо иттифоқҳои касаба дар рафти гуфтушунид оид ба музди меҳнат нақши калон мебозанд. Ба ибораи дигар, мо бо ду механизми гуногуни ташаккули музди меҳнати кормандони полиция рӯбарӯ ҳастем: дар гурӯҳи кишварҳои Аврупои Шарқӣ раванди муқаррар кардани музди меҳнато иттифоқҳои касаба танзим мекунанд, дар ҳоле ки дар кишварҳои собиқ ИҶШС ин имтиёз пурра дар дасти мақомоти давлатӣ мебошад²⁹⁵. Дар ин хусус Т.С. Карабчук қайд мекунад, ки дар ҷараёни пурсиш мо дарёфтем, ки беш аз нисфи кормандони полиция дар Россия ва Қазоқистон ба даромади иловагӣ ниёз доранд ва маошашон барои таъмини хонаводаашон кифоят намекунад. Дар маҷмӯъ, дар кишварҳои Россия, Латвия, Қазоқистон ва Булғористон 63-75% кормандони полиция аз сабаби кам будани музди меҳнат даромади иловагии расмӣ ва ғайрирасмӣ доранд²⁹⁶. Аз ин андешаҳо бармеояд, ки дар кишварҳои хориҷӣ масъалаи музди меҳнат

---

²⁹⁵ Карабчук Т.С., Альмухаметов Р.Р. Заработная плата полицейских в Болгарии, Казахстане, Латвии и России // Экономическая социология. – 2016. – Т. 17. – № 2. – С. 24.

²⁹⁶ Карабчук Т.С., Альмухаметов Р.Р. Асари номбурда. – С. 39.

вобаста ба омилҳои гуногун фарқ мекунад. Аз ҷумла, вобаста ба нақши иттифоқи касаба, маълумоти олий, собиқаи корӣ ва ғайра.

Бинобар сабаби мубрамият, гуногунҷабҳа, серпахлу ва мураккаб будани масъалаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар кишварҳои хориҷӣ мехостем қабл аз баровардани хулосаҳои зарурӣ, хулосаҳои якчанд муҳаққиқонро дар ин хусус таҳлил намоем, ки онҳо барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аҳамияти калони назариявӣ амалӣ доранд. Оид ба масъалаи мазкур муҳаққиқон хулосаҳои мухталиф баровардаанд. Аз ҷумла, Г.С. Андрей зимни таҳқиқоти худ ба чунин хулоса омадааст, ки барои беҳтар намудани ҳуқуқ ба манзили кормандони МКД самтҳои зеринро метавон муайян кард: зиёд кардани музди меҳнати кормандони МКД ба дараҷаи музди миёнаи кишварҳои хориҷӣ: Япония, Австрия, Франция, Италия, Испания, Финляндия ва ғайра; барқарор намудани имтиёзҳо барои пардохти хизмати манзилию коммуналӣ барои кормандони МКД ба мисли кишварҳои ИМА, Украина, Арманистон ва ғайра; муқаррар намудани фоизҳои имтиёзноки қарзҳои манзил, ки ба кормандони МКД дода мешаванд, аз ҷумла кредитҳои ипотека ба мисли кишварҳои ИМА, Олмон, Британияи Кабир ва ғайра; додани пардохтҳои иловагӣ барои иҷораи манзил ба мисли ИМА, Олмон ва ғайра; танзими давлатии сиёсати нарх дар сектори манзил ба мисли Британияи Кабир, Олмон ва ғайра²⁹⁷. Ю.В. Биковский зимни таҳқиқоти худ чунин самтҳои асосии ислоҳоти сиёсати иҷтимоиро дар МКД муайян кардааст, ки барои аксари давлатҳои ҷаҳон, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон низ метавонад манфиатбахш бошанд: тағйир додани шумораи кормандон; муносиб ё кам кардани хароҷоти буҷет барои нигоҳдории сохтори милитсия; тақмил додани низоми музди меҳнат; ба тартиб андохтани низоми музди иловагии кормандон; таҳияи механизмҳои нави ҳавасмандгардонии фаъолияти касбӣ; тақмил додани низоми кафолатҳои

---

²⁹⁷ Андрей Г.С. К вопросу о реализации права на жилище и других социальных прав сотрудниками правоохранительных органов зарубежных стран // Научный портал МВД России. – 2012. – № 3. – С. 135.

ичтимоӣ²⁹⁸. Ба андешаи И.А. Ровних, мо се кафолати асосии иҷтимоиро чудо мекунем, ки метавонанд дар қонунгузори Федератсияи Россия ба МКД татбиқ карда шаванд: додани қарзи имтиёзноки ипотека; пардохти кумакпулӣ оид ба солимгардонӣ ба андозаи ду маоши мансабӣ барои ишғоли мансаби муқаррарӣ; афзоиши ҳаҷм ва шумораи мукофотпулӣ барои як сол, ки қонунан маҳдуд намешавад²⁹⁹.

Аз ин андешаҳо бармеояд, ки, воқеан, доир ба масъалаи мазкур андешаҳо ва хулосаҳо мухталиф мебошанд. Бинобар ин, дар асоси таҳлили қонунгузорӣ, андешаҳо ва хулосаҳои муҳаққикон доир ба масъалаи баррасишуда чунин хулосаҳоро пешниҳод менамоем:

1. Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар кишварҳои хориҷӣ дорои чунин хусусиятҳо мебошад: ҳифзи кормандон аз марҳилаи ба қор қабул намудан оғоз гардида, асосан, дар доираи воҳиди сохторӣ сурат мегирад; ташкилоти касабавии (иттифокҳои касабавӣ) кормандони милитсия дар ҳифзи ҳуқуқи кормандон фаъолна иштирок менамоянд; ҳифзи кормандони милитсия характери моддӣ ва маънавию равониро дорад; фаъолият оид ба ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони милитсия натавонанд аз ҷониби шахсони махсус ваколатдор, балки аз ҷониби қувваҳои ташкилоти ҷамъиятӣ (масалан, шуроҳои ҷамъиятӣ, ки дар назди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ таъсис дода мешаванд, намояндагони фондҳои соҳибкорӣ ва хайрия ва ғайра) амалӣ мегарданд.

2. Таҷрибаи сиёсати иҷтимоии давлатҳои мутараққӣ барои татбиқи он якҷанд самтҳоро таҳия кардааст. Ба инҳо дохил мешаванд: сиёсати музди меҳнат, суғуртаи иҷтимоӣ, аз ҷумла суғуртаи тиббӣ, нафақавай, сиёсати манзил, инчунин низомҳои ҷубронпулӣ ва пардохтҳои дорои хусусияти иҷтимоӣ. Баъзе ҷанбаҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони кишварҳои хориҷӣ

---

²⁹⁸ Быковская Ю.В. Взаимосвязь системы оплаты и стимулирования труда сотрудников полиции и результатов правоохранительной деятельности: зарубежный опыт // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – № 6. – С. 223.

²⁹⁹ Ровних И.А. Социальные гарантии сотрудников органов внутренних дел на примере Российской Федерации и Республики Казахстан // Инновационные аспекты развития науки и техники: Материалы X Международной научно-практической конференции, Саратов, 23 июня 2021 года / Под редакцией Н.В. Емельянова. – Саратов, 2021. – С. 275.

сазовори таваччуи чиддӣ буда, барои кишвари мо дар раванди ислоҳоти иҷтимоӣ намунаи мусбат мебошанд. Таҷрибаи кишварҳои дар боло номбурдаро мавриди баҳрабардорӣ қарор дода, Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур аст, чунин намудҳои ҳифзи иҷтимоиро ҷорӣ намояд, ки онҳо ба фаъолияти самарабахши кормандони МКД комилан мусоидат намоянд.

2.3. Роҳҳои такмил додани ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар рафти ислоҳоти соҳа

Ислоҳоти низоми кафолатҳои иҷтимоӣ, ки дар рафти таҷдиди МКД ворид карда мешаванд, барои баланд бардоштани сатҳи неқӯаҳволии кормандон аҳамияти муҳим дорад. Чунончи, зиёд кардани ҳаҷми маош барои аксар кормандон имкон медиҳад, ки сатҳи зиндагии худро ба сатҳи ба истилоҳ «табақаҳои миёна»-и аҳоли наздик гардонанд. Ба ибораи дигар, аз ҷониби давлат таъмин кардани шароитҳои мусоид барои фаъолияти хизмати кормандони милитсия яке аз заминаҳои самаранокии фаъолияти мақомоти қорҳои дохилӣ ба шумор меравад.

Бояд тазаққур дод, ки ислоҳоти давлатӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД баҳри беҳтар намудани шароити иҷтимоӣ иқтисодӣ ва сатҳи зиндагии кормандон нигаронида шудааст, зеро самаранокии фаъолияти кормандон маҳз аз таъминоти иҷтимоии онҳо вобастагӣ дорад. Ба андешаи С.М. Круппо, самаранокии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи кормандони МКД аз сатҳи ҳимояи иҷтимоии онҳо вобаста аст³⁰⁰. Тавре дигар муҳаққиқон қайд мекунанд, самаранокии фаъолияти МКД аз сатҳи ҳифзи иҷтимоии кормандони онҳо вобаста аст. Аҳамияти нақши такмили низоми кафолатҳои иҷтимоӣ ба кормандони МКД мутаносибан ба миқёси таҳдидҳои муосир меафзояд. Ин ҳам аз он аст, ки сатҳи пасти даромади кормандони милитсия, нафақаи таъйиншуда ва бо манзил таъмин набудани онҳо боиси афзоиши ташаннучи иҷтимоӣ гардида, афсарони алоҳидаро ба роҳи ғасоди

---

³⁰⁰ Круппо С.М. Правовая и социальная защита сотрудников органов внутренних дел: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 24 с.

молӣ мебарад³⁰¹. Ба андешаи Ю.В. Биковский, татбиқ намудани самтҳои дигаргунсозӣ бевосита ба ҳалли вазифаи муҳимтарини ислоҳоти низоми ҳифзи иҷтимоии меҳнаткашон, аз ҷумла дар соҳаи суғуртаи иҷтимоӣ, тиббӣ, нафақа ва манзил алоқаманд аст. Дар баробари ин, дар раванди бозсозии сохтори милитсия бояд ба такмили низоми таъминоти пулӣ, фароҳам овардани механизмҳои муосири кадрдонӣ ва ҳавасмандгардони фаъолияти хизмати касбӣ таваччуҳи махсус дода шавад. Имрӯз маълум аст, ки нисбат ба МКД ба сиёсати иҷтимоӣ иқтисодии пешгирифтаи давлат, ба корҳои кадрӣ ва тарбиявии дохили шӯба муносибати нав лозим аст³⁰².

Дар давлати иҷтимоӣ меъёрҳои ҳифзи иҷтимоӣ ба сифати муайянкунандаи ҳатмие зухур меёбанд, ки барои ҳукуку озодиҳои худро татбиқ намудани инсон мусоидат менамоянд. Ин талабот ҳамчунин ба кормандони МКД, ки аъзои комилҳукуки ҳамин давлат ба шумор рафта, миёни субъектҳои таъминоти иҷтимоӣ мақоми хоссаеро ишғол менамоянд, пурра мансуб мебошад. Аз ин рӯ, бесабаб нест, ки давлат барои таъминоти иҷтимоӣ ва дастгирии кормандони МКД тадбирҳои махсус пешбинӣ намудааст. Ғамхориҳои давлат нисбат ба кормандони соҳа, пеш аз ҳама, бо сабабҳои зерин мантиқан возеҳ ва дуруст арзёбӣ мешавад:

Ба ҳифзи иҷтимоӣ одамоне ниёз доранд, ки солим ва дорои қобилияти меҳнатӣ мебошанд. Онҳо ин талаботи худро дар доираи қонунгузориҳо тавассути соҳиб гаштан ба музди иловагӣ барои баланд бардоштани сатҳи неқӯаҳволии худ қонеъ мегардонанд.

Ҳифзи иҷтимоӣ на фақат барои таъмини шароити муътадили фаъолияти кормандони МКД, балки ҳамчунин бо мақсади ҷуброни сарбориҳои руҳию равонӣ ва ҷисмонии онҳо, маҳдудиятҳои хизматӣ ва оқибатҳои сар задани ҳолатҳои иҷтимоӣ равона гардидааст.

---

³⁰¹ Ильина О. В. Проблемные аспекты обеспечения прав сотрудников ОВД и членов их семей // Молодежная инициатива: Сборник статей VI Международной научно-практической конференции, Пенза, 30–31 мая 2022 года. – Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2022. – С. 50.

³⁰² Быковская Ю.В. Создание эффективной системы социальной защиты сотрудников МВД России как приоритетное направление модернизации органов внутренних дел // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2011. – № 4. – С. 116.

Аз рӯйи маҳдудияти имкониятҳои бучети давлатӣ ҳамчунин маҳдудиятҳо дар таъминоти молиявӣ оид ба кафолатҳои иҷтимоии кормандони милитсия чой доранд.

Андешаҳои боло ифодагари он мебошанд, ки зарурати ислоҳоти кулӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба миён омадааст. Дар давраи пеш аз ислоҳот давлат, мутаассифона, таърихан ба ин соҳа эътибори зарурӣ намодааст. Ҳоло натавонанд дигаргунсозии сиёсати кадрӣ идоравӣ, ки дар навсозии ҳаёти кормандони милитсия оғоз гардидааст, балки низоми дастгирии иҷтимоӣ дар давраи хидмати кормандони милитсия, инчунин баъди аз кор озод шудан низ ба роҳ монда шудааст³⁰³. Дар ин хусус баъзе муҳаққиқон қайд мекунанд, ки сарфи назар аз пешравиҳои мусбат дар таъмини ҳифзи иҷтимоии кормандон, қонунгузорӣ дар ин соҳа хануз мукамал нест³⁰⁴. Аз ин андеша бармеояд, ки яке аз тадбирҳои муҳимми давлатӣ дар самти такмили ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД такмил додани қонунгузори соҳа ба ҳисоб меравад. Аммо, Ю.В. Биковский дар ин хусус андешаи дигар дорад. Номбурда қайд менамояд, ки ислоҳоти низоми кафолатҳои иҷтимоӣ набояд танҳо бо тағйирот ва иловаҳо дар заминаи меърию ҳуқуқӣ ба мақсади баланд бардоштани сатҳ ва сифати зиндагии кормандон маҳдуд карда шавад. Усулҳо ва механизмҳои идоракунии пешрафти ислоҳот ва самарайи татбиқи минбаъдаи амалии онҳо муҳиманд. Ба ибораи дигар, сиёсати иҷтимоие, ки дар МКД пеш гирифта мешавад, бояд ба ҳаёти ҷамъияти имрӯза мувофиқ бошад, ба ангеҳои баланд бардоштани самаранокии кор таъсир расонда тавонад³⁰⁵.

Такмил додани роҳҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД аз рафти ислоҳоти ин самт вобастагӣ дорад. Аммо бе таҳқиқоти илмӣ ин масъала

---

³⁰³ Позднышов А.Н., Арзуманян А.А. Некоторые аспекты исследования и совершенствования правовых и организационных основ социального обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2018. – № 3 (94). – С. 52.

³⁰⁴ Рыбин В.А., Колокольцев В.А. Мониторинг социальной защиты сотрудников органов внутренних дел: необходимость и содержание // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2003. – № 1 (17). – С. 198.

³⁰⁵ Быковская Ю.В. Реформа системы социальных гарантий сотрудников полиции и основные направления дальнейшего развития социальной политики в органах внутренних дел Российской Федерации // Социальное и пенсионное право. – 2012. – № 3. – С. 15.

самаранок амалӣ карда намешавад. Дар рафти таҳқиқот роҳҳои мукамал намудани қонунгузорӣ, беҳтар кардани ҳифзи иҷтимоии кормандон муайян гардида, онҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ворид карда мешаванд. Дар амал татбиқ намудани он санадҳои ҳуқуқӣ низ яке аз роҳҳои амалисозии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба ҳисоб меравад. Аз ин ҷо се роҳи такмил додани низоми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро ҷудо кардан мумкин аст: дар натиҷаи омӯзишу таҳқиқот муайян кардани роҳу механизмҳои беҳтар намудани ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД; ба қонунгузорӣ ворид намудани роҳу механизмҳои муайянгардида ва дар амал татбиқ намудани меъёрҳои қонунгузорӣ.

Ҳарчанд дар бобҳои қаблӣ баъзе аз роҳҳои такмил додани қонунгузорӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД муайян карда шудаанд, вале дар ин хусус таҳлил намудани андешаҳои як гурӯҳи олимони зарур мешуморем. Масалан, ба андешаи С.П. Матвеев, дар марҳалаи кунунии рушди давлат такмили ҳадамоти ҳифзи ҳуқуқ бе таҳкими қафолатҳои амнияти иҷтимоии кормандони МКД ғайриимкон аст³⁰⁶. В.В. Митрохин қайд намудааст, ки дар давраи ҳозира аз ҳарвақта дида бештар ҳавасмандгардонии моддии хизматчиёни давлатӣ ва тақсимои ҷамъиятии неъматҳои иҷтимоӣ зарур мебошад³⁰⁷. Е.П. Миренкова ва И.Н. Кременов қисми ҷудонашавандаи системаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияро суғуртаи ҳатмии давлатии ҳаёт ва саломатӣ меҳисобанд³⁰⁸. Тавре аз андешаҳои мазкур бармеояд, баъзе муҳаққиқон такмили ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро муҳим шуморида, баъзеи дигар такмили ҳавасмандгардонии моддӣ ва суғуртаи ҳаёт ва саломатиро ҳамчун омилҳои такмилёбии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД медонанд.

---

³⁰⁶ Матвеев С.П. Социальная защита государственных служащих: теоретические основы построения системы, практика осуществления и проблемы административно-правового регулирования: Автореф. ...дис. д-ра юрид. наук. – Воронеж, 2012. – 47 с.

³⁰⁷ Митрохин В.В. Принципы организации и прохождения службы в органах внутренних дел // Административное и муниципальное право. – 2015. – № 7. – С. 691-699.

³⁰⁸ Миренкова Е.П. Проблемы реализации социальной защиты сотрудников органов внутренних дел на современном этапе развития Российской Федерации // Молодой ученый. – 2019. – № 41 (279). – С. 95-98.

Бо вучуди ин, айна ҳол дар хусуси он ки механизми таъминоти иҷтимоии кормандони МКД самаранок кор карда, тадбирҳо оид ба таъминоти иҷтимоӣ пурра ба ҳадафҳои худ расидаанд, сухан рондан ғайриимкон мебошад. Бо ҳамин сабаб, такмили банизомдарории ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бо маҷмуи як қатор чорабиниҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иқтисодӣ алоқаманд аст. Бо назардошти ҳамин, мо комилан ҷонибдори ақидаи Н.Д. Кочеткова мебошем, ки самаранокии механизми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро мустақиман ба сифати танзими ҳуқуқҳои марбут медонад, ки аз масъалаҳои ҳифзи иҷтимоии дараҷаҳои мазкури хизматчиёни давлатӣ бо мавҷудияти қоидаҳои татбиқи чорабиниҳои ҳифзи иҷтимоии кормандон бармеояд³⁰⁹.

Мавриди зикр аст, ки, умуман, дар соҳаи таъминоти иҷтимоии давлатӣ то ҳанӯз санадҳои қонунгузорию дорой хусусиятҳои умумӣ, ки низоми таъминоти иҷтимоии давлатӣ, доираи иштирокдорони муносибатҳои ҳуқуқии дахлдор ва меъёрҳои ҳуқуқиро муайян намоянд, қабул карда нашудаанд. Дар натиҷа, моҳиятан ягонагии шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоӣ вучуд надорад ва ҳолати мазкур ба рушди соҳа монеаҳо эҷод менамояд³¹⁰. Таъминоти иҷтимоии кормандони МКД ҳамчун ҷузъи низоми мазкур ба дарки назариявӣ ва омӯзиши назарияи таъминоти давлатии иҷтимоии дараҷаи хизматчиён ниёз дорад, ки таваҷҷуҳи махсусро оид ба робитаҳои мутақобила бо таснифоти дигар шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии аҳоли ифода менамояд.

Бо вучуди ин, набояд фаромӯш кард, ки вазифаҳои, ки дар шароити сулҳу субот аз ҷониби кормандони МКД иҷро карда мешаванд, бо хавфу хатарҳои барои ҳаёт ва саломатӣ таҳдидкунанда алоқаманд мебошанд. Хусусиятҳои фарқкунандаи фаъолияти кормандони милитсия дар он ифода меёбад, ки доираи васеи ваколатҳоро дар соҳаи таъминоти ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон аз амалҳои ҷинояткорӣ ва дигар таҳдидҳоро ба зимма гирифта,

---

³⁰⁹ Кочеткова Н.Д. Административно-правовое обеспечение социальной защиты сотрудников органов внутренних дел: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 2006. – С. 13.

³¹⁰ Антипьева Н.В. Социальное обеспечение военнослужащих: проблемы правового регулирования: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2009. – С. 3.

худи кормандони МКД бемухофиза мемонанд. Ғайр аз ин, хизмат дар МКД як қатор маҳдудиятхоро дар бар мегирад. Махсусан, зикр кардан зарур аст, ки тибқи моддаи 20-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» ба корманди милитсия машғул шудан ба ҳама гуна намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар фаъолияти музднок бо мақсади соҳиб гаштан ба ин ё он намуди даромад, ба истиснои фаъолияти илмӣ, эҷодӣ ва омӯзгорӣ, манъ карда шудааст³¹¹. Маҳз бо ҳамин сабаб ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бояд яке аз омилҳои асосии фаъолияти самараноки сохтори мазкур ба шумор равад ва дар натиҷа бояд шиддатнокии хизмат дар ин соҳа чуброн шуда, фаъолияти хизмати кормандони соҳа ҳавасманд гардонида, барои коҳиш додани ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсионӣ имконият фароҳам оварда шавад. Бо назардошти гуфтаҳои боло, чунин мешуморем, ки ислоҳоти милитсия бе тақвияти кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД имконнопазир хоҳад буд.

Қайд кардан зарур аст, ки тайи солҳои охир аз қор рафтани мутахассисони соҳа хеле зиёд ба мушоҳида мерасад, ки ҳолати мазкур сабаби аз даст додани беҳтарин мутахассисон, бад шудани ҳолати ахлоқӣ-руҳии ҳайати шахсӣ ва коҳиш ёфтани обрӯю нуфузи умури хизмат дар МКД гаштааст³¹². Ю.А. Ершов низ чихати ҷоннок намудани фаъолияти МКД ҳифзи иҷтимоиро дар баробари дигар равандҳои фаъолияти кадрӣ дар ҳама давру замон, алалхусус дар даврони ислоҳоти навин, яке аз масъалаҳои мубрами рӯз арзёбӣ менамояд³¹³. Ба ақидаи мо, яке аз сабабҳои ҳолати мазкур ба таври кофӣ ба роҳ монда нашудани ҳифзи иҷтимоии ҳайати шахсӣ ва татбиқи бесамари кафолатҳои иҷтимоӣ ба шумор меравад, ки ин омилҳо дар навбати худ ба мавҷуд набудани тарзи қорбарии (механизми) аниқ оид ба ҳифзи кормандони МКД ва номукамалии қонунгузориҳои

---

³¹¹ Қонуни ҶТ «Дар бораи милитсия» аз 17 майи соли 2004, №41 [Манбаи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmk.tj> (санаи муроҷиат: 17.09.2022).

³¹² Михалюк П.А. Социальная защита сотрудников органов внутренних дел // Административное и муниципальное право. – 2010. – № 7. – С. 57.

³¹³ Ершов Ю.А. Полиция России в пореформенный период. Комплектование, профессиональная подготовка и социальная защищенность: историко-правовой аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. – СПб., 1998. – 20 с.

тахкимбахшандаи кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии онҳо асос ёфтаанд. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, ба ҳайси проблемаҳои асосии таъминоти иҷтимоии кормандони МКД масъалаҳои зеринро мисол овардан мумкин аст: номукамал будани қонунгузорӣ ва фаъолияти бесамари татбиқи амалии онҳо; проблемаи манзилии кормандони МКД; сатҳи маоши ба шароити меҳнат номувофиқ; проблемаи дар муассисаҳои томактабӣ ҷойгир кунонидани кӯдакони кормандони МКД.

Илина О.В. ва Изюмина А.С. мушкилоти асосии ҳуқуқии таъмини иҷтимоии кормандони МКД-ро ба таври зайл ҷудо кардаанд: номукамал будани қонунгузорӣ дар соҳаи таъминоти иҷтимоии кормандони милитсия ва амалияи нокифояи татбиқи онҳо; ҳолатҳое, ки аз ҷиҳати меъёрӣ муқаррар нашудаанд, ки кормандони воҳидҳои кори иҷтимоиро вазифадор мекунад, ки кормандон ва аъзои оилаи онҳоро дар бораи кафолатҳои иҷтимоӣ ва имкониятҳои татбиқи онҳо огоҳ созанд; мушкилоти манзил; андозаи музди меҳнат; сари вақт ва фаврӣ нарасонидани ёрии тиббӣ; мушкилоти дар муассисаҳои томактабӣ ҷойгир кардани фарзандони кормандони МКД³¹⁴.

Бо вучуди ин, новобаста аз мушкилоти қонунгузорӣ, ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандонро ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти ҳайати роҳбарии МКД ва талаботи асосии кор бо кадрҳо баррасӣ намудан зарур аст. Ба ақидаи мо, ба вазъи муҳофизати ҳуқуқию иҷтимоии кормандон ва аъзои оилаҳои онҳо дар шароити муосир тадбирҳои зерин метавонанд таъсири мусбӣ расонанд: зиёд кардани ҳадди ақали нафақа то андозаи маош ҳангоми расидан ба сатҳи ниҳоии собиқаи хизматӣ; ба кумакҳои иҷтимоӣ ҷалб намудани дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, ташкилоти ҷамъиятӣ ва иттиҳодияҳои хайрия дар гузаронидани чорабиниҳо оид ба корҳои иҷтимоӣ ё ҷалби онҳое, ки метавонанд чунин кумакҳо расонанд; иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ дар самти фаъолияти ҳифзи ҳуқуқ; мусоидати кооператсияҳои кормандони МКД дар соҳаи

---

³¹⁴ Ильина О. В. Проблемные аспекты обеспечения прав сотрудников ОВД и членов их семей // Молодежная инициатива: Сборник статей VI Международной научно-практической конференции, Пенза, 30–31 мая 2022 года. – Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2022. – С. 54.

истеъмоли (сохтмони манзилӣ ва ғайра); таҳия ва қабули санадҳои мустақилонаи меъёрӣ, ки дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудаанд, масалан, дар шакли Дастурамал дар бораи кафолатҳои давлатӣ, имтиёзҳои иҷтимоӣ, афзалиятҳои кормандони МКД ва аъзои оилаҳои онҳо.

Ҳангоми татбиқи сиёсати иҷтимоӣ ба банақшагирии иҷтимоӣ, таҳлили хароҷоти иҷтимоӣ, ташаккули дурнамои дарозмуддат дар асоси нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатӣ, ки вазъият ва динамикаи тағйироти сатҳу сифати ҳаёти кормандони МКД-ро дар алоқамандӣ бо самараи иҷрои қонун тавсиф мекунанд, диққати зарурӣ додан муҳим аст³¹⁵. Дар робита ба ин, қайд кардан зарур аст, ки дар марҳилаи имрӯзаи рушди МКД тақмили механизмҳои ҳифзи иҷтимоӣ ба талаботи зерин асос ёфтааст, ки низоми ҳифзи иҷтимоӣ бояд ба баланд бардоштани сатҳи қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти моддӣ ва маънавии кормандони мақомоти қорҳои дохилӣ, татбиқи меъёрҳои ҳуқуқие рағона карда шавад, ки ҳуқуқ, озодиҳо, уҳдадорӣҳо ва масъулияти кормандони соҳаро ба низом дароранд. Низоми ҳифзи иҷтимоӣ бояд бо назардошти хусусиятҳои давлатдорӣ, ҳолати мавҷудаи раванди рушду барқарорсозии ҷомеа, ҷараёни ислоҳоти мақомоти қорҳои дохилӣ, таҷрибаи амалии мақомоти идорақунӣ, имқониятҳои воқеӣ оид ба таъминоти иҷтимоӣ ташкил карда шавад³¹⁶.

Ба ақидаи мо, таъсиси низоми самараноки идоравӣ оид ба дастгирии иҷтимоии ҳаёти шахсии МКД нафақат қарзи маънавии давлат ва роҳбарони МКД, балки ҳамчунин таҷассумгари муҳимтарин омили таҳким бахшидан ба ҳолати ахлоқӣ ва руҳию равонии кормандони милитсия мебошад. Вазифаҳои асосӣ оид ба расонидани кумакҳои иҷтимоӣ ва дастгириҳо аз ҷониби роҳбарияти МКД, роҳбарони муассисаҳои таълимӣ, тиббӣ ва дигар муассисаҳои низоми ВКД-и Ҷумҳурии Тоҷикистонро бояд татбиқи кафолатҳои иҷтимоие ташкил намоянд, ки дар қонунгузориҳои амалқунанда

---

³¹⁵ Чернышова Л.В. Некоторые аспекты проблемы реформирования системы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел // Пробелы в российском законодательстве. – 2014. – №6. – С. 246.

³¹⁶ Кикоть В.Я., Рыбин, В.А. Правовая и социальная защита органов внутренних дел: учебное пособие / В.Я. Кикоть, В.А. Рыбин. – М.: ЦОКР МВД России, 2009. – С. 29.

ва ташкили шароитҳо барои дастрас намудани кумакҳои иловагии иҷтимоӣ аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии худидоракуни, ташкилоти ҷамъиятӣ ва иттиҳодияҳо пешбинӣ гардидаанд.

Ҷиҳати ҳал намудани мушкилотҳо дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД давлат бояд тадбирҳои заруриро амалӣ намояд. Вобаста ба ин масъала, муҳаққиқон роҳу воситаҳо ва тадбирҳои мухталифро пешниҳод кардаанд. Аз ҷумла, баъзе муҳаққиқон тадбирҳои зеринро ҳамчун роҳҳои ҳалли масъалаҳои таъминоти иҷтимоии кормандони МКД меҳисобанд: такмили қонунгузорӣ дар соҳаи таъминоти иҷтимоии кормандони милитсия ва зиёд намудани амалияи татбиқи онҳо; муайян намудани ҳолатҳои меъёрии муқарраршуда, ки кормандони воҳидҳои кори иҷтимоиро вазифадор мекунад, ки кормандон ва аъзои оилаи онҳоро дар бораи кафолатҳои иҷтимоӣ ва имкониятҳои татбиқи онҳо огоҳ созанд; такмил додан ва муносиб кардани низоми тандурустии кормандони милитсия; баланд бардоштани сатҳи музди меҳнат бо мақсади пешгирии таҷовузҳои коррупсионӣ; аз буҷети давлатӣ ҷудо кардани маблағи зарурӣ барои ҳалли мушкилоти манзил³¹⁷. Ба андешаи Ю.В. Биковский, дарки тадбирҳои зерини аз ҷониби давлат дар соҳаи ислоҳоти иҷтимоии Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ андешидашуда муҳим мебошанд: муайян намудани самтҳои афзалиятноки рушди минбаъда ва такмили заминаи меъёрии ҳуқуқӣ, таҳияи равишҳои нави ҳалли масъалаҳои иҷтимоии қонунгузорӣ, низоми риоя ва муайян намудани тадбирҳои, ки метавонанд муҳаррики навсозии минбаъдаи хадамоти ҳифзи ҳуқуқ, махсусан Мақомоти корҳои дохилӣ гарданд³¹⁸. Қайд кардан зарур аст, ки дар тамоми марҳилаҳои ислоҳоти милитсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин вазифаҳо, ба монанди мубориза бо ҷинояткорӣ, баланд бардоштани самаранокии фаъолияти низоми МКД, симои нави корманди

---

³¹⁷ Ильина О. В. Проблемные аспекты обеспечения прав сотрудников ОВД и членов их семей // Молодежная инициатива: Сборник статей VI Международной научно-практической конференции, Пенза, 30–31 мая 2022 года. – Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2022. – С. 54.

³¹⁸ Быковская Ю.В. Создание эффективной системы социальной защиты сотрудников МВД России как приоритетное направление модернизации органов внутренних дел // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2011. – № 4. – С. 117.

милитсия ва баланд бардоштани нуфузу эътибори хизмат дар МКД ба шумор мераванд. Ҳалли вазифаҳои номбурда хусусияти маҷмӯӣ дошта, яке аз самтҳои муҳимтарин ва аҳаммиятнок ҷиҳати баррасии мушкилоти ҳифзи иҷтимоии кормандони политсия маҳсуб меёбад.

Муҳаққиқон В.А. Рибин ва В.А. Колоколсев тадбирҳои давлатиро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ба ду гурӯҳи калон ҷудо кардаанд, ки онҳо дар навбати худ аз зергурӯҳҳо иборат мебошанд. Гурӯҳи якум “вазъияти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва ҳуқуқии кормандон ва оилаи онҳо” буда, аз чунин зергурӯҳҳо иборат аст: а) нишондиҳандаҳои асосии дараҷаи зиндагонӣ ва вазъи молиявии оилаҳои кормандон: даромади пулӣ; ҳадди ақали зиндагӣ; хароҷоти истеъмолий; тафриқаи даромади пулӣ; ҳолати амвол; вазъияти проблемаи манзил ва таъминоти моддӣ; бо сару либос ва ёрдампулии хӯрок таъмин кардан; б) вазъи ҳуқуқии кормандон ва аъзои оилаи онҳо: баҳодихии амнияти ҳуқуқӣ; таҳлили сабабҳои вайрон кардани ҳуқуқи кормандон; таъмини ҳуқуқ ба истироҳат ва ёрии тиббӣ; дараҷаи кафолатҳо, имтиёзҳо ва ҷубронпулиҳо; в) вазъи ҷолибият ва нуфузи хизмат дар МКД: қаноатмандӣ аз хизмат; арзишҳои хизматрасонӣ; муносибат ба хизмати давомдор; муносибат ба хизмати хешу табор ва кормандони наздик.

Гурӯҳи дуюм “вазъияти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва ҳуқуқии шаҳрвандони аз хизмат озодшуда ва аъзоёни оилаи онҳо” буда, чунин масъалаҳоро дар бар мегирад: баъзе хусусиятҳои иҷтимоӣ ва демографӣ ва нишондиҳандаҳои асосии вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодии шаҳрвандоне, ки аз хизмат озод карда шудаанд ва оилаи онҳо; таъмини нафақа ва дараҷаи зиндагонии нафақахӯрони ВКД; вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва ҳолати офияти комплекси маъҷубони ҷанговар ва хизмат дар МКД; вазъияти таъминоти тиббӣ ва хизмати маишии шаҳрвандони аз хизмат озодшуда ва аъзоёни оилаи онҳо; бо кор таъмин намудан ва такмили ихтисоси кормандони собиқ; ҳалли

проблемаи манзили шахрвандони аз хизмат озодшуда ва аъзоёни оилаи онҳо³¹⁹.

Муҳаққиқон А.Н. Позднишов ва А.А.Арзуманян бошанд, тадбирҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ва оилаи онҳоро чунин номбар кардаанд: омӯзиши низоми тадбирҳои таъминоти иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ҳамчун омилҳои ба эътидол овардани сатҳи зиндагии онҳо дар шароити муосир; омӯзиши таҳияи қонунгузорӣ оид ба таъмини ҳуқуқҳои иҷтимоии кормандони милитсия; таҳлили танзими меъёри қисмҳои алоҳидаи низоми таъминоти иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия (масъалаҳои кумакпулӣ, таъминоти нафақа); баррасии масъалаҳои сиёсати давлат дар соҳаи таъмини ҳуқуқи иҷтимоии кормандони милитсия ҳамчун роҳи таъмини ташкилию иқтисодии ҳалли масъалаҳои иҷтимоии кормандони милитсия; таҳияи пешниҳод оид ба баланд бардоштани самаранокии механизмҳои давлатӣ ва ғайридавлатии ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия³²⁰.

Чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки ислоҳоти давлатӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дарозмуддат ва серпахлу буда, тадбирҳои пайваस्ताи давлатиро дар ин самт талаб менамояд. Аз ин ҷост, ки давлат танҳо ба қабули қонунҳо маҳдуд нашуда, дигар барномаю стратегияҳоро дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД марҳила ба марҳила қабул намуда истодааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон андешидани тадбирҳои давлатӣ дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бомаром идома дорад. Давлату ҳукумати кишвар ба ин масъала тавачҷуҳи ҷиддӣ зоҳир кардааст. Мавриди амал қарор

---

³¹⁹ Рыбин В.А., Колокольцев В.А. Мониторинг социальной защиты сотрудников органов внутренних дел: необходимость и содержание // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2003. – № 1 (17). – С. 200.

³²⁰Позднишов А.Н., Арзуманян А.А. Некоторые аспекты исследования и совершенствования правовых и организационных основ социального обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2018. – № 3 (94). – С. 55.

гирифтани «Барномаи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2021-2025»³²¹ оғози қорӣ кардани ислоҳоти амиқи МКД-и ҷумҳурӣ ба шумор меравад. Яке аз ҳадафҳои асосии санади мазкур ташкили намунаи (моделӣ) нави милитсия/политсия маҳсуб меёбад. Барномаи ислоҳоти милитсия ба амалигардонии ҳадаф, афзалият ва тадбирҳои пешбиниамудаи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 равона гардида, ҷиҳати ислоҳот ва рушди милитсия, ки амалисозии онҳо барои ҳалли вазифаҳои муҳимми рушди иҷтимоӣ-иқтисодии Тоҷикистон мусоидат мекунанд, қабул карда шудааст. Қорӣ кардани ислоҳот бе муайян кардани сифати фаъолияти МКД, дар маҷмӯъ, бе симои нави иҷтимоӣ-кормандони МКД имконнопазир хоҳад буд. Ҷиҳати амалисозии барномаи мазкур маблағи умумии 182 миллиону 251 ҳазор сомонӣ пешбинӣ шудааст, ки аз ин 17 миллиону 875 ҳазор сомони маблағҳои бучетӣ ташкил дода, бо сабаби маҳдуд будани маблағҳои ҷудошудаи бучетӣ дар солҳои 2021-2022 барои татбиқи қорабиниҳо аз ҳисоби сметаи хароҷоти дастгоҳи марказии ВКД маблағ ҷудо карда нашудааст. Соли 2012 ёрдампулиҳои якдафъаина ҳангоми ҳалок гардидани кормандони милитсия бинобар иҷрои вазифаҳои хизматӣ аз 80 таъминоти пулӣ ба 8 таъминоти пулӣ, ҳангоми гирифтани маъҷубӣ аз 40 таъминоти пулӣ ба 6 таъминоти пулӣ, ҳангоми гирифтани беморӣ аз 12 таъминоти пулӣ ба 5 таъминоти пулӣ иваз карда шуданд. Аз соли 2016 кормандони Хадамоти давлатии «Муҳофиза» ба низомии таъминоти нафақаи шаҳрвандӣ гузаронида шуданд. Аммо бояд қайд намуд, ки аз соли 2012 то соли 2022 музди меҳнати кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ 5 маротиба баланд бардошта шудааст, ки дар муқоиса 2 баробарро ташкил медиҳад.

Аз ин ваҷҳ, аз нуқтаи назари мо, моҳият ва таъйиноти ҳифзи иҷтимоӣ-кормандони МКД дар марҳилаи кунунии ислоҳоти мақоми мазкур аз он иборат аст, ки тавассути санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ-воситаҳои иқтисодӣ, молиявӣ, иҷтимоӣ-психологӣ, ташкилӣ-техникӣ ҳифзи самарабахш ва дастгирии кормандони соҳа ва аъзои оилаҳои онҳо таъмин карда шавад. Бар

---

³²¹ Қарори Ҳукумати ҚТ аз 1 июни соли 2021, № 211 // Маҳзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия». Шакли 7.0 / Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. –1 электрон. опт. диск (CD - ROM).

замми ин, ҳифзи иҷтимоӣ дар низоми МКД мақсадҳои таъмини шароитҳои зарурӣ барои фаъолияти муваффақонаи касбии кормандони соҳаро дар бар мегирад.

Зикр намудан зарур аст, ки айни замон дар Тоҷикистон заминаи нави қонунгузорӣ дар бораи политсия гузошта мешавад, ки он таъсиси низоми хеле самарабахши ҳифзи иҷтимоии кормандони соҳаро пешбинӣ менамояд³²². Дар ин маврид самтҳои афзалиятнок бояд тақмили низоми таъминоти маош, ҳавасмандгардонии фаъолияти касбии хизмати кормандон ва таҳияи роҳу усулҳои муосири ҳавасмандгардонӣ арзёбӣ шаванд. Ба ақидаи мо, ҳалли ин масъалаҳо тавассути тадбирҳои зерин имконпазир хоҳад буд: тавассути тақвият бахшидан ба ҳавасмандгардонии кормандон, баррасии масъалаҳо, ки ба баланд бардоштани таъминот ва сатҳи кафолати иҷтимоӣ дахл доранд; ҷорӣ намудани роҳу усулҳои муосири ҳавасмандгардонӣ дар хизмати ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла, ташкили омилҳои моддӣ вобаста аз натиҷаҳои кор, кадр кардани иҷрои поквичдононаи уҳдадорҳои хизматӣ дар сатҳи баланди касбӣ.

Бо вучуди гуногуншаклии санадҳои мухталифи меъёрии ҳуқуқӣ, ки ин соҳаи муносибатҳои ҷамъиятиро ба низом мебароранд, метавон далелеро боэътимод ошкор намуд, ки дар шароити кунунӣ барои кормандони МКД ҳанӯз шароитҳои зарурии иҷтимоӣ бо мақсадҳои зерин ташкил карда нашудаанд: дар давоми хизмат ба таври муътадил дастгирӣ намудани сатҳи зарурии ҳаёт; мусоидат намудан ба он, ки корманди соҳа дар давоми хизмат имкон ёбад барои нигоҳдории сатҳи ҳаёти ҷорӣ ва пас аз анҷоми фаъолияти касбӣ маблағҳои кофӣ пасандоз намояд. Тавре Ю.В. Биковский қайд мекунад, маҷмуи тадбирҳо оид ба таъмини пардохтҳои иҷтимоӣ ва ҷубронпулӣ ба кормандони милитсия низ бояд ба муносибати инфиродӣ асос ёбад. Аз сабаби он ки арзиши даркшудаи ин пардохтҳо аз омилҳо, аз қабилӣ синну сол, вазъи оилавӣ, ҳайати оила, дур будани ҷои истиқомати корманд аз

---

³²² Проект Закона Республики Таджикистан «О полиции» [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://mvd.tj/index.php/ru/proekta-zakona-rt-o-politsii> (дата обращения: 17.12.2020 г.).

чойи кори $\bar{u}$ вобаста аст, бояд механизмҳои ташаккули низоми пардохтҳои иҷтимоӣ ва ҷубронпулӣ муайян карда шаванд³²³.

Чуноне ки дар боло зикр намудем, омилҳои нокифояи ҳифзи муваффақонаи иҷтимоии милитсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар навбати аввал таъминоти сусти моддии кормандони МКД ба шумор меравад. Ғайр аз ин, кормандони милитсияро аз баъзе имтиёзҳои иҷтимоӣ (масалан, барои истифодаи неруи барқ, телефон) маҳрум сохтаанд. Сабаби дигар он аст, ки дар шароити кунунӣ бисёр санадҳои амалкунандаи меъёри ҳуқуқие, ки ҳолати иҷтимоӣ-ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ ва аъзои оилаҳои онҳоро ба танзим мебароранд, бештар хусусияти расмӣ доранд ё мазмунан ғайришарҳидаанд ва дар натиҷа ин ҳуҷҷатҳо дар амал бе истифода мемонанд. Таъминоти сусти моддӣ-техникӣ ва иттилоотии фаъолияти кормандони МКД низ яке аз сабабҳои камсамар будани ҳифзи иҷтимоӣ дар низоми МКД ба шумор меравад.

Ба андешаи Н.К. Кустова, мукамал набудани қонунгузорие, ки кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро муқаррар мекунад ва амалияи бениҳоят бесамари татбиқи онҳо дар замонҳои муосир шадид будани проблемаи ҳифзи иҷтимоии кормандонро боз ҳам таҳким мебахшад. Дар робита ба ин, вазифаи аввалиндараҷа бештар намудани ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД ҳамчун қисми ҷудонашавандаи ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии шахс мебошад³²⁴. Ба ҷуз аз номукаммалии қонунгузорӣ, ба андешаи мо, сабаби дигар норасоии кормандони корозмуда маҳсуб меёбад, ки онҳо метавонанд кумакҳои зарурии иҷтимоӣ расонанд. Ғайр аз ин, он аст, ки дар низоми МКД-и Ҷумҳурии Тоҷикистон маоши мутахассис оид ба корҳои иҷтимоӣ пешбинӣ нагардидааст ва то ҳанӯз иҷрои корҳои оид ба ташкилу татбиқи ҳифзи иҷтимоии ҳаёти шахси мутахассисони шуъбаи кадрҳо, шуъбаҳо оид ба корҳои тарбиявӣ ба зимма доранд. Кормандони ин

---

³²³ Быковская Ю.В. Создание эффективной системы социальной защиты сотрудников МВД России как приоритетное направление модернизации органов внутренних дел // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2011. – № 4. – С. 118.

³²⁴ Кустова Н.К. Проблемы обеспечения социальной защищенности сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Научный журнал «Апробация». – 2015. – № 10 (37). – С. 42.

шубаҳо ва чузъу томҳои онҳо корҳои оид ба ҳифзи иҷтимоиро бо уҳдадорихои хизмати худ якҷо пеш мебаранд, ки ҳолати мазкур, албатта, ба сифати иҷрои уҳдадорихо бетаъсир намонад. Моҳияти асосӣ ва таъйиноти ҳифзи иҷтимоии ҳаёти шахсии МКД аз он иборат аст, ки тавассути воситаҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, молиявӣ, иҷтимоӣ-психологӣ ва ташкилӣ-техникӣ ҳифзу дастгирии кормандони ба ин воситаҳо ниёзманд таъмин карда шавад. Бар замми ин, таъйиноти асосии ҳифзи иҷтимоӣ дар низоми МКД дар он ифода меёбад, ки то ҳадди лозимӣ шароити камтарин барои фаъолияти муваффақонаи касбӣ ва фаъолияти иҷтимоии кормандону оилаҳои онҳо зарур таъмин карда шавад.

Дар айни замон яке аз самтҳои муҳими баланд бардоштани самаранокии фаъолияти оперативӣ-хизматӣ маҳз масъалаҳои татбиқи амалии имтиёзҳо ва кафолатҳои иҷтимоӣ ба кормандони милитсия маҳсуб мешаванд³²⁵. Барои таъсиси полиси муосир ва баланд бардоштани нуфузи хизмати ҳифзи ҳуқуқ дар МКД механизми дахлдори ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилро ташаккул додан зарур аст. Мустаҳкам намудани кафолатҳои иҷтимоии кормандони милитсия, ташаккули механизми ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва молиявии татбиқи онҳо бояд ба баланд шудани эътибори хизмати полис мусоидат намуда, инчунин ба таъмини волоияти қонун дар соҳаи маъмурӣ, мурофиавӣ ва ҳуқуқӣ мусоидат намояд³²⁶. Ба кормандони МКД имтиёзҳо, кафолатҳо ва чубронпулиҳо муқаррар карда шудаанд. Аз рӯи мазмуни объектҳо ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД-ро ба чор гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст: таъминоти моддӣ, аз ҷумла пулию сару либос, инчунин ҳаққи иловагӣ ва чубронпулӣ;

---

³²⁵ Позднышов А.Н., Арзуманян А.А. Некоторые аспекты исследования и совершенствования правовых и организационных основ социального обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2018. – № 3 (94). – С. 53.

³²⁶ Ильина О. В. Проблемные аспекты обеспечения прав сотрудников ОВД и членов их семей // Молодежная инициатива: Сборник статей VI Международной научно-практической конференции, Пенза, 30–31 мая 2022 года. – Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2022. – С. 56.

таъминоти муолиҷавӣ ва табобатӣ-осоишгоҳӣ; суғуртаи давлатӣ; таъминоти нафақа³²⁷.

Бояд зикр намуд, ки фаъолияти кормандони мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо як қатор хавфу хатарҳо (иҷтимоӣ-иқтисодӣ, иҷтимоӣ-психологӣ, иҷтимоӣ-ҳуқуқӣ ва ғайра) марбут аст. Ин хавфу хатарҳо, қабл аз ҳама, бо хусусиятҳои фаъолияти МКД алоқаманд буда, дар хатарнокии баланди ҷисмонӣ, руҳию равонӣ ва беҳдошти моддии натавонӣ кормандони милитсия, балки хешу табор ва назикони онҳо ифода меёбад. Илова бар ин, фаъолияти кормандони милитсия, ҳамчун намоёндагони давлат ба таъмини беҳатарии шахсӣ ва ҷамъиятӣ, ҳимояи тартиботи ҳуқуқӣ, огоҳонидан ва пешгирии ҷинояткорӣ ҳуқуқвайронкуниҳо ва ошкор намудани ҷиноятҳо равона карда шудааст. Дар чунин шароит кормандони милитсия баъзан миёни гурӯҳҳои бо ҳам муқобили одамон ва табақаҳои иҷтимоии ҷамъият нақши «девори зинда»-ро бозида, дар боздоштан ва ҳалли муҳолифатҳои байни миллатҳо ва ғайра иштирок менамоянд. Аз ин рӯ, фаъолияти кормандони МКД аз бисёр ҷиҳат дар шароити азоби руҳӣ, ҳолатҳои шиддатнокии психологӣ сурат мегирад, ки дар онҳо вазифаҳо оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва мубориза бо ҷинояткорӣ иҷро карда мешаванд. Дар чунин шароитҳо аксаран проблемаи асосӣ кафолати иҷтимоӣ ба шумор меравад, зеро дарки ҳифзи иҷтимоӣ аз омилҳои беруна метавонад нафақат ба хароб гаштани кайфияти руҳию равонии кормандони МКД оварда расонад, балки ҳамчунин омили коҳиш ёфтани сифати фаъолияти касбии онҳо, бад шудани вазъи пешгирии ҷиноятҳо дар ҷумҳурӣ гардад. Маҳз ба зиммаи ҳамин мақоми давлат сарбории аз ҳама зиёди мубориза бо ҷинояткорӣ, ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ ва таъмини беҳатарии ҷамъиятӣ воғузор аст.

Яке аз ҷанбаҳои муҳими такмили ҳифзи иҷтимоии кормандон дар он зоҳир мегардад, ки он натавонӣ шароити иҷтимоӣ-иқтисодии кормандонро беҳтар мегардонад, балки онҳоро аз ҳар гуна амалҳои ношоиста бозмедорад.

---

³²⁷ Кустова Н.К. Проблемы обеспечения социальной защищенности сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации // Научный журнал «Апробация». – 2015. – № 10 (37). – С. 43.

Дар ин хусус ҳақ ба ҷониби А.Н. Мокробородов мебошад, ки чунин қайд кардааст: сатҳи шоистаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ва оилаи онҳо омили муҳимми сиёсати зиддикоррупсионӣ мебошад, ки ба таҳкими эътимоди ҷомеаи шаҳрвандӣ нисбат ба давлат нигаронида шудааст. Ҳамин тариқ, такмил додани низом ва мундариҷаи ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия ва аъзоёни оилаи онҳо яке аз самтҳои муҳимтарини ислоҳоти маъмурӣ ба ҳисоб меравад³²⁸. Дар ин хусус Ю.В. Биковский чунин қайд кардааст, ки омилҳои ба монанди паст будани вазъи иҷтимоӣ иқтисодӣ, ҳифзи нокифояи иҷтимоии кормандон аз ҷониби давлат, афзоиши рақобат дар бозори меҳнат, набудани ангеҷаҳои хизмати муассир сабабҳои пайдоиши коррупсия дар сафи кормандон, инчунин аз мақомоти ҳифзи ҳуқуқ берун рафтани мутахассисони кордону ботачриба мегардад³²⁹. Хулоса, такмил додани ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД боиси аз байн бурдани мушкилиҳои зиёд гардида, сатҳи зиндагии кормандонро беҳтар намуда, онҳоро аз амалҳои номатлуб бозмедорад. Ҳамзамон, онҳоро водор менамояд, ки вазифаҳои худро содиқона иҷро намоянд.

Ҳамин тариқ, масъала оид ба такмили ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар раванди ислоҳоти дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидашавандаро мавриди баррасӣ қарор дода, метавон ба хулосае омад, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД қонуну қоидаҳои ифода менамояд, ки аз маҷмуи меъёрҳои ҳуқуқӣ иборат буда, ин меъёрҳо дар навбати худ намудҳои қарорҳои иҷтимоӣ, ҳамчунин тарзу усулҳои татбиқи онҳоро муайян менамоянд. Бар замми ин, ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД омили муҳимми фаъолияти самараноки тамоми низоми МКД-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Дар марҳилаи кунунии рушди ҷамъият такмили тамоми мазмуну моҳияти низоми давлатӣ, гузариши ҷумҳурӣ ба

---

³²⁸ Мокробородов А.Н. Правовое и организационное обеспечение государственной защиты сотрудников оvd и членов их семей // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2016. – № 7-5. – С. 50-51.

³²⁹ Быковская Ю.В. Создание эффективной системы социальной защиты сотрудников МВД России как приоритетное направление модернизации органов внутренних дел // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2011. – № 4. – С. 116.

марҳилаи нави рушди иқтисодӣ, нақш ва мазмуни ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД хеле боло рафта, аҳаммияти хеле зарурӣ касб мекунад.

Аз рӯйи таҳқиқоти гузаронида мо ба чунин хулоса омадем, ки новобаста аз мушкилоти мавҷуда, дар МКД-и ҷумҳурӣ корҳо дар доираи таъминоти ҳуқуқ ва имтиёзҳои дар қонунгузориҳо пешбинишуда барои дараҷаҳои мухталифи кормандоне, ки ба кумакҳо, дастгириҳо ва ҳифзи иҷтимоӣ ниёз доранд, қатъ намегарданд. Аммо барои татбиқи самараноки мақсадҳои дар назди давлат гузошташуда, ба ақидаи мо, иҷрои корҳо дар самтҳои зерин зарур аст: мукамалгардонии қонунгузорӣ дар соҳаи таъминоти иҷтимоии кормандони МКД ва дар ин замина беҳтар намудани таҷрибаи татбиқи он; баланд бардоштани таъминоти моддии кормандони МКД барои пешгирии ҳолатҳои коррупсионӣ (ташкили шароит барои таъмини имтиёзҳо ва ёрдампулиҳои асосии ҳадди ақал, ки аз ҷониби давлат, аз ҷумла кумакҳои хайрхоҳона кафолат дода мешаванд); ҷудо кардани воситаҳои зарурӣ барои ҳалли проблемаҳои манзилӣ аз буҷети давлатӣ ва пардохти қарзҳои кормандони МКД дар ин самт; корҳои тиббӣ-иҷтимоӣ, роҳхатҳо барои муолиҷаи табобатӣ-осоишгоҳӣ, таъмини дорувориҳо, чорабиниҳои варзишии солимгардонӣ; кумакҳои иҷтимоӣ ва руҳиву равонӣ (муоинаи доимии иҷтимоӣ ва руҳиву равонии кормандон ва ё аъзои оилаҳои онҳо, офияти руҳиву равонӣ ва ғайра); корҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва иттилоотӣ (ташкил ва баргузориҳои воҳӯриҳо, аз ҷумла воҳӯриҳое, ки хусусиятҳои машваратӣ доранд, ташкили сафарҳо, сайру саёҳат ба мавзӯҳои дорои аҳаммияти таърихӣ дошта дар дохили ҷумҳурӣ ва ба кишварҳои хориҷ, ёдбуди хотираи кормандони ғавтида, чорабиниҳои ташкилӣ-тарғиботӣ ва ғайра); таҳия ва қабули санадҳои мустақилонаи меъёрӣ, ки дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудаанд, масалан, дар шакли Дастурамал дар бораи кафолатҳои давлатӣ, иҷтимоӣ, имтиёзҳо ва афзалиятҳои кормандони МКД ва аъзои оилаҳои онҳо; ба кумакҳои иҷтимоӣ ҷалб кардани дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва хайрия, ҷалби шахсони воқеӣ дар гузаронидани чорабиниҳои иҷтимоӣ ё шахсоне, ки метавонанд ба ҳамин монанд кумакҳо расонанд;

иштирок дар барномаҳои ҳифзи иҷтимоӣ дар самти фаъолияти ҳифзи ҳуқуқ; мусоидати кооператсияи кормандони МКД дар соҳаи истеъмоли (сохтмони манзил ва ғайра); дар назди ВКД-и Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис додани иттифоқҳои касабаи кормандони МКД, ки ҳадафи он мавқеи фаъол доштан дар ҳифзи ҳуқуқи кормандони МКД мебошад.

Хулоса, ҳалли масъалаҳои зикргардида дар доираи гузаронидани ислоҳоти МКД, таъсиси намунаи нави иҷтимоии милитсия ва симои нави кормандон, ки ба ҳифзи ҳуқуқи аз ҷониби давлат кафолатдиҳандаи ҳуқуқи инсон ва шаҳрвандон нигаронида шудаанд, аҳаммияти махсус касб мекунанд. Ин ҳама тадбирҳо ба такмили фаъолияти МКД мусоидат намуда, ҳам самти афзалиятноки фаъолияти давлат ва ҳам муҳимтарин омили таҳким бахшидан ба бехатарии давлат ба шумор мераванд.

Инчунин, бо назардошти он ки асоси МКД-ро маҳз кормандон ташкил менамоянд, ҷоннок намудани фаъолияти он аз кормандони соҳа вобаста аст. Бинобар ин, дар раванди ислоҳот дар баробари таҷҳизонидани техникӣ ва мукамал гардонидани асосҳои ҳуқуқии фаъолияти милитсия бояд ба ҳифзи иҷтимоии кормандон тавачҷуҳи ҷиддӣ дода шавад. Вазифаҳои муҳимме, ки давлат дар ин раванд назди худ гузоштааст, бартараф намудани масъалаҳои кафолати иҷтимоии кормандони МКД мебошад.

ХУЛОСА

Чанбаҳои назариявӣ ва амалии ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, ки дар рафти таҳқиқоти илмӣ омӯхта шудааст, ҳамчун асос гирифта, муаллиф чунин хулосаҳоро баровардааст;

1. Низоми ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД маҷмӯи васеи чораҳоро дар бар мегирад, ки онҳо ба додани кафолат оид ба имтиёзу ҷубронҳои муайян, хизматрасониҳои иловагӣ ва пардохтҳои хусусияти иҷтимоидоштаро ба кормандон равона шудааст. Ғайр аз ин, ӯ инчунин таъмини шароити беҳатари меҳнат, ғамхорӣ саломатӣ ва қобилияти корӣ, ҳавасмандгардонии фаъолияти касбиро ва ғайраҳоро дар бар мегирад, яъне маҷмӯи тадбирҳо мебошад, ки ба таъмини ҳаёт ва фаъолияти кормандон ва ҳифзи манфиатҳои онҳо, инчунин ба такмили низоми кори МКД равона шудааст. [6-М]; [11-М].

2. Дар солҳои аввали ташкили ҳокимияти шӯравӣ дар солҳои 1917-1922 вазъияти иқтисодию иҷтимоӣ дар кишвар, аз ҷумла дар ҶМШС Туркистон мураккаб буд, ки он бо ҷанги шаҳрвандӣ ва мубориза бо ҳаракати босмачигӣ алоқаманд буд. Ҳамин тариқ, дар ин давра нафақат ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия, балки ҳифзи иҷтимоии тамоми аҳоли дар сатҳи зарурӣ амалӣ карда намешуд. Бояд қайд кард, ки дар ин шароити душвори ташаккули давлат ва мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ қабули чораҳо оид ба таъмини ҳифзи иҷтимоии кормандони сохторҳои давлатӣ, такмили заминаи ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии онҳо беҳад душвор буд.

Бо дарназардошти дар боло зикршуда, бояд қайд кард, ки мавҷуд набудани ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия дар сатҳи зарурӣ маънои онро надовшт, ки давлат ба ин масъала аҳаммият надод. Давлат тамоми қувва ва имкониятҳоро ба мӯътадилкунии вазъият, барқарор намудани ҳаёти иқтисодӣ ва беҳтар намудани шароитҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла ҳифзи иҷтимоии кормандон, равона кард. Дар ин давра як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба ташкил, фаъолият ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия қабул карда шуданд. [12 –М]; [13 –М].

3. Дар солҳои 1929-1991, бо беҳтар шудани вазъияти иқтисодӣ, тибқи шароит ва талаботи он давра як қатор ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки соҳаи

ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсияи тоҷикро ба танзим мебароварданд, қабул шуд. Ба ин нигоҳ накарда, санадҳои қабулшуда заминаи ҳуқуқии қомилро бо механизми таъбиқ ташкил карда наметавонист ва, дар навбати худ, қафолатҳоро оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД, ки барои беҳтар намудани вазъи иҷтимоӣ, иқтисодӣ, молиявӣ ва ҳуқуқии кормандони милитсия имконият меод, таъмин карда наметавонист. Чунин вазъият асосан ба давраи ҷанг хос буд, дар давраи баъдиҷангӣ бошад ҳолати иҷтимоии кормандони МКД назаррас беҳтар шуда, асосҳои меъёри ҳуқуқии тақмили минбаъдаи қонунгузорӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ мустаҳкам шуданд. [12 –М]; [13–М].

4. Таҳқиқи масъалаи мазкур дар солҳои соҳибистиклолии Тоҷикистон нишон дод, ки аз солҳои аввали ба даст овардани Истиклоли давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба давраи душвор нигоҳ накарда, ба сиёсати иҷтимоӣ аҳаммияти ҷиддӣ дода шуд, ҷиҳати таъмини қафолатҳои иҷтимоии кормандони милитсия як қатор санадҳои меъёри ҳуқуқӣ таҳия ва қабул карда шуданд. Аммо, амалия нишон медиҳад, ки имрӯз сатҳи ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД ва аъзои оилаи онҳо ба тақмил эҳтиёҷ дорад. Ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД талаб мекунад, ки дар сатҳи қонунгузорӣ ҳуқуқ қафолатҳои иҷтимоии онҳо мустаҳкам карда шуда, ба эҳтиёҷот ва манфиатҳои кормандон ва дараҷаи истифодаи онҳо дар марҳилаи муосир объективона мувофиқат кунанд. Ба фикри муаллиф, ҳифзи иҷтимоӣ ва ҷуброн барои таъмини фаъолияти мӯътадили кормандони МКД, ки аксар вақт бо хавф ба ҳаёт ва саломатӣ алоқаманданд, зарур мебошад. [3-М]; [4-М]; [8 –М]; 9 –М].

5. Сарфи назар аз он, ки қонунгузори кишвар қисман масъалаи ҳифзи иҷтимоии аъзоёни оилаи кормандони МКД-ро ба танзим мебарорад, дар сиёсати иҷтимоии Тоҷикистон бошад ба ин ҷанба диққати зарурӣ дода намешавад. Албатта, сатҳи ҳифзи иҷтимоӣ бевосита аз захираҳои иқтисодии давлат вобастагӣ дорад. Ба фикри муаллиф, мақсаднок мебошад, ки сиёсати давлатии Тоҷикистон дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии аъзоёни оилаи кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҷанбаҳои зеринро фаро гирад: аъзоёни оилаи

корманд бояд бо сатҳи зарурии дахлнопазирӣ таъмин карда шаванд, ҳамзамон чазо барои таҷовуз ба ҳаёт, саломатӣ ва молу мулки онҳо аз ҷониби шахсони дигар саҳттар гардад; маъюбон ва шахсоне, ки дар зерӣ парастории корманди ВКД қарор доранд, бояд нафақаи иловагиро гиранд, дар ҳолати таваллуди кӯдак, миқдори кумакпулӣ, ки аз ҷониби қонун муқаррар шудааст, бояд аз миқдори кумакпулии барои шаҳрвандон зиёд бошад. Ба фарзандони кормандони МКД барои гирифтани маълумоти ройгон, инчунин касбӣ, кафолат дода шавад. [1-М]; [8-М]; [10-М].

6. Таҳқиқот нишон дод, ки дар мамлакатҳои хориҷӣ низоми сарфарозкунии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ ба сатҳи музди меҳнат дар баҳши хусусии иқтисодиёт нигаронида шудааст. Дар фарқият аз баъзе давлатҳо, ки хизматчиёни давлатӣ нисбат ба ҳамкасбони худ аз баҳши хусусӣ музди меҳнати камтар мегиранд. Дар давлатҳои мазкур ба ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ барои таъмини мувофиқати сатҳи зиндагии онҳо ба сатҳи умумии дар давлат, инчунин ба вазъи иҷтимоӣ иқтисодии хизматчиёни давлатӣ аҳаммияти махсус дода мешавад. Агар дар баъзе давлатҳо пардохти меҳнат ва ҳафасмандкунӣ аз натиҷаҳои меҳнат вобаста бошад, дар дигар давлатҳо бошад музди меҳнат аз самаранокии фаъолияти онҳо вобаста намебошад. Баъзе давлатҳо низоми мӯътадили сарфарозкунии моддиро доранд, дар дигар давлатҳо бошад низоми қатъии сарфарозкунӣ ва дастгирии иҷтимоӣ амал мекунад. [5-М]; [7-М].

7. Такмили ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД дар раванди ислоҳоти дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидашаванда нишон медиҳад, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД бо қонунҳо ва қоидаҳо ба танзим дароварда мешавад, ки онҳо дар маҷмӯъ аз меъёрҳои ҳуқуқӣ иборат буда, намудҳои кафолатҳои иҷтимоӣ, инчунин усулҳо ва методҳои татбиқи онҳоро муайян мекунанд. Аз ин хулоса мебарояд, ки ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД натиҷаи таъмини ҳифзи иҷтимоӣ ва талабот барои татбиқи кафолатҳо оид ба риояи ҳуқуқҳои онҳо, нигоҳ доштани талаботҳои иҷтимоии меҳнат, сатҳи зиндагӣ ва номи неки касбӣ мебошад, ки онҳо тибқи қонунгузорӣ таъмин карда мешаванд.

Дар доираи ислоҳоти МКД ба коркарди модели нави иҷтимоии милитсия ва ташаккули симои нави корманди он аҳаммияти махсус дода мешавад, ки онҳо ба ҳифзи ҳуқуқҳои инсон ва шаҳрванд, ки аз ҷониби давлат кафолат дода шудааст, нигаронида шуданд. Ҳамаи ин тадбирҳо ба такмили кори МКД мусоидат карда, самти афзалиятноки фаъолияти давлат, инчунин омили муҳимтарини таҳкими амнияти миллӣ дар умум мебошанд. **[4-М]; [10-М].**

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Дар натиҷаи омӯзиш, баррасӣ ва таҳқиқоти мазкур тақлифҳо ва тавсияҳои илмию амалии зерин пешниҳод карда мешаванд:

1. Зимни таҳлили меъёрҳои қонунгузори кишвар пешниҳод карда мешавад истилоҳи «ҳимоя» ба истилоҳи «ҳифз» дар номи боби 6-и Қонун “Дар бораи милитсия” иваз карда шавад. Ҳарчанд ки, истилоҳҳои «ҳимоя» ва «ҳифз» ҳаммаъно бошанд ҳам, дар ҳуқуқэҷодкунӣ ва фаъолияти илмӣ бештар истилоҳҳои «ҳифз», «ҳифзи иҷтимоӣ» ва ғайра истифода мешаванд. Ҳамзамон, таҳлили мафҳумҳо нишон медиҳад, ки мафҳуми «ҳифзи иҷтимоӣ» аз мафҳуми «ҳифзи ҳуқуқӣ» фарқ дорад. Бинобар ин, пешниҳод карда мешавад, ки муқаррарот оид ба ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳифзи ҳуқуқӣ дар моддаҳои алоҳида пешбинӣ гардида, дар муқаррароти умумии қонун мафҳумҳои онҳо шарҳ дода шавад. **[3-М]; [6-М].**

2. Бо мақсади муайян намудани ҳуқуқҳо ва ҳифзи иҷтимоии кормандони милитсия дар лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи политсия» як қатор чораҳои нави иҷтимоӣ пешбинӣ карда шавад, ки онҳо пардохти кумақпулиҳои якдафъаина, пардохтро барои корҳои аз меъёр зиёд ва мукофотпулии иловагиро дар бар гиранд. **[10-М]; [12-М].**

3. Дар баробари таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи политсия» пешниҳод мегардад, ки лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳия ва қабул карда шуда, дар он кафолатҳои ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД вобаста ба самтҳои алоҳида муқаррар карда шавад. **[5-М]; [7-М].**

4. Дар қонунгузорӣ оид ба таъминоти иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ тавсия дода мешавад, ки аъзоҳои оилаи корманд оид ба ҳар як кафолати иҷтимоии дахлдор нишон дода шуда, дар ҳар модда ғайр аз корманд доираи аъзои оилаи кормандон нишон дода шавад. **[1-М]; [8-М].**

5. Дар қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ пешниҳод мегардад, ки боби алоҳида ҷорӣ карда шуда, он ба ҳифзи

ичтимоии шахрвандони аз кор озодшуда ва аъзои оилаи онҳо бахшида шавад. **[4-М]; [10-М]**.

6. Барои таъмини ҳифзи зарурии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар қонунгузорӣ бояд принципҳои асосӣ дар моддаи алоҳида мустаҳкам карда шавад, ки он мафҳумҳои ҳифзи иҷтимоӣ, ҳифзи ҳуқуқӣ, кафолатҳои кормандон, номгӯи кафолатҳои иҷтимоӣ ва ҳуқуқии кормандон ва дигар мафҳумҳои муҳимро дар бар гирад. **[8-М]; [12-М]**.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ

I. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

а) санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохили давлатӣ (миллӣ):

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо аз 26-уми сентябри соли 1999, 22-юми июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://mmk.tj> (санаи муроҷиат: 13.08.2022).

2. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Низомномаи адои хизмат аз тарафи ҳайати қаторӣ ва роҳбарикунандаи МКД Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 05.04.2005, №137. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <https://www.vkd.tj> (санаи муроҷиат: 06.03.2021).

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ» аз 25.03.2011, № 687 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 06.03.2021).

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2021).

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таъмини нафақаи хизматчиёни ҳарбӣ” аз 1.12.1994, №1106 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 16.03.2022).

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мукофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 24.02.2017, №1378 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 11.03.2022).

7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» аз 2 майи соли 1992, №650.

8. Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.07.2016 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 11.03.2022).

9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», аз 17.05.2004, №41 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи муроҷиат: 11.03.2022).

10. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1.06.2021, № 211 дар бораи «Барномаи ислоҳоти милитсия барои солҳои 2021-2025» [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.mmk.tj>. (санаи мурочиат: 16.03.2022).

11. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27.04.2018, №197 дар бораи «Номгӯи соҳаҳо, истехсолот, кор, касб ва вазифаҳо (мансабҳо), шароити пешниҳод ва давомнокии рухсатӣ барои собиқаи кории давомнок» [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2021).

12. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1.11.2019, №549 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 02.03.2022).

13. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1.06.2021, № 211 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 02.03.2022).

14. Қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 14.04.1993, №160 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2021).

15. Қарори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи эълон шудани Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9.09.1991, №392. Ведомостҳои Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1991, №18, мод. 239) [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://parlament.tj> (санаи мурочиат: 10.02.2022).

16. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. – Душанбе, 2016. – С. 6.

17. Стратегияи ислоҳоти милитсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2013-2020 аз 18.03.2013, №1438 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.adlia.tj> (санаи мурочиат: 27.05.2022).

18. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тадбирҳои тақвият бахшидани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли, зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони ташкилоти

бучетӣ, андозаи нафақа ва стипендия» аз 6.02.2023, № 526 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи муроҷиат: 11.03.2023).

б) Санадҳои меъёрии ҳуқуқии давлатҳои хориҷӣ:

19. Жилищный кодекс Республики Беларусь от 28 августа 2012 г. № 428-З // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь от 1 сентября 2012 г. 2/1980. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1200428> (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

20. Закон Республики Казахстан “Об органах внутренних дел Республики Казахстан” от 23 апреля 2014 г., № 199-V ЗРК. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31538985 (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

21. Закон Азербайджанской Республики “О полиции” от 28 октября 1999 г., № 727-IQ. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2689 (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

22. Закон Кыргызской Республики “Об органах внутренних дел Кыргызской Республики” от 11 января 1994 г., №1360-XII. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://cbd.minjust.gov.kg> (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

23. Закон Республики Армения “О военной службе и статусе военнослужащего” от 29 ноября 2017 г., №ЗР-195. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=138076> (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

24. Закон Республики Армения “О полиции” от 16 мая 2001 г., №ЗР-177. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=138076> (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

25. Закон Республики Армения “О службе в полиции” от 30 июля 2002 г., №ЗР-401. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ:

<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=138076> (санаи мурочиат: 22.04.2023).

26. Закон Республики Беларусь «Об органах внутренних дел Республики Беларусь» от 17 июля 2007 г. № 263-З // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 24 июля 2007 г. №173. 2/1360. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1200428> (санаи мурочиат: 22.04.2023).

27. Закон Республики Молдова “О деятельности полиции и статусе полицейского” от 27 декабря 2012 г., №320. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106475&lang (санаи мурочиат: 22.04.2023).

28. Закон Республики Молдова “О полиции” от 18 декабря 1990 г., №416-xii. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106475&lang (санаи мурочиат: 22.04.2023).

29. Закон Республики Узбекистан “Об органах внутренних дел” от 16 сентября 2016 г. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://lex.uz/docs/3027845> (санаи мурочиат: 22.04.2023).

30. Закон Российской Федерации от 18 апреля 1991 г. “О милиции” №1026-і. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_59/ (санаи мурочиат: 22.04.2023).

31. Закон Туркменистана “О полиции Туркменистана” от 7 июля 2001 г., №73-ii. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://base.spinform.ru/spisdoc_direct.fwx?countryid=10&page=13 (санаи мурочиат: 22.04.2023).

32. Закон Туркменистана “Об органах внутренних дел Туркменистана” от 21 мая 2011 г., №195-iv. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://base.spinform.ru/spisdoc_direct.fwx?countryid=10&page=13 (санаи мурочиат: 22.04.2023).

33. Постановление Правительства Республики Казахстан “Об утверждении Правил премирования, оказания материальной помощи и установления надбавок к должностным окладам работников органов Республики Казахстан за счет средств государственного бюджета” от 29 августа 2001 г., № 1127. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31538985 (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

34. Постановление Правительства РФ «О предоставлении единовременной социальной выплаты для приобретения или строительства жилого помещения сотрудникам органов внутренних дел Российской Федерации, лицам, проходящим службу в войсках национальной гвардии Российской Федерации и имеющим специальные звания полиции, а также иным лицам, имеющим право на получение такой выплаты» от 30 декабря 2011 г., № 1223. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_59/ (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

35. Указ Президента Республики Беларусь «О вопросах прохождения службы в органах внутренних дел Республики Беларусь» от 15 марта 2012 г. № 133 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 21 марта 2012 г. № 34. 1/13388. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1200428> (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

36. Указ Президента Республики Беларусь «О мерах стимулирования военнослужащих и сотрудников военизированных организаций» от 17 августа 2015 г. № 355 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь от 19 августа 2015 г. 1/15975. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1200428> (санаи муроҷиат: 22.04.2023).

37. Указ Президента Республики Беларусь «О некоторых вопросах предоставления гражданам государственной поддержки при строительстве (реконструкции) или приобретении жилых помещений» от 6 января 2012 г.

№ 13 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 16 января 2012 года, №6, 1/13224. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1200428> (санаи мурочиат: 22.04.2023).

38. Указ Президента Республики Беларусь «О некоторых социально-правовых гарантиях для военнослужащих, судей, прокурорских работников и должностных лиц таможенных органов» от 3 апреля 2008 г. № 195 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь от 9 апреля 2008 г. № 83. 1/9603. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1200428> (санаи мурочиат: 22.04.2023).

39. Федеральный закон “О службе в органах внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации” (с изменениями и дополнениями) от 30 ноября 2011 г., № 342-ФЗ. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_59/ (санаи мурочиат: 22.04.2023).

40. Федеральный закон «О полиции» от 7 февраля 2011 г. № 3-ФЗ. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_59/ (санаи мурочиат: 22.04.2023).

41. Федеральный закон Российской Федерации “О социальных гарантиях сотрудникам органов внутренних дел Российской Федерации и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации” от 19 июля 2011 г., №247-ФЗ. [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_59/ (санаи мурочиат: 22.04.2023).

II. Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ:

42. Александров, Н.Г., Пашерстник, А.Е. Советское трудовое право [Текст] / Н.Г. Александров, А.Е. Пашерстник. – М., 1952. – 492 с.

43. Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР [Текст] / В.С. Андреев: Учебник. – М., 1980. – 312 с.
44. Бобокалонов, Г.М. Избранные труды по трудовому праву и праву социального обеспечения. Второе дополненное, исправленное издания [Текст] / Г.М. Бобокалонов. – Душанбе, 2015. – С. 324.
45. Бобокалонов, Ф.М. Маҷмуаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат дар Тоҷикистон (1940-2020) [Матн] / Ф.М. Бобокалонов. – Душанбе, 2020. – 658 с.
46. Буданов, А.В. Система и метод обеспечения личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел [Текст] / А.В. Буданов // В книге «Организация работы с кадрами в ОВД». – М., 1997. – С. 175.
47. Буриев, И.Б. История государства и права Таджикистана. Т. 1, ч. 1–2 (от древнейших времен до начала XX века) [Текст] / И.Б. Буриев. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 244 с.
48. Виноградов, Н.А. Справочник по льготам военнослужащим, военнообязанным и их семьям [Текст] / Сост. Н.А. Виноградов, Е.П. Юрковский, Б.А. Сычев. 4-е изд. – М., 1936. – 105 с.
49. Фафуров, Б.Ф. Точикон: Таърихи қадимтарин, қадим, асри миёна ва давраи навин [Матн] / Б.Ф. Фафуров. – Душанбе: Дониш, 2008. – С. 657.
50. Глущенко, П.П., Кикоть, В.Я. Теория и практика социально-правовой защиты конституционных прав, свобод и интересов граждан в Российской Федерации [Текст] / П.П. Глущенко, В.Я. Кикоть: учебник. – М., 2002. – 446 с.
51. Григорьева, И.А. Социальная политика и социальное реформирование в России в 90-х годах [Текст] / И.А. Григорьева. – СПб, 1998. – 112 с.
52. Джалилов, Т. Верные Отчизне. Из истории рабоче-крестьянской милиции в Туркестане (1917–1924) [Текст] / Т. Джалилов. – Ташкент, 1968. – 160 с.
53. Зайнышева, И.Г. Взаимосвязь социальной политика и социальной работы [Текст] / И.Г. Зайнышева. – М., 1994. – 176 с.

54. Замараева, З.П. Социальная защита [Текст] / З.П. Замараева: Учебное пособие. – Пермь, 2009. – 244 с.
55. История государства и права СССР. Ч. 2: учебник [Текст] / под ред. О.И. Чистякова, Ю.С. Кукушкина. – М., 1986. – 320 с.
56. Зоиров, Дж.М. Таджикистан: от государства Саманидов до суверенной государственности [Текст] / Дж.М. Зоиров: монография. – Душанбе, 2003. – 200 с.
57. Кикоть, В.Я., Рыбин, В.А. Правовая и социальная защита органов внутренних дел: учебное пособие [Текст] / В.Я. Кикоть, В.А. Рыбин. – М., 2009. – 109 с.
58. Косимов, С., Абдухаликов, У. Деятельность органов внутренних дел Республики Таджикистан в годы независимости [Текст] / С. Косимов, У. Абдухаликов // Под общей редакцией Министра внутренних дел генерал-полковника Шарипова Х.Х. Том. 11. Роль органов внутренних дел в реализации политики мира и национального согласия в Таджикистане (1993-2001 гг.). – Душанбе: АООТ «Матбуот», 2006. – С. 236-237.
59. Коровников, А.В. Социальная защита военнослужащих в зарубежных государствах [Текст] / А.В. Коровников: правовое регулирование. – М., 1997. – 206 с.
60. Лысенков, С.Г. Правовой статус военнослужащих в период Великой Отечественной войны [Текст] / С.Г. Лысенков: монография. – М., 2010. – 264 с.
61. Мотылев, Я.С., Лысенко, Е.А. Солдаты порядка. Краткий очерк истории Таджикской милиции [Текст] / Я.С. Мотылев, Е.А. Лысенко. – Душанбе: Ирфон, 1967. – С. 38.
62. Мулукаев, Р.С. Избранные труды: К 80-летию со дня рождения [Текст] / Р.С. Мулукаев. – М., 2009. – 562 с.
63. Обеспечение прав человека в деятельности органов внутренних дел: учебник [Текст] / под. общ. ред. Ю.В. Анохина, В.Я. Кикотя. – М., 2010. – 712 с.

64. Организация и управление социальной защиты в системе МВД России: учебное пособие [Текст] / Тришкина Е.А. и др. – М., 2021. – 117 с.
65. Право социального обеспечения: Учебное пособие [Текст] / Под ред. К. Н. Гусова. – М.: Проспект, 2001. – 344 с.
66. Розикзода А.Ш. Министры внутренних дел Таджикистана [Текст] / А.Ш. Розикзода. – Душанбе: «ЭР-граф», 2013. – С. 3.
67. Розикзода, А.Ш. Становление милиции Таджикистана [Текст] / А.Ш. Розикзода: монография. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 404 с.
68. Сангинов, Д.Ш., Шонасриддинов, Н. Хукуки таъминоти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Д.Ш. Сангинов, Н. Шонасриддинов. – Душанбе: «Эр-граф», 2010. – С. 11.
69. Собур, Г.А. Применение норм социально-правовой защиты сотрудников ОВД [Текст] / Г.А. Собур. – Домодедово, 1994. – С. 5.
70. Тахиров, Ф.Т. Хрестоматия по истории государства и права Таджикистана (1917–1994 гг.) [Текст] / Ф.Т. Тахиров: Второе дополненное, исправленное издание. – Душанбе, 2019. – С. 752-759.
71. Тоҳиров, Ф.Т. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон [Матн] / Ф.Т. Тоҳиров. – Душанбе, 1999. – 256 с.
72. Федорова, М.Ю. Социальное страхование как организационно – правовая форма социальной защиты населения: проблемы правового регулирования [Текст] / М.Ю. Федорова. – Омск, 2000. – 99 с.
73. Халиков, А.Г. Правовая система зороастризма (древнее право) [Текст] / А.Г. Халиков. – Душанбе, 2005. – 488 с.
74. Холостова, Е.И. Социальная политика и социальная работа: [Текст] / Е.И. Холостова: учебное пособие. 2-е изд. – М., 2008. – 216 с.
75. Храпылина Л.П. Социальная политика: Учебник [Текст] / под общей ред. Н.А. Волгина. – М., 2002. – 697 с.
76. Храпылина, Л.П. Социальная политика: Учебник [Текст] / под. общ. ред. Н. А. Волгина. – М., 2003. – 736 с.

77. Чернышова, Л.В. Организация социально-правовой защиты сотрудников полиции [Текст] / Л. Чернышова: монография. – Уфа, 2013. – 213 с.

78. Шамаров, В.М. Организация работы с личным составом ОВД: учеб.-практ. пособие [Текст] / В.М. Шамаров. – М., 1997. – 98 с.

79. Шукуров, М.Р. История культурной жизни Советского Таджикистана [Текст] / М.Р. Шукуров. – Душанбе, 1970. – 494 с.

80. Юсупов, Ш.Т. К истории дореволюционного Душанбе (конец XIX - нач. XX в.) [Текст] / Ш.Т. Юсупов. – Душанбе, 1988. – 113 с.

III. Мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо:

81. Абдуллоев, А.А. Милиция как структурно-функциональный элемент правоохранительной системы Республики Таджикистан [Текст] / А.А. Абдуллоев // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2017. – № 4 (76) – С. 28-31.

82. Алиуллов, Р.Р., Мустафина, Г.А. О некоторых аспектах организации социально-правовой защиты сотрудников полиции: вопросы теории и правового регулирования [Текст] / Р.Р. Алиуллов, Г.А. Мустафина // Вестник Казанского юридического института МВД России.- 2017. – № 1 (27). – С. 48-52.

83. Андрей, Г.С. К вопросу о реализации права на жилище и других социальных прав сотрудниками правоохранительных органов зарубежных стран [Текст] / Г.С. Андрей // Научный портал МВД России.- 2012. – № 3. – С. 131-136.

84. Бабарыкин, О.В. Генезис законодательства в СССР о правовом регулировании социальной защиты прав военнослужащих до начала 40-х годов XX века [Текст] / О.В. Бабарыкин // Наука Красноярья. – 2016. – № 3 (26). – С. 8-26.

85. Башерев, Д.С., Вышеславова, Т.Ф. Проблема пенсионного обеспечения сотрудников органов внутренних дел [Текст] / Д.С. Башерев, Т.Ф. Вышеславова // Научно-практический электронный журнал «Аллея Науки». – 2016. – №4. – 317-321.

86. Беляева, Л.И. Становление и развитие системы профессиональной подготовки сотрудников советской милиции (1918-1930 гг.) [Текст] / Л.И. Беляева // Российская полиция: три века служения Отечеству: Сборник статей Юбилейной международной научной конференции. В 2-х частях, Москва, 21 декабря 2018 г. / Под редакцией В.Л. Кубышко. Часть 1. – М., 2019. – С. 325-333.

87. Быковская, Ю.В. Создание эффективной системы социальной защиты сотрудников МВД России как приоритетное направление модернизации органов внутренних дел [Текст] / Ю.В. Быковская // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2011. – № 4. – С. 115-119.

88. Быковская, Ю.В. Взаимосвязь системы оплаты и стимулирования труда сотрудников полиции и результатов правоохранительной деятельности: зарубежный опыт [Текст] / Ю.В. Быковская // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – № 6. – С. 222-229.

89. Быковская, Ю.В. Механизмы социальной защиты сотрудников правоохранительных органов зарубежных стран [Текст] / Ю.В. Быковская // Вестник Академии экономической безопасности МВД России. – 2010. – № 2. – С. 72-75.

90. Быковская, Ю.В. Реформа системы социальных гарантий сотрудников полиции и основные направления дальнейшего развития социальной политики в органах внутренних дел Российской Федерации [Текст] / Ю.В. Быковская // Социальное и пенсионное право. – 2012. – № 3. – С. 13-16.

91. Быковская, Ю.В. Роль социальных гарантий сотрудникам органов внутренних дел в обеспечении экономической безопасности и необходимость их совершенствования [Текст] / Ю.В. Быковская // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – № 42 (327). – С. 10-29.

92. Быковская, Ю.В. Социальное страхование в системе социальных гарантий сотрудникам органов внутренних дел: цели, сущность, особенности, направления совершенствования [Текст] / Ю.В. Быковская // Современные

исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2013. – №2. – С. 5-10.

93. Валиев, Н.Д. Актуальные вопросы взаимодействия органов внутренних дел Республики Таджикистан с общественными объединениями [Текст] / Н.Д. Валиев // Вестник экономической безопасности. – 2016. – № 3. – С. 24-26.

94. Гоибова, М.А., Гаибов, А.Г., Лукьянов, Н.Б. Новые ориентиры и предпосылки развития социального законодательства в Таджикистане [Текст] / М.А. Гоибова, А.Г. Гаибов, Н.Б. Лукьянов // Юридический вестник ДГУ. – 2017. – Т. 21. – № 1. – С. 94-99.

95. Гудков, А.Ю. Защита полицейских за рубежом [Текст] / А.Ю. Гудков // Вестник Омского юридического института. – 2011. – № 4 (17). – С. 20-23.

96. Гусев, А.Ю., Яхина, М.Р. Защита права на социальное обеспечение в России (советский период) [Текст] / А.Ю. Гусев, М.Р. Яхина // Вестник ВГУ / Серия Право. – 2021. – № 4. – С. 295-309.

97. Давлатшоева, А.Ш. Приоритеты и стратегические направления реформирования милиции в современных условиях развития общества в Республике Таджикистан [Текст] / А.Ш. Давлатшоева // Сетевое издание «Академическая мысль». – 2017. – № 1. – С. 8-11.

98. Захарчук, С.Д. Уголовно-правовые механизмы защиты прав сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации и Республики Таджикистан [Текст] / С.Д. Захарчук // Права человека и глобализация: материалы II-ой научно теоретической конференции, посвященной 71-летию принятия Всеобщей декларации прав человека. – Душанбе, 2020. – С. 103-112.

99. Ильина, О.В. Проблемные аспекты обеспечения прав сотрудников ОВД и членов их семей [Текст] / О.В. Ильина // Молодежная инициатива: Сборник статей VI Международной научно-практической конференции, Пенза, 30–31 мая 2022 года. – Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2022. – С. 50-57.

100. Имомёрбеков, А. Вклад сотрудников органов милиции ГБАО в укреплении обороны страны в годы Великой отечественной войны [Текст] / А. Имомёрбеков // Историк. – 2020. – №2 (22). – С. 86-92.
101. Искалиев, И.А. Особенности охраны труда сотрудников органов внутренних дел [Текст] / И.А. Искалиев // Вопросы студенческой науки. – 2020. – №5 (45). – С. 364-369.
102. Капицын, В.М. Социальная политика и право: сущность и взаимозависимости [Текст] / В.М. Капицын // Общерос. журнал социальной работы. – 1998. – №8. – С. 31-47.
103. Карабчук, Т.С., Альмухаметов, Р.Р. Заработная плата полицейских в Болгарии, Казахстане, Латвии и России [Текст] / Т.С. Карабчук, Р.Р. Альмухаметов // Экономическая социология. – 2016. – Т. 17. – № 2. – С. 21-49.
104. Киричёк, Е.В. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел в современной России [Текст] / Е.В. Киричёк // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4 (14). – С. 21-30.
105. Кистанов, С.В. Финансовые аспекты деятельности органов внутренних дел СССР в 1930-х г [Текст] / С.В. Кистанов // Экономическая история. – 2022. – Т.18. – № 1. – С. 34-44.
106. Комарова, Г.Б. Роль потребительской кооперации Республики Таджикистан в реализации социальной политики [Текст] / Г.Б. Комарова // Вестник Белгородского университета потребительской кооперации. – 2008. – № 3. – С. 124-127.
107. Комилова, З.А. Этапы и приоритеты развития социальной политики независимого Таджикистана [Текст] / З.А. Комилова // Социальное государство и молодежь: механизмы управления и перспективы развития: Сборник статей / Научный редактор М.В. Рыбакова. – М.: Издательство «Перо», 2018. – С. 34-44.

108. Комилова, З.А. Управление системой социальной защиты населения Республики Таджикистан [Текст] / З.А. Комилова // Власть. – 2018. – № 2. – С. 89-93.
109. Кудратов, М.О. Совершенствование кадрового обеспечения органов внутренних дел в Республике Таджикистан [Текст] / М.О. Кудратов // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №1. – С. 261-263.
110. Кудратов, М.О. Социально-правовая защита сотрудников органов внутренних дел Республики Таджикистан [Текст] / М.О. Кудратов // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – №2. – С. 375-378.
111. Кудратов, М.О., Махмудов, М.А. Понятие правовой и социальной защиты сотрудников милиции (полиции) [Текст] / М.О. Кудратов, М.А. Махмудов // Номаи донишгоҳ. – 2015. – № 4 (45). – С. 44-54.
112. Кустова, Н.К. Проблемы обеспечения социальной защищенности сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации [Текст] / Н.К. Кустанова // Научный журнал «Апробация». – 2015. – № 10 (37). – С. 42-44.
113. Курбонов, К. Сиёсати иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли [Матн] / К. Курбонов // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯза. – 2015. – № 6 (49). – С. 66-73.
114. Малоҳати, Р. Асосҳои назариявии рушди сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Р. Малоҳат // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/1 (58). – С. 446-452.
115. Миренкова, Е.П. Проблемы реализации социальной защиты сотрудников органов внутренних дел на современном этапе развития Российской Федерации [Текст] / Е.П. Миренкова // Молодой ученый. – 2019. – № 41 (279). – С. 95-98.
116. Мирзорустамов, М.М. Законность в деятельности органов МВД Республики Таджикистан [Текст] / М.М. Мирзорустамов // Труды Академии управления МВД России. – 2017. – № 2 (42). – С. 159-163.
117. Митрохин, В.В. Принципы организации и прохождения службы в органах внутренних дел [Текст] / В.В. Митрохин // Административное и муниципальное право. – 2015. – № 7. – С. 691-699.

118. Михалюк, П.А. Социальная защита сотрудников органов внутренних дел [Текст] / П.А. Михалюк // Административное и муниципальное право. – 2010. – № 7. – С. 46-51.

119. Моданова, И.В. Актуальные проблемы обеспечения социальной защиты сотрудников органов внутренних дел [Текст] / И.В. Моданова // Актуальные проблемы экономической безопасности и ресурсного обеспечения органов внутренних дел: Сборник статей Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 21 декабря 2017 года. – М., 2018. – С. 170-173.

120. Мокробородов, А.Н. Правовое и организационное обеспечение государственной защиты сотрудников ОВД и членов их семей [Текст] / А.Н. Мокробородов // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2016. – № 7-5. – С. 50-55.

121. Мородумов, Р.Н., Еремеев, Ю.А. Опыт зарубежных стран в части предоставления социальных гарантий сотрудникам правоохранительных органов [Текст] / Р.Н. Мородумов, Ю.А. Еремеев // Таврический научный обозреватель. – 2015. – № 5. – С. 58-60.

122. Набока, А.А. Особенности социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации [Текст] / А.А. Набока // Административное право / Административная деятельность полиции. – 2020. – № 4. – С. 54-58.

123. Новикова, А.С. Основные направления социальной деятельности государства в первые годы советской власти [Текст] / А.С. Новикова // Научный журнал КубГАУ. – 2015. – №106 (02). – С. 1098-1108.

124. Овсянников, Д.А. Понятие «социальное обеспечение сотрудников полиции и членов их семей»: теоретический анализ сущности и содержания [Текст] / Д.А. Овсянников // Молодой учёный. – 2021. – №22 (364). – С. 368-370.

125. Павлов, С.Э. Генезис законодательства, регулирующего обязательное государственное страхование жизни и здоровья сотрудников

милиции в советский период [Текст] / С.Э. Павлов // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2018. – № 1 (77). – С. 43-46.

126. Позднышов, А.Н., Арзуманян, А.А. Некоторые аспекты исследования и совершенствования правовых и организационных основ социального обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции [Текст] / А.Н. Позднышов, А.А. Арзуманян // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2018. – № 3 (94). – С. 52-55.

127. Попова, А.Д. Повседневная жизнь советских милиционеров в 1940–1950-е гг. [Текст] / А.Д. Попова // Вестник Томского государственного университета / История. – 2019. – № 60. – С. 38-45.

128. Раҷабзода, Р.М., Мансурзода, А.М. Стратегияи ислохоти милитсия ва тарбияи ҳуқуқии қормандони мақомоти қорҳои дохилӣ [Матн] / Р.М. Раҷабзода, А.М. Мансурзода // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2021. – № 2 (50). – С. 38-48.

129. Ровных, И.А. Социальные гарантии сотрудников органов внутренних дел на примере Российской Федерации и Республики Казахстан / И.А. Ровных // Инновационные аспекты развития науки и техники: Материалы X Международной научно-практической конференции, Саратов, 23 июня 2021 года / Под редакцией Н.В. Емельянова. – Саратов, 2021. – С. 272-277.

130. Розиков, А.Ш. Полицейская служба в дореволюционном Таджикистане [Текст] / А.Ш. Розиков // Труды Высшей школы (Душанбе).- 1998. – № 1. – С. 48–60.

131. Рыбин, В.А., Колокольцев В.А. Мониторинг социальной защиты сотрудников органов внутренних дел: необходимость и содержание [Текст] / В.А. Рыбин, В.А. Колокольцев // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2003. – № 1 (17). – С. 198-203.

132. Самиева, М.Б. Тамоюлгириҳои сиёсати иҷтимоии давлат дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон [Матн] / М.Б. Самиева // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №1 (55). – С. 98-105.

133. Саранкина, Ю.А. Актуальные вопросы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации [Текст] / Ю.А. Саранкина // Актуальные проблемы развития гражданского права и процесса на современном этапе: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Краснодар, 12 февраля 2015 года / Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2015. – С. 455-459.

134. Сафозода, О.А. Ҷимояи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии қормандон дар давраи ислоҳоти милитсия [Матн] / О.А. Сафарзода // Қонун ва ҷомеа. – 2022. – №21 (681). – С. 13.

135. Светлана, Н.Т. Социальная политика в отношении служащих милиции в 1920–1930-е гг. [Текст] / Н.Т. Светлана // Вестник КемГУ / Серия: Гуманитарные и общественные науки. – 2018. – № 2. – С. 109-116.

136. Собирзода, А.Ҷ. Асосҳои ҳуқуқи ҳифзи иҷтимоии қормандони мақомоти қорҳои дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2019.- № 3(43). – С. 163-168.

137. Сулайманов, К.А. Специальные гарантии правового статуса сотрудников органов внутренних дел Кыргызской Республики [Текст] / К.А. Сулаймонов // Вопросы современной юриспруденции. – 2016. – № 1 (52). – С. 80-85.

138. Тевлина, В.В. Система социальной помощи населению в период формирования советского государства (1918–1930-е гг.) [Текст] / В.В. Тевлина // Благотворительность в истории России. Новые документы и исследования / ред. Л.А. Булгакова. – СПб.: Нестор-История, 2008. – С. 397-414.

139. Хокироев, А.Ю. Функционирование милиции Северного Таджикистана как государственного органа Таджикской АССР в 1924-1929 гг. [Текст] / А.Ю. Хокироев // Вестник ТГУПБП. – 2019. – №1. – С. 15-26.

140. Целуйко, А.В. К вопросу о необходимости совершенствования системы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел [Текст] / А.В. Целуйко // Вестник Барнаульского юридического института МВД России. – 2010. – № 1 (18). – С. 37-41.

141. Чернышова, Л.В. Некоторые аспекты проблемы реформирования системы социальной защиты сотрудников органов внутренних дел [Текст] / Л.В. Чернышова // Пробелы в российском законодательстве. – 2014. – №6. – С. 245-247.

142. Ширинджонов, Ф.И. Социальная функция Республики Таджикистан [Текст] / Ф.И. Ширинджонов // International scientific review. – 2017.- №2 (33). – С. 63-64.

143. Шуняков, Д.В. Награждение сотрудников правоохранительных органов в предвоенный период (1933-1941) [Текст] / Д.В. Шуняков // Вестник САФУ / История. – 2023. – Т. 23. – № 2. – С. 24-33.

144. Юлия, В.Б. Государственная социальная политика в органах внутренних дел и методология ее формирования и реализации в системе обеспечения экономической безопасности [Текст] / В.Б. Юлия // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2015. – №47. – С. 25-39.

145. Яшкова, Т.А. Особенности социальной защиты в современной России [Текст] / Т.А. Яшкова // Государственное и муниципальное управление в XXI веке: теория, методология, практика. – 2014. – № 14. – С. 26-30.

IV. Диссертация ва авторефератҳо:

146. Азизов, У.А. Эволюция институтов преступления и наказания на территории исторического и современного Таджикистана [Текст]: историко-правовое исследование: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Азизова Убайдулло Абдулло. – Душанбе, 2015. – 414 с.

147. Азими, У.А. Кадровое обеспечение органов внутренних дел Таджикистана: историко-правовой анализ [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Азими Умеда Акбар. – Душанбе, 2020. – С. 69.

148. Анохина, С.К. Социальная и правовая защищенность сотрудников органов внутренних дел: вопросы теории [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Анохина Светлана Юрьевна. – М., 2006. – 224 с.

149. Антипьева, Н.В. Социальное обеспечение военнослужащих: проблемы правового регулирования [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Н.В. Антипьева. – СПб., 2009. – 45 с.

150. Буриев, И.Б. Становление и развитие институтов государственности на территории Таджикистана (досоветский период) [Текст]: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / И.Б. Буриев. – М., 2009. – 41 с.

151. Горбатов, Е.И. Социальная защита государственных сотрудников (правовые вопросы) [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Е.И. Горбатов. – Екатеринбург, 2002. – 23 с.

152. Диноршоев, А.М. Конституционные основы регламентации и реализации прав и свобод человека и гражданина в Республике Таджикистан [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Диноршоев Азиз Мусоевич. – М., 2015. – 535 с.

153. Дресвянкин, Д.С. Социальная защита сотрудников правоохранительных органов: правовые вопросы [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д.С. Дресвянкин. – Екатеринбург, 2006. – 24 с.

154. Ершов, Ю.А. Полиция России в пореформенный период. Комплектование, профессиональная подготовка и социальная защищенность: историко-правовой аспект [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю.А. Ершов. – СПб., 1998. – 20 с.

155. Завгородний, А.В. Деятельность государственных органов и общественно-политических организаций по социальной защите военнослужащих красной армии и их семей в межвоенный период (1921 – июнь 1941 г.г.) [Текст]: дис. ... д-ра истор. наук: 12.00.01 / Завгородний Александр Федорович. – СПб., 2001. – 368 с.

156. Кондратов, Б.П. Правовые основы организации деятельности милиции в России [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Б.П. Кондратов. – М., 1992. – С. 16.

157. Коровников, А.В. Правовая и социальная защита военнослужащих (теоретико-правовое исследование) [Текст]: дис. ... д-ра

юрид. наук: 12.00.01 / Коровников Александр Венедиктович. – СПб., 2000. – 340 с.

158. Коровников, А.В. Социальная защита военнослужащих: становление, развитие и правовое регулирование [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Коровников Александр Венедиктович. – М., 1995. – 254 с.

159. Костыря, Ю.С. Экономические аспекты управления системой социальной защиты сотрудников органов внутренних дел в современных условиях [Текст]: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 12.00.01 / Ю.С. Костыря. – М., 2004. – 28 с.

160. Кочеткова, Н.Д. Административно-правовое обеспечение социальной защиты сотрудников органов внутренних дел [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н.Д. Кочеткова. – М., 2006. – 27 с.

161. Круппо, С.М. Правовая и социальная защита сотрудников органов внутренних дел [Текст]: дис. .. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Круппо Сергей Маратович. – М., 2001. – 171 с.

162. Маликова, А.Х. Проблемы формирования социального государства в Таджикистане [Текст]: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / А.Х. Маликова. – М., 2012. – 34 с.

163. Матвеев, С.П. Социальная защита государственных служащих: теоретические основы построения системы, практика осуществления и проблемы административно-правового регулирования [Текст]: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / С.П. Матвеев. – Воронеж, 2012. – 47 с.

164. Назаров, Н.Дж. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006 гг.) [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Назаров Носир Джобирович. – М., 2007. – 382 с.

165. Порошук, С.Д. Общетеоретические аспекты социально – правовой защиты сотрудников милиции [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С.Д. Порошук. – М., 1994. – 22 с.

166. Тошев, А.М. Эволюция правового статуса личности в Республике Таджикистан: историко-правовое исследование [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Тошев Амиршох Мансурович. – М., 2014. – 276 с.

167. Хокироев, А.Ю. Формирование и развитие органов милиции в Северном Таджикистане (1917-1929 гг.) [Текст]: дис. ... канд. истор. наук: 12.00.01 / Хокироев Азимджон Юсупович. – Душанбе, 2019. – 171 с.

168. Шахбазов, Р.А. Механизм правового регулирования социальной защиты военнослужащих внутренних войск МВД России: теоретико-правовой аспект [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Р.А. Шахбазов. – Санкт-Петербург, 2008. – 21 с.

169. Якушев, В.А. Правовые основы материально-технического обеспечения и социальной защиты сотрудников полиции и милиции в Российском государстве, 1718-2009 гг. (историко-правовое исследование) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Якушев Вадим Александрович. – М., 2010. – 267 с.

V. Захираҳои электронӣ ва сомонаҳои интернетӣ:

170. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 21.12.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2023).

171. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 23.12.2022 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2023).

172. Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати “Рӯзи милитсия”, 09.11.2020 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 13.08.2022).

173. Паёми шодбошии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба “Рӯзи милитсия”, 10.11.2021 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2023).

174. Маросими супоридани мукофотҳои давлатӣ, 30.08.2022 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2023).

175. Проект Закона Республики Таджикистан «О полиции» [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://mvd.tj/> (дата обращения: 17.12.2020 г.).

176. Самиев Б.С. Милитсия-Истиклолият ва Вахдати миллӣ [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <https://avkd.tj/tg/khabarho/> (санаи мурочиат: 13.08.2022).

177. Сомонаи расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.president.tj/node/27508> (санаи мурочиат: 12.04.2022).

178. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷлиси тантанавӣ ба муносибати «Рӯзи милитсияи тоҷик», 10.11.2018 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: URL: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 30.10.2020).

179. Тақдими мукофотҳои давлатӣ ва рутбаҳои навбатии ҳарбӣ ба хизматчиёни ҳарбӣ ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, 21.02.2023 [Захираи электронӣ]. Манбаи дастрасӣ: <http://www.president.tj> (санаи мурочиат: 11.03.2023).

VI. Маводҳои бойгонӣ:

180. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 10. – Оп. 1. – Д. 448. – В. 20.

181. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 10. – Оп. 5. – Д. 26. – В. 156.

182. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 18 – Оп. 8 – Д. 27 – В. 54.

183. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 2. – Оп. 1. – Д. 6. – В. 55-61.

184. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 2. – Оп. 1. – Д. 6. – В. 55-61.

185. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 2. – Оп. 1. – Д. 6. – В. 55-61.

186. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 512 – Оп. 2 – Д. 33 – В. 14.

187. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 512 – Оп. 2 – Д. 33 – В. 35.

188. БМД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Ф. 9 – Оп. 1 – Д. 65 – В. 4.

ИНТИШОРОТ АЗ РҶӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

І. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои илмие тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1–М]. Собирзода, А.Ҷ. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2019. – № 3(43). – С. 163-168. ISSN 2412-141X

[2–М]. Собирзода А.Ҷ. Укрепление органов милиции в ГБАО: организация и обеспечение [Матн] / А.Ҷ. Собирзода, А. Имомёрбеков // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – 2021. – №2(91). – С. 241-244. ISSN 2707-9996

[3–М]. Собирзода, А.Ҷ. Ҳимояи иҷтимоӣ-ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Осори Академияи ВКД. – 2021. – № 2 (50). – С. 111-118. ISSN 2412-141X

[4–М]. Собирзода, А.Ҷ. Нақши давлат дар самти таъминоти иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Идоракунии давлатӣ. – 2021. – №3 (52) –С. 173-182. ISSN 2664-0651.

[5–М]. Собирзода, А.Ҷ. Таҷрибаи баъзан давлатҳои хориҷӣ оид ба ҳимояи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ[Матн] / А.Ҷ. Собирзода, Н.Б. Азимзода // Қонунгузорӣ. – 2022. – №2 (46). – С. 50-54. ISSN 2410–2903.

[6–М]. Собирзода, А.Ҷ. Мафҳуми ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2023. – № 1 (29). – С. 57-65. ISSN 2414 9217

[7–М]. Собирзода, А.Ҷ. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузориҳои давлатҳои иштироқии ИДМ оид ба таъминоти иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ[Матн] / А.Ҷ. Собирзода, С.З. Заробидинзода // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2023. – № 4(60). – С. 127-136. ISSN 2412-141X

[8–М]. Собирзода, А.Ҷ. Асосҳои сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ[Матн] /

А.Ҷ. Собирзода // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. – 2023. – № 4 (32). – С. 54-63. ISSN 2414 9217

[9–М]. Собирзода А. Ҷ. Оид ба баъзе масъалаҳои сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД [Матн] / У. А. Азиззода, С. Ҷ. Собирзода // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон. -2024-. № 1 (33).- С. 61-71. ISSN 24149217

II. Мақолаҳои илмие, ки дар дигар нашрияҳои илмӣ чоп шудаанд:

[10–М]. Собирзода, А.Ҷ. Баъзе масъалаҳои кафолати иҷтимоии кормандони МКД дар давраи ислоҳоти ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Маводи IV-умин конференсияи илмӣ-назариявии байналмиллалии «Ҳуқуқи инсон ва ҷаҳоншавӣ» (10 декабри соли 2021). – Душанбе, 2022. – С. 261-264.

[11–М]. Собирзода А.Ҷ. Мафҳуми ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони МКД [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // Маҷмуаи мақолаҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявии «Нақши қонунгузорӣ дар ислоҳоти милитсия: муваффақият ва норасогихо» (20 декабри соли 2022) – Душанбе, 2023. – С. 64-68.

[12–М]. Собирзода А.Ҷ. Рушди қонунгузорию муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифзи иҷтимоии кормандони МКД [Матн] / У. А. Азиззода, А.Ҷ. Собирзода // Маводи конференсияи байналмиллалии илмию назариявӣ бахшида ба таҷлили рӯзи ҳуқуқи инсон «Масъалаҳои назариявии ташаккули фарҳанги ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон» (5 декабри соли 2023) – Душанбе, 2023. – С. 72-83.

[13–М]. Собирзода А.Ҷ. Марҳилаҳои асосии ташаккул ва рушди асосҳои ташкилӣ-ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии кормандони мақомоти корҳои дохилии Тоҷикистон: солҳои 1917-1991 [Матн] / А.Ҷ. Собирзода // II-умин конференсияи илмӣ-амалии байналмиллалии «Илми ҳуқуқшиносӣ ва амалияи он» бахшида ба Рӯзи илми тоҷик (29 апрели соли 2023) – Душанбе, 2023. – С. 288-300.